Міністерство внутрішніх справ України

Одеський державний університет внутрішніх справ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
«Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України»

22-23 квітня 2015 року

Одеса
ОДУВС
2015

УДК 343.985:343.1 (477)
ББК 67.410.212 (4Ук)
О60

Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення
статей, які суттєво перевищували пропоновані обсяги

О60
«Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України». Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України». 22-23 квітня 2015 року. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 200 с.

УДК 343.985:343.1 (477)
ББК 67.410.212 (4Ук)

© ОДУВС, 2015

Шановні учасники конференції!

Від імені Одеського державного університету внутрішніх справ щиро вітаю гостей та учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ України».

Нам дуже приємно бачити сьогодні Вас, високоповажних гостей, учених та кращих практиків у галузі оперативно-розшукової та процесуальної діяльності.

Прийняття Кримінального процесуального кодексу України стало важливим кроком на шляху розбудови України як правової демократичної держави, в якій панує принцип верховенства права.

Виконуючи свої зобов'язання перед Радою Європи щодо прийняття Кримінального процесуального кодексу України, держава отримала закон, який здійснив революцію не лише в кримінальному процесі нашої країни, а й у свідомості її громадян. Уже перші результати дії нового кримінального процесуального законодавства України свідчать про те, що процесуальний закон, який отримав високу оцінку з боку міжнародних організацій та експертів, запрацював.

Вітчизняні науковці та практики справедливо назвали цей законодавчий акт «другою Конституцією», що втілює основоположні гуманістичні ідеї та цінності у сфері забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Завданням сьогодення є забезпечення стабільної ефективної реалізації положень нового Кримінального процесуального кодексу, який довів свою гуманістичну спрямованість та європейський підхід до застосування кримінально-процесуальних процедур. Процесуалізація оперативно-розшукової діяльності є наслідком пошуків законодавчого вирішення проблем розбудови ефективного механізму протидії злочинності.

Але не все так добре. Більше 60 % злочинів, а тяжких та особливо тяжких ще більше, залишаються нерозкритими, а права громадян незахищеними. В умовах дії нового КПК значно знизилась ефективність оперативно-розшукової діяльності. Також багато існує інших проблем, що потребують обговорення.

ОДУВС постійно бере участь у навчальних, навчально-практичних заходах, пов'язаних із професійним навчанням слідчих та фахівців для підрозділів кримінальної міліції.

Впевнений, що конференція буде продовженням світоглядних і теоретичних дискусій щодо співвідношення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу та сприятиме удосконаленню практики боротьби з кримінальними правопорушеннями.

Дякую за увагу.

Користін О.Є., *доктор юридичних наук, професор*
Ректор Одеського державного університету внутрішніх справ

НОВА ПАРАДИГМА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Користін О.Є., *доктор юридичних наук, професор*
Ректор Одеського державного університету внутрішніх справ

Європейський вибір України зумовлює нові підходи до правоохоронної практики. На сьогодні МВС України запроваджено Основні заходи щодо реформування правоохоронного відомства. У свою чергу, Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію та Стратегію реформування МВС. Разом із тим, на жаль, доводиться констатувати, що сьогодні, динаміку і структуру злочинності, поряд із традиційними причинами й умовами, продовжують визначати криміногенні фактори, що випливають із труднощів соціального й економічного розвитку суспільства. На цьому фоні відбувся зсув ціннісних орієнтирів окремих груп населення в бік протиправного способу життя, що призвело до зміцнення такого суспільно небезпечного явища як організована злочинність [1, с. 216]. За роки незалежності на території країни вчинено близько 2,4 млн. тяжких і особливо тяжких злочинів, з яких 14,9 тис. − у складі організованих злочинних угруповань. Тенденцією останніх п'яти років стала консервація майже на одному рівні кількості виявлених організованих злочинних угруповань та осіб, які брали в них участь. Динаміка організованої злочинності за останні 20 років характеризується значною її активізацією у першому десятиріччі, в період первинного накопичення та перерозподілу капіталу, а також поступовим зменшенням – у другому, що досягнуто завдяки значним зусиллям правоохоронних органів.

Сьогоднішній організованій злочинності сприяють такі глобальні соціально-економічні процеси як урбанізація, міждержавна та міжрегіональна міграція, формування світового інформаційно-культурного простору, а характерним для організованих злочинних угруповань є достатньо високий рівень організованості, стійкі корупційні і міжнародні злочинні зв'язки. Зростання рівня організованості і професіоналізму злочинності, її технічна озброєність, вироблення і зміцнення імунітету злочинного середовища від традиційних засобів і заходів оперативно-розшукової діяльності, розгалужені корупційні зв'язки, сприяє перетворенню злочинних груп у високоорганізовані об'єкти, які мають розвинену інфраструктуру.

Організація протидії їх злочинній діяльності вимагає добування, аналітичної обробки та використання розвідувальної інформації, одержаної у процесі проведення гласних та негласних заходів, з метою своєчасного запобігання, виявлення і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України [2, с. 213]. Ситуація актуалізується ще й тим, що сьогодні, у зв'язку з набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України, оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ втратила наступальний, упереджувальний характер [3]. Суттєвий арсенал оперативно-розшукових заходів та методів залишається фактично не витребуваним. Крім цього, чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» втрачає свою актуальність, пов'язуючи процес реалізації прав оперативних підрозділів з положеннями Кримінального процесуального кодексу. Доводиться констатувати, що стала теорія ОРД потребує суттєвого переосмислення та вироблення нової парадигми.

Світова практика правоохоронної діяльності свідчить, що більшість розвинених країн йдуть шляхом чіткого розгалуження кримінально-процесуальної діяльності та діяльності з отримання, добування, аналітичного оброблення та прогнозування інформації про злочинність, окремі злочини та осіб, що до них причетні [2, с. 117]. При цьому саме розвідувальна діяльність становить сутність циклічного, постійного процесу добування оперативно-розшукової (розвідувальної) інформації для забезпечення реалізації завдань протидії злочинності.

Чинний Закон України «Про розвідувальні органи України» не відносить оперативні підрозділи органів внутрішніх справ до суб'єктів розвідувальної діяльності. Разом із тим, відповідно Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», «оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів». Цим Законом встановлено вичерпний перелік державних органів, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність. На наш погляд, логіко-семантичний аналіз положень норм указаного Закону, дає підстави стверджувати, що визначеним суб'єктам, зокрема органам внутрішніх справ, надається право реалізовувати розвідувальну функцію. Крім цього, в ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплено, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Отже, законодавець наголошує саме на інформаційному характері ОРД, що й складає сутність розвідувальної діяльності [4].

За нашим переконанням, нова парадигма оперативно-розшукової діяльності має формуватися на основі концептуалізації кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України. Отже, на сьогодні обґрунтованим є розроблення Концепції кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України.

Метою Концепції має бути визначення правових та організаційно-тактичних основ кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України. Розроблення даної Концепції забезпечить створення правових основ діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України, які здійснюють розвідувальну діяльність в інтересах кримінального судочинства та забезпечать інформування суб'єктів забезпечення національної безпеки України

розвідувальною інформацією, необхідною для оперативного прийняття виважених управлінських рішень у сфері протидії злочинності. Обов'язковим елементом означеної Концепції є розроблення проекту Закону України «Про кримінальну розвідку». Вбачається, що законопроект має визначати мету і завдання кримінальної розвідки ОВС, підстави для її здійснення, її правову основу та принципи. Він має встановлює державні органи, які здійснюють кримінальну розвідку, повноваження цих підрозділів, порядок надання розвідувальної інформації та захисту відомостей про кримінальну розвідку, Вказаний законопроект, крім іншого, має містити вичерпний перелік розвідувальних заходів. Він визначатиме також порядок фінансування та матеріально-технічного забезпечення, соціальні та правові гарантії співробітників органів і підрозділів, які здійснюють кримінальну розвідку та осіб, що сприяють її здійсненню, гарантії дотримання законності, особливості контролю за здійсненням антикримінальної розвідки та особливості контролю та нагляду.

Слід зазначити, що сприйняття необхідності формування Концепції кримінальної розвідки органів внутрішніх справ України, розроблення Закону України «Про кримінальну розвідку» мають теоретичну та практичну складові. Це, безсумнівно, сприятиме перегляду та формуванню нової парадигми оперативно-розшукової діяльності. Реалізація Концепції сприятиме підвищенню ефективності діяльності органів системи МВС України щодо протидії злочинності; зменшенню рівня криміналізації суспільних відносин; підвищенню рівня безпеки людини, суспільства, держави; зміцненню соціально-економічної стабільності у державі; зростанню довіри інститутів громадянського суспільства до органів державної влади; підвищенню рівня захищеності прав та інтересів громадян.

Література:

1. Албул С.В. Функціональне значення розвідувального циклу в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. – № 3. – С. 216-219.
2. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія / О.М. Бандурка, М.М. Перепелиця, О.В. Манжай, В.В. Шендрик. – Харків: Золота міля, 2013. – 352 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: за станом на 29. 03. 2015 р. – К. : Алерта, 2015. – 304 с.
4. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 24.03.2015 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

НОВЕЛІЗАЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ

Албул С.В., *кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор*
Одеського державного університету внутрішніх справ

Сучасний етап розвитку науки зосереджує увагу дослідників на необхідності використання міждисциплінарних методів, теорії самоорганізації, альтернативістики з урахуванням методологічних у гносеологічному сенсі понять «невизначеність», «вірогідність», «віртуальність», «випадковість», «не лінійність», «біфуркація» та «флуктуація», які сукупно відображають характеристики несталого, складного і рухливого світу. Аналізуючи методологічні проблеми сучасної української правової науки, науковці зазначають, що новелізація її методології повинна базуватися на основі використання в пізнавальній діяльності досягнень таких наук, як герменевтика, соціопсихолінгвістика, синергетика, що дозволяє глибше пізнати функціональні, адаптаційні, творчі потенціали державно-юридичних інструментів і механізми реалізації таких можливостей [5, с. 2]. Процес фундаменталізації вітчизняної правової науки сьогодні характеризується наявністю значущих тенденцій у зміні об'єкта і, відповідно, предмета загальнотеоретичної юриспруденції. На думку вчених, такими тенденціями, передусім, є антропологізація, глобалізація і деформалізація [5, с. 3].

Деформалізація об'єкта і предмета загальнотеоретичних правових досліджень полягає в тому, що якісні рамки явища, що відображається поняттям права, дещо розмиваються, зливаючись з деякими суміжними соціальними феноменами. Завдяки цьому, закономірно відбувається процес запозичення для потреб подібних досліджень методологічної бази широкого кола менш формалізованих напрямків науки, що дозволяє, на наш погляд, більш глибоке проникнення у суть явища з метою осмислення і направленого, цільового впливу на його складові.

Глобалізація методології сучасної вітчизняної правової науки виявляється в усвідомленні національної правової системи, як елементу системно-структурного утворення більш високого рівня. Саме завдяки реалізації такого підходу «коли національна правова система осмислюється як елемент (реальний або потенційний) іншої правової системи, наприклад, правової системи Ради Європи або Європейського Союзу, – можна науково обґрунтувати умови, вимоги, напрями, методи і наслідки перетворень, які повинна зазнати перша, щоб досягти відповідних системоутворюючих параметрів і органічно «вписатися» в системно-правове утворення більш «високого» рівня» [5, с. 3].

У свою чергу, суть тенденції антропологізації методології вітчизняної юриспруденції полягає в тому, що саме людина стає центральним об'єктом загальнотеоретичного правознавства, а його природні правові властивості і закономірності їх державно-юридичного забезпечення поступово перетворюються в найважливішу складову предмета цієї науки. За нашим переконанням, вказані тенденції притаманні й процесу новелізація методології оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ.

Ефективна протидія злочинам особливо її організованим формам неможлива без розуміння тих процесів, які відбуваються у злочинному середовищі або навпаки створенні необхідних умов для документування фактів протиправної діяльності тощо. У зв'язку з цим органи внутрішніх справ стикаються з необхідністю з'ясування умов формування та існування організованих злочинних формувань, обраних ними механізмів вчинення злочинів, рольової участі у цьому процесі кожного учасника злочинного угруповання, руху тіньових та певних легальних фінансових потоків, які є підґрунтям існування цих угруповань або навпаки предметом їх злочинних інтересів, функціонування інфраструктури організованої злочинності тощо. Організація протидії їх злочинній діяльності вимагає добування,

аналітичної обробки та використання оперативно-розшукової інформації, одержаної у тому числі у із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, з метою своєчасного запобігання, виявлення і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам України. Це потребує від оперативних підрозділів органів внутрішніх справ активного використання, в рамках чинного законодавства, негласних методів оперативно-розшукової діяльності та специфічних засобів отримання оперативної інформації, документування фактів протиправної діяльності, що у своїй сукупності складають сутність розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності ОВС [1, с. 29]. Ситуація актуалізується ще й тим, що сьогодні, у зв'язку з набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України, в умовах формування нової парадигми оперативно-розшукової діяльності, багато питань потребує нових ґрунтовних наукових досліджень.

На сьогодні в теорії ОРД немає єдності у визнанні розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Відсутнє науково обґрунтоване поняття та визначення напрямів реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Розвідувальна функція оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ не досліджувалася з точки зору феноменологічного, синергетичного та гносеологічного підходів. Не проводилася класифікація видів розвідувальної функції. Потребує вдосконалення правовий тезаурус теорії оперативно-розшукової діяльності стосовно питань реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ [2, с. 709].

За нашим переконанням, розвідка, з точки зору праксеологічного підходу, виступає однією з функцій оперативно-розшукової діяльності ОВС. Оперативними підрозділами органів внутрішніх справ розвідувальна функція реалізується шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямованих на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам України від злочинності [1, с. 30].

Завданнями, які вирішуються під час реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ вбачаються: добування, аналітична обробка та надання уповноваженим органам державної влади інформації про стан та можливий розвиток злочинності у державі для її використання в законодавчій, правоохоронній та виконавчій діяльності держави; сприяння здійсненню державної політики України з протидії організованій злочинності; протидія діяльності організованих злочинних угрупувань, проникненню їх членів до органів державної влади та поширення їх впливу на процеси, що відбуваються в державі та суспільстві; запобігання реалізації реальних загроз національним інтересам з боку організованої злочинності, упередження явищ і чинників, що ними викликаються і створюють потенційну загрозу національним інтересам і національній безпеці України; розробка і реалізація заходів із нейтралізації та ліквідації організованих злочинних угрупувань, створення необхідних умов для їх викриття іншими оперативно-розшуковими та кримінально-процесуальними засобами; участь у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, в тому числі з тероризмом та іншими формами екстремістської діяльності, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, торгівлею людьми, незаконною міграцією [1, с. 30].

Світовий досвід правоохоронної діяльності свідчить про те, що у багатьох зарубіжних країнах вже багато років існує поняття поліцейської (антикримінальної) стратегічної розвідки, яка передбачає отримання, накопичення, систематизацію й аналіз численних та досить різноманітних відомостей про осіб, які підозрюються у причетності до організованої злочинності [4, с. 116; 6, с. 55]. На відміну від стратегічної, основним завданням «тактичної» розвідки є допомога у плануванні конкретних поліцейських операцій та встановлення джерел отримання доказів. Взагалі, американські правоохоронці вважають, що проаналізована інформація – це вже «розвідка» [3, с. 4]. Визначення «розвідки» по-різному розкривається у науковій та довідковій літературі. Як зазначають фахівці, з точки зору філології основу терміну «розвідка» складає слово «відати», яке означає наявність знань про певний об'єкт [3, с. 7]. Серед багатьох визначень поняття «розвідки» найбільш поширеними є її розуміння, як особливого знання; виду організації; процесу отримання нових знань. Слушним, на наш погляд, є визначення «розвідки», надане Д.Й. Никифорчуком, О.Ю. Бусол та Г.М. Бірюковим, які вказують, що «розвідкою називається діяльність уповноважених на те суб'єктів, що застосовують спеціальні засоби і методи з метою одержання інформації про задуми, плани і заходи супротивника, які потенційно або реально загрожують безпеці об'єктів захисту [3, с. 9].

За нашим переконанням, на сьогодні подальші наукові дослідження питань реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ мають бути спрямовані на аналіз історичних етапів становлення розвідки як специфічного виду діяльності держави; розкриття генезису розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; визначення стану наукової розробленості проблем реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; обґрунтування методологічних засад розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; надання характеристики злочинного середовища та його інфраструктури як об'єктів реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; аналіз стану регламентації розвідувальної функції поліцейських органів у міжнародно-правових актах; конкретизацію напрямів законодавчого забезпечення розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ в Україні; визначення шляхів вдосконалення нормативного регулювання розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ в Україні; систематизацію напрямів інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ; доведення особливостей координації та взаємодії органів внутрішніх справ при реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності тощо.

Слід зауважити, що соціальна практика не стоїть на місці. Саме тому, сьогодні нагально необхідні науково обґрунтовані підходи до вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, та подальші фахові дослідження в галузі оперативно-розшукової діяльності, які б сприяли забезпеченню своєчасного виявлення, припинення та розслідування злочинів. За нашим переконанням, одним з напрямів, що потребують ретельного

наукового опрацювання є проблеми новелізації методології оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ в контексті реалізації розвідувальної функції.

Література:

1. Албул С.В. Злочинне середовище та його інфраструктура як об'єкти реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ // Процесуальні, криміналістичні та психологічні аспекти досудового розслідування: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 07 листопада 2014). – Одеса: ОДУВС, 2014. – С. 29-30.
2. Албул С.В. Інформаційно-прогностична сутність розвідувальної функції в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ // Evropský politický a právní diskurz: Česká republika, Brno. – 2014. – Svazek 1. – 6 Vidáni. – P. 699-710.
3. Аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності: навчально-практичний посібник / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Бусол, Г.М. Бірюков. – К.: НАВС, 2012. – 152 с.
4. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія / О.М. Бандурка, М.М. Перепелиця, О.В. Манжай, В.В. Шендрик. – Харків: Золота міля, 2013. – 352 с.
5. Рабінович П.М. Методологія вітчизняного праводержавознавства // Юридичний вісник України. – № 45 (385). – 2002. – С. 2-3.
6. Савченко А.В. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними органами держав Європи та США : посібн. [Текст] / А. В. Савченко, В. В. Матвійчук, Д. Й. Никифорчук / За аг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : НАВСУ, 2004. – 60 с.

ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Берназ В.Д., *доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету, заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент НАПрН України*

Відповідно до ст. 2 КПК України «Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений і жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура».

Виконання цих не простих завдань здійснюється у формі доказування. Доказування по кримінальному провадженню являється стрижневою проблемою кримінального процесу та криміналістики. Криміналістика розробляє та забезпечує слідчих, співробітників оперативних підрозділів, прокурорів, суддів методами, засобами та технологіями доказування. «В кримінальному процесі як науці, навчальній дисципліні, галузі права і практичній діяльності все зводиться до доказування і доказів, бо вони є основним змістом кримінального процесу» (Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник.- К., 1999.- С.115).

В кримінальному процесуальному кодексі України надано законодавче поняття та перераховані структурні елементи доказування, так, відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України «Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження». Але якщо використати діяльнісний підхід до категорії «доказування» то виникає ряд питань стосовно сутності та повноти змісту цього поняття.

Спочатку зазначимо, що обставини, які мають значення для кримінального провадження не достатньо тільки «встановити», а згідно ст. 91 КПК України вони ще «підлягають доказуванню», а це різні поняття адже головною метою доказування завжди виступає істина, правда тобто необхідно не тільки встановити, а обов'язково довести все як було в дійсності під час підготовки, вчинення та приховування злочину, тобто істину, яка являється запорукою забезпечення справедливого рішення суду. Вона(істина) завжди - протилежна неправді.

Зневага до істини під час доказування, недбалість, байдужість до неї виявляє неповагу до долі людей, суспільства та рідної держави; необхідно взагалі зневажати людей, щоб не піклуватися про істину у кримінальному провадженні.

По-друге, ми згодні з тими науковцями, які зазначають, що до проведення слідчих дій докази не виникають, оскільки процесуальних доказів у готовому вигляді не існує (Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. - М., 1981.-С.10); Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія.-Х.: Арсіс, ЛТД, 2007.-С.502).,а при вчиненні злочину утворюються сліди, виникає інформація тощо про кримінальне правопорушення. Тому на стадії досудового розслідування збирають, перевіряють, оцінюють не докази, а інформацію, сліди, предмети, факти матеріального світу, які можуть трансформуватися в докази, а можливо і не досягнуть такого статусу, і тільки під час судового провадження зібрані на досудовій стадії докази оцінюються, а при необхідності перевіряються.

По-третє, у п. 2 ст. 91 КПК України де надається визначення доказування необхідно було все ж визначити більш конкретно яке поняття мається на увазі, необхідно було назвати який вид доказування розкривається. На наш погляд, з точки зору формальної логіки тезис доказування необхідно було назвати більш точно, зокрема, *доказування обставин вчинення кримінального правопорушення* адже за змістом п.1 ст.91 КПК України він таким і являється.

Центральним, головним елементом доказування відповідно до п.2 ст. 91 КПК України є збирання доказів адже їх перевірка, оцінка здійснюється вже після того як були здобуті докази.

Згідно п. 2 ст. 93 КПК України збирання доказів стороною обвинувачення здійснюється шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання речей, документів, відомостей, висновків експертів, ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій. А відповідно до п. 3

ст. 93 КПК України збирання доказів стороною захисту, потерпілим здійснюється шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств установ, організацій службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) негласних слідчих (розшукових) дій" (Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар/ Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко- Х.: Одіссей, 2013.- С 237).

Крім цього, приймаючи до уваги, що до сторони обвинувачення відносяться також оперативні підрозділи (ст. 41 КПК України), а також, що відповідно до п.2 ст.41 КПК України «Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого», а також у зв'язку з тим, що відповідно до п. 2 ст. 99 КПК України «матеріали…зібрані оперативними підрозділами…можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази», доказування також здійснюється шляхом проведення оперативно-розшукових заходів і тому співробітник оперативного підрозділу являється повноправним суб'єктом доказування у кримінальному провадженні, що концептуально змінює функцію оперативних підрозділів на доказову не тільки при проведенні негласних слідчих(розшукових) дій але і під час проведення оперативно-розшукових заходів. Тому, на наш погляд, в Законі України про ОРД необхідно передбачити статтю «Доказування» де розкрити зміст, сутність доказування під час проведення оперативно-розшукових заходів.

Слід звернути увагу також на те, що з точки зору практики досудового розслідування якщо під час огляду місця події, обшуку можливо було б і стверджувати про збирання чогось і то з натяжкою адже те що необхідно було збирати спочатку треба знайти, виявити, зафіксувати і тільки тоді вилучити (зібрати), то під час проведення інших слідчих (розшукових) дій) допит,одночасний допит декількох осіб, впізнання, слідчий експеримент, судова експертиза дуже важко уявити собі як це можливо збирати щось адже тут діють інші механізми одержання доказів. Визиває сумнів коректність використання терміна «збирання доказів» і при проведенні окремих негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, при установлені місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст.268 КПК), при виконанні спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), під час використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК), адже ці негласні дії направлені на пошук, виявлення інформації про підготовку або вчинення кримінального правопорушення або на розшук осіб за дорученням слідчого, прокурора або суду.

Не зважаючи на значення доказування у кримінальному провадженні, на теперішній час, у теорії доказів немає єдності думок щодо змісту збирання доказів. Так, в юридичній літературі збирання доказів тлумачать як багатоаспектну діяльність, у процесі якої розв'язується багато завдань. Так А.Вінберг з цього приводу зазначав, що "збирання доказів" у широкому розумінні включає виявлення, фіксацію, вилучення доказів та їхнє вивчення (Винберг А.И. Предмет и метод советской криминалистики // Криминалистика: Учебник / Под ред. А.И. Винберга, С.П. Митричева.-М.: Госюриздат, 1950.-С. 6). Але така позиція автора приводить до того, що поняття «збирання» в певній мірі ототожнюється з дефініцією доказування.

З точки зору М.М. Михеєнка, збирання доказів на початковому етапі доказування як елемент кримінально-процесуального доказування точніше було б називати формуванням доказів та їхніх процесуальних джерел, яке включає проведення і процесуальне оформлення слідчих (судових) та інших процесуальних дій слідчих органів, прокуратури, судді та суду з виявлення, отримання та фіксації доказової інформації" (Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизвстве. / Михеенко М.М. - К., 1984. С.10).

Про те термін «формування» тлумачиться не лише як надання чому-небудь певної форми, завершеності, визначеності, а і як складання цілого з частин, виникнення, створення, породження чого-небудь» (Великий тлумачний словник сучасної української мови / Упоряд і голова ред. . В.Т.Бусел.- Київ; Ірпінь, 2001. С. 1329). Тому, на наш погляд, не коректно ототожнювати збирання доказів з їх формуванням. Останнє поняття більш широке за змістом адже не можливо дослідити зміст формування доказів і не розкрити сутність, механізм їх виникнення, створення на різних стадіях кримінального процесу. В той час як збирання стосується чогось готового, що вже є в наявності і можливо, витребувати, одержати, взяти тощо.

Таким чином, не представляється можливим визнати вдалою трьохелементну структуру доказування обставин вчинення кримінального правопорушення, яке складається тільки із збирання, перевірки та оцінки доказів. На нашу думку, вона не визначає всіх основних сторін доказування адже алгоритм діяльності при кримінальному провадженні дещо інший, зокрема, на початковому етапі слідчим, прокурором, аналізується первинна інформація про вчинений злочин і при наявності ознак кримінального правопорушення вносяться такі відомості до ЄРДР, висуваються версії, визначаються напрямки досудового розслідування, обирається тактика підготовки та проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих(розшукових) та інших дій.

Запропонована в законі структура доказування не визначає також таку важливу, суттєву сторону слідчої діяльності як роботу з виявлення слідів, предметів зі слідами злочину, інформації про злочин тощо адже і нова концепція КПК України відносно слідчих дій, які одночасно названі розшуковими, що підкреслює центральну функцію слідчого, прокурора при доказуванні – тобто, виявлення ознак обставин, які підлягають доказуванню. Крім цього, відповідно до Нового тлумачного словника української мови збирати означає « складати щось до купи, в одне місце…зосереджувати щось в одному місці, брати щось з різних місць…» (Новий тлумачний словник української мови, 1-й том А-К, Видання друге, виправлене, / Укладачі: Василь Яременко, Оксана Сліпушко.- К.: «АКОНІТ», 2001.-С. 740).

Тому для того щоб збирати те що потім може бути доказами спочатку необхідно все ж виявити, розшукати, наприклад, осіб які можуть дати доказові свідчення, і тільки потім проводити з ними слідчі(розшукові)та інші дії з метою одержання фактичних даних.

Не вдаючись до більш детального розгляду структури цього поняття зазначимо, що на практиці мають місце ще декілька обов'язкових елементів без яких не можливо доказування обставин вчинення кримінального правопорушення, зокрема: фіксація(протокол, аудіо-відео запис процесуальної дії…); подолання протидії з боку

підозрюваного та його зв'язків; процесуальне закріплення встановлених фактів. Останнє здійснюється, як правило, шляхом проведення комплексу слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших дій. Наприклад, якщо підозрюваний надає правдиві свідчення про вчинений ним злочин, то обов'язково слідчий проводить ще слідчий експеримент, при необхідності одночасний допит декількох осіб за участю підозрюваного, обшуки, призначаються судові експертизи тощо. При досягненні певного достовірного знання стосовно обставин вчинення кримінального правопорушення встановлюється істина. І на кінець, доказування як логічна операція завершується висновком, наприклад, про підтвердження чи не підтвердження факту вчинення певною особою конкретного кримінального правопорушення за результатом чого приймаються відповідні процесуальні рішення.

Приймаючи до уваги, що розслідування злочинів – це пізнання в рамках закону подій, які мали місце у минулому по матеріальним та ідеальним слідам, яке проходить, як правило, в умовах протидії розслідуванню, зазначимо, що деталізація елементів цього поняття, яка основана на матеріалах практики досудового розслідування, не тільки найбільш продуктивний підхід але і надає можливість більш точно розкрити складові поняття доказування в якому в обов'язковому порядку повинні найти місце суб'єкт, об'єкт, цілі, засоби та методи, виконання комплексу дій у рамках закону, результат доказування.

Таким чином, доказування у кримінальному провадженні, необхідно розглядати як поліструктурне утворення*, як нерозривну єдність пізнавально-практичної діяльності і розумових, з використанням логіки процедур* уповноважених на те законом суб'єктів.

Пізнавально-практична сторона доказування під час досудового розслідування проявляється у конкретній діяльності уповноважених на те суб'єктів кримінального провадження, яка полягає у пізнанні в рамках закону кримінальних подій і складається із виявлення, вивчення, фіксації, вилучення та збереження фактичних даних про кримінальне правопорушення, внесення виявлених даних до ЄРДР, висунення версій та визначення напрямків розслідування і відповідно до професійного потенціалу суб'єкту доказування із вибору засобів і методів діяльності з послідуючою реалізацією відповідних комплексів процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів тощо з метою вирішення завдань кримінального провадження.

Доказування як логічна процедура – це розумовий процес, що протікає відповідно до законів логіки і у визначених логічних формах, направлений на визначення відносності, відповідності, належності; на перевірку, оцінку фактичних даних та формулювання висновку про обставини, що мають значення для кримінального провадження. При цьому логічні методи та засоби під час доказування на досудовому розслідуванні використовуються як в ході пізнавально-практичної діяльності відносно окремих фактів, які були виявлені, так і під час аналізу декількох або всіх фактів по конкретному кримінальному провадженні. І на кінець, при необхідності, факти можуть бути співставленні, проаналізовані по декільком кримінальним провадженням, а для статистичного аналізу і по певному масиву таких проваджень.

На завершення підкреслимо те, що більш детально немає можливості розкрити тему нашого дослідження. Зазначимо тільки, що крім зазначених вище проблем є певні особливості під час доказування обставин кримінальної події, яке здійснюється співробітником оперативного підрозділу, слідчим, прокурором, суддею але ці питання не являються предметом цієї статті.

ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНЫ НУЖДАЮТСЯ В КОРРЕКТИРОВКЕ

Водько Н.П., *доктор юридических наук, профессор,*
ведущий научный сотрудник лаборатории Одесского государственного университета внутренних дел

В связи с принятием Уголовного процессуального кодекса Украины внесен ряд дополнений и изменений в Закон Украины «Об оперативно-разыскной деятельности» [1]. В тоже время внесением этих изменений в Закон Об ОРД приведение его в соответствие с новыми реалиями нельзя считать законченым.

1. Прежде всего требуют комментария положения ст. 1 Закона об ОРД, в которой закреплены задачи ОРД, поскольку в действующей редакции она не в полной мере согласуется с новой редакцией ч. 1 ст. 7 этого закона .Внеся ряд изменений и дополнений в Закон «Об ОРД», законодатель оставил без изменения содержание ст. 1 этого закона, согласно которой задачей оперативно-разыскной деятельности является поиск и фиксация фактических данных о противоправной деятельности отдельных лиц и групп, ответственность за которые предусмотрена уголовным кодексом Украины с целью пресечения правонарушений в интересах уголовного судопроизводства, а также получения информации в интересах безопасности граждан, общества и государства.

В тоже время статья 2 Уголовного процессуального кодекса Украины (2012), констатирует, что задачей уголовного судопроизводства является защита лица, общества и государства от криминальных правонарушений, охрана прав и свобод и законных интересов участников уголовного производства, а также обеспечение быстрого, полного и беспристрастного расследования и судебного рассмотрения с тем, что бы каждый, кто совершил уголовное правонарушение, был привлечен к ответственности в меру своей вины, ни один невиновный не был обвинен или осужден, ни одно лицо не было подвергнуто необоснованному процессуальному принуждению и чтобы к каждому участнику уголовного производства была применена надлежащая правовая процедура [2].

Поскольку задачи уголовного производства решаются также и путем проведения негласных следственных (разыскных) действий с использованием средств и методов оперативно-разыскной деятельности, то они в определенной интерпретации должны стоять и перед последней. При этом следует учесть, что задачи оперативно-разыскной деятельности выходят за пределы уголовного производства и ими не ограничиваются.

Представляется, что с учетом изложенных положений задачи оперативно-разыскной деятельности должны быть закреплены в законе Украины «Об оперативно-разыскной деятельности» в следующей редакции: *«Задачей оперативно-разыскной деятельности является защита прав и интересов лиц, предприятий и организаций, потерпевших от криминальных правонарушений, путем поиска и фиксации фактических данных о противоправной деятельности отдельных лиц, организованных групп и преступных организаций с целью выявления, предотвращения,*

раскрытия и расследования уголовных правонарушений, розыска лиц, скрывшихся от досудебного расследования и отбытия наказания, а также безвести пропавших и идентификации неопознанных трупов; обеспечения безопасности лиц в пенитенциарных учреждениях; допуска лиц к режимным объектам и работам; обеспечения безопасности охраняемых лиц, и участников уголовного судопроизводства; получения информации в интересах безопасности граждан, общества и государства».

Закрепление в предлагаемой редакции целей и задач ОРД в наибольшей степени обеспечивает выполнение задач уголовного производства, определенных в статье 2 УПК Украины, а также иных важных государственных правовых функций оперативно-разыскной деятельности.

2. Из текста ст. 2 УПК, а также из ст. 1 Закона Об ОРД удалено важнейшее положение уголовно-процессуального права – исключена задача быстрого и полного раскрытия преступлений [3]. Очевидно, что законодатель в этом решении присоединился к одной из существующих научных точек зрения на понятие «раскрытия преступления» заключающейся в признании, что эта задача может быть решена только судом путем вынесения приговора. Одновременно внесены существенные изменения в содержание обязанностей оперативных подразделений по обеспечению решения закрепленных в ст. 1 Закона Об ОРД задач. Из п. 1 ст. 7 этого закона также исключена обязанность раскрытия преступлений, а из п. 5, регламентирующего взаимодействие оперативных подразделений, исключены слова «с целью быстрого и полного раскрытия преступлений и изобличения виновных».

Ныне эта обязанность оперативных подразделений в части 1 ст. 7 закреплена в следующей редакции: «…предпринимать необходимые оперативно-разыскные меры для выявления и пресечения преступлений и выявления причин и условий, способствующих совершению преступлений, осуществлять профилактику правонарушений». В п. 5 данной статьи, регламентирующей взаимодействие оперативных подразделений, его цель «быстрое и полное раскрытие преступлений и изобличение виновных» заменены словами – «с целью быстрого и полного предупреждения, выявления и пресечения преступлений». Очевидно, что после принятия нового УПК следует говорить не только о преступлениях, а о всех криминальных правонарушениях. Выявлять и пресекать следует также и уголовные проступки.

Вряд ли новый текст данной нормы можно считать удачным, поскольку термин «быстрого» относится к установлению и поимке преступника, а «полного» – подразумевает выявление всех участников и изобличение во всех совершенных ими преступных деяниях. К терминам «выявление и пресечение» больше всего подходит синоним «своевременное», а не «быстрое и полное».

Кроме того, в новой редакции данной статьи цель розыска подозреваемых, обвиняемых и осужденных, скрывшихся от следствия и суда, почему-то перед оперативными подразделениями не ставится. А ведь ст. 2 УПК одной из целей уголовного производства определяет «…чтобы каждый совершивший уголовное правонарушение был привлечен к ответственности в меру своей вины». Но, чтобы обеспечить достижения этой цели необходимо ввести постоянный розыск скрывшихся преступников, что выполняют оперативные подразделения государственных органов, уполномоченных на осуществление ОРД. Поэтому цели и задачи оперативных подразделений в этой части должны быть адекватно закреплены в Законе Украины «Об оперативно-разыскной деятельности».

В целом наблюдается непоследовательность авторов внесенных дополнений в Закон Об ОРД в соблюдении правил использования законодательной терминологии. Несмотря на то, что термин «раскрытие» как задача уголовного производства в новом УПК не употребляется, и что он исключен из определения задач уголовного производства и задач ОРД, в других нормах УПК и других правовых актах он почему-то сохраняется. Так, термин «раскрытие» употребляется в наименовании предусмотренного ст. 272 УПК негласного следственного (разыскного) действия – «выполнение специального задания по *раскрытию* (подчеркнуто нами Н.В.) преступной деятельности организованной группы или преступной организации». В ст. 470 УПК, закрепляющей обстоятельства которые учитываются при заключении соглашения о признании вины, в п. 3 данной нормы значится « наличие общественного интереса в обеспечении более быстрого досудебного расследования и судебного производства, *раскрытия* большего количества уголовных правонарушений»

В дополнениях и изменениях, внесенных в Закон Украины «О службе безопасности Украины» в п. 3 ч. 1 ст. 24 этого закона термин «раскрытие» также сохраняется: «…выявлять, пресекать и раскрывать уголовные правонарушения, расследование которых отнесено к компетенции СБУ». Далее, термин «раскрытие» также сохраняется в новой редакции ч. 1 Закона Украины «О прокуратуре», согласно которой прокурорский надзор имеет своей задачей содействие «раскрытию криминальных правонарушений, защите личности, их прав и свобод, собственности, прав предприятий, учреждений организаций от преступных и уголовно противоправных посягательств» [4]. Если прокурорский надзор содействует раскрытию, то содействует тому органу, который раскрывает преступление, но о том, чьей задачей в настоящее время является раскрытие преступления – законодатель умалчивает. В ст. 2 Закона Украины о милиции, закрепляющей задачи милиции, вместо слова «раскрытие» прописано «Выявление криминальных правонарушений» а в новом обзаце прописано «участие в раскрытии криминальных правонарушений и розыск лиц, которые их совершили , в порядке ,предусмотренном Уголовным процессуальным законодательством» Вполне очевидно, что термин «раскрытие» исключен из УПК, Закона Украины «О милиции», Закона Об ОРД не совсем оправдано и термином «расследование», на наш взгляд, он не поглощается.

В новой редакции ст. 2, п. 4 ст. 10 Закона «О милиции» закреплено, что милиция обязана «принимать участие в раскрытии уголовных правонарушений и розыске лиц, их совершивших, в порядке, предусмотренном уголовно-процессуальным законодательством». Возникает вопрос, как милиция может участвовать в раскрытии преступлений, если в УПК «раскрытие» не является задачей уголовного производства и этот термин вообще не употребляется, в нем речь идет о расследовании уголовных правонарушений. Кроме того, за всю свою историю милиция фактически не «участвует» в розыске преступников, а активно осуществляет такой розыск и несомненно будет выполнять эту функцию впредь.

О непоследованности законодателя в использовании термина «раскрытие» свидетельствует принятие закона Украины «О Национальном антикоррупционном бюро Украины, определяя задачи которого в борьбе с коррупцией в ст .ст. 1 ,16 ,законодатель употребляет термин «раскрытие» [5].

Известно, что выявление лиц, совершивших преступления, собирание и фиксация доказательств их виновности по так называемым неочевидным преступлениям (первый этап раскрытия) достигается совместно досудебным расследованием и оперативно-разыскной деятельностью. Что касается замаскированных тяжких и особо тяжких и организованных преступлений, то приоритет в их раскрытии, несомненно, принадлежит оперативно-разыскной деятельности. Поэтому исключение из Закона Об ОРД обязанности оперативных подразделений раскрывать преступления несомненно приведет к ослаблению эффективности досудебного расследования.

Поскольку с этимологической точки зрения термины «раскрытие» и «расследование» не являются синонимами, то термин «раскрытие» в науке и нормативно-правовых актах Украины целесообразно реабилитировать.

3. В новой редакции ст. 4 Закона Об ОРД по новому формулируются и принципы оперативно-разыскной деятельности. Если согласно действовавшей ранее редакции данной статьи оперативно-разыскная деятельность основывается на принципах: законности, соблюдения прав и свобод человека, взаимодействия с органами управления и населением, то в новой редакции данной нормы принципы ОРД прописаны следующим образом: верховенство права; законность; соблюдение прав и свобод человека.

Вряд ли можно считать формулировку принципов ОРД в новой редакции более удачной, чем в действовавшей ранее. Принцип верховенства права −это общий конституционный принцип жизнедеятельности правового государства и общества, соблюдение которого обеспечивает должную защиту прав и интересов личности. В уголовном производстве согласно ст.ст. 7 и 8 нового УПК принцип верховенства права заключается в том, что при осуществлении уголовного производства человек, его права и свободы признаются наивысшей ценностью, определяют содержание и направленность деятельности государства. Применяется принцип верховенства права в уголовном производстве с учетом практики Европейского суда по правам человека. Поскольку оперативно-разыскная деятельность служит интересам уголовного производства, то принцип верховенства права, как отправной, через нормы УПК в нем и реализуется. Его соблюдение обеспечивается соответствующими нормами УПК и Закона Об ОРД. Поэтому вряд ли есть необходимость декларировать его в Законе Об ОРД, где он звучит скорее как лозунг, а не принцип. В Законе Об ОРД следует закрепить специфические принципы, присущие только этому виду государственно-правовой деятельности.

Из действовавшей ранее редакции ст. 4 Закона Об ОРД неоправданно исключен принцип взаимодействия с органами управления и населением. Данное решение авторов проекта представляется нерациональным, поскольку в ст. 3 Закона Украины «О милиции» в числе принципов ее деятельности закреплен принцип взаимодействия милиции с трудовыми коллективами, общественными организациями и населением. Учитывая, что оперативно-разыскная деятельность милиции является одной из основных ее функций, то данный принцип, несомненно, распространяется и на ОРД. Закрепленный в прежней редакции Закона Об ОРД принцип взаимодействия с органами управления и населением следует считать детализацией принципа взаимодействия милиции с трудовыми коллективами, общественными организациями и населением. Этот принцип лежит в основе успешного функционирования всей системы оперативных подразделений, на нем строится организация их эффективной деятельности. Исключение из Закона Об ОРД (ст. 4) принципа взаимодействия с органами управления и населением, являющегося в теории и практике ОРД одним из фундаментальных, противоречит достаточно разработанным в науке положениям теории взаимодействия. Да и многолетняя практика ОРД убедительно свидетельствует, что ее высокая эффективность обеспечивается только в тесном взаимодействии с другими оперативными и следственными подразделениями и иными службами, государственными органами и гражданами. Поэтому в законе Об ОРД принцип взаимодействия должен быть прописан обязательно.

Кроме того, важнейшим принципом ОРД является принцип конспирации, кстати закрепленный в Законах Об ОРД Российской Федерации и Республики Беларусь. Необходимость соблюдения конспирации в ОРД обусловлена тайными, замаскированными способами подготовки, совершения и сокрытия следов умышленных преступлений, активным противодействием криминалитета правоохранительным органам, необходимостью строго соблюдения прав и интересов граждан при осуществлении оперативно-разыскной деятельности, потребностью неразглашения полученных в ходе проведения оперативно-разыскных мероприятий сведений, затрагивающих честь, достоинства и репутацию граждан. Конспирация заключается в том, что: а) граждане в отношении, которых проводятся оперативно-розыскные мероприятия, не должны знать об этом; б) не должны знать об этом и другие лица, не причастные к проведению оперативно-розыскных мероприятий. Конспирация обеспечивается четкой регламентацией обязанностей сотрудников оперативных подразделений и соблюдением ими нормативно-правовых предписаний, а также режимом секретности при работе с документами в оперативных подразделениях.

Представляется, что статью 4 Закона Об ОРД следовало бы закрепить в следующей редакции: «Оперативно-разыскная деятельность основывается на принципах: соблюдения прав и свобод человека; законности; конспирации; взаимодействия с органами управления, общественными организациями и гражданами».

4. Внесены также изменения в ст. 6 Закона Об ОРД «Основания для проведения оперативно-разыскной деятельности», пункт 1 части первой которой гласит, что таковыми являются: «наличие достаточной информации, полученной в установленном законом порядке, требующей проверки с помощью оперативно-разыскных средств о:

- готовящихся преступлениях;
- о лицах, подготавливающих совершение преступлений;
- лицах, скрывающихся от органов досудебного расследования, следственного судьи, суда либо уклоняющегося от отбытия уголовного наказания;
- лицах, без вести пропавших;

- разведовательно-подрывной деятельности спецслужб иностранных государств, организаций и отдельных лиц против Украины;

- реальной угрозе жизни, здоровью, жилью работников суда и правоохранительных органов в связи с их служебной обязанностью, а также лиц, принимающих участие в уголовном производстве, членов их семей и близких родственников с целью создания условий для надлежащего отправления правосудия, а также лиц, которые конфиденциально сотрудничают либо сотрудничали с разведывательными органами Украинцы и членов их семей с целью надлежащего осуществления разведывательной деятельности.

Этот перечень оснований вряд ли можно считать исчерпывающим. Его, несомненно, следует дополнить таким основанием – «о совершенных криминальных правонарушениях, оставшихся не расследованными (не раскрытыми)». Это важнейшая задача ОРД, ведь ныне свыше 60% тяжких и особо тяжких преступлений остаются не раскрытиями, виновные лица не устанавливаются и следовательно задачи уголовного производства по защите прав интересов граждан, потерпевших от такой преступной деятельности, не решаются.

С новой редакцией основания к проведению ОРД, закрепленного в п. 1 ст. 6 Закона Об ОРД – «наличие информации о готовящихся преступлениях» согласиться также трудно, поскольку оно распространяется только на готовящиеся преступления, а в отношении совершенных преступлений и их участников его применять следовательно нельзя. Такой подход в корне ущербный, поскольку не работает на решение задач уголовного производства. *Поэтому данное основание к проведению ОРД целесообразно было бы закрепить в законе в следующей редакции: «О готовящихся и совершенных криминальных правонарушениях», а также дополнить ст. 6 Закона Об ОРД следующим основанием для проведении оперативно-разыскных мероприятий - «о персональных данных неопознанных трупов».*

В действующей редакции ст. 6 Закона Об ОРД одним из оснований проведения ОРМ является также наличие информации о «разведывательно-подрывной деятельности спецслужб иностранных государств, организаций и отдельных лиц против Украины». Поскольку такие действия входят в составы преступлений, предусмотренных УК Украины (шпионаж, террористический акт, диверсия и др.), то они уже охватываются обозначенными выше основаниями «о готовящихся и совершенных преступлениях, о лицах, подготавливающих и совершивших преступления». Поэтому данное основание в качестве самостоятельного теряет смысл и его можно исключить из текста ст. 6 Закона Об ОРД.

Вызывает удивление, что законодатель в новой редакции ст. 6 Закона Об ОРД намерен защищать с помощью ОРД только лиц, конфиденциально сотрудничавших с разведывательными органами Украины. А как же быть с теми кто, честно, рискуя жизнью конфиденциально сотрудничал с органами МВД, СБУ, Налоговой полицией? Это положение требует исправления. Закон должен в одинаковой степени защищать лиц, конфиденциально сотрудничающих с оперативными подразделениями всех государственных органов, уполномоченных осуществлять ОРД.

С учетом положений УПК Украины статью 6 Закона Об ОРД целесообразно изложить в такой редакции: «Основанием для проведения оперативно-разыскной деятельности является наличие достаточной информации, полученной в установленном законом порядке, которая требует проверки с помощью оперативно-разыскных мероприятий и средств о:

«- готовящихся и совершенных криминальных правонарушениях;

- лицах, подготавливающих либо совершивших криминальные правонарушения;

- лицах, скрывающихся от досудебного расследования либо уклоняющихся от отбытия наказания;

- лицах, пропавших без вести;

- персональных данных на неопознанные трупы;

- реальной угрозе жизни, здоровью, жилью участников судопроизводства и работников правоохранительных органов в связи с их служебной деятельностью, а также их близких, с целью создания условий для надлежащего отправления правосудия;

- реальной угрозе жизни, здоровью и жилью лиц, которые конфиденциально сотрудничали с оперативными подразделениями государственных органов, уполномоченных на осуществление оперативно-разыскной деятельности».

Литература:

1. Закон Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины в связи с принятием Уголовного процессуального кодекса Украины» от 13 апреля 2012 года № 4652 − VI.

2. Ст 2 Уголовного процессуального кодекса Украины. Киев, Право Єдність, 2012 г.

3. П. 12 Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины в связи с принятием Уголовного процессуального кодекса Украины» от 13 апреля 2012 г. №4652 VI.

4. Закон Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины в связи с принятием Уголовного процессуального кодекса Украины от 13 апреля 2012 года № 4652 - VI».

5. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р.№1698 – VII.Зб. Нове антикорупційне законодавство України. Київ 2014 р. – С.113,124

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Волобуєв А.Ф.*, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Донецького юридичного інституту МВС України*

Правоохоронні органи завжди були зацікавлені у винайденні засобів виявлення і використання інформації про злочин, яка приховується особами, які володіють такою інформацією. Особливо це актуально для оперативно-розшукової діяльності, завданням якої відповідно до ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» є, зокрема пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп.

Одним із таких засобів останнього часу прийнято вважати такий технічний пристрій, як поліграф. Однак, насторожує створений навколо нього ореол безпомилкового глибоко наукового технічного засобу розпізнавання

неправдивих свідчень (одержав навіть назву «детектор брехні»). Звертає на себе увагу і відносна простота рекомендованого застосування цього приладу. Виробниками та торговими представниками в рекламних матеріалах акцент робиться на тому, що перевірки на поліграфі (тестування на детекторі брехні) дозволяють виявити будь-яку приховану інформацію або причетність до злочинів. Стверджується, що сучасні поліграфи компактні, характеризуються високою точністю, а процес перевірки на поліграфі зводиться до звичайної бесіди.

У зв'язку з цим виникають певні побоювання щодо можливих наслідків використання поліграфа у процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності. Враховуючи існуючий рівень підготовки співробітників правоохоронних органів, а також масові порушення прав людини, застосування поліграфа без належного нормативно-правового регулювання та контролю може призвести до ще більш сумних наслідків, які будуть прикриватися гаслами про застосування високоточних науково-технічних засобів. Численні повідомлення про «позитивні» факти застосування поліграфа в процесі оперативно-розшукових заходів [1; 2] не можуть сприйматись як доказ їх ефективності. Перш за все, необхідно відповісти на ряд питань:

- Який конкретний результат дає застосування поліграфа?
- Що має бути підставою його застосування?
- Хто може безпосередньо використовувати поліграф?
- Як інтерпретувати результати його застосування?

Уявляється, що для відповіді на ці запитання потрібно виходити з наступних положень. По-перше, поліграф є технічним засобом, який використовується при проведенні інструментального психофізіологічного дослідження для синхронної реєстрації в аналоговій чи цифровій формі фізіологічних параметрів людини (дихання, серцево-судинної активності, електричного опору шкіри та інш.) та інформації, яка повідомляється (запитання і відповіді на запитання). Здавна було помічено, що у людини, яка вчинила злочин, з-за страху перед можливим викриттям відбуваються різні зміни фізіологічних функцій. Це дає потенційну можливість використовувати такий технічно досконалий прилад, як поліграф, для виявлення осіб, причетних до вчинення злочину, а також осіб, які володіють інформацією про злочин, але з певних причин не надають її правоохоронним органам, а приховують.

По-друге, потрібно мати на увазі, що використання такого технічного засобу пов’язано з проникненням у надзвичайно складний внутрішній світ людини, для чого, з одного боку, повинні бути достатні підстави і добровільна згода людини, а з іншого – належні умови і висока фахова підготовка тестувальника. Окрім того потрібно враховувати, що на результати тестування впливають технічні характеристики використовуваної апаратури, зокрема швидкість проходження сигналу. Надзвичайно впливовими, є зовнішні умови тестування: рівень шуму, температура, вологість тощо. Наприклад, український дослідник можливостей використання поліграфу, доктор психологічних наук Олександр Малхазов відзначає, що у більшості піддослідних чоловіків будь-який стукіт підборів жіночих черевичок викликав просто фантастичну реакцію [3, с.13]. Окрім того, потрібно мати на увазі, що існують чисельні прийоми обману поліграфа (вжиття алкоголю напередодні випробування або великої кількості сечогінних напоїв, недосипання та ін.). Очевидно тому ефективність використання поліграфічних комплексів виробництва США та Ізраїлю оцінюється максимум у 82-84 %.

Потрібно відзначити, що поряд з дійсно позитивними можливостями застосування поліграфа при розслідуванні злочинів існує й небезпека неправильної інтерпретації результатів його застосування, а також відвертих зловживань – здійснення незаконного психологічного впливу на особу, порушення її прав. У цьому сенсі уявляється важливим врахування наступних вихідних положень:

- поліграф вимірює не брехню, а різні реакції організму, що вказують на ступінь залучення уваги опитуваного до заданих стимулів (інформації);
- реакції організму відображають не істинність інформації, а всього лише віру випробуваної особи в її істинність або хибність (особа може думати, що її знання правдиві, хоча вони можуть бути навіяні або нав’язані);
- якщо особа, яка застосовує поліграф, має упередження щодо випробуваної особи – існує велика небезпека неправильної інтерпретації результатів (недостовірного висновку);
- методика застосування поліграфа повинна бути науково обґрунтована (описана в науковій літературі і апробована в реальній дослідницькій практиці).

Звичайно, накопичений досвід застосування поліграфа повинен використовуватися, з одного боку, для визначення його потенційних можливостей як інструментарію одержання інформації, а з іншого боку – для вироблення правил щодо убезпечення учасників кримінального процесу від зловживань з боку недобросовісних працівників правоохоронних органів. Все це повинно бути враховане при визначенні форм використання поліграфа, забезпеченні об’єктивності оцінки результатів та їх використання в доказуванні, розроблення відповідної нормативно-правової бази. На цій основі можна зробити наступні попередні висновки.

1. Застосування поліграфа вимагає від тестувальника глибокої фахової підготовки в кількох галузях (комп’ютерної техніки, психології і фізіології людини).
2. Тестувальник повинен бути неупередженим відносно особи, яка піддається тестуванню.
3. Тестування особи, яка перевіряється, повинно відбуватися в умовах спеціально обладнаного приміщення (лабораторії).
4. Запитання (завдання), які ставляться перед тестувальником не повинні містити юридичної оцінки.

З урахуванням викладеного цілком логічним виглядає загальний висновок, що застосування поліграфа при розкритті злочинів можливе лише у процесуальній формі судової експертизи, процедура призначення і проведення якої містить певні гарантії достовірності її результатів. Така експертиза отримала назву судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа [4].

Зокрема, психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа призначається за наявності не спростованих суперечностей у показаннях учасників процесу (свідків, потерпілих, підозрюваних), або у випадку суперечності між показаннями та іншими доказами у справі. Її метою є встановлення факту приховування досліджуваною особою певної інформації, яка має значення у справі. При проведенні даної експертизи поліграфолог оцінює психофізіологічні реакції особи на ті чи інші візуальні або вербальні стимули, після чого робить висновок про їх

суб'єктивну значимість, яка свідчить про наявність в пам'яті людини слідів якої-небудь події або її окремих складових. Виявлення таких слідів може служити підставою для вирішення питання про приховування досліджуваною особою інформації про розслідуваному подію. Але висновок експертів не може розглядатися як доказ неправдивості раніше даних показань особи, її винності тощо. Тому постановка питання при призначенні судової психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа про причетність або непричетність тієї чи іншої особи до злочину є некоректною, тому що поняття причетності охоплює широкий спектр залученості особи в те чи інше діяння. Не можна ставити питання про правдивість свідчень (оцінка показань) або про вчинення особою злочину - це визначає суд. Коректними вважаються питання, які побудовані від дієслів (чи бачив, чи знав, чи чув тощо).

Література:

1. Алесковский С. Ю., Алесковская О. А. Применение полиграфа в ОРД Казахстана – морально-этический аспект //http://www.poligraf.sp.ru/kazahst.html
2. Николаева И.Н. Опыт использования полиграфа в расследовании преступлений//http://www.poligraf-test.ru/stati1/zhurnal_rossijskij_poligraf_vypusk_1
3. Людський фактор: рятівний і вбивчий // Іменем Закону. – 2012. - №4 (5843). – с. 10-13.
4. Судебная психофизиологическая экспертиза с использованием полиграфа / / Информационный бюллетень следственного комитета при МВД России. - № 2 (128). - 2006. - С.8-12.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СЛІДЧИМИ ОВС, ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТА ПРОКУРОРАМИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО, ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Карташов С.В., *кандидат юридичних наук, начальник УМВС України на Одеській залізниці*

Розслідування і розкриття кримінальних правопорушень обумовлюють необхідність об’єднання процесуальних можливостей слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів. До того ж взаємодія слідчого з оперативними підрозділами – заснована на законах і відомчих нормативних актах їх спільна узгоджена діяльність (за метою, характером, місцем і часом), яка направлена на вирішення завдань кримінального судочинства, при керівній і організуючій ролі слідчого та чіткому розмежуванні компетенції.

Така взаємодія має теоретичні та правові підстави.

Теоретичними підставами взаємодії є положення, які пояснюють її сенс і значення, їх усвідомлення слідчими і співробітниками оперативних підрозділів роблять взаємодію більш осмисленою та цілеспрямованою, сприяючи тим самим її законності й ефективності, дозволяють відповісти на питання: з якою метою здійснюється взаємодія?; чому вона можлива?; чим викликана її необхідність?

Такими підставами є:

а) спільність мети і завдань оперативних підрозділів та слідчого – лише об’єднуючи свої зусилля органи досудового слідства і оперативні підрозділи зможуть ефективно їх вирішити;

б) однакова юридична сила процесуальних актів працівників оперативних підрозділів та слідчого – протоколи слідчих дій, виконаних співробітниками оперативних підрозділів за дорученням слідчого, мають таке ж доказове значення як і протоколи, складені слідчим.

Правовими ж підставами взаємодії є: приписи законів (КПК, Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про Службу безпеки України» та ін.) та підзаконних нормативних актів, у тому числі актів обмеженого використання різного ступеня конфіденційності.

Взаємодія слідчого і оперативних підрозділів має різноманітний характер і здійснюється в певних правових формах. Виділяють процесуальні й організаційні (не процесуальні) форми взаємодії.

До процесуальних форм взаємодії, тобто таких, які регулюються кримінальним процесуальним законом, відносяться:

1) доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (ст.ст. 40, 41 КПК).

2) надання допомоги слідчому при провадженні окремих слідчих дій.

Допомога оперативних підрозділів необхідна слідчому при провадженні таких слідчих дій, які потребують великого обсягу роботи або додаткових гарантій для осіб, котрі беруть у них участь. Це обшуки, огляди місця події, слідчий експеримент.

Участь співробітника оперативного підрозділу відображається в протоколі слідчої дії.

До організаційних форм взаємодії відносяться:

1) погоджене планування спільних слідчих, розшукових і оперативно-розшукових заходів;

2) обмін взаємодіючих суб’єктів інформацією, що надходить за повідомленнями про вчинені злочини і злочини, що готуються, а також з інших питань слідчої й оперативно-розшукової діяльності (зокрема, використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків тощо);

3) координація проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів;

4) консультації;

5) спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення профілактичних заходів;

6) спільна узгоджена діяльність у складі слідчо-оперативної групи;

7) спільне використання техніки, засобів зв’язку і транспорту, що має в своєму розпорядженні оперативні підрозділи тощо. Однак, слід мати на увазі, що таке розмежування, як і будь-яке інше, умовне, тому що процесуальні форми взаємодії знаходять більш детальне регламентування у відомчих нормативних актах, а організаційні або оговорені, але недостатньо повно визначені та регламентовані законом, або випливають з його змісту.

В той же час, в діяльності підрозділів ОВС на транспорті існують певні проблемні питання в організації взаємодії.

Так, Управління МВС України на Одеській залізниці оперативно обслуговує Одеську залізницю, яка пролягає по 6 областях України.

Прокурорський нагляд за додержанням законності під час службової діяльності в більшості лінійних підрозділів Управління здійснюють декілька прокуратур. Всі документи на проведення негласних слідчих (розшукових) дій мають відповідний гриф секретності, а тому виникають проблеми щодо своєчасної доставки секретної кореспонденції. Всі лінійні відділи обслуговує спецзв'язок, отримання пошти яким здійснюється один-два рази на тиждень. Як наслідок, з моменту ініціювання слідчими проведення негласних слідчих (розшукових) дій до моменту безпосереднього їх проведення, враховуючи процедуру доставки відповідних документів до апарату Управління та Апеляційних судів, проходить тривалий час.

Як наприклад, процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях, що розслідується СВ ЛВ на ст. Христинівка Управління здійснюється на території обслуговування Кіровоградської області: Вільшанською, Гайворонською, Ульянівською, Голованівською районними прокуратурами, на території Вінницької області – Томашпільскою районною прокуратурою, на території Черкаської області – Христинівською районною прокуратурою. Схожа ситуація у СВ ЛВ на ст. Помічна Управління, де процесуальне керівництво здійснюється чотирма прокуратурами на території Кіровоградської та Миколаївської областей, а саме: Добровеличівською, Кривоозерською, Первомайською, Врадіївською районними прокуратурами. У СВ ЛВ на ст. Херсон Управління процесуальне керівництво здійснюються трьома прокуратурами, розташованими у Миколаївській та Херсонській областях. У СВ ЛВ на ст. Знам'янка Управління процесуальне керівництво здійснюється трьома прокуратурами у Кіровоградській та Дніпропетровській областях.

Таке розмежування прокурорського нагляду вкрай ускладнює призначення і проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД).

Мають місце випадки невикористання прокурорами в повній мірі повноважень, передбачених ст. 36 КПК України (ч. 2 п.п. 1, 6, 11, 16, 18).

Також проблемою залишається не виконання керівництвом СВ Управління вимог ст. 39 КПК України та наказу МВС України № 700-12р. щодо належного контролю та перевірки стану досудового розслідування кримінальних проваджень.

Чинним КПК України та відомчими наказами МВС витребування матеріалів кримінальних проваджень від лінійних і територіальних підрозділів та їх пересилання для вивчення, вкрай ускладнилося і можливе лише із застосуванням фельдзв'язку. Мали місце випадки, коли прокурори, як процесуальні керівники, не погоджували питання направлення матеріалів кримінальних проваджень до СВ Управління для їх вивчення та надання відповідних вказівок, або одразу після направлення запиту затребували провадження до прокуратури. З цього приводу, доцільно проводити вивчення та заслуховування результатів розслідування проваджень прокурорами у відповідних прокуратурах за участю процесуальних керівників, начальників слідчих підрозділів, начальників оперативних служб (за напрямками), слідчих, що здійснюють розслідування і працівників оперативних підрозділів, які супроводжують провадження. Це вдосконалить рівень взаємодії органів внутрішніх справ з органами прокуратури.

Ще однією проблемою є внесення до ЄРДР слідчими декількох підрозділів ОВС відомостей про вчинене кримінальне правопорушення за одним і тим же фактом, при надходженні повідомлення до чергових частин з різноманітних джерел. В такому випадку прокурори поспішають визначити підслідність органу досудового розслідування, на території якого безпосередньо вчинено кримінальне правопорушення і переслати матеріали, а найчастіше вимагають від слідчого провести комплекс слідчих (розшукових) дій у провадженні, яке фактично йому не підслідне, а вже потім визначають відповідну підслідність. Для вирішення цієї проблеми доцільно внести до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань зміни, якими передбачити внесення до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення виключно тим органом досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення, а якщо таке місце невідоме, то за місцем виявлення ознак кримінального правопорушення.

Також проблемою залишається здійснення розшуку обвинувачених, що скоїли кримінальні правопорушення, за які не передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, та стосовно яких відповідно відсутні дозволи суду на їх затримання з метою приводу до слідчого судді.

Для вирішення даної проблеми було б доцільно доповнити норми статей 207 і 208 чинного КПК України пунктами, відповідно до яких передбачити підстави законного затримання підозрюваних (обвинувачених), що переховуються від слідства і суду, в зв'язку з чим оголошено їх розшук, незалежно від тяжкості скоєного кримінального правопорушення.

Враховуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що усестороннє вивчення та удосконалення процесуальних та організаційних форм взаємодії слідчих, оперативних підрозділів та прокурорів, що здійснюють процесуальне керівництво, під час досудового розслідування займає першочергове місце у захисті прав і свобод людини від протиправних посягань.

СПІВВІДНОШЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Мусієнко І.І., *доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України, т.в.о. ректора Національної академії СБ України*

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України 13 квітня 2012 року зумовило радикальну зміну порядку здійснення кримінального провадження [1]. Про революційність вказаного нормативно-правового акту свідчать кількість і характер запроваджених новел, які багато в чому докорінно змінюють ідеологію вітчизняного процесу, систему його інститутів, процесуальний статус суб'єктів тощо. Зазначені нововведення Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) знайшли своє відображення також і у створенні механізму використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні, зокрема, закріпленні

системи негласних слідчих (розшукових) дій, котрі за своїм змістом схожі з оперативно-розшуковими заходами, передбаченими Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

Значна частина вчених та практичних співробітників правоохоронних органів досить критично сприйняли нововведення чинного КПК України в частині надання слідчому права здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії, а також поставили справедливе питання щодо необхідності визначення співвідношення кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності [3, 188-189; 4, 117-122; 5, 59-64].

Правовий аналіз передбаченої КПК України системи негласних слідчих (розшукових) дій, а також етимологічний аналіз термінів «слідчі (розшукові) дії» та «негласні слідчі (розшукові) дії» дають підстави вважати, що законодавець надав слідчому право здійснювати не тільки процесуальну кримінальну, а й розшукову діяльність, у зв'язку з чим виникає справедливе питання щодо можливості (а також доцільності) здійснення оперативно-розшукової діяльності в рамках кримінального провадження. У свою чергу, вирішення вказаних проблемних питань ускладнив сам законодавець, котрий не узгодив остаточно між собою положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України.

Так, відповідно до частини 6 статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», підстави до проведення оперативно-розшукової діяльності можуть міститися у письмових дорученнях і постановах слідчого та прокурора. У пункті 2 статті 7 цього закону зазначено, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, «зобов'язані виконувати письмові вказівки слідчого, вказівки прокурора… про проведення оперативно-розшукових заходів». Таким чином, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» надано право слідчому (а також прокурору) давати вказівки, письмові доручення або виносити постанови щодо здійснення оперативним підрозділом оперативно-розшукових заходів.

Однак, чинний КПК України, котрий детально регламентує повноваження слідчого та прокурора на стадії досудового розслідування, не передбачає права вказаних учасників кримінального провадження доручати оперативному підрозділу проведення таких заходів, наділяючи їх повноваженнями – давати оперативним підрозділам доручення на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

З урахуванням того, що негласні слідчі (розшукові) дії за своїм змістом відповідають оперативно-розшуковим заходам, визначеним у статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», виникає логічне питання щодо доцільності проведення останніх в рамках кримінального провадження, оскільки при виборі форми залучення оперативного підрозділу, слідчий буде змушений віддати перевагу дорученню на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (як такому, що прямо передбачений кримінальним процесуальним законом).

Чинна редакція статті 99 КПК України також не дозволяє вирішити питання щодо співвідношення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності. Так, цією статтею передбачено, що до документів як процесуальних джерел доказів належать не тільки складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій (у тому числі – протоколи негласних слідчих (розшукових) дій) та додатки до них, а й матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». При цьому законодавець обійшов своєю увагою вид діяльності, під час якої мають бути здобуті матеріали оперативно-розшукової діяльності: до початку кримінального провадження, чи під час здійснення досудового розслідування.

Значна частина практичних співробітників вважає, що оперативно-розшукова діяльність може здійснюватися під час досудового розслідування, зокрема, у випадку розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання (пункт 1 статті 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Чинний кримінальний процесуальний закон серед суб'єктів, щодо яких може здійснюватися розшук в рамках кримінального провадження виокремлює підозрюваного (стаття 281 КПК України) та обвинуваченого (стаття 335 КПК України). Водночас, згідно з пунктом 5 статті 280 КПК України, навіть у випадку зупинення досудового розслідування у зв'язку з переховуванням підозрюваного від органів слідства або суду, проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного. Таким чином, можна зробити висновок, що на стадії досудового розслідування розшук підозрюваного може здійснюватися процесуальними засобами. Натомість на стадії судового розгляду на підставі ухвали суду розшук обвинуваченого може здійснюватися шляхом проведення оперативно-розшукових заходів.

Окрім питання неузгодженості між собою окремих положень кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства, слід також звернути увагу на певні недоліки Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Так, згідно зі статтею 6 цього Закону, підстави до початку оперативно-розшукової діяльності можуть міститися у письмових дорученнях і постановах слідчого, вказівках прокурора, ухвалах слідчого судді та суду. У свою чергу, відповідно до частини 1 статті 9 цього ж Закону, у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. Проте, стаття 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не містить такої підстави для закриття оперативно-розшукової справи як «виконання письмового доручення, постанови слідчого, вказівки прокурора, ухвали слідчого судді або суду», що залишає відкритим питання доцільності внесення змін до вказаного нормативно-правового акту.

Таким чином, підводячи підсумок проведеного аналізу положень КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо з'ясування співвідношення оперативно-розшукової та кримінальної процесуальної діяльності, можна зробити наступні висновки.

1. З метою отримання доказів або перевірки вже отриманих доказів чинний КПК України надав слідчому право здійснювати слідчі (розшукові) дії (у тому числі – негласні слідчі (розшукові) дії), або доручати їх проведення оперативному підрозділу.

2. Чинна редакція КПК України не передбачає можливості здійснення оперативно-розшукової діяльності на стадії досудового розслідування (у тому числі і з метою розшуку підозрюваного). Однак, з урахуванням того, зміст оперативно-розшукової діяльності не співпадає з кримінальною процесуальною діяльністю (навіть в частині

можливості здійснення агентурної роботи в рамках заведеної оперативно-розшукової справи), доцільно розглянути питання щодо розширення повноважень слідчого в цій частині.

3. Статтю 9-2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» доцільно доповнити такою підставою до закриття оперативно-розшукової справи як «виконання письмового доручення, постанови слідчого, вказівки прокурора, ухвали слідчого судді або суду».

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: – К.: "Центр учбової літератури", 2012. – 254 с.
2. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18.02.1992. // Відомості Верховної Ради України 1992. – № 22. – Ст. 303.
3. Надточій Є.А. Особливості правової регламентації негласних слідчих (розшукових) дій // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи вирішення. Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару, 25 жовтня 2013 р., м. Харків. Вип. № 5. – Х.: ТОВ "Оберіг", 2013. – С. 188-189.
4. Косяк Є.Л. Проблемні питання правового регулювання підстав та порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій за КПК України // Нова форма досудового розслідування в проекту нового КПК України та проблеми її реалізації в діяльності СБ України: матеріали міжвід. наук.-практ. конф., 27 квітня 2012 р., м. Київ. – К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. – С. 117-122.
5. Шилін М.О. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України // Вісник прокуратури. – К., 2013. – № 1 (139). – С. 59-64.

ЩОДО МІСЦЯ І РОЛІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Орлов Ю.Ю., *доктор юридичних наук,*
старший науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ

Минуло три роки з моменту прийняття Верховною Радою України Кримінального процесуального кодексу України, який визначає порядок кримінального провадження у нашій державі. Цей нормативно-правовий документ містить низку важливих новацій, що стосуються не лише кримінального провадження, але й виходять за межі власне кримінально-процесуальної діяльності, впливаючи на суміжні сфери правоохоронної роботи, зокрема на оперативно-розшукову діяльність міліції. Практична апробація КПК України показала, що питання про місце й роль ОРД в роботі органів внутрішніх справ на сучасному етапі розвитку українського суспільства потребує критичного переосмислення.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить процесуальні норми, які безпосередньо стосуються ролі оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні. По-перше (і найважливіше), КПК України засновує новий інститут негласних слідчих (розшукових) дій, які за праксеологічним змістом співпадають із напрацьованими правоохоронною практикою «традиційними» оперативно-розшуковими заходами. Вони нічим не відрізняються від них за організаційно-тактичними особливостями, засобами й методами проведення.

Разом з тим, ці негласні слідчі (розшукові) дії мають декілька відмінностей від «класичних» оперативно-розшукових заходів стосовно їхнього правового статусу, суб'єкта й порядку проведення, форми фіксації їх ходу й результатів, правових наслідків.

При цьому Кримінально-процесуальний кодекс був і залишається єдиним нормативно-правовим документом, що регламентує правовідносини у сфері розслідування кримінальних правопорушень. Таким чином, з прийняттям нового Кодексу оперативно-розшукову діяльність позбавили її традиційної ролі щодо супроводження кримінального провадження. Регламентовані КПК України окремі випадки участі оперативних підрозділів у кримінальному провадженні не змінюють правової ситуації, оскільки поширюються виключно на проведення ними окремих слідчих (розшукових) дій, а не оперативно-розшукових заходів; при цьому оперативний працівник користується повноваженнями слідчого [1, абз.5 ч.2 ст.36], [1, абз.3 ч.2 ст.40], [1, ст.41].

По-друге, значна кількість статей КПК України містить згадки про забезпечення безпеки певних учасників кримінального судочинства ([1, п.5 ч.2 ст.27], [1, п.12 ч.3 ст.42], [1, п.5 ч.1 ст.56], [1, п.8 ч.1 ст.66] тощо). Очевидно, що згідно чинного законодавства таке забезпечення мають здійснювати оперативні підрозділи із застосуванням засобів та методів ОРД [2], [3]. Очевидно, ці норми суперечать регламентованому Кодексом правовому статусу оперативних працівників, які наділені повноваженнями слідчого.

По-третє, стаття 99 КПК України містить норму, яка зазначає, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можуть визнаватися документами й використовуватися в кримінальному провадженні як докази [1, абз.4 ч.2 ст.99]. Вочевидь, йдеться про матеріали ОРД, отримані оперативними підрозділами поза межами кримінального провадження. Проте, нормативне положення, закріплене у статті 99 КПК, не узгоджено з іншими процесуальними нормами; процесуальний порядок використання оперативно-розшукових матеріалів в кримінальному провадженні в Кодексі не виписаний. Тому слідча практика віддає перевагу призначенню та проведенню негласних слідчих (розшукових) дій замість процесуального використання результатів оперативно-розшукових заходів.

Зрозуміло, що чинна правова ситуація породжена політичною обструкцією «класичних» форм оперативно-розшукової діяльності через випадки порушень прав і свобод людини. Разом з тим, вона не могла не позначитися негативно на ефективності ОРД як суспільно корисній формі державної правоохоронної діяльності, спрямованої на забезпечення захисту особи, суспільства й держави від кримінальних посягань. Діяльність оперативних підрозділів з виявлення й документування кримінальних правопорушень поза межами кримінального процесу втратила наступальність, в оперативній практиці не повною мірою дотримуються принципів відповідності оперативно-розшукового реагування ступеню суспільної небезпечності злочину; всебічності, повноти й об'єктивності дослідження обставин кримінальної події; взаємодії з органами державної влади, місцевого самоврядування і населенням. Втрата процесуальної перспективи

результатів оперативно-розшукових заходів, що їх здійснюють поза межами кримінальних проваджень, об'єктивно веде до зниження стійкості оперативних працівників до негативного впливу з боку кримінального середовища.

Сучасна оперативно-розшукова діяльність потребує допомоги з боку держави задля сприяння підвищенню її ефективності. Як перший крок, слід визначити межі оперативно-розшукової компетенції міліції, виходячи із чинного законодавства з метою її подальшого удосконалення відповідно до криміногенної обстановки в країні.

Розгляд цього питання доцільно почати з аналізу законодавчо визначених завдань оперативно-розшукової діяльності.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» *завдання ОРД* полягає, зокрема, у пошуку й фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Закон України прямо вказує на цілі цієї діяльності, серед яких «припинення правопорушень», «інтереси кримінального судочинства» та «безпека громадян, суспільства і держави». Отже, зміст завдання оперативно-розшукової діяльності, що її здійснюють оперативні підрозділи міліції, можна розкрити, враховуючи напрацьовані практикою соціально корисні форми ОРД, таким чином:

1) виявлення, попередження та розкриття злочинів, а також виявлення й встановлення осіб, які їх готують, вчиняють або ж вчинили;

2) розшук безвісті зниклих осіб; розшук осіб, які переховуються від органів розслідування й суду, ухиляються від відбування кримінального покарання; встановлення осіб, які не можуть повідомити про себе.

Розглядаючи ці завдання ОРД, неважко дійти висновку, що в межах кримінального провадження оперативні підрозділи здійснюють лише розкриття злочинів (тобто, встановлюють осіб, що їх вчинили), а також розшук осіб, які переховуються від органів розслідування й суду. На питання, чи належать дії оперативних підрозділів з розкриття злочинів до оперативно-розшукової чи до суто кримінально-процесуальної діяльності, закон однозначної відповіді не дає. Очевидно, що якщо особи, які вчинили злочин, були встановлені оперативним підрозділом в ході негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого або прокурора, їхню діяльність слід вважати процесуальною. Якщо ж злочин було розкрито до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, то такі самі дії оперативного підрозділу набувають правового статусу оперативно-розшукових і мають відповідати вимогам Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Що стосується інших завдань ОРД, то більшість з них не охоплюються кримінально-процесуальним законодавством. До таких завдань належать: виявлення злочинів та осіб, що їх готують, вчиняють або ж вчинили, попередження злочинів, а також розшук без вісті зниклих осіб та встановлення осіб, які не можуть повідомити про себе. Виконання цих завдань пов'язано з діяльністю оперативних підрозділів: 1) до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, або 2) взагалі поза кримінальними подіями.

Діяльність з *виявлення злочинів* та осіб, що їх готують та вчиняють, полягає у здобутті інформації про латентні або замасковані кримінальні дії. Виявлення злочину оперативним підрозділом є підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Важливість цього завдання оперативно-розшукової діяльності в умовах сучасної України важко переоцінити. Адже до латентних та замаскованих належать корупційні, економічні злочини, злочини, пов'язані з незаконним обігом зброї, наркотичних та психотропних засобів, низка злочинів, що їх вчиняють організовані злочинні угруповання та незаконні озброєні формування. Не буде перебільшенням стверджувати, що майже повна відсутність ефективної боротьби з корупцією у сучасній Україні значною мірою обумовлена різким зниженням оперативно-розшукової наступальності через політичну обструкцію оперативній роботі правоохоронних органів.

З прийняттям нового КПК України Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» було доповнено абзацом такого змісту: «Прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення. Прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора» [4, ч.2 ст.8].

Зазначене формулювання статті Закону допускає різне тлумачення тексту, що не дає можливості його однозначно зрозуміти. Фраза «…регулюються згідно з положеннями глави 21 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом…» не має конкретного змістовного наповнення. Не виписаний пріоритет застосування норм того чи іншого Закону у випадку їх колізії. Така сама юридична помилка присутня у перехідних положеннях до КПК України, згідно яких «після набрання чинності Кодексом оперативно-розшукові заходи, слідчі та процесуальні дії здійснюються згідно з положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та положеннями цього Кодексу» [1, п.7 Перехідних положень].

На практиці це призвело до заперечення проведення оперативно-розшукової діяльності поза межами кримінального провадження, що, на наш погляд, є грубою юридичною й політичною помилкою, яка створює умови для втрати оперативного контролю над злочинним світом, унеможливлює виявляти злочини та запобігати їх вчиненню.

Тому автор не погоджується з думкою щодо неправомірності проведення оперативно-розшукових заходів до порушення кримінального провадження. Більш того, на нашу думку, в межах ОРД до внесення відомостей до ЄРДР можуть проводитися й найбільш «проблемні» оперативно-розшукові заходи, пов'язані з тимчасовим обмеженням прав

людини, якщо йдеться про тяжкий чи особливо тяжкий злочин й оперативний підрозділ отримав відповідний дозвіл суду. КПК України не містить жодної заборони на можливість законного обмеження прав особи поза межами кримінального провадження. Натомість Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» надають право оперативним підрозділам проводити низку оперативно-розшукових заходів, що вимагають тимчасового обмеження конституційних прав особи [4, пп.7,9,10 ч.1 ст.8], [5, пп.«а»,«б» ч.1 ст.15]. При цьому, проведення оперативно-розшукових заходів, які не пов'язані з тимчасовим обмеженням прав особи й не потребують дозволу слідчого судді, керівник оперативного підрозділу має здійснювати без попереднього повідомлення прокурора, оскільки це порушує принцип конспіративності ОРД й часто зводить нанівець результати оперативної розробки.

Завдання *оперативно-розшукового попередження злочинів* полягає у вжитті оперативно-розшукових та інших заходів, заснованих на оперативних даних, спрямованих на недопущення протиправних дій, зміну злочинної поведінки особи, недопущення або мінімізацію суспільно небезпечних наслідків. Оперативно-розшукове попередження злочинів здійснюють у трьох формах: профілактика злочинності, відвернення злочинів й припинення злочинів [6].

Під *оперативно-розшуковою профілактикою* розуміють діяльність оперативних підрозділів щодо виявлення та усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, впливу на осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, та здійснення на них профілактичного впливу. Оперативно-розшукову профілактику злочинності здійснюють до формування злочинного наміру у формі загальної або індивідуальної профілактики. Загальна профілактика заснована на оперативно-розшуковій інформації й полягає у створенні об'єктивних умов, які заважають вчиненню злочинів, а також проведенні оперативних комбінацій щодо роз'єднання злочинних груп і організацій. Індивідуальну профілактику здійснюють шляхом спілкування оперативного працівника з особами, від яких, виходячи з їхньої поведінки, можна очікувати вчинення злочинів, а також з їхнім оточенням, та вжиття до таких осіб необхідних заходів впливу.

До оперативно-профілактичної роботи відноситься також забезпечення безпеки певних категорій осіб (зокрема, учасників кримінального судочинства) відповідно до законодавства України [2], [3].

Крім того, профілактичний зміст має проведення адміністративної оперативно-перевірочної роботи, яка полягає у перевірці осіб у зв'язку з наданням їм спеціальних допусків до робіт, пов'язаних з відомостями, що складають державну таємницю, робіт з підвищеною суспільною небезпекою, а також проходження служби в правоохоронних органах та спецслужбах. На думку автора, відповідні зміни мають бути внесені до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», про що автором бути внесені відповідні пропозиції до Верховної Ради України [7].

Зауважимо, що обов'язок здійснювати профілактику правопорушень засобами ОРД покладений на оперативні підрозділи Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4, п.1 ч.1 ст.7].

Оперативно-розшукове відвернення полягає у вжитті оперативно-розшукових та інших заходів з метою усунення загрози вчинення конкретного злочину на стадіях його задуму і готування. Зазвичай відвернення злочинів здійснюють в ході оперативної розробки. *Оперативно-розшукове припинення* злочину здійснюють на стадіях замаху та вчинення, як правило – на місці злочину. Воно стосується насамперед латентних й продовжуваних злочинів, рідше – злочинів-інцидентів. Відвернення і припинення тяжких і особливо тяжких злочинів часто є неможливим без надання права оперативним підрозділам з дозволу суду тимчасово обмежувати право особи на приватність. Зрозуміло, що це обмеження має відбуватися поза межами кримінального провадження.

Розшук осіб, зниклих без вісті, а також встановлення осіб, які через хворобу, травму або вік не можуть повідомити про себе, іноді виявляється неможливим без застосування оперативно-розшукових засобів та методів, зокрема негласних. Така розшукова робота часто не має жодного відношення до злочинів та кримінального провадження, проте є, безумовно, соціально корисною й гуманною.

Оперативно-розшукова діяльність проводиться у напрацьованих оперативною практикою *формах*, під якими розуміють нормативно встановлений порядок організації оперативно-розшукових заходів для забезпечення вирішення завдань ОРД.

Дослідження, проведені автором до прийняття нового КПК України, дозволили виділити шість форм оперативно-розшукової діяльності, зокрема: 1) оперативно-розшукову профілактику; 2) адміністративну оперативно-перевірочну роботу; 3) оперативну розробку; 4) оперативний пошук; 5) оперативно-розшукове супроводження кримінальної справи; 6) розшук, який поділяють на такі види: розшукова робота некримінального спрямування (розшук безвісті зниклих осіб, встановлення осіб, які не можуть повідомити про себе); розшук осіб, які переховуються від органів розслідування, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання. Співвіднесемо форми ОРД з етапами розвитку кримінальної ситуації та стадіями кримінального провадження, на яких ці форми можна реалізувати на практиці:

Часовий період	**Форми ОРД, що реалізуються в межах часового періоду**
Дозлочинний (позазлочинний) період	= оперативно-розшукова профілактика = адміністративна оперативно-перевірочна робота = оперативний пошук = розшукова робота некримінального спрямування
Етапи розвитку кримінальної ситуації (задум, готування, замах, вчинення злочину); Виявлення злочину	= оперативно-розшукова профілактика (з моменту задуму до моменту вчинення злочину) = оперативна розробка (з моменту готування злочину) = оперативний пошук = розшук осіб, які переховуються від органів розслідування (з моменту виявлення злочину)
Стадії кримінального провадження (внесення відомостей до ЄРДР, досудове розслідування, судове розслідування,	= оперативно-розшукове супроводження кримінального розслідування = оперативна розробка (до моменту завершення досудового

винесення вироку, виконання вироку)	розслідування) = розшук осіб, які переховуються від органів розслідування (до моменту початку судового розслідування) = розшук осіб, які переховуються від суду (на етапах судового розслідування й винесення вироку) = розшук осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання (на етапі виконання вироку)

Як бачимо, з шести форм ОРД лише три (половина!) можуть бути реалізовані на стадіях кримінального провадження: оперативно-розшукове супроводження кримінального провадження, оперативна розробка (які завдяки нечіткості формулювань у чинному законодавстві можна вважати як процесуальною, так і оперативно-розшуковою діяльністю), а також розшук осіб, які переховуються від органів розслідування й суду, ухиляються від відбування кримінального покарання.

Тлумачення частини 2 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» як заборони на проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів поза межами кримінального провадження веде до повного згортання цілих напрямів оперативної роботи превентивного та некримінального спрямування. Крім того, до моменту внесення відомостей до ЄРДР унеможливлюється проведення оперативної розробки, яка є основним засобом протидії організованій злочинності.

Як вже згадувалося, запроваджені в КПК України негласні слідчі (розшукові) дії за праксеологічним змістом нічим не відрізняються від оперативно-розшукових заходів за організаційно-тактичними особливостями, засобами й методами проведення. Порівняємо список негласних слідчих дій з правами оперативних підрозділів проводити певні оперативно-розшукові заходи шляхом зведення в порівняльну таблицю:

Номери статей КПК України щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій	**Відповідні норми Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та «Про міліцію»**
Ст. 260. Аудіо-, відеоконтроль особи	= п.«а» ч.1 ст. 15 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»; = п.12 ч.1 ст. 11 Закону України «Про міліцію»
Ст. 261. Накладення арешту на кореспонденцію; Ст. 262. Огляд і виїмка кореспонденції	= п.10 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
Ст. 263. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж	= п.9 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»; = п.10 ч.1 ст. 11 Закону України «Про міліцію»; = п.«б» ч.1 ст. 15 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»
Ст. 264. Зняття інформації з електронних інформаційних систем	*відсутні*
Ст. 267. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи	= п.7 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
Ст. 268. Установлення місцезна-ходження радіоелектронного засобу	*відсутні*
Ст. 269. Спостереження за особою, річчю або місцем	= п.11 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
Ст. 269[1]. Моніторинг банківських рахунків	= п.4 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
Ст. 270. Аудіо-, відеоконтроль місця	*відсутні*
Ст. 271. Контроль за вчиненням злочину (контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка)	= п.2 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
Ст. 271. Контроль за вчиненням злочину (спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину)	*відсутні*
Ст. 272. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації	= п.8 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
Ст. 274. Негласне отримання зразків, необхідних для	*відсутні*

порівняльного дослідження	
Ст. 275. Використання конфіденційного співробітництва	= п.12 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»
відсутні	= п.1 ч.1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (опитування осіб)

З розгляду таблиці видно, що кількість негласних слідчих (розшукових) дій, зазначених у КПК України, дещо перевищує кількість відповідних прав оперативних підрозділів щодо проведення оперативно-розшукових заходів, наданих іншими Законами України. Так, згідно чинного законодавства, оперативні підрозділи не мають правових підстав інакше, як в межах кримінального судочинства й винятково за дорученням слідчого: знімати інформацію з електронних інформаційних систем, встановлювати місцезнаходження радіоелектронного засобу, здійснювати аудіо-, відеоконтроль місця, проводити експеримент щодо можливості вчинення злочину, імітувати обстановку злочину й навіть негласно отримувати зразки, необхідні для порівняльного дослідження. При цьому слід зазначити, що більшість з цих слідчих (розшукових) дій не пов'язані з необхідністю тимчасового обмеження прав особи. Тому таке звуження прав оперативних підрозділів вбачається невиправданим, а з точки зору необхідності протидії організованій злочинності – шкідливим.

Крім того, вбачається доцільним, щоби оперативні підрозділи отримали законодавчий дозвіл на використання поліграфу в оперативно-розшуковій діяльності, так само як він сьогодні застосовується у досудовому розслідуванні [8]. Використання поліграфу в ОРД має базуватися на засадах добровільності й дозволить встановлювати правдивість показів підозрюваних та очевидців кримінальної події. Таким чином, можна буде впевнено планувати оперативно-розшукові версії, спираючись на встановлену вірогідність ідеальних слідів злочину. На наше переконання, це дозволить значно підвищити результативність протидії корупційним злочинам в Україні.

Підводячи підсумок нашому порівняльно-правовому дослідженню, зауважимо, що надання додаткових можливостей слідчим у поєднанні з відчутним обмеженням прав оперативних підрозділів, що відбулося з прийняттям нового КПК України, в цілому не сприяє ефективності виявлення й попередження кримінальних правопорушень в нашій державі.

Після Революції Гідності минає етап необхідного послаблення посткомуністичної системи державного управління, на якому певне обмеження повноважень оперативних підрозділів міліції було деякою мірою виправданим, зважаючи на можливість відродження авторитарних методів політичної боротьби із залученням правоохоронних органів. Сьогодні громадянське суспільство України має думати про те, яким чином укріплювати молоду національну незалежну українську державу. Важливою ланкою державного будівництва є надання правоохоронцям необхідних повноважень для того, щоб нарешті подолати корупцію, організовану злочинність, припинити появи тероризму й військові злочини в окремих регіонах України. Оперативно-розшукова діяльність, будучи найбільш «гострою» зброєю державної протидії злочинності, має, нарешті, зайняти гідне місце серед засобів розбудови демократичної правової держави.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
2. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 № 3782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12
3. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12
5. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3341-12
6. Орлов Ю.Ю. Форми запобігання злочинності // Взаємодія правоохоронних органів з муніципальними і неурядовими організаціями в питаннях профілактики правопорушень та злочинів: Тези доп. всеукраїнської наук.-практич. конфер-ії від 22–23 травня 2009 р. – Кам'янець-Подільський: УМВС України в Хмельницькій обл., 2009. – С. 135–139.
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України (проект нової редакції) [Текст] / [О. М. Джужа, В. Я. Горбачевський, Ю. Ю. Орлов та ін.]. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. – 48 с.
8. Орлов Ю.Ю. Використання поліграфу на досудовому слідстві // Науковий вісник НАВС. Наук.-теоретич. журнал. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – № 4 (93). – С. 172–186.
9. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 № 565-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12

ЩОДО ПИТАННЯ УЧАСТІ СЛІДЧОГО У ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Саакян М.Б., *доктор юридичних наук, професор,*
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ

Відповідно до ст. 246 КПК України та п. 3.1. Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСД) та використання їх результатів у кримінальному провадженні» слідчий має право проводити НСД самостійно. Згідно зі ст. 251 КПК про проведення НСД складається постанова, в котрій треба вказати дані про особу, яка буде використовувати дану НСД, тобто у такому разі – це саме той же слідчий (він ініціатор та одночасно виконавець НСД). Такий підхід законодавця до вирішення слідчим завдань кримінального провадження

як, на наш погляд, далеко не безперечний та межує з порушенням загальних основ кримінального судочинства. У такому разі виникає сумнів законності отримання доказів в результаті проведення НСД слідчим особисто. Як що мати на увазі, що слідчий в ході розслідування фактично одночасно є стороною обвинувачення (поряд з прокурором), бо саме він (слідчий) складає та висуває обвинувачення підслідному. Важко покладатися у даному випадку на об'єктивність розслідування та неупередженість слідчого.

Нарешті, в ситуації, яка розглядається нами, дії(процесуальні) слідчого можуть виглядати як провокація. Інститут провокації у кримінальному процесі зовсім відсутній. У кримінальному праві ми стикаємось з провокацією лише один раз у ст.. 370 КК України «Провокація підкупу». Взагалі «провокація» трактується як штучне створення умов щодо здійснення будь-яких дій (потрібних ініціатору) іншою стороною.

Принаймні, складно уявити, як слідчий самостійно буде виконувати будь-яку НСД, передбачену КПК, наприклад ст. 269 КПК, а після цього буде проводити з підслідним допит та інші слідчі дії. У такому випадку вести мову про об'єктивність розслідування важко. Більш того, у випадку, який розглядається, згідно з п.3 ст.77 КПК у підозрюваного з'являється право на заявлення відводу слідчому («…існують інші обставини, які викликають обґрунтований сумнів у неупередженості слідчого»).Але в більшості слідчий доручає виконувати НСД у порядку ст. 40 КПК працівникам оперативних підрозділів ОВС. На наш погляд, слідчий повинен бути організатором проведення НСД працівниками уповноважених оперативних підрозділів, але не самостійним виконавцем. До того ж, ряд НСД в КПК (ст.ст. 263, 264, 267, 269, 270) виконуються тільки спеціальними (секретними) оперативними підрозділами.

У зв'язку зі становленням у кримінальному процесі інституту НСД визначення поняття «оперативно – розшуковий захід» (ОРЗ) необхідно суттєво уточнити. У Законі України «Про ОРД» необхідно навести повний перелік ОРЗ. Є також потреба вдосконалення питань взаємодії слідчого та оперативних працівників при проведенні НСД. За останні роки слід відзначити загальну тенденцію поступового зближення оперативно – розшукового та кримінально - правового законодавства. Це, перш за все, обумовлено необхідністю знаходження адекватних мір протидії новим загрозам з боку прогресуючої злочинності, бо легальними (гласними) засобами, які є, стримувати її становиться все важче.

Оскільки НСД можуть проводитись тільки у сфері досудового слідства, а їх застосування оперативними підрозділами згідно з законом можливо тільки за дорученням слідчого, то такий порядок становить серйозні перешкоди у реалізації принципу наступальності ОРД у справі попередження, розкриття злочинів та розшуку злочинців. Особливо негативні наслідки можуть мати місце при проведенні оперативними підрозділами глибокої оперативної розробки організованих злочинних груп, злочинних організацій, які здійснюють тяжкі злочини, також бандитизм, відмивання грошей, вимагання. Ця робота потребує високого рівня конспірації та залучати до неї слідчого, як на наш погляд, недоцільно.

Нарешті, заслуговує уваги думка професора М.П. Водько. Він пропонує закріпити у новому КПК поряд з дізнанням та досудовим слідством третю форму досудового слідства – негласне розслідування, яке починається з появи підстав щодо заведення оперативно – розшукової справи та буде здійснюватися до початку гласного розслідування. В такому разі НСД можуть бути використані оперативними підрозділами самостійно. Залучення задокументованих у ході негласного розслідування фактичних даних буде здійснюватися відповідно порядку, встановленим КПК, за рішенням прокурора, який здійснює нагляд за законністю при здійсненні ОРД.

Таким чином, негласне розслідування може стати рівнозначною формою досудового слідства, як і гласне. А далі, з часом, правове регулювання негласного розслідування у повному обсязі доцільно закріпити у КПК України. Це потягне за собою оптимізацію оргштатних структур блоку кримінальної міліції, також оперативно – технічних підрозділів, структури слідчих апаратів МВС України.

ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

***Удалова Л.Д.**, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,*
начальник кафедри кримінального процесу НАВС

12 лютого 2015 р. прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції»[1]. Цим Законом внесені зміни до низки законодавчих актів, у тому числі і до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

У пункті 2 ч.1 ст. 38 цього Кодексу йдеться про новий орган досудового розслідування, яким є підрозділ детективів Національного антикорупційного бюро України. Відповідно до ч.5 ст.216 КПК, детективи цього підрозділу уповноважені здійснювати досудове розслідування злочинів, передбачених ст.ст.191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 368-2, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, зазначених у абзацах 1-3 цієї норми.

Прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами Національного антикорупційного бюро України, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у злочинах, передбачених абзацом 1 ч.5 ст. 216 КПК, до підслідності цих детективів, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересів фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб.

Детективи Національного антикорупційного бюро України з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які віднесені ст. 216 КПК до його підслідності, за рішенням Директора цього бюро та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, можуть також розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності інших органів.

Крім здійснення досудового розслідування, детективи Національного антикорупційного бюро України також уповноваженні проводити оперативно-розшукову діяльність. Про це зазначено у абзаці 3 ч.1 ст. 10 Закону України від 14 жовтня 2014 р. «Про Національне антикорупційне бюро України» [2], абзаці 11 ч.1 ст. 5 Закону України від 18 лютого 1992 р. «Про оперативно-розшукову діяльність»[3].

Виникає запитання, чому законодавець саме таким чином визначив повноваження цих детективів. Відповідь на нього міститься у пояснювальній записці до законопроекту №1660 від 27 грудня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [4].

Вказано, що з урахуванням досвіду держав, які досягли успіхів у декриміналізації суспільства та подолання системної корупції, пропонується нова форма організації оперативно-розшукових заходів та досудового слідства, яка передбачає за рахунок об'єднання слідчих та оперативних підрозділів створити підрозділ детективів у складі Національного антикорупційного бюро України, наділити таких детективів повноваженням зі здійснення як оперативно-розшукових заходів на підставі оперативно-розшукових справ, так і гласних та негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінального провадження. Це дозволить розширити обізнаність суб'єктів боротьби з корупцією, які зможуть найбільш ефективно та об'єктивно використовувати отриману інформацію для встановлення даних про кримінальне правопорушення, збирання доказів участі в ньому конкретних осіб та процесуального закріплення фактичних даних щодо обставин злочинної діяльності. Водночас така форма сприятиме мінімізації ризиків витоку інформації щодо осіб, які підозрюються в корупції, та запланованих чи здійснюваних відносно них заходів.

Потрібно зазначити, що фахівці Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України висловили зауваження до цього законопроекту щодо надання детективам Національного антикорупційного бюро України повноваження здійснювати як оперативно-розшукові заходи, так і досудове розслідування[5].

Відмічалось, що такі законодавчі новели не відповідають загальній концепції порядку досудового розслідування, зокрема, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій покладено на слідчого (ст. 40 КПК), а оперативні підрозділи (ст. 41 КПК) позбавлені повноважень виконувати будь-які дії без письмового доручення слідчого або прокурора. Таке розмежування функцій між службовими особами, які здійснюють досудове розслідування (слідчими) та особами, які виконують їх доручення в частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій (працівники оперативних підрозділів), існує в усіх правоохоронних органах, які мають в своєму складі як органи досудового розслідування, так і оперативні підрозділи. Така «спеціалізація» співробітників цих органів викликана істотними відмінностями у цілях, формах, методах і засобах роботи при виконанні кожної із цих функцій.

Однак законодавець не врахував це зауваження, з чим не можна погодитися. Наділення детективів Національного антикорупційного бюро України повноваженням зі здійснення як оперативно-розшукових заходів, так і досудового розслідування, не відповідає концепції порядку проведення цього розслідування.

Ще під час обговорення вказаного законопроекту деякі практики слушно відмічали, що виконання обох цих функцій одними і тими ж посадовими особами неминуче призведе до зменшення якості в роботі детективів, зокрема, для тих, хто прийшов до Національного антикорупційного бюро України із оперативних підрозділів – в частині проведення слідчих (розшукових) дій, складання документів досудового розслідування, обґрунтування прийняття процесуальних рішень, охорони прав і свобод учасників кримінального провадження [6].

Вважаємо, що замість підрозділу детективів у складі цього бюро потрібно створити слідчий та оперативний підрозділи. У пункті 2 ч.1 ст. 38 КПК слід визначити, що органом досудового розслідування є слідчий підрозділ Національного антикорупційного бюро України, та замінити слово «детективи» словом «слідчі» у статтях цього Кодексу.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України від 12 лютого 2015 р. // Голос України. – 4 березня 2015. - №39.

2. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - №47. – Ст. 2051.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - №22. – Ст. 303.

4. Пояснювальна записка до законопроекту №1660 від 27 грудня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53224.

5. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону ««Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53755.

6. Токарев Г. Окремі зауваження до законопроекту №1660 від 27.12.2014р. / Г. Токарев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.khpg.org/index.php?do=print&id=1419881689.

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НС(Р) У РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Никифорчук Д.Й., *доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ*

Одним із значних кроків державної політики у сфері вдосконалення національного законодавства є розробка та прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.), яким запроваджено інститут негласних слідчих

(розшукових) дій (НСРД). Його мета, у першу чергу, полягала у врегулюванні процедури використання у кримінальному провадженні спеціальних методів розслідування, а також вдосконалення взаємодії оперативних і слідчих підрозділів під час розкриття та розслідування злочинів.

Враховуючи і розуміючи щодо абсолютно нового підходу до здійснення оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу ще при обговоренні проекту Кримінального процесуального кодексу науковці та практичні працівники правоохоронних органів висловлювали певну стурбованість щодо застосування ряду його норм у практичній діяльності. Так, вже на круглому столі 7 жовтня 2011 року "Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України" у Національній академії внутрішніх справ на базі кафедр оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу були обговорені загальнотеоретичні і прикладні питання удосконалення кримінального процесуального законодавства України як складової частини реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України, фахівцями були зазначені проблеми, які виникнуть після вступу в дію положень КПК. А саме це проблеми пов'язані: із використанням конфіденційного співробітництва; із розширенням суб'єктів оперативно-розшукової діяльності (буде сприяти порушенню принципу конспірації цієї діяльності) та відсутністю в слідчих підрозділах фахівців з проведення НС(Р)Д (наприклад, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, контрольованого постачання, оперативної закупівлі тощо) і таке інше, що в кінцевому підсумку призведе до значного службового „навантаження" працівників слідчих підрозділів і як наслідок до формалізму даного напряму роботи, а саме слідчий буде лише надавати доручення оперативним підрозділам на здійснення негласних слідчих (розшукових) дій.

Разом з тим фахівцями відмічалися і позитивні моменти одним із яких є, те що слідчий буде залучатися до проведення оперативної розробки з її початкової стадії, що без сумніву сприятиме успішному розкриттю та розслідуванню злочинів! В підсумку науковцями було визначено, що норми проекту нового Кримінального процесуального кодексу України потребують подальшого обговорення та доопрацювань науковцями та практичними працівниками правоохоронних органів.

Сьогодні, після двохрічної дії положень Кримінального процесуального кодексу України ми бачимо, що побоювання науковців та практиків стосовно проблем щодо ефективності застосування НС(Р)Д в розкритті та розслідуванні злочинів мали рацію. І як свідчать підсумки наукових досліджень, проведених за вказаним напрямом, серед науковців та практиків і досі немає одностайної думки щодо доцільності заснування такого інституту у системі кримінального провадження, також висловлюються дискусійні точки зору на предмет визначення поняття «негласні слідчі (розшукові) дії», наукового обґрунтування їх системи, порядку фіксації та використання одержаних за ними результатів на досудових та судових стадіях кримінального судочинства.

Не претендуючі на повне висвітлення питання в даних тезах, акцентуємо увагу лише на аналізі окремих аспектів проведення контрольованої поставки наркотичних засобів як негласної слідчої (розшукової)дії - форми контролю за вчиненням злочину і існуючих на сьогодні проблемах.

Аналіз статистичних даних свідчить, що з 2009 по 2014 рік працівниками правоохоронних органів ліквідовано 1,4 тис. контрабандних каналів надходження наркотиків. Проте, з року в рік ефективність цієї роботи дедалі слабшає. Так, якщо у 2010 році було ліквідовано 338 таких каналів, то за 2014 рік - тільки 69 (зменшення на 79 %). При документуванні фактів контрабандного переміщення наркозасобів через державний кордон України, правоохоронцями використовувалась оперативно-розшукова операція у вигляді контрольованої поставки, що полягала у здійсненні конспіративного контролю за процесом поставки наркозасобів з метою виявлення фактів протиправних діянь та виявлення осіб, до них причетних.

За останні 6 років було проведено понад 1,1 тис. контрольованих поставок. Разом з тим, слід констатувати, що після введення в дію нового кримінально-процесуального законодавства у листопаді 2012 року, відмічається спад у використанні цього оперативного заходу. Так до 2011 року спостерігалися тенденції щодо збільшення кількості ліквідованих каналів контрабандного переміщення наркотичних засобів за допомогою контрольованої поставки, а саме в 2009 р.- 286, 2010 р.- 251, 2011 р.- 263, а починаючи з 2012 р.- 260, 2013 р.- 24, 2014 р.- 30 їх кількість значно зменшилася. Тобто, в практичних підрозділах існував позитивний досвід проведення даної операції, але з прийняттям положень, що регламентують проведення НС(Р)Д – та згідно норм нового кримінального процесуального законодавства контрольована поставка наркотичних засобів стала окремою формою контролю за вчиненням злочину яка проводиться тільки в межах кримінального провадження чи справи оперативного обліку, лише за постановою прокурора. Раніше цей механізм був дещо спрощений. Окрім цього в умовах безсистемності наукових концепцій та відсутності у науковців і практичних працівників єдиного розуміння основних відправних положень, незабезпеченість теоретичними та практичними розробками даного напряму роботи сприяло появі нових дискусійних питань щодо організації і тактики проведення контрольованої поставки наркотичних засобів, які потребують першочергового вирішення.

Отже діяльність оперативних та слідчих підрозділів щодо виявлення, викриття, документування злочинної діяльності наркоугруповань, розкриття та розслідування наркозлочинів, у тому числі за допомогою контрольованої поставки наркотичних засобів ще має цілу низку проблем правового, організаційного та тактичного характеру, що стосуються вивчення способів незаконного переміщення наркотичних засобів та визначення категорій осіб, які можуть вчиняти такі наркозлочини, а звідси визначення організації і тактики проведення різних видів контрольованої поставки наркотичних засобів та вдосконалення заходів оперативного документування злочинних дій тощо.

Аналіз практики оперативних підрозділів України доводить, що ефективному проведенню негласних слідчих (розшукових) дій перешкоджають недоліки та прогалини у їх правовому регулюванні**.** Це сприяло тому, що деякі з негласних слідчих (розшукових) дій фактично не застосовуються (ст. 272 КПК України), а від загальної кількості проведених оперативними та слідчими підрозділами правоохоронних органів України негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні використовується незначна частка зафіксованих за ними матеріалів (приблизно 48%).

Відтак, певного вдосконалення потребують положення кримінального процесуального закону, існує також нагальна потреба у розробленні низки підзаконних нормативних актів, якими б регулювався порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, фіксації одержаних на ними результатів з метою подальшого використання у кримінальному судочинстві.

Література:

1. Никифорчук Д. Й. До питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Заблоцька // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня, 2011 р.) – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011.-168 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : за станом на 22.05.2012 р. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.

ДЕЯКІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Тіщенко В.В., *доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*

Сьогодні активно розробляються криміналістичні методики розслідування різних рівнів і напрямків. І разом з тим, теорія не встигає за запитами практики, а пропоновані методики далеко не завжди задовольняють осіб, які ведуть розслідування. Тому виникає потреба в пошуку оптимальних моделей методик розслідування, побудованих з урахуванням сучасних теоретичних і методологічних положень криміналістичної науки.

Різноманітність ситуацій, з якими стикаються слідчі при розслідуванні різних видів і масштабів злочинної діяльності, обумовлює постановку питання про можливість і доцільність створення загального методу розслідування або якоїсь загальної, універсальної або базової моделі криміналістичної методики розслідування. В цілому можна погодитися з доцільністю побудови загальної інформаційно-пізнавальної моделі методики розслідування злочинів, хоча запропонована існуюча її структура потребує уточнення і доповнення. Так, наприклад, ретроспективний рівень зазначеної моделі слід доповнити криміналістичною класифікацією злочинів, що дозволить звернути увагу на особливості криміналістичних характеристик відповідних груп злочинів. Саме між цими елементами спостерігається рух інформації в межах ретроспективного рівня, а канал руху інформації «криміналістична характеристика - типові слідчі версії» характеризує обмін інформацією між ретроспективним і перспективним рівнями розглянутої моделі.

Заслуговує на увагу і питання про форму та зміст криміналістичних методик розслідування. У сучасних методиках розслідування все частіше включаються програми розслідування, спрощується виклад пояснюючого матеріалу. Справа в тому, що велика кількість теоретичних положень, докладний виклад дискусійних поглядів та їх критичний аналіз ускладнює сприйняття практиком запропонованих методичних і тактичних рекомендацій, робить методику з точки зору слідчого мало ефективною для практичного використання. Але чи означає це, що теоретичні та методологічні положення у викладі окремих методик розслідування у всіх випадках повинні бути виключені? Проте це не так. Все залежить від того, на якому етапі формування знаходиться дана методика, наскільки теоретично і емпірично обґрунтована, наскільки аргументовані і апробовані викладені в ній рекомендації і, нарешті, кому вона адресована.

Отже, видається, що формування загальної (базової) моделі криміналістичних методик розслідування різних рівнів та видів повинно відбуватися не на основі якогось загального методу розслідування або а ргіогі даної універсальної, базової методики, а на основі спеціальних принципів, що дозволяють врахувати системно-діяльнісний, функціонально-технологічний та евристичний характер розслідування з метою його оптимізації та вирішення поставлених перед ним завдань.

До принципів формування криміналістичних методик, на наш погляд, слід віднести такі вихідні положення:

- розгляд та вивчення злочинної діяльності та слідчо-криміналістичної діяльності з позицій системно-діяльнісного і функціонально-технологічного підходів;
- використання положень і новітніх досягнень природничих, технічних і гуманітарних наук;
- використання досвіду слідчої практики шляхом її аналізу та узагальнення з наступною екстраполяцією в теорію і методологію розслідування, розробка і систематизація методичних рекомендацій на основі криміналістичної класифікації злочинів і злочинної діяльності;
- розробка методів пошуку доказової інформації на основі криміналістичного аналізу злочинів і створення їх інформаційно-пізнавальних моделей;
- визначення напрямку розслідування з урахуванням особливостей обставин, що підлягають встановленню по злочинах відповідного виду;
- визначення стратегічних завдань розслідування з урахуванням особливостей його початкового і наступного етапів;
- розробка методичних рекомендацій на основі виділення типових вихідних і наступних слідчих ситуацій та їх інформаційної оцінки;
- розгляд типових тактичних завдань і окремих версій, що випливають з виділених слідчих ситуацій, а також використання технологічного підходу при розробці програм їх вирішення та перевірки, які передбачають слідчі дії, оперативно-розшукові та організаційні заходи, використання спеціальних знань, тактичні операції, що здійснюються в певній послідовності, і умови їх проведення;
- аналіз особливостей тактичних і технічних прийомів і засобів, що використовуються в ході проведення окремих слідчих дій і тактичних операцій.

Таким чином, перші п'ять принципів утворюють методологічні передумови, які зумовлюють науково обґрунтовану побудову базової моделі діяльності з розслідування злочинів. За допомогою наступних принципів конструюється

програмно-цільовий комплекс розумової та практичної діяльності щодо оптимальної організації та забезпечення розслідування.

Видається, що система названих принципів є ключем до теоретичного формування методик розслідування окремих категорій злочинів. Дані принципи детермінують зміст і структуру окремих методик, а також слугують основою для успішної адаптації розроблених методик до розслідування конкретних злочинів або для побудови методики розслідування самим слідчим за відсутності відповідної науково розробленої методики. У подальших дисертаційних та монографічних дослідженнях повинні знайти наукове обґрунтування погляди на принципи формування і побудов методики з використанням усього арсеналу теоретичних знань, що відносяться до об'єкта і предмету дослідження.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Юрченко О.М., *доктор юридичних наук, доцент, керівник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України*

Зорієнтованість України на сучасні світові, зокрема європейські, стандарти у різних сферах суспільного життя призвела до кардинальної зміни вітчизняної кримінально-правової доктрини. Не заперечуючи ідеї гуманізації та осучаснення кримінально-правової політики в Україні у контексті комплексного проведення відповідних реформ правоохоронної галузі, вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі проблеми, що стосуються деяких питань застосування Кримінального процесуального кодексу України.

У першу чергу, необхідно сконцентрувати увагу на проблемі "прокурорської монополії" у кримінальному процесі та на кримінально-процесуальному статусі прокурора, оскільки останні стали процесуальними керівниками досудового розслідування, маючи занадто широкі повноваження, при тому, що вони безпосередньо не проводять досудове слідство.

Повноваження прокурора (ст. 36 КПК України), які отримали назву "процесуального керівництва слідством" (доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення в установлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом, тощо), **по суті є нічим іншим, як засобами здійснення кримінального переслідування.**

Водночас, Конституція України не покладає на органи прокуратури здійснення функції кримінального переслідування на етапі досудового слідства. Так, пунктом 3 статті 121 Конституції України визначається, що на прокуратуру покладається лише обов’язок нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Отже, прокурор у кримінальному процесі за новим Кримінальним процесуальним кодексом України виконує одночасно функцію кримінального переслідування та функцію нагляду за законністю проведення досудового розслідування.

Така ситуація створює потенційні ризики та загрози для успішного розслідування кримінальних справ, учасниками яких є члени організованих злочинних груп та угруповань.

Це означає, що найбільш ефективним засобом протидії та перешкоджання досудовому розслідуванню злочинів, учинених організованими злочинними групами та угрупованнями, є вплив на прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудового розслідування, за допомогою корупційних чинників, формальних зв'язків, кумівства тощо.

Не менш спірним є передбачений положеннями КПК України процесуальний статус слідчого. Зокрема, не дивлячись на відносну самостійність слідчого (як це випливає із приписів частини п’ятої статті 40 КПК) він має виконувати доручення та вказівки одночасно як державного обвинувача, так і керівника органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України). **Таке звуження повноважень слідчого та обмеження його самостійності у прийнятті процесуальних рішень може значно затягнути досудове розслідування, оскільки для того, щоб вчинити більшість процесуальних дій, слідчий має отримати дозвіл або повідомити про вчинення відповідної дії.**

Поряд з цим, Кримінальним кодексом України передбачено відповідальність за невиконання слідчим вказівок прокурора *(стаття 381-1)*.

Окремо необхідно наголосити на тому, що нормою, яка створює корупційні ризики та загрози під час досудового розслідування і може бути перешкодою для встановлення істини, є норма щодо наділення керівників слідчого підрозділу повноваженнями, що стосуються безпосереднього розслідування (стаття 39). **Цією нормою відкинуто концепцію, за якою саме *слідчий самостійно, під керівництвом прокурора, збирає інформацію, яка в суді може стати доказами*.** Натомість, у КПК виникла ще й фігура керівника слідчого підрозділу, який наділяється досить значними адміністративно-процесуальними повноваженнями. Відтак і сама ідея підвищення ролі прокурора як процесуального керівника слідства девальвується, оскільки його повноваження конкурують з повноваженнями керівника слідчого відділу. Завдання ж керівників слідчих підрозділів – забезпечити діяльність слідчих, які є у них у підпорядкуванні (насамперед – організаційне і матеріально-технічне забезпечення діяльності слідчого).

Також необхідно зазначити, що у статті 42 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає порядок визнання особи підозрюваною, **не встановлено строку, протягом якого особа може перебувати в статусі підозрюваного**. Такий статус повинен мати якісь межі, а особа має перебувати в ньому розумні строки, оскільки вона не може до безкінечності бути підозрюваним. У свою чергу, в статті 148 Кримінально-процесуального кодексу України 1961 року було встановлено десятиденний термін, протягом якого підозрюваному повинно бути пред’явлено обвинувачення.

Слід вказати про те, що відповідно до частини другої статті 14 Закону України "Про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю", учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або

повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, якщо він у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування чи судового провадження сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним чи юридичним особам або державі. У новому Кримінальному процесуальному кодексі України положень про явку з повинною не має, хоча у КПК України 1961 року відповідна норма була передбачена ст. 96. Це в певній мірі звужує можливості суб'єктів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю, як в агентурному плані (можливості щодо залучення учасників організованих злочинних угруповань до конфіденційного співробітництва), так і в процесуальному плані (наприклад, для отримання відповідних свідчень в якості доказів).

Ураховуючи те, що сьогодні актуальними та взаємопов'язаними виявляються проблеми боротьби зі злочинністю у Збройних Силах України та нелегального витоку зброї з арсеналів і складів Міністерства оборони України, потребують доповнення переліки:

– оперативних підрозділів, які здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ч.1 ст.41 КПК України);

– суб'єктів, яким надано право проведення оперативно-розшукових заходів (ст. 5 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність").

До них необхідно включити такого суб'єкта як Військова служба правопорядку у Збройних Силах України.

Прикро констатувати, але, на жаль, основна маса стрілецької зброї, що потрапляє у нелегальний обіг і до рук злочинців, це армійська зброя. Водночас, основний суб'єкт боротьби з правопорушеннями у Збройних Силах України (Військова служба правопорядку у Збройних силах України), не має необхідних повноважень для запобігання нелегальному витоку зброї та належного реагування на це оперативними і кримінально-процесуальними заходами.

Завдання, які покладено на Військову службу правопорядку у Збройних Силах України (ст. 1 Закону України "Військову службу правопорядку у Збройних Силах України"), обумовлюють наявність у неї вищезгаданих повноважень. Отже, правовий потенціал Військової служби правопорядку у Збройних Силах України потребує покращення та посилення шляхом надання останній повноважень щодо проведення оперативно-розшукових заходів у військових частинах.

Отже, можемо зробити такі висновки:

1. Дворічна практика застосування нового Кримінального процесуального кодексу України засвідчила подальшу необхідність більш чіткого визначення ролі прокурора у кримінальному процесі, а також небезпечність (з точки зору корупційних ризиків) поєднання процесуального керівництва слідством і безпосереднього кримінального переслідування.

2. Із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України не втратила своєї актуальності, а, навпаки, набула більшої гостроти проблема процесуальної самостійності слідчого. Її обмеження під час прийняття процесуальних рішень, вочевидь, негативно вплине на повноту, об'єктивність, безпристрасність досудового розслідування, що безперечно в майбутньому примусить законодавця повернутися до цієї проблеми.

3. Визначені Кримінальним процесуальним кодексом України процесуальні положення, які безпосередньо стосуються боротьби з організованою злочинністю, потребують удосконалення та узгодження з законодавством про організаційно-правові засади боротьби з організованою злочинністю, розширення переліку оперативних підрозділів і суб'єктів, яким надано право проведення оперативно-розшукової діяльності.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ

Погорецький М.А., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслужений діяч науки і техніки України

На сьогодні вже усі свідомі політики, філософи та юристи відмовилися від утопічної ідеї, яка була проголошена у Програмі Комуністичної партії СРСР у минулому столітті і яка довгий час була поширеною у нашому суспільстві, — побороти повністю злочинність, викорінити її із суспільства. Сьогодні як для вірян є розуміння одночасного існування Бога і Диявола, так і сучасні фахівці розуміють, що злочинність, як явище, властиве будь-якому суспільству, у тому числі й навіть високо економічно й соціально розвинутому, правовому й демократичному.

Оскільки сучасна злочинність у світі, у тому числі й в Україні, набуває рис організованості, професійності, високої матеріальної оснащеності та має транснаціональний характер, то успішна протидія їй може бути здійснена лише адекватними силами, засобами й методами.

Кожній західній країні, які світовою спільною визнаються цивілізованими, правовими та демократичними, властива відповідна організація системи правоохоронних, правозахисних та судових органів, яка спрямована на попередження, виявлення, розкриття, розслідування злочинів та притягнення злочинців до кримінальної відповідальності й застосування до них відповідних справедливих кримінальних покарань.

Порівняти ефективність цих систем у певних західних країнах, достатньо складно, проте за відповідними критеріями цілком можливо. Однак на сьогодні спеціальних монографічних досліджень, які б були присвячені їх повному порівняльному аналізу, немає. Лише окремі юридичні інституції та правові інститути цих країн були предметом порівняльного аналізу окремих вітчизняних фахівців у галузі ОРД, кримінального процесу, кримінології, криміналістики та ін.

Проте прийняття КПК України 2012 р., зміни до Закону України про ОРД й приведення у відповідність до них підзаконних правових актів, у тому числі й відомчих з обмеженим доступом, стало наслідком сприйняття досвіду

окремих західних країн у протидії злочинності та відправлення правосуддя, що суттєво змінило взаємозв'язок ОРД і кримінального процесу в Україні, особливо з введенням такого інституту до чинного КПК як НСРД (гл. 21).

Ці новації, перш за все, мали на меті підвищити ефективність протидії злочинності в Україні, зробити цей процес набагато дешевшим й одночасно посилити гарантії необґрунтованого притягнення осіб до кримінальної відповідальності та справедливого вирішення соціальних конфліктів, що виникають у зв'язку з вчиненням кримінальних правопорушень.

Водночас результати аналізу 2-х річної діяльності вітчизняних правоохоронних, правозахисних та судових органів за новим законодавством дають підстави для висновку, що задекларована мета авторами проектів нового законодавства та законодавця поки ще не досягнута. Окрім того, за окремими напрямами ефективність їх діяльності значно знизилася. Наприклад, у порівнянні з періодом до прийняття нового законодавства (до 2012 р.) ріст злочинності збільшився, довіра суспільства до правоохоронних і судових органів знизилася. Слід зазначити, що якщо результати ОРД до прийняття КПК 2012 р. використовувалися як докази у суді до 10% від числа проведених, то результати НСРД в окремих областях України — лише до 5%. Лише до 7% результатів НСРД використовуються прокурорами як докази для обґрунтування ними обвинувачення у суді. Причому щорічно НСРД проводиться в Україні понад 100 тис. Зазначене свідчить про низьку ефективність цього негласного засобу отримання доказів у суді у порівнянні із західними країнами, де результати негласних заходів використовуються як докази у суді до 95% від числа проведених. Зниження ефективності напрямів діяльності правоохоронних та судових органів пояснюється певними об'єктивними й суб'єктивними чинниками, що потребує невідкладних правових та організаційних заходів.

Перш за все, слід зазначити, що ефективність протидії злочинності може бути забезпечена лише за таких умов: 1) правильне визначення криміногенних сфер суспільно-економічного життя, криміногенних об'єктів, криміногенних осіб; 2) встановлення негласного контролю за їх функціонуванням; 3) наявність у держави відповідних сил та засобів для здійснення постійного негласного контролю за їх функціонуванням та своєчасного реагуванням для попередження кримінальних правопорушень, що можуть вчинятися у зазначених сферах, на об'єктах та вказаними особами, а уразі неможливості попередження, — наявності сил та засобів у держави, які могли би ефективно й оперативно гласно і негласно реагувати на кримінальні правопорушення шляхом їх документування та припинення злочинної діяльності осіб, які їх готують, вчиняють чи вчинили; 4) наявність у держави сил та засобів, які би могли забезпечити швидке, повне і всебічне розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також дотримання законності при їх здійсненні; 5) наявність у держави високо професійної, високо моральної та незалежної судової системи, здатної вирішувати соціальний конфлікт, що виник у зв'язку з вчиненням кримінального правопорушенням, шляхом прийняття законного і обґрунтованого судового рішення.

На підставі результатів аналізу можемо зробити такі висновки.

1. На сьогодні в Україні не визначено належним чином криміногенні сфери суспільно-економічного життя, криміногенні об'єкти, криміногенні особи.

2. Не встановлений належний негласний контроль за функціонуванням криміногенних сфер суспільно-економічного життя, криміногенних об'єктів, криміногенних осіб.

3. Сили та засоби для здійснення постійного негласного контролю за функціонуванням криміногенних сфер суспільно-економічного життя, криміногенних об'єктів, криміногенних осіб та своєчасним реагуванням для попередження кримінальних правопорушень, що можуть вчинятися у зазначених сферах, на об'єктах та вказаними особами, а уразі неможливості попередження, могли би ефективно й оперативно гласно і негласно реагувати на кримінальні правопорушення шляхом їх документування та припинення злочинної діяльності осіб, які їх готують, вчиняють чи вчинили, або чітко не визначені, або на тих ділянках де вони визначені, діють не ефективно.

4. Сили та засоби, які визначені забезпечувати швидке, повне і всебічне розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, а також дотримання законності при їх здійсненні, є неефективними.

5. Сьогодні в Україні судова система не відповідає загальновизнаним у демократичному і правовому світі критеріям професійності, моральності та незалежності суду і є неефективною.

Щодо контролю над злочинністю, то ця ідея не є новелою, не є ознакою поліцейської держави, як вважають окремі правники. Вона сприйнята західними демократичними правовими країнами, широко впроваджується ними й ефективно діє в багатьох із них, особливо після поширення терористичних актів у світі на початку цього століття. Це вимога часу і умова безпеки кожної законослухняної людини, суспільства та держави. Тому, ця ідея повинна бути найближчим часом реалізована і в Україні.

Для успішної реалізації цієї ідеї пропонується:

1. Об'єднання функцій ОРД і досудового розслідування в одну і наділення нею однієї уповноваженої особи, як це має місце у західних країнах (офіцер поліції, агент, детектив, тощо). Ця функція повинна реалізовуватися через пошуково-розвідувальну, розшукову, інформаційно-аналітичну та слідчу діяльність уповноваженої особи. Уповноважені особи повинні мати чітку спеціалізацію, відповідати високим стандартам професіоналізму, мати високе матеріально-технічне забезпечення та соціальний захист.

Спеціальні підрозділи (підрозділи оперативної служби, оперативно--технічні підрозділи та ін.) повинні продовжувати виконувати свої специфічні функції по забезпеченню діяльності детективів. Така практика є поширеною в західних країнах й показала свою ефективність впродовж багатьох десятиліть.

2. Суттєвих змін потребує роль у кримінальному процесі процесуального керівника досудовим розслідуванням, повноваження якого визначені ст. 36 КПК України, а також прокурора-сторони обвинувачення у суді. На сьогодні ці суб'єкти кримінального процесу є неефективними у зв'язку з їх надзвичайно низькою компетентністю і надзвичайно високим завантаженням, що не дає їм можливості виконувати свої процесуальні функції належним чином.

Цілком очевидно, що не може виконувати роль процесуального керівника досудовим розслідуванням, особа, яка лише закінчила ВНЗ й не має достатнього стажу роботи у якості слідчого. Процесуальним керівником досудовим

розслідуванням може бути лише та особа, яка має стаж практичної слідчої роботи не менше 3-х років та яка досягла значних успіхів слідчого, яка пройшла відповідне стажування й здала відповідні екзамени на право призначення на посаду процесуального керівника досудовим розслідуванням.

Не відповідає розумним уявленням про ефективність роботи того процесуального керівника досудовим провадженням, який керує понад 100-ми і більше кримінальними провадженнями, у той час, коли у західних країнах процесуальні керівники керують до 6-10-ти такими провадженнями.

3. Сучасний стан експертних установ щодо їх кадрового, технічного, матеріального, наукового забезпечення не відповідає високим стандартам, що ставляться до цих установ у західних країнах, а тому покращення їх діяльності є однією із запорук успішної реалізації повноважень усіх уповноважених суб'єктів кримінального процесу.

4. Лише створення судової системи, яка би відповідала загальновизнаним у демократичному і правовому світі критеріям професійності, моральності та незалежності суду може забезпечити повну реалізацію кримінально-процесуальних функцій та вирішення завдань кримінального судочинства.

5. Реалізація зазначених пропозицій можлива лише за умов реформування підготовки кадрів для правоохоронних, правозахисний та судових органів, що актуалізує невідкладне завдання реформування ВНЗів України відповідно до світових стандартів науки і освіти та створення системи професійної освіти.

РУЙНУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК НАПРЯМ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Некрасов В. А., *кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції з навчально-методичної та наукової роботи Національного університету ДПС України*

Прийняття Верховною Радою України нового Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.), положення якого практично докорінно змінюють вже устояні підходи до кримінального процесу й особливо до оперативно-розшукової діяльності, спонукало наукову спільноту, практичних працівників правоохоронних органів, громадських діячів прийняти участь у формуванні нової парадигми сучасного кримінального судочинства, гласних та негласних форм проведення кримінального розслідування, розробляти на цьому підґрунті сучасні підходи щодо виявлення, запобігання, припинення та розслідування злочинів як таких, а також окремих їх різновидів зокрема. Не дивлячись на окремі позитивні зрушення у цьому напрямі кримінальної процесуальної науки, науковці, які займаються проблемами оперативно-розшукової діяльності дотепер ще не виробили узгодженого підходу щодо розв'язання цих проблем.

З метою усунення цих прогалин автором було підготовлено низька публікацій присвячених розв'язанню вищезазначених проблем, а також робиться спроба в межах сучасної парадигми ОРД обґрунтувати один з напрямів використання можливостей оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з економічною злочинністю як *руйнування*[1] *кримінальних технологій.* Внесення до широкого розгляду наукової спільноти та практиків такого підходу є результатом тривалих досліджень сучасної економічної злочинності, фундаментальних засад оперативно-розшукової діяльності, визначення її місця в системі боротьби з економічною злочинністю, особливо з її організованим проявам. В основу цього напряму покладено так звану *теорію біфуркацій*[2] динамічних систем (від лат. *Bifurcus* — роздвоєння) — це теорія, яка вивчає зміни якісної картини розбиття фазового простору в залежності від зміни одного чи кількох параметрів та вживається у широкому розумінні для позначення всіляких якісних перебудов або метаморфоз різних об'єктів при зміні параметрів, від яких вони залежать. Якщо уявити економічну злочинність як динамічну систему і розглядати її як (багато)параметричне сімейство динамічних систем тоді умовно їх можна об'єднати у наступні системні утворення:

перше, що охоплює структурно-функціональні взаємовідносини між учасниками організованих злочинних груп (ОЗГ), злочинних організацій (ЗО), принципи їх консолідації та життєстійкості;

друге – складники кримінальних технологій у поєднанні з кримінальною інфраструктурою, що забезпечує їх функціонування;

третє – співвідношення ведення господарської діяльності з характером, технологією та способом вчинення злочинів тощо;

четверте – складна система взаємовідносин у суспільстві: правові режими у яких ведеться бізнес, традиції його ведення, ментальне відношення представників суспільства до характеру ведення бізнесу іншими його учасниками, взаємовідносини державних інститутів з суб'єктами господарювання, з усіма позитивними та негативними складниками (корупція), що її супроводжують, тобто все що можна об'єднати (багато)параметричне сімейство динамічних систем, які у своєму поєднанні мають відношення до економічних злочинів або передумов, що забезпечують можливість їх існування.

Такі вихідні системи розглядаються в якості окремого випадку – за якого-небудь конкретного значення параметра або ж кількох параметрів. Визначаючи параметри, що забезпечують їх функціонування вплив на окремі параметри модифікують або видозмінюють систему інші руйнують вплив на ці динамічні системи.

Ключовою ідеєю нового напряму боротьби зі злочинністю у сфері економіки можуть бути дії з використання усього арсеналу сил, засобів та методів, які є на озброєнні правоохоронних органів, зокрема оперативно-розшукових, що забезпечують руйнування або вплив на окремі системоутворюючі параметри, що уособлюють в собі кримінальне середовище з метою унеможливлення вчинення злочинів у цій сфері або їх переформатування у підконтрольні сфери. В контексті формування нової парадигми оперативно-розшукової діяльності **важливо зрозуміти, що вона повинна**

[1] Руйнувати – порушувати цілість чого-небудь.

[2] Біфуркація — зміна якісної поведінки динамічної системи за малої зміни її параметрів.

бути чітко пов'язана з парадигмою національної безпеки й стати ключовою ланкою в рамках переходу *від стратегії протидії до стратегії контролю*. Такий підхід дозволить розглядати оперативно-розшукову діяльність як форму розслідування злочинів але яка має носити негласний (прихований) характер. Такий підхід лежить у площині реалізації принципів наступальності, конспіративності при викритті злочинців тобто до дій випереджального характеру, недопущення вчинення злочинів, що за своєю природою відповідає сутності оперативно-розшукової діяльності як інституту боротьби зі злочинністю. Негласний характер оперативно-розшукової діяльності уможливлює документування фактів протиправної діяльності. Під час таких дій правопорушники практично не усвідомлюють, що потрапили у поле зору правоохоронних органів, активно не здійснюють дій щодо протидії кримінальному провадженню тощо, відповідно все це сприяє підвищенню ефективності боротьбі зі злочинністю.

З урахуванням цього виникає потреба дещо інших підходах до кримінального провадження, а саме цей процес повинен включати два взаємопов'язані напрями діяльності суб'єктів досудового слідства:

Перший, гласне провадження, що традиційно охоплює процес проведення гласних слідчих дій. Такі дії у класичному варіанті проводить слідчий, основними слідчими діями виступають гласні, негласні мають носити факультативний або допоміжний характер;

Другий, негласне (приховане) провадження, що охоплює особливу форму провадження. Суб'єктом організації таких дій повинен виступати негласний слідчий (фактично оперативний працівник з особливим статусом), який за своїм статусом прирівняний з гласним. Негласні слідчі (розшукові) дії (поряд з агентурними операціями, електронним спостереженням, руйнуванням кримінальних технологій, оперативним контролем кримінального середовища та ін.) та оперативно-розшукові заходи під час такого провадження мають складати левову частку негласного (прихованого) провадження, у такому разі гласні слідчі дії мають носити допоміжних характер особливо на початкових етапах розслідування. Початок такого провадження повинен починатись за особливою процедурою секретного діловодства внесення у спеціальний розділ Єдиного реєстру досудових розслідувань. З метою уможливлення введення в дію такого підходи потребує внесення у Кримінальний процесуальний кодекс України окремого розділу з метою регулювання особливого порядку ведення негласного (прихованого) провадження з визначенням підстав, категорій злочинів щодо можливості застосування такого провадження, процедури початку та його ведення, форм та видів контролю тощо.

Однією з форм ведення негласного (прихованого) провадження повинно стати р*уйнування кримінальних технологій.*

Руйнування кримінальних технологій у сфері господарської діяльності це система заходів, що здійснюється правоохоронними органами з порушення цілісності способів, послідовності операцій, їх режимів, які у своїй сукупності поєднані у ланцюги злочинної діяльності та є елементами системи кримінальних відносин, а також нейтралізації осіб, установ та організацій задіяних у цьому процесі, з метою перешкоджання вчиненню злочину у випадках коли складаються умови, що унеможливлюють документування фактів протиправної діяльності та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Стратегічними або базовими завданнями руйнування є:

1. Скорочення чисельності осіб, які задіяні або втягуються у кримінальний бізнес;

2. Послаблення або руйнування злочинних синдикатів шляхом встановлення контролю за кримінальним ринком, з визначенням сфер зі свідомо послабленим державним та соціальним контролем і як наслідок створення так званої штучної контрольованої їх криміналізації (наприклад, проституція, гральний бізнес тощо)[3]. Це надасть можливість послабити криміналізацію інших базових галузей економіки (маніпуляціям з податками, розкраданням коштів, фінансовим шахрайствам тощо). Головною метою цього спрямування є переорієнтувати осіб схильних до заробітку саме у кримінальний спосіб, до дій у сферах, що не мають суттєвий влив на економічну безпеку держави та будуть перебувати під неухильним оперативним контролем правоохоронних органів. Не дивлячись на те, що ця теза може не сприйматися науковою спільнотою, однак вона є адекватною реакцію на існуючі процеси криміналізації економіки.

3. Руйнування існуючої субкультури (традицій поведінки, кримінальної ідеології) представників кримінального середовища;

4. Руйнування сталих традицій ведення кримінальної економічної діяльності, шляхом спонукання представників кримінального середовища до пошуку нових форм та способів побудови кримінальних технологій (нескінченні перебудови роблять систему вразливою).

5. Руйнування суб'єктності та спеціалізації у наданні кримінальних послуг (Наприклад, не допущення існування «конвертаційних центрів» як спеціалізованої організованої злочинної групи, що надає будь якому суб'єкту кримінальні послуги саме як самостійної структури, тобто спонукання суб'єктів господарювання, у разі потреби конвертації грошових коштів користуватися власностворенними утвореннями). Такий механізм мінімізує втягування різних суб'єктів господарювання до дій по веденню господарської діяльності у не правовий спосіб. Правоохоронні органи повинні з одного боку, на певному етапі, ретельно звертати увагу на самостійні утворення тим самим спонукати СГ до дій у вище запропонований спосіб. Це може бути досягнуто, створенням легендованих підприємств, за формою діяльності, які виступають як фіктивна фірма, і як наслідок створенням недовіри до останніх як місць з високим ризиком втрачання коштів.

Тактичними завданнями руйнування є:

1. Нейтралізація окремих суб'єктів чи груп, що забезпечують інтелектуальне, юридичне, корупційне супроводження кримінальної економічної діяльності, штучне створення конфліктних ситуацій між активними представниками кримінального середовища;

---

[3] Безумовно, це в жодному разі не стосується випадків вчинення тяжких та очевидних злочинів у цих галузях.

2. Блокування коштів, зокрема тих, що розташовані на банківських рахунках, які використовуються у кримінальній злочинній діяльності, які уможливлюють реалізацію злочинних задумів тощо.

Ключовими ідеями такого руйнування є спонукання представників кримінального середовища відійти від сталих традицій ведення кримінальної економічної діяльності, витиснення існуючої кримінальної субкультури, переорієнтування представників кримінального середовища до ведення кримінальної економічної діяльності у сферах зі штучно послабленим соціальним контролем але під контролем правоохоронних органів, нав'язування представникам кримінального середовища нової кримінальної ідеології тощо.

Література:

1. Бекряшев А.К., Белозеров И.П. Теневая экономика и экономическая преступность: учебник, Омск: Омский государственный университет. 2000. - 459 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finfree.narod.ru/bekrychev.htm.
2. Некрасов В. А. Инфраструктура организованной преступности в сфере хозяйственной деятельности / *В. А. Некрасов* // Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2014. – № 1 (25). – С. 129 – 133.
3. Некрасов В. А. Концептуальные основы построения современной стратегии оперативно-розыскного противодействия преступлениям в сфере предпринимательской деятельности /Теория доказательств и практика расследования экономических и иных преступлений: Материалы международной научно-практической интернет-конференции. – Н. Новгород, 22 мая 2012 г. / Под ред. А. Ф. Лубина. – Н. Новгород: Нижегородская академия МВД России, 2013. – С. 13-19.
4. **Некрасов В.** А. Поняття і складники інфраструктури організованої злочинності у сфері господарської діяльності / Вячеслав Анатолійович Некрасов// Проблеми законності: сб. наук. пр. / Відп. ред. В.Я. Тацій.- Х.: Нац ун-т «ЮАУ ім. Я. Мудрого», 2013. – вип. 123.- С.
5. **Некрасов В.** А. Поняття сучасної стратегії протидії злочинам у сфері господарської діяльності та напрями її реалізації / Вячеслав Анатолійович Некрасов// Бюлетень обміну досвідом роботи. – 2012.– № 192дск. – С. 80-89.
6. **Некрасов В.** А. Соціально-правові та економічні передумови криміналізації сфери господарської діяльності у сучасних умовах: Удосконалення агентурної роботи підрозділів кримінальної міліції: МВС України: Додаток №1 до «Вісника Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка» , – у 2-х ч. – Ч. 2. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 16-27.
7. **Некрасов В.** А. Сучасні підходи щодо проведення прихованого розслідування злочинів у сфері господарської діяльності / Вячеслав Анатолійович Некрасов// Бюлетень обміну досвідом роботи. – 2012.- № 191т. – С. 38-42.
8. **Некрасов В. А**. **Формування нової парадигми оперативно-розшукової діяльності на основі стратегії забезпечення економічної безпеки країни** / Вячеслав Анатолійович Некрасов// Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутр. справ.– Львів: Львівського держ. ун-т внутр. справ, № 2/2014.– С. 65-75.
9. *Некрасов В. А.* Руйнування злочинних технологій, що діють в економіці в контексті формування нової парадигми оперативно-розшукової діяльності / Вячеслав Анатолійович Некрасов// Бюлетень обміну досвідом роботи. - 2014.- № 200 т. – С. 5-17.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ОЗНАК ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Албул Т.М., *адвокат, Національна асоціація адвокатів України*
Науковий керівник: ***Албул С.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ*

Враховуючи сучасну трансформацію суспільних відносин, вимоги об'єктивної дійсності ставлять завдання перед правоохоронними органами щодо протидії організованій злочинності на якісно новий рівень. Означене перш за все стосується превентивної функції оперативно-розшукової діяльності, а згідно з цим необхідності випереджального збору оперативної інформації під час оперативного пошуку, як форми оперативно-розшукової діяльності [2, с. 4].

Становлення та розвиток вітчизняної наукової школи оперативно-розшукової діяльності пов'язані з результатами плідної наукової діяльності професорів О.М Бандурки, Е.О. Дідоренка, І.П. Козаченка, О.Є. Користіна, П.П. Михайленка, М.Б. Саакяна, В.Є. Тарасенка та інших. Вагомі результати їхньої копіткої праці знайшли своє відображення в чинному законодавстві України та в інших напрямах політики нашої держави у сфері протидії злочинності. Результати їх досліджень втілені в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» та інших законодавчих актах України, які в різній мірі регламентують оперативно-розшукову діяльність, зокрема, пошукову роботу.

Першочерговою стадією будь якого процесу виявлення та аналізу є пошук. Його здійснення в оперативно-розшуковій діяльності являє собою особливий вид, якbq має назву – оперативний пошук. Діяльність оперативних працівників ОВС, яка направлена на виявлення осіб, фактів та об'єктів матеріального світу, що становлять оперативний інтерес, незалежно від констатації факту злочину чи присутності осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів, в оперативно-розшуковій науці визначається як оперативний пошук. Оперативний пошук є різновидом пошукової роботи, яка в широкому значенні являє собою комплекс оперативно-розшукових і розвідувально-пошукових заходів, що здійснюються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності для виявлення, перевірки, накопичення відомостей, які містять нові спеціальні знання і мають значення при вирішенні завдань боротьби зі злочинністю.

У спеціальній науковій літературі існує точка зору про те, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється в трьох основних організаційно-тактичних формах, а саме у формі: а) оперативного пошуку; б) оперативної розробки; в) оперативно-розшукової профілактики [3, с. 12]. Необхідно зазначити, що в межах організаційно-тактичних форм ОРД реалізується комплексний характер оперативно-розшукових заходів, враховуючи взаємопов'язаність яких можна цілком об'єктивно говорити про взаємозв'язок і взаємопроникнення форм оперативно-розшукової діяльності. Слід вказати на те, що оперативно-розшукові заходи в процесі оперативного пошуку можуть переходити в заходи з оперативної розробки, а оперативно-профілактична діяльність завжди притаманна оперативно розшуковим заходам у межах двох раніше означених форм ОРД.

Сам термін пошукової діяльності був введений в теорію ОРД порівняно недавно у 70-ті роки минулого сторіччя [2, с. 4]. До того вона визначалась як діяльність зі встановлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес. Пошук та виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес визначається як один з основних в оперативно-розшуковій діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності і фактично передбачає отримання та перевірку первинної інформації про комплекс об'єктів оперативної уваги. Ми поділяємо точку зору щодо того, що основне організаційно-тактичне призначення його становить здійснення системи заходів поза зв'язком з конкретною особою чи фактом, у чому і виявляється одна з основних відмінностей даної форми від оперативної розробки, а також від проведення заходів, не пов'язаних з іншими справами оперативного обліку, які завжди ведуться за конкретними фактами у відношенні до конкретних осіб.

Пошуковий характер оперативно-розшукової діяльності визначає необхідність постійного виявлення та розпізнавання в навколишньому середовищі осіб, предметів та явищ, які можуть мати безпосереднє відношення до підготування або вчинення злочинів [1]. Як вказує науковці, досвід боротьби зі злочинністю дозволяє виділити основні категорії об'єктів оперативного пошуку, а саме: подія злочину; обставини, що сприяли вчиненню злочину; особи, що становлять оперативний інтерес; майно, викрадене під час вчинення злочину; знаряддя злочину, а також інші предмети, що мають розшукове значення або заборонені до зберігання, носіння чи використання [2, с. 5; 3, с. 13].

Оперативний пошук передбачає отримання та перевірку первинної інформації про осіб та факти, що становлять оперативний інтерес, поза зв'язком із конкретною особою чи фактом з подальшим виокремленням їх із загальною маси. Як система організації оперативний пошук має власні, особливі ознаки, що відрізняють його від інших форм оперативно-розшукової діяльності. До таких ознак можна віднести: здійснення цієї діяльності по за зв'язком із фактами та особами, які вже відомі; його організація в місцях найбільш вірогідного виявлення ознак та об'єктів, що встановлюються; підстави його проведення; систематичність здійснення.

Розгорнуте визначення оперативного пошуку надає В.В. Колосков, який вважає, що таким є «система гласних і негласних організаційних та оперативних заходів, спрямованих на отриманні первинної, ще невідомої правоохоронним органам інформації, з метою запобігання та виявлення фактів або ознак про вчинені злочини і тих, що готуються, а також одержання відомостей щодо осіб, які можуть бути причетними до протиправної діяльності» [3, с. 27-28]. Сутністю оперативного пошуку є оперативне пізнання криміногенних фактів, подій, осіб, предметів та речей, які мають ознаки злочинної діяльності або містять явні сліди злочину і їх необхідно розпізнати. Оперативний пошук спрямований на виявлення серед великої кількості однорідних об'єктів пошуку саме того, що має відношення до ознак певного злочину.

Ми вважаємо, що пошукова робота не обмежується тільки проведенням саме пошукових заходів, а також містить у собі комплекс заходів щодо перевірки, накопичення, аналізу інформації, яка має значення для вирішення завдань боротьби зі злочинністю. Цей комплекс заходів можна порівняти із внутрішнім змістом пошукової роботи, з її

інформаційним наповненням. Ми повністю згодні з визначенням, згідно з яким пошукова робота є однією з основних форм оперативно-розшукової діяльності і являє собою комплекс оперативно-розшукових і розвідувально-пошукових заходів, здійснюваних суб'єктами ОРД для виявлення, перевірки, накопичення відомостей, що містять нові спеціальні знання і мають значення при вирішенні завдань боротьби зі злочинністю [3, с. 28].

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що оперативний пошук ознак злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями, є різновидом пошукової роботи. Пошукова робота в широкому значенні це комплекс оперативно-розшукових і розвідувально-пошукових заходів, що здійснюються суб'єктами ОРД для виявлення, перевірки, накопичення відомостей, які містять нові спеціальні знання і мають значення при вирішення завдань боротьби з організованою злочинністю.

Література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 19. 11. 2012 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

2. Албул С.В. Поняття та складові оперативного (ініціативного) пошуку підрозділів карного розшуку / С.В. Албул // Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 29 листопада 2013 р.). – Одеса : ОДУВС, 2013. – 320 с. – С. 4-5.

3. Колосков В.В. Щодо визначення понять оперативний пошук і оперативний розшук // Актуальні проблеми взаємодії оперативних та слідчих підрозділів у протидії організованій злочинній діяльності: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 18 квітня 2008 р.) / В.В. Колосков. – О.: ОДУВС, 2008. – 282 с.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Березовенко І.В., *ад'юнкт кафедри діяльності ОВС на транспорті*
Одеського державного університету внутрішніх справ

У сучасних умовах однією з актуальних проблем є забезпечення надійного захисту інтересів суспільства та держави від злочинних посягань на вантажі, які перевозяться залізничним транспортом. Залізничний транспорт України є однією з провідних галузей економіки держави, яка поєднує суб'єктів господарювання, забезпечує перерозподіл виробничих ресурсів, працевлаштовує значну кількість населення, інтегрує країну та її інфраструктуру до загальноєвропейської та світової транспортної мережі, у діяльності залізничного транспорту.

Серед злочинів, що вчиняються на залізничному транспорті, питому вагу становлять крадіжки вантажів, які призводять до значних матеріальних збитків. Більш того, ця категорія злочинів є однією з найскладніших для організації їх розкриття, оскільки пов'язана з великим обсягом роботи та вирішенням складних завдань, зумовлених специфікою діяльності залізничного транспорту.

Доречно вказати, що прогнозування рівня злочинності, пов`язаної з крадіжками вантажів на залізничному транспорті, потребує окремої уваги. Під час прогнозування береться до уваги сукупність інформаційних даних, що всебічно характеризують ці події та явища, тобто йдеться про елементи оперативно-розшукової характеристики.

Злочин, як явище об'єктивної дійсності, характеризується різними науками кримінального циклу. Окремі характеристики злочинів розроблені кримінальним правом (кримінально-правова характеристика злочину), кримінологією (кримінологічна характеристика злочину), криміналістикою (криміналістична характеристика злочину).

Теорія оперативно-розшукової діяльності протягом свого розвитку виробила своє поняття характеристики злочинів, яка отримала назву оперативно-розшукової. Але, на жаль, серед вчених відсутнє єдине розуміння поняття оперативно-розшукової характеристики.

Особливість оперативно-розшукової характеристики злочинів зумовлена специфікою завдань ОРД, вирішення яких забезпечується використанням відповідних сил, форм, методів та засобів.

Як зазначає Д.В. Гребельський, оперативно-розшукова діяльність базується на виявленні, одержані, обробці й реалізації різного характеру інформації, необхідної для запобігання й розкриття злочинів.

У теорії ОРД різні аспекти проблеми визначення поняття характеристики злочинів, що властива саме цій науці, розглядали К.В. Антонов, В.М. Атмажитов, Б.І. Бараненко, Басецький, Д.В. Гребельський, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, Є.Д. Лук'янчиков, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, В.Д. Пчолкін, В.Г. Самойлов, О.П. Снігерьов та інші правники.

Проте аналіз наукових праць зазначених та інших авторів дозволяє констатувати, що сьогодні оперативно-розшукова характеристика крадіжок вантажів на залізничному транспорті, потребує окремого дослідження.

Виходячи з думок українських вчених К.В. Антонова, О.А. Гапона, В.П. Захарова, О.О. Мороза, В.Д. Пчолкіна та інших, які досліджували складові оперативно-розшукової характеристики, ми можемо запропонувати об`єднані в групи такі елементи оперативно-розшукової характеристики крадіжок вантажів на залізничному транспорті:

- ознаки кримінально-правової кваліфікації вказаних злочинів;
- стан, структуру, динаміку, а також обставин їх вчинення;
- контингент осіб, які вчиняють крадіжки вантажів на залізничному транспорті;
- можливості оперативного перекриття діяльності цих осіб з метою отримання оперативної інформації та подальшої організації оперативних розробок відносно них;
- інші обставини, що мають значення для ефективного використання оперативно-розшукових сил, засобів та методів у протидії цим злочинам.

На Одеську залізницю приходиться близько 20 % загального вантажообігу «Укрзалізниці». Питома вага вантажопереробки складає 67 % від загального обсягу перевезень вантажів.

Управління МВС України на Одеській залізниці по лінії боротьби зі злочинними посяганнями на вантажі оперативно обслуговує 150 станцій, які відкриті для здійснення постійної та 25 станцій для сезонної вантажної та комерційної роботи (завантаження - вивантаження вагонів та оформлення належної документації), які розташовані на території шести областей України: Одеської, Миколаївської, Херсонської, Кіровоградської, Черкаської та Вінницької. Загальна чисельність працівників Одеської залізниці на теперешній час складає 48 005 осіб.

Протягом 2014 року в сфері вантажних перевезень до єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено відомості про 1301 кримінальне правопорушення (проти 1250 у 2013 році)

Найбільше кримінальних правопорушень в сфері вантажних перевезень за звітний період зареєстровано у лінійних відділах на станціях. Миколаїв (603), Знам'янка (426), Херсон (95) та Одеса-Головна (90). Ці відділи оперативно обслуговують великі вузлові станції, обладнані засобами зважування та комерційного огляду вантажних потягів або кінцеві станції, що примикають до крупних морських торгівельних портів.

Спираючись на результати проведеного узагальнення кримінальних проваджень про факти крадіжок вантажів на Одеській залізниці у 2014 році, необхідно відзначити, що найчастіше предметом злочинного посягання виступають: продукція метало переробної та металургійної промисловості, паливно-енергетичні матеріали, продукція сільського господарства, мінеральної сировини.

Узагальнення й аналіз кримінальних проваджень про факти крадіжок вантажів на Одеській залізниці надають підстави дійти висновків, про те, що такого роду злочинні дії вчинялись при здійсненні таких технологічних операцій: при транспортуванні вантажу від вантажовідправника до станції відправлення; при навантаженні; при формуванні рухомого складу; під час технічного або комерційного огляду рухомого складу; при транспортуванні вантажу від станції відправника до станції одержувача.

Аналізуючи способи учинення крадіжок вантажів на Одеській залізниці, можна стверджувати, що у 2014 році найбільш поширеним є так званий "вільний доступ", тобто вчинення крадіжок вантажів із піввагонів, платформ, що само по собі не потребує здійснення будь-яких дій з підготування. Серед інших способів учинення крадіжок вантажів на залізничному транспорті виділяються такі: відкриття запірно-пломбувального пристрою; руйнування вагона, контейнера; відкриття люків і дверей.

Злочинні групи, котрі вчиняють крадіжки вантажів на залізничному транспорті, — це злочинні угруповання відносно малої чисельності та вузької локально-об'єктної зони вчинення злочинів, які залежно від складу їхніх учасників поділяються на такі різновиди: а) групи, що складаються з працівників залізничного транспорту; б) групи, що складаються з осіб, які не мають відношення до обслуговування залізничного транспорту; в) змішані групи, що складаються з працівників залізничного транспорту чи колишніх працівників залізниці і сторонніх осіб. З усіх зазначених злочинних груп найбільш соціально небезпечними є групи, що складаються з працівників залізничного транспорту, оскільки їх учасники володіють професійними знаннями та навичками, мають вільний доступ до вантажу або навантаженого рухомого складу, обирають витончені способи вчинення крадіжки і майже завжди вміло приховують свої дії.

Серед злочинних груп, які скоювали крадіжки на Одеській залізниці у 2014 році переважали групи, які складаються зі сторонніх осіб. Для них характерне те, що вони незнайомі із конструкцією вагонів, контейнерів, погано знають їх "слабкі місця", не володіють інформацією стосовно вантажу, що перевозиться, а тому їхні дії щодо доступу до вантажу супроводжуються численними пошкодженнями зруйнованих перешкод, що майже ніколи не маскуються. Крім того серед способів крадіжки вони віддають перевагу так званому "вільному доступу", їм притаманні найменша ступінь організованості, одноразовість вчинення крадіжки. В більшості випадків цими групами або окремими особами крадіжка вчинялася один раз, предметом якої обиралися головним чином металобрухт, продукція металургійної чи паливної промисловості.

Місця виявлення крадіжок в більшості випадків не збігаються із місцями їх вчинення, унаслідок чого огляду підлягають об'єкти, котрі територіально не пов'язані між собою. Найчастіше об'єктами огляду виступають: вагон, вантаж, запірно-пломбувальний пристрій, територія (станція, товарний двір, переїзд, перегін), а також різноманітні документи.

Для більш ефективного розкриття крадіжок вантажів необхідно використовувати основні форми взаємодії: систематичне інформування лінійними відділами один одного про оперативну обстановку на їх території обслуговування; регулярний обмін матеріалами про осіб і місця, що викликають певний оперативний інтерес. Реалізація зазначених заходів сприятиме своєчасному виявленню крадіжок вантажів і призведе до значного скорочення часу, що минув з моменту її вчинення. В свою чергу на етапі досудового розслідування цих злочинів потрібно своєчасно проводити взаємне орієнтування оперативних співробітників на проведення заходів по встановленню можливості вчинення крадіжок на їх території; взаємне інформування працівниками правоохоронних органів і особами, що здійснюють відомче розслідування один одного; створення слідчо-оперативної групи.

Література:

1. Гребельский Д. В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик // Криминалистическая характеристика преступлений: Сб. науч. трудов. – М., 1984. – С. 70–73.
2. Гапон О.А. Організація і тактика розкриття квартирних крадіжок у великих містах (за матеріалами підрозділів карного розшуку МВС України): Автореф. дис. ... канд. юр. наук. – Х., 2002.
3. Пчолкін В.Д. Поняття характеристики злочинів у теорії оперативно–розшукової діяльності // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. – Спец. вип. № 2: У 2-х ч. – Ч. 1 – С. 67-76.
4. Закалюк А.П., Коротенко А.И., Москалюк Л.Н. Допреступное поведение и механизм совершения преступления при нарушении психики пограничного характера // Проблемы изучения личности правонарушителя. – М., 1984. – С. 144–147.
5. Бобров В.Г., Мещеряков А.Н. Организационно-тактические основы предупреждения преступлений аппаратами уголовного розыска: Материалы к лекции (для слушателей и курсантов учебных заведений МВД СССР). – М., 1984.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ПОСТАВКИ В ПРАКТИЦІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Біла Р.І., *курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: ***Албул С.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ*

Початок законодавчому регулюванню використання контрольованої поставки у протидії злочинності був покладений з прийняттям Верховною Радою України Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]. На сьогодні цей захід є в арсеналі правоохоронних органів багатьох країн світу. Міжнародно-правові засади контрольованої поставки як метода виявлення правоохоронними органами різних держав осіб, які беруть участь у незаконному обігу наркотиків, визначені в Конвенції ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 20 грудня 1988 року.

Контрольована поставка ефективно використовувалася раніше правоохоронними органами та спецслужбами СРСР. Правову основу її застосування складали відомчі нормативні акти, а з березня 1991 р. вона знайшла законодавче закріплення [4, с. 28]. На першому етапі становлення української державності проведення контрольованої поставки регламентувалося тільки Митним кодексом України. Пізніше, в Інструкції, яка регламентувала проведення контрольованої поставки правоохоронними органами України, було вказано, що контрольована поставка – це комплекс оперативно-розшукових та інших заходів, що проводяться митними та державними органами (підрозділами), які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, при яких партія наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що незаконно переміщується або така, що викликає підозру і про яку стало відомо митним та правоохоронним органам, допускається під контролем і оперативним наглядом цих органів до ввезення в Україну, вивезення з України або транзиту через її територію [5, с. 6]. Слід зазначити, що до 2001 р. не існувало іншої законодавчої норми, яка б надавала право проводити контрольовані поставки з метою вирішення всього спектра завдань протидії злочинності. Тільки з внесенням змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у п. 2 ст. 8 було визначено право підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, проводити поставку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь.

Прийняття у 2012 році нового КПК України явило собою новий крок у нормативно-правовому регулюванні протидії злочинності. Вперше у нормах кримінально-процесуального права було визначено поняття та вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій. Серед них законодавець виокремив і контрольовану поставку, як форму контролю за вчиненням злочинів. Вперше до кола суб'єктів контрольованої поставки було віднесено слідчих органів досудового розслідування, прокурорів та слідчих суддів; вперше контрольована поставка отримали статус процесуальної слідчої дії [1]. Крім цього, спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» визначив, що «контрольована поставка полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України» [3].

Використання контрольованої поставки у протидії злочинності та активне її використання розпочалось у 80-і роки XX століття. В той час вона використовувалася лише у боротьбі з наркозлочинністю. Як вже згадувалося, початок правовому регулюванню у міжнародному масштабі поклала Віденська Конвенція ООН по боротьбі з незаконним обігом наркотиків 1988 [4, с. 29]. Вона надала право правоохоронним органам держав учасниць здійснювати контрольовану поставку у боротьбі з транснаціональним незаконним обігом наркотиків та зобов'язала на Держави – учасниці привести національне законодавство у відповідність з даним положенням. Конвенція визначає контрольовані поставки, як процедуру, при якій незаконна чи така, що визиває підозру, партія наркотичних засобів або психотропних речовин, виявлена правоохоронним органом, допускається до вивозу, провозу або ввозу на територію однієї або декількох країн із відома й під спостереженням їхньої компетентної влади з метою виявлення осіб, що беруть участь у здійсненні правопорушень. З прийняттям означеної Конвенції склалася правова колізія коли фактично за змістом контрольована поставка є оперативно-розшуковим заходом, але в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» право її здійснювати не вказано.

З прийняттям ООН 12 грудня 2000 року Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності було нормативно закріплено у міжнародному правовому акті проведення контрольованої поставки з метою здійснення ефективної боротьби з організованою злочинністю. Означені правові норми Конвенції були імплементовані до національного законодавства. Так до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» внесено норму, яка надає право оперативним підрозділам здійснювати контрольовану поставку різноманітних предметів не залежно від режиму їх обігу [2, Ст.8]. Таким чином завершилося формування системи нормативно-правового регулювання використання контрольованої поставки у протидії злочинності.

Враховуючи думки науковців можемо все різноманіття нормативно-правових актів, які регламентують контрольовану поставку, поділити на наступні групи:

1. Національні законодавчі акти, що складають правову базу кримінально процесуальної та оперативно-розшукової діяльності:

а) законодавчі акти, що визначають правову базу діяльності всіх державних органів (Конституція України, «Про основи національної безпеки України», Укази Президента, що стосуються загальних питань боротьби із злочинністю, Постанови Верховної Ради України);

б) законодавчі акти, що визначають правові умови здійснення контрольованої поставки, права правоохоронних органів щодо її здійснення, а також порядок використання отриманих результатів у досудовому розслідуванні (КК України, КПК України, Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про прокуратуру», «Про митну службу», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про державну прикордонну службу України», «Про розвідувальні органи України», «Про службу безпеки», Митний кодекс України та ін.);

2. Міжнародні угоди, договори і Конвенції, членами яких є Україна.

3. Відомчі нормативні акти, які визначають основи тактики та організації контрольованої поставки:

а) нормативні акти, що визначають загальні положення діяльності правоохоронних органів, які мають право здійснювати контрольовану поставку;

б) нормативні акти, що безпосередньо визначають організацію і тактику проведення контрольованої поставки та інших негласних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових заходів.

На наш погляд, така велика кількість правових актів, що регламентують організації і тактику здійснення контрольованої поставки, не сприяє єдності щодо розуміння її сутності. Можна стверджувати, що питання правової регламентації та організації проведення контрольованої поставки потребують подальшого вдосконалення.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : за станом на 22. 05. 2012 р. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 19. 11. 2012 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрана.
3. Про затвердження Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»: наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
4. Албул С.В. Контрольоване постачання в практиці правоохоронних органів: досвід правової регламентації // Організаційно-правові засади протидії правопорушенням на транспорті: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 9-10 жовтня 2009 р.). – Одеса: ОДУВС, 2009. – С. 28-31.
5. Антоненко О.А. Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочинів // Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 грудня 2012 року, Одеса). – ОДУВС, 2012. – С. 6-7.

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ

Богатирьов І. Г., *провідний науковий співробітник науково-дослідного центру Інституту кримінально-виконавчої служби*

Щербина О.В., *начальник відділення міжнародних зв'язків Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Модернізація Державної пенітенціарної служби України передбачає вирішення комплексу завдань, одним з яких є ефективне застосування оперативно-розшукових засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. Оперативно-розшукова діяльність є видом діяльності, що здійснюється оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань гласно та негласно.

За своєю суттю оперативно-розшукове забезпечення виконання кримінального покарання у виправних колоніях є галузевим інститутом оперативно-розшукового забезпечення виконання покарання. Однак специфіка аналізованого нами предмета передбачає детальне вивчення саме цієї форми оперативно-розшукової діяльності, що є домінуючою при здійсненні оперативно-розшукової процесу в установах виконання покарань.

Оперативно-розшукове забезпечення режиму виконання і відбування покарань у виправних колоніях полягає в комплексному здійсненні оперативно-розшукових заходів, що проводяться оперативними підрозділами УВП у процесі виконання і відбування покарань у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, з метою вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінально-виконавчого законодавства.

Оперативно-розшукове забезпечення режиму у виправних колоніях є комплексною формою взаємодії оперативних підрозділів та інших структурних підрозділів УВП, оскільки в ході цього процесу реалізуються різні форми взаємодії а саме: процесуальні, передбачені кримінальним процесуальним кодексом України, кримінально-виконавчі та непроцесуальні (організаційно-тактичні), визначені відомчими правовими актами та вироблені багаторічною правозастосовною практикою.

Оперативно-розшукове забезпечення режиму являє собою вид державно-правової правоохоронної діяльності, здійснюваний на основі законів та підзаконних, переважно відомчих, нормативно-правових актів шляхом використання гласних і негласних сил, засобів та методів ОРД стосовно об'єктів, включених у сферу функціонування кримінально-виконавчої системи, з метою запобігання пенітенціарній злочинності, забезпечення виконання режимних вимог та безпеки засуджених і персоналу [1, с. 80].

Згідно зі ст. 102 КВК України, режим у виправних колоніях забезпечує: ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених; різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених[2.].

Як відомо, норми кримінально-виконавчого права України, що регламентують порядок і умови виконання й відбування покарання у виді позбавлення волі, передбачають для засуджених спеціальні правила поведінки, які

випливають із режиму і умов відбування позбавлення волі. Порушники режиму, не виконуючи вимоги, що передбачені законом і нормативними актами, перешкоджають нормальній діяльності органів, які здійснюють виконання вироків та призначених у них покарань, протидіють карально-виховному процесу і негативно впливають на інших осіб, що відбувають покарання [3, с. 28].

Негативний вплив злісних порушників на оперативну обстановку у виправних установах не обмежується здійсненням ними протиправних діянь. Дана категорія засуджених є загрозою суспільству, тому що вони є джерелами кримінальних традицій і звичаїв – кримінальної субкультури.

Слід підтримати О.В. Щербину який у визначенні ОРД у широкому розумінні вважає, що ОРД змінює зміст одного з основних його суб'єктивних елементів – мети. Вузьке спрямування ОРД направлене на захист від злочинних посягань людини і суспільства, а метою її діяльності виступає *забезпечення безпеки* громадян суспільства і держави. [4, с. 110–114].

При цьому у юридичній літературі неодноразово звертається увага на зв'язок порушень,встановлених у місцях позбавлення волі правил поведінки засуджених (установленого порядку відбування покарання) з правопорушеннями у сфері безпеки, до яких відносяться невиконання засудженим законних вимог адміністрації, порушення техніки безпеки, протипожежних, санітарних норм і протиправні посягання засуджених на оточуючих [5, с. 9].

Про недоліки правового регулювання у своїй публікації наголошують С.І. Халимон та Н.В. Коломієць, звертаючи увагу на проблеми правової регламентації здійснення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі у контексті реформування кримінального процесуального законодавства.

Аналізуючи новий кримінальний процесуальний закон, авторський колектив зазначає, що незважаючи на позитивні зміни, які можуть суттєво вплинути на ефективність проведення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі, непрофесіоналізм законотворення стає все більш відчутним.

На підставі вищевикладеного нами пропонується визначення оперативно-розшукового забезпечення режиму у виправних колоніях: *це вид діяльності, що здійснюється оперативними працівниками установ виконання покарань із застосуванням гласних і негласних методів з використанням професійних можливостей персоналу інших структурних підрозділів установ, спрямованої на нейтралізацію впливу осіб негативної спрямованості, усунення причин і умов, що сприяють вчиненню порушень режиму, з метою їх профілактики, запобігання і припинення, забезпечення безпеки засуджених і персоналу установ.*

Література:

1. Баглай І. П. Організаційно-правові засади оперативно-розшукової діяльності установ виконання покарань / І. П. Баглай // Вісник Запорізького нац. ун-ту : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – № 4. – С. 189–193.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3. – Ст. 21.
3. Орел Ю. В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Орел Юрій Вікторович. – Д., 2008. – 209 с.
4. Щербина О. В. Оперативно-розшукове забезпечення виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі / О. В. Щербина // Протидія злочинності: досвід установ виконання покарань і слідчих ізоляторів: матеріали науково-практичної конференції (м. Чернігів, 16 березня 2012 року). – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2012. – С. 110–114.
5. Громов М. А. Организация безопасности в исправительных учреждениях : учебное пособие / М.А. Громов. – Рязань : Академия права и управления Федеральной службы исполнения наказаний, 2005. – 240 с.
6. Халимон С. І. Особливості здійснення оперативно-розшукової діяльності у місцях позбавлення волі в умовах реформування кримінального процесуального законодавства / Н. В. Коломієць, С. І. Халимон // Науковий вісник інституту кримінально-виконавчої служби. – 2012. – № 1. – С. 50–56.

СПІВВІДНОШЕННЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЯК ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАХОДУ ТА НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ

Венедіктов А.А., *кандидат юридичних наук, адвокат ради адвокатів Полтавської області, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Університету економіки та управління*

Стаття 272 КПК України «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» передбачає, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [1]. У відомчих нормативних актах правоохоронних органів та у теорії оперативно-розшукової діяльності (ОРД) такі дії традиційно зараховували до категорії оперативно-розшукових заходів означали як оперативне впровадження. Чинним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено, що оперативні підрозділи мають право виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України [2].

Отже, формально-юридичний підхід дозволяє одночасно віднести оперативне впровадження (виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації) до різних категорій, що належать до окремих, хоча і взаємопов'язаних державно-правових діяльних систем – ОРД та кримінального процесу. Тому, залишаючись незмінним за своїм змістом, оперативне впровадження як засіб пізнавальної діяльності правоохоронних органів може мати дві різні юридичні форми залежно від сфери застосування. Це зумовлює потребу з'ясування взаємозв'язку та відособленості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як ОРЗ та як НСРД .

Реалізація завдань, перетворення цілей на результати в ОРД здійснюються через ОРЗ, а у кримінальному процесі – через слідчі дії [3, с. 169]. Водночас аналіз положень КПК України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» дає підстави для висновку, що оперативне впровадження і як ОРЗ, і як НСРД одночасно є засобом виконання завдань та досягнення мети як кримінального процесу, так і ОРД.

Зокрема, у кримінальному процесі матеріали виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (незалежно від його юридичної форми) можуть бути використані для прийняття рішень про проведення інших слідчих (розшукових) дій, визначення їх часу, місця та об'єктів, затримання підозрюваних у вчиненні злочину тощо. Використання матеріалів виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як доказів у кримінальному судочинстві також можливе в будь-якій його юридичній формі. Якщо проводилася слідча дія, ці матеріали використовуються як такі, що отримані в порядку, передбаченому гл. 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» розд. III КПК України, а якщо здійснювався ОРЗ – у порядку реалізації положень п. 4 ч. 2 ст. 99, де зазначено, що матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності встановленим вимогам, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази . В ОРД результати оперативного впровадження незалежно від його юридичної форми використовуються для прийняття рішень щодо проведення подальших ОРЗ стосовно членів злочинного формування та їх зв'язків.

Як ОРЗ оперативне впровадження можуть здійснювати працівники всіх оперативних підрозділів, в рамках реалізації права передбаченого п.8 ч.1 ст. 8 Закону України про ОРД. Проте зазвичай оперативне впровадження здійснюють спеціалізовані оперативні підрозділи, що діють на засадах конспірації. Адже гласні оперативні апарати не мають потрібних для цього сил та засобів. Їх працівники, здебільшого, не володіють знаннями вміннями та навичками необхідними для професійного проведення означеного заходу.

З теоретичної і з практичної точки зору здійснення оперативного впровадження спеціально призначеними для цього підрозділами є набагато ефективнішим. Зокрема, працівники кримінальної міліції застосовують його особисто коли необхідно негайно запобігти злочинові або розкрити його, а залучення до проведення заходу працівника спеціалізованого підрозділу не можливе. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласну слідчу (розшукову) дію також доцільно організовувати силами спеціального оперативного підрозділу. Адже слідчий не має для цього ні часу ні засобів ні професійних навичок. Тому обґрунтованими видаються положення частини 6 ст. 246. КПК, яка передбачає, що НСРД за дорученням слідчого можуть провадити уповноважені оперативні підрозділи. Повноваження слідчого доручати такі дії відповідним оперативним підрозділам встановлено п. 3 ч. 2 ст. 40, а обов'язок їх виконання покладено на ці підрозділи ч. 3 ст. 41 зазначеного Кодексу.

Формулювання «уповноважені оперативні підрозділи» та «відповідні оперативні підрозділи», що вживаються у вказаних статтях дають можливість доручати негласні слідчі (розшукові дії) як гласним, так і негласним (спеціалізованим) оперативним підрозділам [4].

Гласний оперативний підрозділ доручення слідчого на проведення оперативного впровадження може виконувати власними силами. Проте оскільки під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу набуває сам повноважень слідчого (ч. 2 ст. 41) він керуючись п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК має право доручити оперативне впровадження спеціалізованому (негласному) підрозділу.

Відособленість оперативного впровадження як негласної слідчої (розшукової) дії та оперативно-розшукового заходу відбивається у розмежуванні суб'єктів ініціативи та надання дозволу на їх проведення. Як оперативно-розшуковий захід виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора (в межах прийняття рішень про проведення ОРЗ, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора – відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України про «Оперативно-розшукову діяльність»). Виконання спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу (ч. 2 ст. 272 КПК України) Це цілком логічно враховуючи те, що використанню у кримінальному судочинстві підлягають всі матеріали здобуті під час оперативного впровадження як слідчої дії, а у разі проведення відповідного оперативно-розшукового заходу використовуються лише ті, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп.

Таким чином, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації є безпосереднім засобом виконання завдань та досягнення мети як ОРД, так і кримінального процесу. Його сутність, механізм практичної реалізації та зміст результатів в межах кожної з названих діяльнісних систем є однаковими. Юридична форма оперативного впровадження буде різною залежно від сфери застосування: в ОРД – оперативно-розшуковий захід, у кримінальному процесі – негласна слідча (розшукова) дія.

Залежно від юридичної форми виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації набуває різного статусу, що втілюється у визначені законом різних суб'єктів ініціативи його застосування та санкціонування, різних наслідків не виконання доручень на його проведення.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua.

3. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [моногр.] / Погорецький М. А. – Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.

4. Грібов М. Л. Правове регулювання візуального спостереження / М. Л. Грібов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).– 2012. – № 1 (27). – С. 13–23.

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИМИ ЗАХОДАМИ

Григоренко О.І., *ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності*
Одеського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Албул С.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор*
Одеського державного університету внутрішніх справ

В умовах розбудови сучасної правової держави проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набувають першочергового значення. У цьому контексті особливо гострими є питання протидії злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, профілактичної роботи з населенням. На сьогоднішній день констатуємо відсутність серйозних успіхів у справі протидії злочинності, що не може в остаточному підсумку привести до корінного зламу негативних тенденцій і якісній зміні кримінологічної обстановки. Даний стан речей є наслідком:

- відставання правової бази від потреб правоохоронної практики;
- недоліків у діяльності правоохоронних і контрольно-наглядових органів, насамперед їхньої роз'єднаності, відтоку професійних кадрів, нерозв'язаності проблем матеріально-технічного і фінансового забезпечення;
- складної криміногенної ситуації в регіоні;
- руйнування системи профілактики злочинів;
- відсутності взаємодії між інститутами державної влади і громадянського суспільства.

Усі ці фактори зберігають свій вплив, що дає підстави для прогнозування поглиблення негативних тенденцій у сфері охорони правопорядку. [1, с. 9]

Серед спрямувань профілактичної діяльності, що проводиться правоохоронними органами, виділяють такі основні її види: оперативно-розшукову, кримінально-правову, адміністративно-правову, криміналістичну, кримінологічну профілактику та інші. Разом із тим у п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначається, що підрозділи, які здійснюють ОРД, зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення і розкриття злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень. У свою чергу, згідно з п. 3 ст. 10 цього Закону матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються для попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісно зникли.

Треба погодитись з М.А. Погорецьким, що правове регулювання попереджувально-профілактичної функції злочинів засобами ОРД чинним Законом України про ОРД недостатньо врегульовано, що необґрунтовано стримує її реалізацію на самих ранніх стадіях підготовки вчинення злочинів. А між тим, оперативно-розшукові засоби спроможні попереджувати вчинення багатьох злочинів вже на стадії виникнення умислу на їх підготовку та вчинення, активно впливати на осіб з девіантною поведінкою. [2, с. 13]

На думку українських вчених в галузі теорії ОРД, оперативно-розшукова профілактика – це нормативно врегульована система комплексних оперативно-розшукових заходів для здійснення індивідуально-профілактичного впливу і контролю щодо осіб, які знаходяться на оперативно-розшукових обліках органів внутрішніх справ, з метою виявлення і своєчасної нейтралізації факторів, що впливають на їх криміногенну активність. [3]

Р.А. Халілєв визначає основні властивості оперативно-розшукового запобігання: наявність притаманних тільки йому специфічних прийомів і методів впливу на криміногенних осіб та нейтралізації негативних чинників розвитку суспільно-політичної ситуації у державі; на відміну від кримінологічного запобігання, що ставить за мету комплексне охоплення усіх сфер і об'єктів свого впливу, оперативно-розшукове запобігання не має такого масового характеру та не тільки в ситуаціях, які мають найбільш загострені миттєві зіткнення з кримінальною дійсністю; власне інформаційне забезпечення, що складається з системи оперативно-розшукових і оперативно-профілактичних обліків, картотек автоматизованих інформаційно-пошукових та експертних систем, інтегрованих баз даних, джерелами формування яких є і негласні джерела; оперативно-розшукові заходи, спрямовані на об'єктів профілактичного впливу, здійснюються тільки на підставах законності. [5, с. 276]

Узагальнюючи думки науковців у галузі ОРД та кримінології, Р.А. Халілєв визначив зміст оперативно-розшукового запобігання як тріаду:

1. Оперативно-розшукова профілактика злочинів (як загальна, так й індивідуальна) – її сутність полягає в усуненні, нейтралізації причин і умов (об'єктивних і суб'єктивних), обставин та факторів (внутрішніх і зовнішніх) стосовно імовірного злочинця.

2. Оперативно-розшукове попередження злочинів, як друга стадія запобігання, є цілком логічною реалізацією в ОРД вимог законодавця. Її сутність полягає у виявленні осіб, дії яких свідчать про протиправну спрямованість вчинити злочин (злочини) і можуть перерости в злочинні.

3. Оперативно-розшукове припинення злочинів – третя стадія запобігання злочинам із використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності. Вона настає у випадку невирішення завдання запобігання злочинам на перших двох стадіях. [5, с. 278].

Специфічність оперативно-розшукової профілактики виявляється у тому, що: ведеться оперативно-профілактичне спостереження за особами, які поставлені на профілактичний облік у зв'язку з високим ступенем вірогідності їх злочинної поведінки; забезпечується успіх індивідуальної профілактики завдяки наявності оперативної інформації щодо контингенту осіб, які можуть стати на злочинний шлях, та особливостях кожної особи, яка допустила антигромадську

поведінку; фіксується середовище місцевих кримінальних активних мешканців, в якому здійснюються оперативно-розшукові заходи щодо розкриття злочинів; негласно перевіряються причетність до скоєння злочинів особи; які знаходяться під оперативним спостереженням; вивчаються окремі категорії осіб, які становлять оперативний інтерес, їх зв'язки, спосіб життя, поведінка та минуле для отримання підстав до застосування до неї заходів профілактики [6, с. 590-591].

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що правоохоронна практика свідчить – оперативно-розшукове запобігання і припинення злочинів оперативними підрозділами ОВС у сучасних умовах розвитку України можуть бути ефективними лише за умови подальшого удосконалення чинного законодавства, форм і методів оперативно-розшукової діяльності, з урахуванням основоположних і новітніх надбань, досягнень та наукових розробок, як вітчизняних так і закордонних досліджень, що підлягає подальшому науковому вивченню або дослідженню.

Література:

1. Бандурка О. М. Концепція програми попередження злочинів в Харківській області на 2010–2015 роки. Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 грудня 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 248 с.
2. Погорецький М. А. Попередження злочинності засобами оперативно-розшукової діяльності. Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 грудня 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 248 с.
3. Козаченко И. П. Оперативно-розыскная профилактика преступлений. Становление и развитие / И. П. Козаченко // Проблемы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел. – К. : НИиРИО КВШ МВД Украины, 1984. – 97 с.
4. Халілєв Р.А. Оперативно-розшукове запобігання злочинній діяльності у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин: теоретичний аналіз. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.-№ 3. 2010. - С.272-278.
5. Оперативно-розыскная деятельность : учебник / под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шумилова.— 2-е изд., доп. и перераб.— М. : ИНФРА-М, 2004.— 848с.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТАКТИКА: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ЗМІСТУ

Грібов М.Л., *доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри оперативно-пошукової роботи та документування факультету підготовки фахівців для спеціальних підрозділів Національної академії внутрішніх справ*

З прийняттям у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України суб'єкти оперативно-розшукової діяльності (ОРД) набули повноважень проводити слідчі (розшукові) дії, зокрема негласні, за дорученням слідчого, прокурора. Результати аналізу норм законів й підзаконних нормативно-правових актів та практики їх застосування засвідчують, що негласні слідчі (розшукові) дії (НСРД) за своїм змістом співпадають з аналогічними оперативно-розшуковими заходами (ОРЗ), проводяться із застосуванням тотожних методів пізнання події злочину, з використанням тих самих засобів, в одному й тому ж режимі таємності. Проте ОРЗ та НСРД суттєво розрізняються між собою за сферами застосування та правовим режимом здійснення: за метою та завданнями проведення; фактичними й юридичними (правовими) підставами проведення; за правовим статусом суб'єктів їх провадження (навіть якщо проводяться оперативними працівниками, то ті мають статус слідчого) й, відповідно, за характером правовідносин, що виникають у ході їх здійснення; за процесуальним значенням отриманих результатів; за об'єктом, формами та методами відомчого контролю та прокурорського нагляду за їх здійсненням [1–3]. Водночас питання співвідношення тактики ОРЗ та НСРД досі не піднімалися.

Тактику слідчих дій традиційно досліджують в межах криміналістики. Оперативно-розшукова тактика є предметом вивчення теорії ОРД. У зв'язку з цим виникає суто практичне питання – положеннями якої науки потрібно керуватися оперативним працівникам при виконанні доручень слідчого, прокурора на проведення НСРД. Отже виникає необхідність визначити співвідношення змісту криміналістичної та оперативно-розшукової тактики, щоб у подальшому розробити концепцію тактики діяльності оперативних підрозділів в межах кримінального процесу. Досягнення означеної мети передбачає розкриття змісту криміналістичної та оперативно-розшукової тактики, проведення їх порівняльного аналізу.

Комплексний аналіз наукового доробку криміналістів та фахівців в галузі кримінального процесу дає підстави погодитися з позицією М. А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої, які розглядають криміналістичну тактику у двох аспектах: як спосіб практичної діяльності слідчого, прокурора та захисника, спрямованої на виконання ними відповідних процесуальних функцій, а також як розділ науки криміналістики. Криміналістична тактика як спосіб практичної діяльності, зазначають вчені, – це сукупність тактичних прийомів, вироблених криміналістичною наукою, що використовуються слідчим, прокурором та захисником для здійснення ними тактичного впливу на психіку об'єкта такого впливу, спрямованого на подолання протидії, що чиниться цим об'єктом (прямої, прихованої, потенційної, уявної та ін.), або на спонукання його до певних дій в їх інтересах (за відсутності явної протидії), з метою ефективного вирішення завдань кримінального судочинства. Криміналістична тактика як розділ криміналістики – це система наукових положень та рекомендацій, вироблених криміналістичною наукою, щодо використання тактичних прийомів слідчим, прокурором та захисником для здійснення ними тактичного впливу на психіку об'єкта такого впливу, спрямованого на подолання протидії, що чиниться цим об'єктом (прямої, прихованої, потенційної, уявної та ін.), або на спонукання його до певних дій в їх інтересах (за відсутності явної протидії), з метою ефективного вирішення завдань кримінального судочинства [4].

Поведений нами аналіз наявного наукового доробку та практики діяльності оперативних підрозділів дозволяє стверджувати, що оперативно-розшукова тактика – це система інтелектуальних (розумових) операцій та практичних дій суб'єктів ОРД із запобігання імовірному опору, а також подолання або нейтралізації фактичного опору власній діяльності з виконання юридичних обов'язків та реалізації прав передбачених законом. При цьому підґрунтям означених інтелектуальних (розумових) операцій має слугувати система положень, вироблених наукою. Тобто оперативно-розшукова тактика, як і криміналістична може розглядатися у двох аспектах: як практична діяльність та як розділ відповідної науки (теорії ОРД). Особливістю оперативно-розшукової тактики як системи наукових положень є те, що вона ґрунтується насамперед на вивченні практики. Такий підхід відповідає баченню як теоретиків (М. А. Шматов розглядає ОРД як джерело становлення та розвиту її теорії [5, с. 6]), так і практиків (А. Є. Івахін та П. Я. Пригунов уважають, що в ОРД, на відміну від інших її видів, найважливішою є практика, на основі аналізу якої розробляють правила проведення тих чи інших заходів, а також теорію, розвиток якої нерозривно пов'язаний із практичною діяльністю [6, с. 4]).

Отже **с**пільним для криміналістичної та оперативно-розшукової тактики є:

- наявність суб'єкта та об'єкта, що мають протилежні інтереси;
- завдання суб'єкта, що полягає у подоланні протидії об'єкта (реальної чи імовірної), або на спонукання його до певних дій (за відсутності явної протидії);
- те, що їх розглядають у двох аспектах: як спосіб практичної діяльності, а також як розділ відповідної науки.

Основним критерієм розмежування криміналістичної та оперативно-розшукової тактики є їх призначення для обслуговування двох взаємопов'язаних але різних державно-правових інститутів кримінального процесу та ОРД. Тому суб'єктами криміналістичної тактики можуть бути слідчій, прокурор, захисник, а також працівники уповноважених оперативних підрозділів (при виконанні доручень слідчого, прокурора), а суб'єктами оперативно-розшукової тактики винятково суб'єкти ОРД. У частині проведення НСРД криміналістична тактика має бути сформована на основі оперативно-розшукової з урахуванням мети, завдань та юридичних умов слідчої діяльності. Адже питання тактики ОРЗ, що за змістом відповідають аналогічним НСРД в теорії ОРД розроблені на достатньо високому рівні.

Оскільки ОРД здійснюється переважно негласними методами, то конспірація злочинної діяльності є основним засобом протидії оперативно-розшуковим заходам [7]. На відміну від цього, протидія досудовому розслідуванню може активно здійснюватися й іншими способами, оскільки протиборство сторін переходить у відкриту фазу. Зокрема це вплив на посадових осіб, уповноважених прийняти рішення у кримінальному проваджені через підкуп, шантаж (у т.ч. адміністративний тиск), фізичне усунення, а також викрадення та (або) знищення отриманих слідством доказів тощо.

Ще однією особливістю, яка відрізняє криміналістичну тактику від оперативно-розшукової є здійснення тактичного впливу суб'єкта на психіку об'єкта з метою спонукання його до певних вольових дій зумовлених вирішенням завдань кримінального судочинства (для слідчих (розшукових) дій при проведенні яких не може бути протидії, предметом дослідження потрібно вважати не тактику, а методику, алгоритм). Окремі ОРЗ (оперативне опитування, оперативна установка, оперативне впровадження, оперативна комбінація тощо) дійсно передбачають вплив суб'єкта на психіку об'єкта для досягнення необхідного результату. Проте інші ОРЗ, зокрема такі, що за змістом співпадають з відповідними НСРД (візуальне спостереження за особою, річчю або місцем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо) взагалі не передбачають контактів суб'єктів і об'єкта й будь-якого опосередкованого впливу. Завдяки використанню засобів конспірації ОРД об'єкт взагалі не має здогадуватись, що його дії вивчають та фіксують правоохоронці. Водночас об'єкти оперативно-розшукових заходів, з огляду на власну злочинну діяльність, часто усвідомлюють що вони становлять інтерес для правоохоронних органів, а тому часто вдаються до власних заходів конспірації.

Література:

1. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2(33). – С. 137–141;
2. Венедиктов А. А. Негласные следственные (розыскные) действия: проблемы и пути их решения / А. А. Венедиктов // APRIORI. – Серия : Гуманитарные науки (г. Краснодар). – 2014. – № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
http://apriori-journal.ru/seria1/4-2014/ Venedictov.pdf.
3. Колесник В. Негласні слідчі дії для слідчого — «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити в пекло / В. Колесник// Закон і бізнес. – 22.08.2014. – ВЫПУСК №32-33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
http://zib.com.ua/ua/prin
4. Погорецький М. А. Криміналістична тактика: щодо визначення поняття / М. А. Погорецький, Д. Б .Сергєєва // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 1(5) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pmasvp.pdf.
5. Шматов М. А. Теория оперативно-розыскной деятельности в системе уголовно-правовых наук / Шматов М. А. – Волгоград : Волгоград. акад. МВД России, 2001. – 228 с.
6. Ивахин А. Е. Оперативная деятельность и вопросы конспирации в работе спецслужб: по материалам открытой печати и лит. : [в 6 т. Т. 2] / А. Е. Ивахин, П. Я. Прыгунов. – [2-е изд. стереотип.]. – К. : КНТ, 2008. – 224 с.
7. Грибов М. Л. Понятие и структура конспирации преступной деятельности / М. Л. Грибов // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов (г. Курск). – 2014. – № 1. – С. 51–53.

ЗМІСТ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОВС УКРАЇНИ СФЕРИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Голиш О.І., *здобувач кафедри ОРД ННІКМ Харківського НУВС*

Науковий керівник: ***Стащак М.В.,*** *кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ННІКМ Харківського національного університету внутрішніх справ*

Ефективна оперативно-розшукова діяльність оперативних підрозділів МВС України передбачає формування інформаційного масиву щодо об'єктів, які є складовою сфери водокористування України. Комплексною системою, що забезпечує надходження інформаційного матеріалу оперативними підрозділами є організація оперативного обслуговування відповідних об'єктів та територій пов'язаних з водокористуванням.

Практичний досвід свідчить про те, що інформаційний простір сьогодні практично не обмежений, тому оперативним підрозділам МВС України необхідно використовувати всі наявні можливості та навики отримання інформації щодо готування чи вчинення злочинів у сфері водокористування.

У зв'язку з тим, що за даними ЮНЕСКО, сьогодні у світі 1,5 мільярда людей не мають доступу до якісної питної води, а за прогнозами Всесвітньої метеорологічної організації, до 2020 року нестачу питної води може відчути все населення планети Земля, а злочинність у сфері водокористування стрімко зростає, то виникає необхідність забезпечення ефективної діяльності оперативних підрозділів МВС України щодо виявлення, попередження та протидії злочинів у сфері водокористування. У свою чергу це обумовлює вибір оптимальної моделі організації оперативного обслуговування.

З метою детального і глибокого вивчення оперативного обслуговування оперативними підрозділами ОВС України сфери водокористування слід з`ясувати зміст поняття «оперативне обслуговування» та похідну від нього дефініцію «організація оперативного обслуговування підрозділами ОВС України сфери водокористування».

Зважаючи на стихійний характер виникнення дефініції «оперативне обслуговування» розглянемо думки науковців радянської епохи щодо її змісту.

Так, оперативне обслуговування, як наукового дослідження, розглядалося в роботах: В.М. Атмажитова, Б.Є. Богданова Л.А. Жуков В.А. Ілліча, В.Г. Камиш, Л.І. Кіма, М.В. Крестинського, О.Г. Лєкаря, В.Г.Маматова, Г.Л. Овчаренка, Г.А. Панфілова, Г.К. Синилова та інших.

Так, у роботі В.М. Атмажитова та В.А. Іллічова оперативне обслуговування визначається, як комплекс заходів з оптимальної розстановки сил і засобів, що забезпечують водночас як отримання оперативно-розшукової інформації у закріплених зонах та на окремих об'єктах, що підлягають обслуговуванню, а також серед контингенту осіб, які становлять оперативний інтерес, так і своєчасне використання відповідних сил та засобів в цілях ефективної боротьби зі злочинністю [1, с. 24].

З точки зору радянського вченого Б.Є. Богданова, оперативне обслуговування – це система заходів з вивчення стану збереження власності на об`єкті народного господарювання, спостереження (стеження) за ним з метою своєчасного реагування на негативні зміни оперативної обстановки, виявлення та усунення причин злочинів та умов, що їм сприяють, попередження, виявлення та забезпечення розкриття вчинених розкрадань майна [2, с. 99].

На думку О.Г. Лєкаря, оперативне обслуговування передбачає виключно негласне інформаційне забезпечення оперативних підрозділів, що ведуть боротьбу з економічною злочинністю. Зважаючи на це, основний акцент оперативників, за твердженням О.Г. Лєкаря, повинен зводитися до «підбору, розстановки та ефективного використання негласних співробітників у поєднанні з іншими силами, засобами та методами ОРД на попередньо виявлених та вивчених об'єктах» [3, с. 25]. Ми підтримуємо думку останнього, оскільки вчений визначає оперативне обслуговування, як категорію ОРД, а згідно зі ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контр розвідувальних заходів…». Такої ж думки щодо комплексності гласних та негласних аспектів оперативного обслуговування дотримуються й інші вчені, зокрема Г.А. Панфілов, В.Г. Камиш, та М.В. Крестинський.

Вивченню теоретичної сутності оперативного обслуговування, а також питанням оперативного обслуговування присвячені чисельні праці відомих сучасних українських вчених. Означена проблематика в різний час розглядалася К.В. Антоновим, О.М. Бандуркою, А.І. Берлачем, Д.В. Волковим, О.Ф. Долженковим, В.П. Захаровим, І.П. Козаченком, В.С. Кубаревим, Д.Й. Никифорчуком, С.І. Ніколаюком, І.М. Ніщетою, В.Л. Ортинським, М.М. Перепелицею, В.В. Поливодою, В.Д. Пчолкіним, М.В. Стащаком, І.В. Стельмаховичем, А.І. Федчаком, А.О. Шелеховим та іншими науковцями.

Так, К.В. Антонов під оперативним обслуговуванням розуміє самостійний напрям діяльності підрозділів ДСБЕЗ, який полягає у визначенні й організації функціонування джерел оперативної інформації про стан оперативної обстановки на об`єкті, який обслуговується (території, лінії роботи), з метою моніторингу [4, с. 22].

М.М. Перепелиця та О.Е. Судаков вважають, що оперативне обслуговування об`єктів та галузей економіки – це діяльність оперативних підрозділів БЕЗ, БОЗ, податкової міліції, служби безпеки, що здійснюється відповідно до закону, що регламентує ОРД, та інших законодавчих актів, яка передбачає здобування розвідувальної (початкової) інформації, аналіз та оцінка якої забезпечує розпізнання ознак таємних, з елементами маскування економічних злочинів, обставин, що їм сприяють, а також інших відомостей, використання яких гарантує нормальне функціонування об`єктів та галузей економіки, а також забезпечує ефективну розвідувально-пошукову діяльність оперативно-розшукових служб для попередження та розкриття злочинів [5, с. 58].

Отже, на нашу думку, оперативне обслуговування оперативними підрозділами ОВС України сфери водокористування – це система заходів, що здійснюються оперативними підрозділами ОВС України з метою постійного моніторингу оперативної обстановки на об'єктах галузі водокористування та своєчасної протидії протиправним діянням у вказаній сфері.

Література:

1. Атмажитов В.М. Организация оперативного обслуживания по линии УР – важное направление повышения уровня раскрытия преступлений / В. М. Атмажитов, В. А. Ильичев // Теория и практика раскрытия преступлений оперативно-розыскными аппаратами ОВД. – М.: Труды Академии МВД СССР, 1986. – 24 с.
2. Богданов Б. Е. Основы организации оперативного обслуживания аппаратами БХСС объектов и отраслей народного хозяйства: учебное пособие / Б. Е. Богданов. – М.: Академия МВД СССР, 1979. – 173 с.
3. Лекарь А.Г. К вопросу о сущности оперативного обслуживания: монография / А. Г. Лекарь. – М.: Академия МВД СССР, 1981. – 68 с.
4. Антонов К.В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань: теоретичні і організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів ДСБЕЗ ОВС: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / К.В. Антонов. – Харків, 2005. – 40 с.

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЛЮДИНИ ВІДПОВІДНО ДО СТ. 208 КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Гуменюк Ю.І., *викладач кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства Львівського державного університету внутрішніх справ*

Рецензент: ***Кондратюк О.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, виконуючий обов'язки начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ*

Проведений нами аналіз практики застосування ст. 208 КПК України [1] свідчить, що випадки для затримання людини співробітниками міліції та слідчими органів досудового розслідування часто тлумачаться по-різному [2]. Першим випадком є затримання людини, яку застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення (п.1,ч.1, ст. 208 КПК України). Ряд учених вважають, що тут слід розуміти не лише момент закінчення протиправних дій, за які передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, але і випадки, коли така людина певний час переслідувалася співробітниками міліції [2]. Процес переслідування має бути безпосереднім – співробітник міліції попередньо візуально ідентифікує людину за зовнішніми ознаками та не втрачає її з поля зору. Попередньо сформоване уявлення про утікача дозволить миттєво і обґрунтовано його повторно ідентифікувати, виділити серед інших об'єктів, у разі короткочасної втрати візуального контролю над ним. Другим випадком є затримання людини, якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (п .2,ч.1, ст. 208 КПК України). Акцентуємо увагу на понятті «очевидець», визначення якому кримінально-процесуальне законодавство не дає. Це не свідок – фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань, процесуальний статус якого закріплений ст. 65 КПК України. У тлумачних словниках української мови зміст поняття «очевидець» розкривається як «той, хто був безпосереднім свідком, спостерігачем якої-небудь події, пригоди [3, с. 871]. У контексті нашого дослідження під поняттям «очевидець» розуміється людина, яка особисто і безпосередньо спостерігала факт вчинення затримуваним протиправного діяння, яке є кримінально караним.

Потерпілим, згідно положень ст. 55 КПК України є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, а не так як раніше доводилось чекати винесення постанови про визнання потерпілим з метою реалізації свої законних прав. Обсяг прав потерпілого значно ширший аніж у заявника, тому, не даремно законодавець передбачив необхідність вручення пам'ятки про його процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення. Зловживання службових осіб правоохоронних органів можливістю автоматичного набуття статусу потерпілого унеможливлюється шляхом закріплення у КПК України права слідчого відмовити в такому визнані.

У зазначеному випадку слід окремо розглянути момент, пов'язаний із виявленням сукупності очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події, які вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (п. 2,ч.1, ст. 208 КПК України). Ключовим у цьому є слово «очевидний». Поняття «очевидний» означає дуже помітний, неприхований; безсумнівний, безперечний; цілком певний, незаперечний; явний [4, с. 172; 5, с. 854]. Тобто очевидні ознаки на тілі, одязі чи місці події, це ті «сліди», які безпосередньо і категорично вказують на причетність людини до злочину, унеможливлюючи інше швидке та обґрунтоване пояснення їх некримінального походження. На нашу думку, до прикладу, під очевидними ознаками слід розуміти наявність на тілі, одязі такої людини слідів крові (від тілесних ушкоджень), фарби (крадіжки із сейфів банкоматів), знарядь злочину (пошкоджений внаслідок дорожньо-транспортної пригоди транспортний засіб; вогнепальна зброя) тощо. Логічно припустити, що у разі сумнівів, коли співробітник міліції не впевнений, що виявлені ним очевидні ознаки на тілі, одязі чи місці події, не можуть в достатній, на його думку, мірі свідчити про безпосереднє відношення людини до вчинення або замаху на вчинення конкретного злочину, він не має права проводити затримання. У конструюванні норми законодавець використав термін «сукупність». Звертаючись до спеціалізованих словників української мови зазначений термін означає «неподільна єдність чого-небудь; загальна кількість, сума чогось [3, с. 1412]. Відтак зміст вказаного терміну в контексті розглядуваної процесуальної норми на нашу думку означає наявність двох і більше очевидних спільних ознак, які ідентифікують причетність конкретної людини до злочину.

Отже, лише присутність явних ознак на тілі, одязі чи місці події, виявлених у тієї або іншої людини, не дає співробітнику міліції підстав для її затримання. У кожному конкретному випадку виявлення очевидних ознак на тілі,

одязі чи місці події необхідно в комплексі зіставляти з іншими обставинами виявленої протиправної діяльності, що збільшить ймовірність законності та обґрунтованості прийнятого рішення про затримання людини. При прийнятті такого рішення необхідно враховувати адекватність фізичної та психологічної поведінки затримуваного, що може бути підтвердженням причетності до протиправної поведінки, або ж захисною реакцією на звернення співробітника міліції, що часто зустрічається сьогодні.

Інших випадків затримання людини ст. 208 КПК України не передбачено, на відміну від кримінально-процесуального законодавства Російської Федерації, де в ч. 2 ст. 91 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації зазначено, що «при наличии иных данных, дающих основание подозревать лицо в совершении преступления, оно может быть задержано, если это лицо пыталось скрыться, либо не имеет постоянного места жительства, либо не установлена его личность, либо если следователем с согласия руководителя следственного органа или дознавателем с согласия прокурора в суд направлено ходатайство об избрании в отношении указанного лица меры пресечения в виде заключения под стражу» [6]. Цінність цієї норми для оперативних підрозділів правоохоронних органів РФ є очевидною: по суті можна затримати будь-яку особу та формально обґрунтувати законність такого затримання. Таке формулювання є обґрунтованим і припустимим у разі затримання винуватої особи. В іншому випадку зазначена норма є законним прикриттям можливих зловживань співробітників поліції владними повноваженнями.

Повертаючись до теми нашого дослідження про можливість використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в якості підстав для затримання, вважаємо, що результати оперативно-розшукової діяльності не можуть бути підставою для кримінально-процесуального затримання, передбаченого ст. 208 КПК України. Відповідно до п. 3 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються для попередження, припинення і розслідування злочинів [7]. Відтак зазначені матеріали виконують пошукову та орієнтуючу функції для співробітника міліції, який на її основі може запобігти вчиненню злочину або оперативно, тобто швидко, виявити чи встановити «сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин».

На відміну від кримінально-процесуального законодавства Російської Федерації Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає можливості кримінального процесуального затримання особи на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Зазначені матеріали можуть зорієнтувати співробітника міліції запобігти злочину чи припинити його на стадіях готування чи замаху.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. – Електронний ресурс:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show – станом на 25.02.2015.
2. Власов И. С. Ответственность за преступления против правосудия / И. С. Власов, И. М. Тяжкова. – М. : Юрид. лит., 1968. – 136 с.; Григорьев В. Н. Задержание подозреваемого / Григорьев В. Н. – М., 1999. – 542 с.; Денисов С. А. Заведомо незаконный арест или задержание (уголовно-правовые вопросы) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Угол. право и криминолог.; угол.– исполн. право» / С. А. Денисов. – М., 1992. – 23 с.; Кулешов Ю. И. Уголовная ответственность должностных лиц ОВД за преступления против правосудия / Кулешов Ю. И. – Хабаровск, 1988. – 76 с.; Петрухин И. Л. Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе / Петрухин И. Л. – М., 1989. – 256 с.; Рашковская Ш. С. Преступления против социалистического правосудия / Ш. С. Рашковская // Советское уголовное право. Часть особенная; под общ. ред. доц. А.Н. Васильева. – М., 1959. – Вып. 8. – 39 с.; Сурихин П. Л. Уголовная ответственность за заведомо незаконное задержание: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сурихин Петр Леонидович. – Омск, 2001. – 199 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
4. Новий словник української мови: у 4 томах / Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: вид-цтво «Аконіт», 2001. – 3 том. – 927 с.
5. Російсько-український словник : у 4 т. – Т. 2. К – О / І. С. Гнатюк, С.І. Головащук, В.В. Жайворонюк та ін. – К.: Знання, 2012. – Х., 860 с. – (Академічні словники).
6. Уголовно-процессуальный кодекс Российской федерации от 18.12.2001 N 174 – ФЗ. – Електронний ресурс: http://www.consultant.ru/popular/upkrf/. – станом на 25.02.2015.
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135–XII. – Електронний ресурс:http: // kodeksy.com.ua/pro_operativno-rozshukovu_diyal.../download.htm. – станом на 25.02.2015.

СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ РОЗРОБКИ

Дейнега П.В., *здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності*
Донецького юридичного інституту МВС України
Науковий керівник: ***Рижков Е.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент,*
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Удосконалення діяльності оперативних підрозділів з попередження, виявлення і припинення злочинів - актуальне завдання, що стоїть сьогодні перед правоохоронними органами. Наявні організаційні і тактичні форми і методи перестали повною мірою відповідати потребам об'єктивної дійсності. Однією з причин такої ситуації є недостатня розробленість положень правових питань, на основі яких повинні прийматися рішення з подальшого вдосконалення оперативно-розшукової діяльності.

Зміни, що сталися, в політичному, соціальному, економічному житті за останні роки, входження в систему ринкових стосунків, що визначають базисні параметри в розвитку суспільства припускають зміну точки зору на суть і значення здійснення оперативно-розшукової діяльності і зокрема однієї з її форм - оперативної розробки [1].

Оперативна розробка, як одна з основних і найбільш важливих форм оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ, є процесом негласного здійснення заходів за наявності достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- злочини, що готуються;
- осіб, які готують вчинення злочину;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;
- осіб безвісно зниклих;
-розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;
- реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу, майну працівників суду і правоохоронних органів у зв'язку з їх службовою діяльністю, а також осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя; співробітників розвідувальних органів України у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб, їх близьких родичів, а також осіб, які конфіденційно співробітничають або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей з метою належного здійснення розвідувальної діяльності.

Оперативна розробка - не сукупність розрізнених оперативно-розшукових заходів, а складна цілеспрямована різнобічна діяльність, що характеризується тим, що :

- у ході її здійснення вирішуються різноманітні і складні завдання з попередження злочинів, розшуку злочинців, що переховуються, і безвісно зниклих громадян;
- у ході розробки активно використовується агентура, довірені особи, оперативна техніка, інші засоби і методи оперативно-розшукової діяльності, а також допомога громадськості;
- у здійсненні оперативної розробки, особливо у великих і складних справах, нерідко бере участь значна кількість оперативних працівників, а також працівників інших служб органів внутрішніх справ.

Вказані обставини обумовлюють необхідність об'єднання усіх наявних сил і засобів, їх організації, надання їх діяльності строго певного напряму. Оперативна розробка відіграє важливу роль у боротьбі зі злочинністю. Її значення полягає в тому, що вона :

- забезпечує можливість успішного попередження і припинення злочинів, що головним чином таємно задумуються та готуються;
- сприяє розкриттю складних і небезпечних злочинів, що здійснюються, як правило, замаскованим способом;
- забезпечує розшук злочинців, що переховуються від органів розслідування, суду або що бігли з місць позбавлення волі;
- забезпечує розшук безвісно зниклих громадян;
- дозволяє виявити і усунути причини злочинів і умови, які сприяють їх здійсненню;
- сприяє швидкому, повному і об'єктивному розслідуванню.

Кінцева мета оперативної розробки - своєчасне попередження, швидке і повне розкриття злочинів, розшук злочинців, що переховуються, і безвісно зниклих громадян, досягаються рішенням наступних основних завдань :

- встановлення злочинних намірів і фактів (епізодів) злочинної діяльності осіб, що розробляються;
- виявлення спільників тих осіб, що розробляються і інших зв'язків, що представляють оперативний інтерес для органів внутрішніх справ;
- недопущення продовження злочинної діяльності в період здійснення оперативної розробки [2].

Поняття оперативної розробки на сьогодні в теорії оперативно-розшукової діяльності залишається дискусійним, у зв'язку з чим ми не маємо його єдиного тлумачення.

Так, К.К. Горяінов, В.С. Сочинський, Г.К. Сінілов, А.Ю. Шумилов дотримуються точки зору, що оперативна розробка дозволяє комплексно використати увесь арсенал оперативно-розшукової діяльності для боротьби із злочинністю і полягає у зборі різнобічної інформації про приховані криміногенні процеси, латентну злочинність, кримінально налаштовану частину населення, маються на увазі явища, які підтримують рівень злочинності [3, с. 478-479].

У загальній частині оперативно-розшукової діяльності оперативна розробка, з урахуванням внесеннях змін до Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", визначається як комплексна система оперативно-розшукових заходів стосовно особи (групи осіб), яка обґрунтовано підозрюється в підготовці злочину, з метою його попередження і припинення, або особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді або ухиляється від відбуття кримінального покарання з метою його розшуку і затримання, якщо іншим шляхом досягти цей результат неможливо або украй скрутно [4, с. 299].

Слід погодитися з В.Г. Бобровим, що оперативна розробка носить обмежений характер і її здійснення допустимо тільки за наявності достатніх даних, що свідчать, з одного боку, про протиправну діяльність таких осіб, з іншої - про неможливість припинення здійснюваних ними діянь без проведення комплексу оперативно-розшукових заходів. Відступ від цих вимог веде до необґрунтованого заведення оперативно-розшукових справ, порушенню прав і інтересів громадян, що охороняються законом, даремному витрачанню сил, засобів, часу і інших негативних наслідків [2].

Досягнення кінцевої мети оперативної розробки забезпечується шляхом рішення її основних завдань. Їх суть зводиться до наступного:

- виявленню спільників тих осіб, що розроблюються і інших їх зв'язків, що представляють оперативний інтерес;
- встановленню конкретних фактів (епізодів) злочинної діяльності осіб, що розроблюються;
- документуванню дій, фактів і обставин, що представляють оперативний інтерес;
- недопущенню продовження злочинних дій в період здійснення оперативно-розшукових заходів, виявленню і усуненню причин злочинів і умов, сприяючих їх здійсненню;

- створенню умов для забезпечення відшкодування матеріального збитку, нанесеного злочинними діями окремим громадянам, державі і громадським організаціям;

- забезпеченню безпеки потерпілих, свідків і інших осіб, що можуть посприяти в рішенні завдань розробки і викритті злочинців;

- учасників кримінального судочинства (слідчий, суддя, народні і присяжні засідателі, прокурор та ін.), а також самих оперативників, що здійснюють розробку, від злочинних посягань на життя, здоров'я і майно усіх цих осіб, членів їх сімей і близьких і виключенню протиправної дії на них з боку тих, що розробляються і їх зв'язків.

Що ж до змісту оперативної розробки, то тут таких чітких розмежувань провести не можна, бо, наприклад, встановлених злочинців треба ще розшукувати. Дуже часто доводиться встановлювати факти злочинів, здійснених злочинцями в період коли злочин приховується, виявляти їх спільників. Тому можна стверджувати, що існує єдина природа усіх видів оперативної розробки. Це винятково важливо для практики, оскільки необхідно здолати вузькоцільвий підхід до призначення оперативної розробки (у будь-якому вигляді) [5].

Література:

1. Оперативная разработка [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/printsipy-operativno-rozysknoi-deyatelnosti-po-materialam-respubliki-kazakhstan

2. Бобров В.Г. Планирование оперативной разработки / В.Г. Бобров, Р.К. Безруких, Д.В. Гребельский. – Пермь., 1973. – 26 с.

3.Оперативно-розьккная деятельность: Учебник. 2-е изд., доп. и пере-раб. / Под. ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шумилова. - М.: ИНФРА - М, 2004. - 848 с.

4.Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: Підручник / Під заг. ред. Л.В. Бородича; Авт. кол.: Е.О. Дідоренко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв та ін. - Луганськ: РВВ ЛІВС, 1999. -Т. 1.- С. 299.

5.Оперативная разработка [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.martial-site.ru/pravo/666/index.html?page=58

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ

Жуковська О.І., *студентка ННІЗДН Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: ***Албул С.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ*

У нинішніх соціально-економічних умовах суспільна свідомість характеризується невдоволенням, яке викликане досить низькою ефективністю роботи правоохоронних органів по боротьбі з організованою злочинністю. Організована злочинність - проблема, що надзвичайно хвилює людей. Вона розвиває і поглиблює свою ідеологію, використовує останні досягнення науки і техніки, виходить за межі державних і митних кордонів. Зростання деструктивного впливу організованої злочинності на всі сфери суспільного життя та нагальна потреба створення кримінально-правових, оперативно-розшукових та кримінально-процесуальних засад протидії цьому соціальне негативному явищу зумовили активізацію наукових досліджень різних аспектів організованої злочинної діяльності. Для створення наукових засад протидії організованій злочинності особливе значення має розробка її поняття, за допомогою якого можна було б окреслити межі цього надзвичайно небезпечного суспільного явища, визначити його стан та закономірності розвитку. Конкретизація ознак цієї злочинності є передумовою вироблення стратегії протистояння їй, основних напрямів та заходів боротьби з нею.

В умовах реформування економічної і політичної систем суспільства та формування правової держави все більшої актуальності набуває боротьба з корупцією та організованою злочинністю, які завдають значної шкоди державі, негативно впливають на стан економіки, дестабілізують фінансово-кредитну систему, ускладнюють криміногенну ситуацію. Нині ці негативні чинники стали одним із факторів, що загрожують національній безпеці держави. Концентрація значних матеріальних цінностей в руках керівників кримінальних угруповань зумовлює зростаючий інтерес до їх безпосередньої участі у політичних процесах у державі.

Організована злочинність – складне, багатоаспектне антисоціальне явище, яке є серйозною загрозою як для держави, так і для суспільства в цілому. Вже сьогодні існує нерозривний взаємозв’язок організованої злочинності з іншими видами злочинності (економічною, професійною, наркозлочинністю) та небезпека її зрощення з апаратом державної влади [1, с. 23]. Тому вивчення цього вкрай негативного та небезпечного явища повинно бути прогресивним та мати практичну спрямованість. Метою повинна стати розробка та здійснення ефективних заходів протидії всім проявам організованої злочинності.

Організована злочинність є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин, виникнення деформації у сфері господарювання, уповільнення темпів економічного розвитку держави.

Сьогодні в Україні організована злочинність вже набула ознак міжнародної та поширює свій вплив як на фінансово-кредитну й банківську системи, так і на сферу зовнішньоекономічної діяльності - вивіз стратегічної та інших видів сировини й матеріалів, відмивання грошей та вкладання їх у нерухомість, цінні папери, валюту, коштовності, фінансування комерційної діяльності [2, с. 188]. Посилились процеси відмивання коштів шляхом вкладання їх у легальну економіку або вивозу за кордон.

На сьогодні Україна як центральноєвропейська держава, що посідає важливе геополітичне становище, перебуває в епіцентрі інтересів міжнародних організованих злочинних угруповань. Зарубіжні злочинні угруповання намагаються розширити сфери впливу за рахунок проникнення до нашої країни шляхом використання набутого кримінального досвіду, валютних коштів, ультрасучасного технічного забезпечення, апробації нових способів учинення кримінальних правопорушень і захисту своєї злочинної діяльності. Загалом організована злочинність на сьогодні вимиває величезні кошти з України, що посилює негативні тенденції у розвитку злочинності.

Україна стає об'єктом зростаючої заінтересованості міжнародних злочинних угруповань, зокрема у сферах легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівлі людьми, нелегального переміщення зброї, небезпечних матеріалів та наркотичних засобів. Збільшується кількість нелегальних мігрантів та набуває все більшого поширення організована етнічна злочинність. Організовані злочинні угруповання дедалі частіше прагнуть використовувати Інтернет і новітні інформаційно-комп'ютерні технології для досягнення своїх кримінальних цілей. В умовах відкритості кордонів та єдиного світового інформаційного простору виникає потенційна загроза поширення в Україні таких небезпечних явищ, як сепаратизм та тероризм.

Так, за фактами вчинення протиправних посягань злочинними угрупованнями у сфері економіки за матеріалами спецпідрозділів БОЗ МВС України у 2014 р. було розпочато понад 580 кримінальних проваджень, з них 423 – на пріоритетних напрямах, у тому числі 142 - у фінансово-кредитній системі, 47 – на каналах зовнішньоекономічної діяльності, 59 – у сфері приватизації, 103 - у комерційних структурах, 72 – у паливно-енергетичному комплексі.

У соціально-політичній сфері організовані злочинні угруповання переважно діють у таких напрямах: встановлення корумпованих зв'язків на усіх рівнях державної влади й управління, а також правоохоронних, митних та податкових органах для отримання необхідної інформації та прикриття їх злочинної діяльності [3, с. 375].

Слід зазначити, що організовані злочинні угруповання все активніше долають кордони, утворюють аналоги транснаціональних компаній, які займаються злочинним бізнесом. Простежується тенденція включення української організованої злочинності у транснаціональні кримінальні структури. Тому кримінальну ситуацію в Україні останнім часом характеризують вкрай негативно. Спостерігається стала тенденція до зміни структури та характеру злочинності. Посилюється її організованість, корумпованість владних і управлінських структур. Така ситуація вимагає прийняття неординарних і кардинальних рішень щодо організації протидії корупції та діяльності й розвитку в країні злочинних угруповань та за її межами.

Зростання рівня злочинності і корупції в Україні може бути стабілізовано поєднанням законодавчих, організаційних заходів та наукових розробок. Одним з основних завдань, які повинна вирішувати наука у вказаному напрямі, є актуалізація наукового і методичного забезпечення боротьби зі злочинністю, підвищення її результативності шляхом впровадження в діяльність правоохоронних органів найновіших наукових досліджень і передового досвіду.

Організована злочинна діяльність практично залишається невикритою. Їй притаманна висока латентність. Злочинці не несуть покарання. Цим порушується принцип невідворотності покарання за вчинені кримінальні правопорушення, що, у свою чергу, призводить до зростання правового нігілізму серед населення України. Тому, захист інтересів юридичних та фізичних осіб і держави взагалі у сфері боротьби з корупцією і організованою злочинністю має цілу низку невирішених правових та організаційних проблем.

Проблема боротьби з організованою злочинністю залишається актуальною для кожного регіону, головним чином для великих міст. Організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати левову частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо. Нинішній стан криміногенної ситуації в державі свідчить про необхідність удосконалення заходів, спрямованих на нейтралізацію чинників, які зумовлюють організовану злочинність, чому, за нашим переконанням, можуть сприяти подальші наукові розробки у галузі оперативно-розшукової діяльності.

Література:

1. Албул С.В. Організація та сучасні проблеми боротьби з корупцією і організованою злочинністю : збірник комплексних методичних матеріалів. – Одеса: ОДУВС, 2012. – 54 с.

2. Албул С.В. Окремі аспекти оперативно-розшукової характеристики організованих злочинних угруповань // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2011 р., м. Одеса). – Одеса: ОДУВС, 2011. – С. 188-189.

3. Лунеев В.В. Преступность XX века: мировой криминологический анализ. – М.: Экспо, 2011. – 852 с.

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ДО ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Загнибіда В.В., *ад'юнкт кафедри ОРД ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Албул С.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ*

Основним функціональним призначенням негласних слідчих (розшукових) дій в оновленій системі кримінального процесу України є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, здобутої із використанням негласних сил та засобів, якими послуговується оперативно-розшукова діяльність. Відповідно до статті 246 нового КПК негласними слідчими (розшуковими) діями визнається різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. А слідчі (розшукові) дії згідно п. 1 ст. 223 КПК України, є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [3, с. 133]. Постає питання: чи означає це процесуалізацію оперативно-розшукових заходів?

У кримінальному провадженні під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітники уповноваженого оперативного підрозділу не мають права здійснювати процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Процесуальними документами щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій є постанови, клопотання, доручення, протоколи уповноваженого співробітника (працівника) оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, а також ухвали слідчого судді [3, с. 134]. Також важливою особливістю є той факт, що донедавна більшість негласних слідчих (розшукових) дій, регламентованих главою 21 КПК України,

проводились як оперативно-розшукові заходи [1, с. 12]. Отримана внаслідок їх проведення інформація використовувалась у доказуванні на досудовому слідстві та суді за умови, що такі дії не розшифровували форм та методів оперативно-розшукової діяльності, які становлять державну таємницю. Введення до системи досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця, що направлений на її удосконалення. Передусім у органів досудового розслідування з'являється можливість самостійного прийняття рішень щодо того, які дії необхідно здійснити для розкриття та розслідування злочину, у зв'язку з чим буде ліквідована досить болюча проблема взаємодії оперативних та слідчих підрозділів. Окрім того, проведення негласних слідчих (розшукових) дій забезпечуватиме виявлення та розкриття найбільш складних та латентних злочинів, розслідування яких традиційними засобами кримінального процесуального провадження, що до цього часу застосовувалося на Україні, надзвичайно складно або просто неможливо [4, с. 121].

Уперше в кримінально-процесуальній доктрині на законодавчому рівні закріплено вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій, які закріпленої у главі 21 Кримінального процесуального кодексу України. Також цікавим є факт правового закріплення використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) тобто, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України. Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру [4, с. 135]. Важливим нюансом є те, що до клопотання про проведення негласної слідчої дії обов'язково додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, що робить неможливим проведення таких дій поза рамками.

Детальний порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій встановлюється Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5/ [6].

Основним недоліком сучасної кримінально-процесуальної доктрини, на який наголошують науковці, є неузгодженість норм нового Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зокрема, законодавець не виокремлює пошукові, контррозвідувальні і розвідувальні заходи, хоча і наголошує про їх наявність в оперативно-розшуковій діяльності. З іншого боку, негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 269, 270, 271, 272 КПК України, а також ті, рішення про проведення яких приймає слідчий суддя, проводяться винятково у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Відповідно до п. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у новій редакції, підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності, зокрема, є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину [5]. Виходячи з теорії кримінального права, готування є однією із стадій вчинення злочину [2, с. 42]. До того ж у певних випадках дії з підготовки до вчинення злочину можуть класифікуватися як окремий закінчений злочин. Наприклад, з метою підготовки до терористичного акту особа придбала вогнепальну зброю, вибухівку. Це, з одного боку, може бути ознакою підготовки до здійснення терористичного акту, а з другого – вже є повним складом злочину, відповідальність за який також передбачена у Кримінальному кодексі України. Але у разі виявлення ознак злочину відповідно до ч. 2 ст. 7 зазначеного Закону «оперативний підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовані фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, до відповідного досудового розслідування в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України». Хоча навіть і в цій нормі закладене суттєве протиріччя – у разі виявлення ознак злочину направляти матеріали вже необхідно не про них, а про протиправні діяння. Загалом із зазначеного випливає, що у разі виявлення будь-яких ознак злочину має починатися кримінальне провадження. З огляду на це виникає запитання: у зв'язку з чим, на якій же підставі здійснюється ОРД для виявлення ознак злочину, коли законом передбачається, що підставою для її проведення є наявність достатньої інформації, що потребує перевірки, про підготовку злочину, тобто вже виявлені його ознаки? А відтак, виникає сумнів щодо законності ОРД, адже до виявлення ознак злочину вона не може здійснюватися, бо ще немає підстав для її проведення, а після виявлення ознак злочину повинно розпочинатися кримінальне провадження й мають проводитися передбачені КПК України слідчі, зокрема й негласні розшукові дії, а не ОРД. Парадоксальність – логічне протиріччя законодавчих положень, що коментуються, полягає у тому, що відповідно до них підстави для проведення ОРД виникають вже після початку її безпідставного проведення та отримання певного результату

Проведений аналіз нововведень у чинному законодавстві свідчить про наявність суттєвих суперечностей, які потребують усунення з метою поліпшення нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. Передусім, з нашої точки зору, на законодавчому рівні потребує чіткого розмежування оперативно-розшукова і кримінально-процесуальна діяльності, а також визначення поняття та переліку оперативно-пошукових, оперативно-розшукових, контррозвідувальних і розвідувальних заходів.

Поєднання у системі слідчих дій гласних і негласних методів здобуття інформації про підготовлювані та вчинені злочини при одночасному посиленні конституційних гарантій прав і свобод особи повинно стати ефективним інструментом протидії злочинності, що слугуватиме вирішенню завдань кримінального судочинства у масштабах всієї країни та стане запорукою високого рівня правопорядку в державі.

Література:

1. Албул С.В. Негласні слідчі (розшукові) дії: навчально-практичний посібник / С.В. Албул, А.М. Волощук, Р.В. Мукоіда та ін. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 60 с.
2. Кримінальне право України: навч.-метод. посіб. / С.В. Албул, Д.О. Балабанова, А.А. Березовський та ін.; за ред. В.О. Тулякова. – Одеса : Фенікс, 2010. – 456 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : за станом на 04.07.2013 р. – К. : Алерта, 2013. – 304 с.
4. Кримінальний процес: навч.-метод. посібник / С.В. Албул, С.Л. Деревянкін, О.Б. Пойзнер, О.В. Поліщук – Одеса: ОДУВС, 2014. – 266 с.
5. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 04. 07. 2013 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрана.
6. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Текст] : наказ Генеральної Прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗПІЗНАВАННЯ ЗА ГЕОМЕТРІЄЮ ОБЛИЧЧЯ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Захаров В.П., *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ*

Зачек О.І., *кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій у діяльності ОВС та економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ*

Злочинці у своїй діяльності використовують найновіші технології і тому для ефективної протидії злочинності правоохоронні органи повинні використовувати сучасні наукові досягнення, зокрема, в галузі біометричних технологій.

До 11 вересня 2001 року біометричні системи доступу використовувалися в основному тільки для захисту військових секретів та найважливішої комерційної інформації [1, с. 7]. Але після теракту в Нью-Йорку ситуація різко змінилася, оскільки змінилося ставлення до систем безпеки. Біометричні технології вдосконалилися та зросла кількість галузей їх використання. Одним з перспективних напрямів застосування біометричних методик є оперативно-розшукова діяльність.

З точки зору поширеності біометричних методик виділяють "три великі біометрики": ідентифікація за відбитками пальців, за геометрією обличчя та за райдужною оболонкою ока. Системи ідентифікації за відбитками пальців займають більше половини ринку біометричних технологій, системи розпізнавання за геометрією обличчя – 13-18 %, а системи ідентифікації за райдужною оболонкою ока – 6-9 %. Надійність способів ідентифікації оцінюється за допомогою таких понять як FAR (False Acceptance Rate – характеризує можливість помилкового пропуску особи, яка не має на це права) и FRR(False Rejection Rate – визначає вірогідність помилкової заборони доступу). Для методу ідентифікації за геометрією обличчя з використанням двох вимірів FAR становить 0.1-0.001 %, FRR – 2.5-9.0 %, а з використанням трьох вимірів FAR становить 0.0047 %, FRR – 0.103 % (що порівняно зі статистичною надійністю методу ідентифікації за відбитками пальців). Для методу ідентифікації за відбитками пальців FAR становить 0.1-0.001%, а FRR – 0.3-0.9 %. Для методу ідентифікації за райдужною оболонкою ока FAR становить 0.00001 %, а FRR – 0.13 % [2].

Згідно огляду зарубіжного досвіду застосування методу біометричної аутентифікації людини Укрбюро Інтерполу в країнах Євросоюзу, США та в Ізраїлі використовують переважно способи біометричної аутентифікації за відбитками пальців та за двовимірним зображенням обличчя. Але перевірка за двовимірним зображенням обличчя здійснюється, як правило, без використання спеціальних приладів, шляхом візуального порівняння обличчя особи з цифровим зображенням, що міститься в біометричному паспорті [3].

Для розпізнавання осіб в системах відеоспостереження придатний лише метод ідентифікації за геометрією обличчя, оскільки це єдиний метод, який дозволяє здійснювати ідентифікацію на значній відстані. Під час ідентифікації на значній відстані дуже впливає якість відеокамери. Відеокамера повинна забезпечувати роздільну здатність зображення 320×240 пікселів на дюйм та швидкість 3-5 кадрів за секунду. У випадку забезпечення вищих параметрів роздільної здатності та частоти надійність впізнання значно зростає. Точність 3-D, а тим більше комбінованого (2-D + 3-D) методу, є набагато вища ніж точність 2-D методу. У процесі ідентифікації виділяються та обробляються найбільш характерні параметри обличчя: форма носа, губ, брів, відстань між ними, на основі яких формуються цифрові моделі. Для точної ідентифікації достатньо 40 точок обличчя [1, с. 99-102].

У зарубіжних країнах вже є неодноразові спроби використання методу ідентифікації за обличчям в системах відеоспостереження. Наприклад, практично вся територія м. Лондона вкрита системою відеоспостереження, для запобігання та розкриття правопорушень. І, згідно повідомлення на сайті Dokumentika.org від 12.09.2012, в Лондоні за допомогою системи розпізнання облич, яка була розроблена до лондонської Олімпіади, заарештовано біля 2 тисяч осіб, причетних до мародерства під час масових безпорядків. Згідно даних цього ж сайту ФБР розпочинає використання нової системи розпізнавання за обличчям, розробка якої коштувала $1 млрд, що дозволяє шукати злочинців за матеріалами відеонагляду на основі бази даних фотографій з використанням 3-D моделі голови особи [4].

У Москві Центральний округ поліції проводить експеримент по створенню біометричної бази даних всіх людей, які попадають в поле зору камер у подвір'ях будинків. Це дозволить вистежувати злочинців та правопорушників, які є у розшуку. Розпізнавання буде здійснюватися в автоматичному режимі з використанням геометричних параметрів обличчя. Можливий розшук в базі даних осіб за фотографіями та фотороботами, або видача повідомлення поліції у випадку появи особи, фотографія якої внесена в систему. За словами генерального директора компанії ТОВ

"Универсал", яка розробляє цей центр моніторингу, Дмітрія Захарі вірогідність збігу даних складе 90 %. Для роботи системи розпізнавання достатньо звичайних камер з роздільною здатністю 640Х800 пікселів. Використання такої системи дозволяє відслідковувати переміщення осіб та коло їх спілкування. На теперішній час у Москві 130-140 тисяч відеокамер, більшість з яких розміщені у подвір'ях та під'їздах, і їх всі можна задіяти для роботи системи розпізнавання [5].

Ряд розробників систем ідентифікації особи за геометрією обличчя вже перейшли від експериментів до випуску комерційних версій таких систем, доступних широкому загалу. Наприклад, японська компанія NEC, яка ще у 2008 році розробила технологію розпізнавання облич з кадрів відео [1, с. 111], на даному етапі пропонує систему ідентифікації за обличчям Facial Recognition. Вона дозволяє розпізнавати вікові зміни та ідентифікує особу з високою точністю. Може використовуватись на пунктах пропуску в аеропортах, на вокзалах та на прикордонних пунктах, в системах контролю доступу, дозволяє розпізнавати людей в натовпі, який рухається, обмежувати доступ на стадіони для "ультрас", які занесені в чорні списки. Технологія цієї компанії поділяє зображення на сегменти і фокусується лише на сегментах зі значною подібністю, що дозволяє розпізнавати навіть осіб в масках та окулярах [6].

Російська компанія ЗАТ "Папилон" розробила систему ідентифікації за зображенням обличчя ПАПІЛОН-Поліфейс, яка дозволяє здійснювати автоматизований облік та ідентифікацію особи за зображенням обличчя. Джерелами зображень, які вводяться в базу даних, можуть бути графічні файли, цифрові фотоапарати, сканери. Можливий пошук як за зображенням, так і за словесним описом. Фотографії осіб кодуються за антропометричними точками [7].

Сьогодні в правоохоронних органах України практично не використовуються біометричні технології. Лише в процесі проведення криміналістичних досліджень та під час зіставлення за допомогою автоматизованих дактилоскопічних ідентифікаційних систем відбувається ідентифікація особи за наявними відбитками пальців.

Для збільшення ефективності використання систем відеоспостереження в діяльності правоохоронних органів доцільно використовувати біометричний метод ідентифікації за геометрією обличчя, який є найбільш перспективним для використання в оперативно-розшуковій діяльності. Він дозволяє не лише розпізнавати осіб на відеозаписах та фотознімках, але і створювати інтелектуальні автоматизовані системи спостереження за особою. Під час охорони громадського порядку такі інтелектуальні системи відеоспостереження дозволять як покращити рівень попередження правопорушень та їх розкриття, так і виявляти осіб, які перебувають в розшуку. Це дозволить зменшити вплив людського фактору та збільшити ефективність оперативно-розшукової діяльності.

На біометричному ринку вже є достатня кількість пропозицій програмного забезпечення для таких систем. Необхідним є держзамовлення на розробку програмного забезпечення для систем ідентифікації за обличчям, оскільки рівень підготовки програмістів в науково-дослідних установах України є достатнім для такої розробки. Також потрібно збільшувати кількість відеокамер в громадських місцях нашої держави, що дозволить впроваджувати інтелектуальні системи відеоспостереження.

Література:

1. Захаров В.П., Рудешко В.І. Використання біометричних технологій правоохоронними органами у XXI столітті: науково-практичний посібник / В.П. Захаров, В.І. Рудешко. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – 440 с.
2. Современные биометрические методы идентификации. Хабрахабр від 11.08.2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://habrahabr.ru/post/ 126144.
3. Огляд зарубіжного досвіду застосування методу біометричної аутентифікації людини Укрбюро Інтерполу від 29.06.2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://42827.ncbint00.web.hosting -test.net/?p=270.
4. Участников беспорядков полиция "вычисляет" с помощью комп'ютерной технологии распознавания лиц. Dokumentika.org від 12.09.2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dokumentika.org/spetssluzhbi/uchastnikov-besporyadkov-v-londone-politsiya-vichislyaet-s-pomoschiu-kompiuternoy-technologii-raspoznavaniya-lits.
5. Биометрические камеры будут распознавать лица посетителей московских дворов. Biometrics.ru від 23.01.2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.biometrics.ru/news/biometricheskie_kameri_budut_raspoznavat _lica _posetitelei_moskovskih_dvorov.
6. Система идентификации по лицу Facial Recognition. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ru.nec.com/ru_RU/solutions/security/technologies/ face_recognition.html.
7. Современные биометрические решения от ЗАО ПАПИЛОН, Россия. Система идентификации по изображениям лица ПАПИЛОН-Полифейс. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.papillon.ru/rus/229/ ?PHP-SESSID=skmzutryatlqb.

МОТИВИ ТА ФАКТОРИ УМИСНИХ УБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Іщук Б.М., *курсант 1-го курсу 113 взводу Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: ***Крижановська О.В.,*** *викладач кафедри адміністративної діяльності ОВС та економічної безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ*

Убивство – один з найтяжчих злочинів. Воно позбавляє потерпілого найбільш цінного блага – життя. Наслідки вбивства безповоротні, заподіяну ним шкоду не можна ніяк відшкодувати [1; с. 106].

Одне з видів умисних вбивств – це умисне вбивство, вчинене на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 ККУ). Убивство, вчинене на замовлення і за винагороду, кваліфікується за сукупністю пунктів 6 та 11 ч.2 ст.115 ККУ [1; с. 124].

Одним з найважливіших складових умисних вбивств, вчинених на замовлення в усі часи був мотив вбивства. Так, наприклад, не так уже й рідко виникають кримінальні ситуації, коли на прохання жінки, змученої і доведеної до відчаю побоями і знущаннями чоловіка, її брат або інший родич вбивають сімейного «тирана». Можна навести приклади інших життєвих ситуацій, коли вбивства відбуваються хоча й на «замовлення», але їхні мотиви не мають нічого спільного з мотивами вбивств по найму (за плату чи інші види винагороди), а викликані, по-перше, проханнями

ініціаторів вбивства, а по-друге, зовсім іншими мотивами, у тому числі і такими, як жалість, співчуття або прагнення запобігти можливій небезпеці для близької людини і т.д.

Якщо замовник, який не є співвиконавцем убивства, керувався корисливими, а виконавець - іншими мотивами, дії замовника кваліфікуються за відповідною частиною ст. 27, пунктами 6 і 11 ч. 2 ст. 115 КК. Відповідальність за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК настає лише у випадках, коли замовляється саме умисне вбивство особи, а не інший насильницький злочин щодо неї. Якщо замовник доручив заподіяти потерпілому тілесні ушкодження, а виконавець умисно вбив його, замовник несе відповідальність за співучасть у тому злочині, який він організував чи до вчинення якого схилив виконавця, а останній - за той злочин, який він фактично вчинив. У разі, коли виконавець погодився позбавити потерпілого життя, але з причин, що не залежали від його волі, умисел на вбивство до кінця не довів, дії замовника залежно від конкретних обставин справи кваліфікуються як співучасть у готуванні до умисного вбивства на замовлення чи в замаху на вчинення цього злочину [2].

Слід зазначити, що мотивація вбивств, організованих різними контингентами наймачів та скоєних особами спеціально за винагороду, неоднозначна. Серед найбільш поширених мотивів скоєння даного злочину слід виділити наступні:

• усунення конкурентів з комерційної діяльності, в основному нелегальної, що забезпечує високі «тіньові доходи»;

• ліквідація осіб потенційно небезпечних для «тіньових» ділків, і які мають достатньо широкою інформацією про кримінальну підприємницької діяльності останніх;

• зведення рахунків в ході «розборок» між ворогуючими угрупованнями, які займаються протизаконною підприємницькою діяльністю: торгівлею стратегічною сировиною, дорогоцінними металами і камінням, ювелірними виробами, викраденими творами мистецтва, наркотиками і т.п.;

• знищення кредиторів, має метою неповернення отриманого досить великого кредиту;

• ліквідація представників преси, публікації яких розкривають зміст та учасників «тіньової» діяльності;

• усунення державних діячів, дії яких спрямовані на виявлення і викриття мафіозних структур і угруповань;

• усунення спадкоємців значних матеріальних багатств (Коштів), у тому числі для прискорення процесу отримання спадщини;

• ліквідація власників житлових приміщень з метою безоплатного отримання житла (вбивства даного виду завжди вчиняються з корисливих мотивів - з метою заволодіння житловою площею та звернення її у свою власність або власність інших осіб з витяганням матеріальної вигоди).

В даний час серед замовних вбивств з'явилися і такі різновиди: вбивства з метою отримання та трансплантації органів людини, заради кар'єри та ін. [3, с. 21].

Найчастіше замовні вбивства створюються на фоні корисливих мотивів, наприклад дуже розповсюджені в Україні замовні вбивства через бізнес. У деяких випадках варто вести мову про полімотивації, коли вбивство відбувається за кількома мотивами. Домінуючим мотивом у таких випадках, як правило, виступає корисливість [4, с. 8]. Виявлення та розслідування вбивств, вчинених на замовлення, відзначається великою складністю, внаслідок чого значна частина виконавців залишаються непокараними, що сприяє подальшому вчиненню злочинів. Вбивства, вчинені на замовлення, ретельно маскуються, тобто є латентними, що теж сприяє поширенню злочину.

Яке ж вбивство можна вважати замовним? Реалії сучасності дозволяють небезпідставно стверджувати про існування де-факто інституту замовника вбивства. У цьому й полягає особливість, що дозволяє віднести замовне вбивство до окремого виду злочинів.

У вчиненні вбивства на замовлення беруть участь мінімум дві особи. Перш за все це так званий замовник вбивства, тобто особа, яка безпосередньо зацікавлена у фізичному усуненні наміченої жертви і, як правило, що є ініціатором даного злочину. Інший учасник - найманий вбивця (виконавець), людина, виконуючий задум замовника (шляхом виконання об'єктивної сторони злочину) за матеріальну винагороду. У ряді випадків підшукати виконавця замовнику допомагає посередник, який є ще одним учасником злочину – посібником.

Надходження інформації про замовника є найважливішою ознакою замовного вбивства. Це, як правило, керівники злочинних угруповань, так звані «авторитети» злочинного світу. Нерідко вони самі є керівниками приватних підприємств, фірм. Однією з ознак підготовлюваного замовного вбивства слід розцінювати надходження відомостей про загострення взаємини між лідерами злочинних угруповань, керівниками комерційних структур. Також замовне вбивство може бути проведене у формі терористичного акту [5, с. 138].

На ознаки вбивства, вчиненого на замовлення можуть вказувати й способи його здійснення. Найбільш професійно організовані і здійснені вбивства маскуються під нещасний випадок або природну смерть.

Про замовний характер вбивства може свідчити і соціальний статус потерпілого. Для замовних вбивств характерна відсутність кордонів планування і здійснення. Замовника від потерпілого, організатора і виконавця можуть розділяти тисячі кілометрів. Оплачувати всі витрати на реалізацію замовного вбивства можуть в основному особи, які мають кримінальні джерела доходів.

Про приготування замовного вбивства можуть свідчити погрози, вимагання значних сум коштів, валюти в осіб, що мають відношення до торгівлі нафтою, металом, що займаються гральним бізнесом та ін.

Одним з найважливіших факторів, що свідчать про замовний характер вбивства, є інформація про його мету. Ціль замовного вбивства за своєю природою суттєво відрізняється від мети звичайного вбивства. Її суть полягає в утвердженні свого авторитету в злочинних або комерційних колах, в усуненні конкурентів при отриманні тіньових доходів, що не контролюються державою, в отриманні можливості укладати вигідні контракти та угоди, пов'язані з вивезенням державної продукції, сировини, металів, з придбанням нерухомості та ін., в розширенні зони впливу певного злочинного угруповання і т.д. [6, с. 115].

Отже, вбивство вчинене на замовлення - досить поширений вид вбивства, так як він дозволяє забезпечити гарне алібі замовнику, але не виправдовує його: в момент злочину той може знаходитися далеко від місця злочину в людному місці. У той же час виконавець може безпосередньо не бути пов'язаним ні з жертвою, ні з замовником, що значно ускладнює розслідування такого вбивства. Крім того, наймаючи кілера, замовник позбавляється від

необхідності здійснювати вбивство особисто, якщо він з яких-небудь причин не бажає або не може цього зробити, особливо якщо він сам пов'язаний з жертвою.

Література:

1. Кваліфікація злочинів: Навч. Посібник. – Видання 3-те, доповн. та переробле. – К.:Атіка, 2007. – 592с.
2. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003р. №2 //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf.
3. Щукин В.С., ПодголА.И. Особенности криминалистической характеристики заказных убийств: Учебно-методическое пособие. - 2004. - 40 с.
4. Гамаюнов И. В чьей тени прячутся заказчики чужой смерти? //Литературная газета. – 1997. – № 36. – С. 7 - 10.
5. Черечукнна Л.В. Расследование убийств: Учебно-методическое пособие /МВД Украины, Луган. гос. ун-т внутр. дел им. Э.А. Дидоренко. - Луганск; РИО ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко, 2009. - 248 с.
6. Локк Р.В. Заказные убийства, криминологический анализ.- М., 2003. – 192 с.

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Льовочкіна М.В., *здобувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: ***Аркуша Л.І.,*** *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*

Демократичний устрій передбачає непорушність права власності. Тому одним із основних завдань оперативно-розшукового попередження в Україні повинна бути охорона майна від протиправних посягань. У цьому розумінні незаконне заволодіння транспортними засобами є одним із найбільш суспільно небезпечних злочинів, за яке кримінальним законом передбачена сувора відповідальність. Особа, яка вчиняє таке діяння, погоджуючись із думкою В. В. Ємельяненка, не лише позбавляє власника транспортного засобу можливості реалізовувати свої права стосовно нього, але й створює загрозу для безпеки руху [4, с. 3].

Авторитетні вчені Р. Кларк і Дж. Ек [7, с. 22] за ступенем суспільної небезпечності умовно поділяють злочини з автомобілями на:

– викрадення ковпаків або емблем з метою колекціонування;
– проникнення до автомобілів з метою викрадення залишених там речей;
– проникнення до автомобілів з метою викрадення автомагнітол та іншого обладнання;
– викрадення автомобіля неповнолітніми з метою «покататися»;
– викрадення автомобіля з метою використання як тимчасового транспорту;
– викрадення автомобіля з метою використання під час вчинення іншого злочину;
– викрадення та утримання автомобіля;
– викрадення автомобіля з метою розбирання на запчастини;
– викрадення автомобіля з метою подальшого перепродажу;
– викрадення автомобіля з метою перепродажу за кордон;
– напад на автомобіль з метою пограбування його власника.

З наведеного можна зрозуміти, що, з точки зору провідних європейських науковців у цій сфері, саме незаконне заволодіння автотранспортом становить найбільшу суспільну небезпеку.

Для розбудови ефективної організації оперативно-розшукового попередження незаконних заволодінь транспортними засобами слід уважно проаналізувати його структурну основу. Не полемізуючи, у загальних рисах визначимо ті з них, які є важливими з точки зору розроблення відповідних рекомендацій із попередження злочинної діяльності.

Нині існує чимало думок щодо структури оперативно-розшукового попередження. Свого часу це питання вивчали О. М. Бандурка, В. П. Захаров, Я. Ю. Кондратьєв, А. Г. Лекар, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, О. О. Юхно та ін.

Історичні передумови для оперативно-розшукового попередження злочинності були сформовані ще за часів входження України до складу Російської імперії. О.Ю. Ареф'єв з цього приводу підкреслює, що законодавче регулювання діяльності поліцейських органів з попередження та припинення злочинів розвивалося паралельно з формуванням та становленням поліції [2, с. 73]. Попри це, загальновизнаний розквіт попереджувальної роботи органів внутрішніх справ охопив період 60-х – 70-х років XX століття, що було обумовлено чіткою установкою керівництва на розвиток цієї ділянки оперативної роботи та підкріплено відповідними нормативними приписами. Тоді ж розпочала формуватися наукова думка щодо системи оперативно-розшукового попередження та визначення його завдань у боротьбі зі злочинністю. Паралельно з цим простежується доволі незначний інтерес до наукового вивчення оперативно-розшукового попередження незаконного заволодіння транспортними засобами, що було обумовлено порівняно невеликою кількістю відповідних злочинів.

У сучасній українській оперативно-розшуковій науці, на нашу думку, найбільш системно питання структуризації оперативно-розшукового попередження проаналізував В. В Шендрик, який виокремив та обґрунтовано довів існування трьох його стадій: профілактики, запобігання та припинення. Відтак предметом інституту оперативно-розшукового попередження злочинів є суспільні відносини, пов'язані із застосуванням комплексу методів, сил і засобів в оперативно-розшукових заходах, спрямованих на ліквідацію причин та умов вчинення злочинів, недопущення вчинення задуманих злочинів і припинення злочинної діяльності на етапі приготування і замаху [6, 168]. Подібні думки раніше висловлювали автори навчального посібника «Оперативно-розшукова діяльність» [5, 139], В.В. Бедриківський [3, с. 135], проте вони не мали системного характеру. Позиція щодо поділу оперативно-розшукового попередження на профілактику, запобігання та припинення також цілком узгоджується із загальноприйнятим у територіальних підрозділах органів внутрішніх справ розумінням цієї дефініції.

Кожна стадія розвитку злочину потребує від суб'єктів попереджувальної діяльності своїх, таких, що відрізняються від інших, методів і заходів, щоб не допустити вчинення злочину. Вони доволі різноманітні і за характером, і за тактикою застосування. Не є винятком і досліджувані в цій роботі категорії злочинів.

З урахуванням наведеного, вважаємо, що заходи попередження повинні реалізовуватися за трьома основними напрямами: 1) оперативно-розшукове прогнозування процесів щодо незаконного заволодіння транспортними засобами на основі систематичного збору інформації та її аналізу; 2) усунення обставин, що сприяють виникненню і розвитку такої злочинності (профілактика); 3) здійснення оперативно-розшукових та інших заходів щодо запобігання і припинення злочинів.

Перший напрям є базисом для ефективної попереджувальної роботи, другому – відповідає оперативно-розшукова профілактика, третій – реалізується через оперативно-розшукове запобігання та припинення.

Європейські правники розглядають інститут попередження здебільшого у кримінологічній площині, адже поняття «оперативно-розшукова діяльність» у багатьох країнах Європи взагалі відсутнє, проте саме у цих теоріях можна розгледіти окремі оперативно-розшукові прийоми, тому вивчення відповідного досвіду є доцільним з точки зору повноти та всебічності окресленого дослідження.

Водночас слід зауважити про пріоритет попереджувальної роботи поліції, притаманний європейському законодавству. Взагалі превентивний характер багатьох нормативно-правових актів зарубіжних країн у сфері оперативно-розшукової діяльності, наголошує О.Ю. Ареф'єв, є однією з особливостей, яка відрізняє їх від аналогічного російського закону [1, с. 100], який є дуже подібним до українського.

В Європі разом із класичною соціальною теорією попередження злочинності, яка сфокусована на особі злочинця, останнім часом набула поширення ситуативна теорія, що наголошує на дослідженні ситуації, у якій охоплюється злочин, і теорія раціонального вибору [7, с. 75]. Одним із послідовників останньої теорії є Р. Кларк, який стверджує, що вчинення злочину не залежить лише від кримінальних схильностей особи, але й обумовлено обставинами, які сформувалися на певний проміжок часу. Тобто має бути узгодження мети та можливостей [6, с. 240–241]. У моделі, наведеній В. В. Шендриком, такі теорії попередження відповідають профілактиці та запобіганню, а припинення злочину по суті акумулює їх обидві.

Аналізуючи оперативно-розшукові особливості, застосовувані в тій чи іншій наведеній моделі, потрібно зазначити, що, наприклад, одним із методів попередження, викладених у теорії раціонального вибору, є переміщення засобів вчинення або предмета злочину, чи контроль за вчиненням злочину. Ця теорія цілком узгоджується із багатьма попереджувальними методами оперативно-розшукової діяльності, як переорієнтування на негідний об'єкт тощо.

Структурна основа, з точки зору теоретичного осмислення, є важливим аспектом оперативно-розшукового попередження незаконного заволодіння транспортними засобами і є підґрунтям для його якісної організації. І хоча у загальному випадку така організація не надто відрізняється від організації оперативно-розшукового попередження злочинів загальнокримінальної спрямованості, існують її певні елементи, які потребують додаткового дослідження та удосконалення.

Література:

1. Арефьев А. Ю. Зарубежный опыт оперативно-розыскного обеспечения предупреждения преступлений / А.Ю. Арефьев // Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2011. – № 2 (15).– С. 98–103.
2. Арефьев А. Ю. Истоки оперативно-розыскного предупреждения экономических преступлений / А. Ю. Арефьев // Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2010. – № 1 (12). – С. 73–78.
3. Бедриківський В. В. Проблеми визначення поняття «попередження злочинності» / В. В. Бедриківський // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 131–136.
4. Ємельяненко В. В. Кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння транспортним засобом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Володимир Віталійович Ємельяненко. – Х.: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2009. – 21 с.
5. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посібник / Є. М. Моісеєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.; за ред. проф. О. М. Джужи. – К.: Правова єдність, 2009. – 310 с.
6. Шендрик В. В. Предмет попередження злочинів в оперативно-розшуковій діяльності / В. В. Шендрик // Право і безпека. – Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – № 3. – С. 165–169.
7. Clarke R. V. Become a Problem Solving Crime Analyst: In 55 small steps / Ronald V. Clarke, John Eck. – London: University College London. – 2003. – 126 p.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Мовчан А.В., *доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ*

У нинішніх умовах протидії організованій та транснаціональній злочинності, запобігання терористичним проявам першочергового значення набуває інформаційно-аналітична робота при проведенні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій.

Застосування високих інформаційній і телекомунікаційних технологій дозволяє інтегрувати й опрацьовувати величезну кількість даних, які містяться у відкритих джерелах інформації та спеціалізованих автоматизованих інформаційних системах, отримуючи при цьому нові знання кримінологічного та оперативно-розшукового характеру.

Водночас удосконалення інформаційно-аналітичної роботи в ОРД потребує вирішення низки актуальних проблем, насамперед мова йде про демократизацію соціальних процесів в Україні, запровадження законодавчого регулювання ОРД, набрання чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України, необхідності дотримання прав

людини в ході ОРД, захист персональних даних. Одним із наслідків цього стала необхідність регламентації отримання оперативно-розшукової інформації та її використання у кримінальному судочинстві.

По-друге, це проблеми технічного характеру, а саме швидкий розвиток комп'ютерної техніки, інформаційних та телекомунікаційних технологій, які використовуються для отримання, обробки та використання оперативно-розшукової інформації.

По-третє, це проблеми криміногенного характеру, які обумовлені розвитком організованих форм злочинності в Україні, розбудовою її інфраструктури, наявністю корумпованих зв'язків в органах державної влади. В умовах ведення військових дій на сході України значного поширення набула злочинність з міжрегіональними та міжнародними зв'язками, вчинення терористичних актів, що потребує систематизації великих масивів інформації, здобутої з різноманітних джерел.

Злочинці стають дедалі освіченими, використовують для вчинення злочинів сучасні інформаційні технології та телекомунікаційні засоби. Крім того, сучасна злочинність швидко пристосовується до методів боротьби з нею, зокрема шляхом активної протидії оперативно-розшуковим заходам.

В останні десятиліття в теорії і практиці ОРД набули широкого поширення такі напрями діяльності як аналітична розвідка, комп'ютерна розвідка, забезпечення інформаційної безпеки, які суттєво змінили зміст оперативно-розшукової діяльності. Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД багатьма науковцями вважається одним із головних напрямів підвищення результативності оперативно-службової діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо виявлення та припинення злочинів.

У зв'язку з набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України докорінно змінилась ситуація, пов'язана з досудовим розслідуванням та оперативно-розшуковою діяльністю. Відповідно до норм нового КПК досудове розслідування кримінальних правопорушень в Україні здійснюється шляхом провадження гласних і негласних слідчих (розшукових) дій під процесуальним керівництвом прокурора [1]. Негласними слідчими (розшуковими) діями є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів, або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

Донедавна переважна більшість негласних слідчих (розшукових) дій проводились як оперативно-розшукові заходи, які ми визначаємо як передбачені законом та нормативно-правовими актами дії оперативного підрозділу чи окремого працівника із використанням оперативно-розшукових засобів, спрямовані на добування інформації як гласно, так і негласно в інтересах виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та забезпечення кримінального судочинства.

Якщо до набрання чинності новим КПК оперативні підрозділи проводили оперативно-розшукові заходи як до порушення кримінальної справи, так і впродовж усього кримінального процесу, то за чинним кримінально-процесуальним законодавством здійснення оперативно-розшукових заходів припиняється, як правило, з часу внесення відомостей про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Більш детально проведення негласних слідчих (розшукових) дій регламентується Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації ДПС України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/119/936/1687/5 [2].

Водночас слід підкреслити, що зазначені радикальні зміни кримінально-процесуального законодавства потребують глибоких наукових досліджень як системи і змісту негласних слідчих (розшукових) дій, так і їх співвідношення з оперативно-розшуковими заходами у виявленні та розкритті злочинів.

Ми погоджуємося з думками науковців [3–7], що в КПК нечітко визначені підстави для проведення ОРД і досудового розслідування. Необхідно чітко розмежувати, де буде сфера ОРД, і де буде сфера кримінально-процесуальної діяльності.

По-перше, зважаючи на вимоги статті 44 КПК стосовно обов'язковості виконання оперативними підрозділами доручень слідчого, прокурора щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, виконання таких дій фактично покладається на уповноважені оперативні підрозділи, які також їх безпосередньо не проводять, а залучають на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи.

Крім того, слідчий у більшості випадків практично не зможе здійснити такі дії, як, наприклад, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу тощо.

Проведення переважної більшості негласних слідчих (розшукових) дій пов'язане із застосуванням спеціальних технічних засобів отримання інформації. Разом з тим, у п. 3.5 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні лише зазначається, що негласна слідча (розшукова) дія – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доручається відповідним підрозділам органів внутрішніх справ та Служби безпеки України.

Слід зазначити, що запровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій потребує також змін і доповнень у системі теоретичної й практичної підготовки працівників слідчих та оперативних підрозділів органів внутрішніх справ. Крім того, гостро постала проблема допуску слідчих до державної таємниці, оскільки інформація про методи ОРД є таємною.

У КПК не визначено також категорію осіб, щодо яких слідчий зможе приймати рішення про застосування негласних слідчих (розшукових) дій, тобто такою особою може стати будь-яка людина. Відповідне повідомлення такої особи про факт і результати негласних слідчих (розшукових) дій повинно бути здійснено протягом дванадцяти місяців з дня її припинення, що викликає певні сумніви щодо дотримання гарантій законності.

Отже, проблеми співвідношення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій потребують подальших наукових досліджень та вирішення на законодавчому рівні.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України від 19.05.2012. – № 90–91.

2. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації ДПС України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/119/936/1687/5.

3. Про стан підготовки до розгляду у другому читанні Кримінального процесуального кодексу України (реєстр. номер 9700) : стенограма круглого столу в Комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (Київ, 29 лют. 2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kom-zakonpr.rada.gov.ua/omzakonpr/control/uk/ publish/article?art_id=51130&cat_id=49415.

4. Глушков В. О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В. О. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2(6). – С. 42–50.

5. Погорецький М. А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні / М. А. Погорецький // Актуальні проблеми досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали всеукраїнськ. наук.-практ. конф., 18–19 квіт. 2013 р. : тези доп. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2013. – С. 186–192.

6. Водько М. П. Гармонізація кримінально-процесуальних і оперативно-розшукових правових норм у проекті нового КПК України / М. П. Водько // Південноукраїнський правничий часопис. – 2012. – № 1. – С. 197–201.

7. Черков В. О. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України / В. О. Черков, О. М. Чистолінов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.corp.lduvd.lg.ua/d120106.html.

ЩОДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО НАРКООБІГУ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Ноздрін Д.О., *доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*

Проблема сучасного стану нормативно-правового регулювання протидії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ злочинам у сфері незаконного наркообігу визначається тим, що кількість скоєних злочинів із року в рік збільшується, а професійний підхід до боротьби з цим видом злочинів не вдосконалюється. У той же час, проблема нормативно-правового регулювання протидії оперативних підрозділів даному виду злочинів залишається невирішеною. На підставі проведеного нами аналізу, вивчення та узагальнення матеріалів оперативно-розшукової практики оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у протидії злочинам у сфері незаконного наркообігу та аналітичного огляду наукових джерел, безсумнівну актуальність, на наш погляд, має поліпшення ефективності зазначеного напряму роботи, шляхом удосконалення нормативно-правового регулювання цієї діяльності.

Правова регламентація оперативно-розшукової діяльності в нашій державі відбулася завдяки введенню в дію Закону України «Про міліцію» від 1 січня 1991 року. Міліція отримала право здійснювати гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, вести профілактичний, криміналістичний та оперативний обліки правопорушників, а також застосовувати технічні засоби в боротьбі зі злочинністю. З прийняттям Верховною Радою України 18 лютого 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ця державно-правова форма боротьби зі злочинністю отримала своє нормативне закріплення та правову регламентацію. Після прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», законодавець, засновуючись на думках вчених про необхідність створення правового механізму боротьби зі злочинністю, видав ряд законодавчих актів, що конкретизують права, обов’язки оперативних підрозділів і підстави проведення оперативно-розшукових заходів, що забезпечило, у свою чергу, створення правової основи оперативно-розшукової діяльності [1, 2].

Чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» покликаний реалізувати й гарантувати проголошені конституційні принципи. У ньому закріплюється, що оперативно-розшукова діяльність засновується на принципах верховенства права, законності, дотримання прав і свобод людини.

Згідно зі статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» одним з суб’єктів оперативно-розшукової діяльності є оперативні підрозділи органів внутрішніх справ. До них відносяться підрозділи карного розшуку, підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків на які, крім інших, покладені завдання й щодо протидії злочинам у сфері незаконного наркообігу. Правову основу діяльності підрозділів карного розшуку на сьогодні складають Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про прокуратуру», Укази Президента України «Про затвердження положення про Міністерство внутрішніх справ України» тощо.

На наш погляд, певною мірою окремі аспекти діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ злочинам у сфері незаконного наркообігу повинні орієнтуватися й на положення нормативних актів інших державних органів – Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних проваджень. Однак доводиться констатувати, що більшість вищезазначених нормативно-правових актів мають дещо абстрактний характер і не враховують групові особливості тих чи інших видів злочинів, регіональні аспекти їх вчинення, наприклад не містить

окремої регламентації питань організації і тактики протидії злочинам у сфері незаконного наркообігу. На сьогодні ці питання здебільшого вирішуються на рівні наукових розробок, методичних вказівок та оглядів. Враховуючи означене, вважаємо, що існує нагальна необхідність у вдосконаленні відомчої нормативно-правової бази з регламентації питань організації і тактики протидії злочинам у сфері незаконного наркообігу [2, 4].

На жаль, чисельні пропозиції щодо цього спрямовані на вирішення нагальних потреб окремих напрямів оперативно-розшукової діяльності чи на розв'язання правових проблем діяльності окремих оперативних підрозділів. Безумовно, загострення наукової уваги в конкретних напрямах з точки зору гносеологічного підходу також необхідне. Але, на нашу думку, першочерговим у вирішенні будь-яких проблем у цій сфері має бути шлях комплексного з'ясування питань правової регламентації оперативно-розшукової діяльності в цілому з урахуванням існуючої взаємопов'язаності явищ і процесів, що відбуваються під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Ми погоджуємося в тому, що оптимальне правове регулювання оперативно-розшукової діяльності буде у разі усвідомлення законодавцем необхідності прийняття окремих односуб'єктних законів, що регулюють багатосторонню діяльність правоохоронних органів, зокрема й ОРД. Такий підхід обумовлюється вимогами часу про необхідність пристосування норм права до потреб практики, так як при цьому унеможливлюється відомча плутанина відповідних норм при чіткому розумінні конкретизованих і нормованих прав і обов'язків відповідних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності. Варіантом комплексного вирішення проблем правового регулювання ОРД може вважатися прийняття загального для всіх правоохоронних органів кодифікованого акту, який би відповідними впорядкованими нормами: закріпив перелік оперативно-розшукових заходів, що відповідають завданням ОРД та положенням Кримінального процесуального кодексу України; окреслив побудову оперативно-розшукового процесу, що охоплює відповідні завдання, структуру та стадії; визначив підстави та умови здійснення окремих оперативно-розшукових заходів, а також оперативно-розшукового процесу в цілому, означивши тим самим шлях легалізації оперативно-розшукових даних; визначив координуючий орган у сфері ОРД, порядок взаємодії оперативно-розшукових підрозділів різних відомств між собою, а також з іншими державними органами; визначив повноваження посадових осіб – суб'єктів ОРД [3, 7].

Підсумовуючи вищенаведене щодо нормативно-правового регулювання протидії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ злочинам у сфері незаконного наркообігу, зауважимо, що існування такого узагальненого закону про оперативно-розшукову діяльність, разом із тим не виключає й додаткової відомчої нормативної регламентації окремих, конкретизованих питань ОРД, в залежності, наприклад, від змін оперативно-стратегічної ситуації в державі, специфіки окремих видів злочинів чи певних регіонів функціонування органів внутрішніх справ тощо. Ми вважаємо, що саме у цьому сенсі, можливим є розроблення відомчих нормативних актів з питань протидії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ злочинам у сфері незаконного наркообігу.

Література:

1. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 19. 11. 2012 р. № 3412-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрана.

2. Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2010 року № 2140-р. – Режим доступу: http//zakon. rada.gov.ua/cgi-bin/laws/nreg=2140-2010%F0 – Електрон. дан. (1 файл). – [Назва з екрану].

3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011-2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 № 1808-р. – Режим доступу: http//zakon. rada.gov.ua/cgi-bin/laws/nreg=1808-2010-%F0 – Електрон. дан. (1 файл). – [Назва з екрану].

ТОРГІВЛЯ ДІТЬМИ ЯК ВИД ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Оберемок О.Б., *начальник факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Одеського державного університету внутрішніх справ*

Торгівля людьми, і дітьми зокрема, привертає сьогодні дедалі більшу увагу міжнародного та європейського співтовариств. Поряд із нелегальним переправленням мігрантів, використання «живого товару» для збагачення становить дуже серйозну гуманітарну, економічну й міграційну проблему в рамках організованої злочинності. Ці явища не нові, але останнім часом вони набули великого поширення, постійно змінюючись та ускладнюючись [1].

Торгівля людьми, зокрема дітьми, — це добре організований транснаціональний злочинний бізнес, тісно пов'язаний з такими явищами як проституція, наркоманія та порноіндустрія. Сучасні українські діти являють собою приманку для іноземних педофілів, продюсерів порнофільмів, сутенерів, особливо враховуючи те, що за різними оцінками від 100 до 200 тисяч з них — це так звані «діти вулиць».

Проблема полягає в тому, що розслідування, та й виявлення, таких злочинів — практично неможливе. Організована злочинність виробила добре відпрацьований механізм здійснення торгівлі людьми, при якому прослідкувати рух «живого товару» надзвичайно важко. Окрім цього, існує високий рівень латентності серед правоохоронних органів нашої держави, що явно не сприяє боротьбі з работоргівлею.

Проте, слід зазначити, що останнім часом намітились певні позитивні зрушення у ставленні до проблеми торгівлі людьми як пересічних громадян, так і представників владних структур. В Україні створено правову базу для боротьби з торгівлею людьми: Кримінальним кодексом України в ст. 149 [2;3] встановлює відповідальність за цей вид злочину, розроблено урядову програму щодо запобігання торгівлі жінками і дітьми. До речі, Україна стала третьою державою Європи, поряд з Бельгією і Німеччиною, які на законодавчому рівні визнали торгівлю людьми тяжким злочином.

Водночас масштаби та обсяги работоргівлі в нашій країні продовжують залишатись загрозливими. Однією з причин цього є вкрай складна соціально-економічна ситуація в Україні.

Уперше проблему транснаціонального характеру торгівлі жінками і дітьми було вирішено на правовому рівні Міжнародною конвенцією про боротьбу з торгівлею білими рабинями, схваленою 4 травня 1910 року [4]. Так, держави-учасниці зобов'язувалися встановити кримінальну відповідальність за торгівлю жінками і дівчатами і в тому разі, коли окремі дії, що складали цю діяльність, були вчинені на території різних країн.

Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми від 30 вересня 1921 року [5] містила зобов'язання держав щодо розробки законопроектів, які б встановлювали кримінальну відповідальність осіб, які втягують жінок у проституцію та займаються торгівлею жінками та дітьми. У цьому документі вперше була виділена відповідальність не лише за звідництво для заняття проституцією, але і за власне торгівлю жінками та дітьми.

Першим самостійним міжнародно-правовим документом, що містить норми про торгівлю дітьми, стала Женевська декларація прав дитини, прийнята Лігою Націй у 1924 році [6]. Ці норми стосувалися боротьби з торгівлею людьми та закабаленням їх в непосильні праці

Торгівля людьми — третій по прибутковості після торгівлі зброєю та наркотиками вид злочинної діяльності. За оцінками ООН, виключно на торгівлі людьми організовані злочинні угрупування заробляють 3,5 млрд. доларів щороку.

Незважаючи на те, що держави вживають заходів для попередження та запобігання цьому явищу, воно продовжує катастрофічно поширюватися в нашому суспільстві. Особливо загрозливою стає ситуація у сфері торгівлі дітьми та жінками.

Ще однією складністю є відсутність двосторонніх договорів між Україною та іншими державами в галузі боротьби з цим злочином, внаслідок чого унеможливлюється його розкриття. Далеко не позитивний вплив справляє і латентність з боку державних органів, відсутність офіційних даних і досліджень у цій сфері, а також реальних заходів захисту жертв даного злочину, які з міркувань власної безпеки відмовляються надавати допомогу правоохоронним органам.

Література:

1. Міжнародна організація праці та програма з викорення найгірших форм дитячої праці (МОП – ІПЕК). Протидія використанню дитячої праці та торгівлі дітьми в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/%D0%A2%D0%B0%D1%8F/Downloads/%D0%91%D0%A0%D0%9E%D0%A8%D0%A3%D0%A0%D0%90_%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A2%D0%98%D0%94%D0%86%D0%AF%20%D0%92%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AE%20%D0%94%D0%9F_2008.pdf
2. Протидія торгівлі неповнолітніми і Україні та Молдові // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cspd.zu.edu.ua/zakon.html
3. Кримінальний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. – 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
4. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею білими рабинями від 4 травня 1910 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www1.umn.edu/humanrts/instree/whiteslavetraffic1910.html
5. Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками і дітьми від 30 вересня 1921 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.levonevski.net/pravo/razdel3/num7/ 3d791.html
6. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=331

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ

Пекарський С.П., *кандидат юридичних наук, старший оперуповноважений в ОВС УБОЗ УМВС України в Полтавській області*

Мосяженко В.Ю., *здобувач Донецького юридичного інституту МВС України, оперуповноважений СКР Артемівського МВ ГУМВС України в Донецькій області*

Кримінальним кодексом України [1] визначені діяння, за які передбачена кримінальна відповідальність за вчинення злочинів у сфері суспільної моралі, що відповідає вимогам Законом України «Про захист суспільної моралі» [2]. Отже, безпосередню загрозу суспільній моралі складають такі злочини, передбачені КК України як: ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства та жорстокості - ст. 300 КК України; ввезення, виготовлення і розповсюдження порнографічних предметів - ст. 301 КК України; створення або утримання місць розпусти і звідництво - ст. 302 КК України; сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією - ст. 303 КК України тощо [1].

Виявлення та розслідування злочинів у сфері суспільної моралі, встановлення осіб, які їх учинили, є одними з основних завдань діяльності оперативних та слідчих підрозділів ОВС України. З точки зору пізнання подія злочину, як явище об'єктивної дійсності, є індивідуальною, хоча може мати ознаки, що повторюються та відносить дану подію до однорідних за юридичними ознаками та галузевими характеристиками (криміналістична, кримінально-правова, оперативно-розшукова, віктимологічна, кримінологічна тощо) до однорідних злочинів. Саме тому, на нашу думку, виявлення та розслідування злочинів у сфері суспільної моралі виступає специфічною пізнавальною діяльністю оперативного чи слідчого підрозділу, яка обумовлюється станом злочинності, організаційно-тактичними особливостями та правовими засадами здобуття, фіксації та використання фактичних даних, які становлять доказову базу за оперативно-розшуковим чи кримінальним провадженням.

Зазначаємо, що завдяки криміналістиці в теорії оперативно-розшукової діяльності розробляються методологічні та тактичні засади отримання, аналізу й оцінки оперативної інформації, яка в подальшому, в межах кримінального провадження, після перевірки, підтвердження та легалізації в процесуальних документах стає вже фактичними даними – тобто доказами.

У теорії криміналістики, судово-експертної та оперативно-розшукової діяльності науковцями неодноразово застосовувалися терміни «криміналістичне забезпечення», «оперативно-розшукове забезпечення», «оперативне супроводження», «оперативно-розшукове супроводження». Тому ми вважаємо необхідним у даному дослідженні сконцентрувати увагу на проблемах криміналістичного, судово-експертного забезпечення та оперативно-розшукового супроводження досудового розслідування злочинів у сфері суспільної моралі. На нашу думку, в межах досудового розслідування більш доцільно говорити про криміналістичне та судово-експертне забезпечення, оскільки методологія виявлення та фіксації слідової картини злочину передбачає необхідність забезпечення кримінального провадження криміналістичними засобами та судово-експертними дослідженнями. З точки зору оперативно-розшукової науки, оперативно-розшукова діяльність (як система гласних і негласних заходів...) [3] не лише забезпечує кримінальне провадження інформацією, але і супроводжує (як окремий вид діяльності оперативного працівника) дане кримінальне провадження протягом досудового розслідування та судового розгляду. Окрім того, з точки зору криміналістики ми говоримо про криміналістичну методику розслідування кримінального провадження, а з точки зору оперативно-розшукової діяльності про оперативно-розшукову тактику запобігання та виявлення злочину. Отже з точки зору криміналістики методику розслідування злочинів визначають як розділ науки криміналістики, який являє собою систему наукових положень (закономірностей, принципів) і розроблених на їх основі практичних рекомендацій (алгоритмів, програм), які забезпечують оптимальну організацію розкриття, розслідування та попередження окремих видів злочинів. А під оперативно-розшуковою тактикою, з точки зору ОРД, розуміється діяльність оперативного працівника (підрозділу), яка направлена на виявлення, перевірку та фіксацію інформації про подію злочину за допомогою оперативно-розшукових заходів. На етапі початку кримінального провадження оперативно-розшукова тактика виявлення (розкриття) злочину оперативним працівником переходить в криміналістичну методику розслідування злочину слідчим. Саме тому з точки зору різних наук, необхідно користуватися спеціальною, теоретично обґрунтованою науковою термінологією.

На підставі аналізу наукових досліджень думки фахівців [4, 5], результатів практичної діяльності нами з точки зору криміналістичного забезпечення розслідування злочинів у сфері суспільної моралі слід визначені типові взаємопов'язані елементи: криміналістична характеристика даного виду злочинів; особливості внесення інформації про подію в ЄРДР та початок кримінального провадження; типовий перелік обставин, що підлягає встановленню при досудовому розслідуванні даного виду злочинів; типовий алгоритм (план) слідчо-розшукових, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів під час досудового розслідування з урахуванням типових слідчих ситуацій; особливості тактики проведення окремих слідчих дій, тактичних комбінацій і тактичних операцій; особливості використання спеціальних знань при проведенні експертного дослідження виявлених і вилучених предметів та матеріальних носіїв інформації; особливості внутрішньої взаємодії підрозділів ОВС та зовнішньої взаємодії з іншими державними та приватними (наприклад - провайдерами) відомствами, установами та організаціями; особливості залучення допомоги населення, в тому числі на засадах конфіденційності [6, ст. 275; 3, ст. 8] та використання можливостей засобів масової інформації, мережі Інтернет при розслідуванні даного виду злочину.

Слід визнати, що в умовах сучасності, для злочинів у сфері суспільної моралі є характерним те, що набули поширення злочини, які вчиняються за допомогою інформаційних технологій та комп'ютерних мереж. А знаряддями вчинення злочинів, за допомогою інформаційних технологій та комп'ютерних мереж, у сфері суспільної моралі виступають засоби комп'ютерної техніки з спеціальним програмним забезпеченням. До знарядь ми відносимо: носії комп'ютерної інформації (дискети, лазерні диски, зовнішні жорсткі диски, flech-накопичувачі); різноманітне периферійне обладнання та устаткування (dvd-rom-накопичувачі), мережеве устаткування; електронні ключі, особисті ідентифікаційні коди; засоби відео-аудіо запису та фіксації; засоби доступу до віддалених мереж (телефонний, стільниковий, супутниковий зв'язок, модем).

З точки зору оперативно-розшукового супроводження, проблема пошуку, збирання і фіксації інформації про об'єкти оперативної та слідчої уваги про злочини у сфері суспільної моралі характеризується наявною прогалиною нормативно-правової регламентації протидії латентним злочинам. Наявні проблеми і в роботі щодо первинної класифікації (аналізу та систематизації) отриманої інформації про обіг продукції з ознаками порнографії, жорстокості, насильства, ксенофобії тощо без експертного дослідження та висновку. Така першочергова оцінка отриманої інформації передбачає аналіз отриманої інформації з позиції її об'єктивності з точки зору КК України. На наступному етапі первинні дані систематизуються, порівнюються та узагальнюються для подальшого використання в межах кримінального провадження. Як результат ми отримуємо комплексну інформацію про: вид злочину та стаття (статті) Кримінального кодексу України, за якою розпочате кримінальне провадження; дата вчинення злочину; обставини вчинення злочину: спосіб, мотив, місце, характер дій (наприклад, з використанням інформаційних технологій, мережі Інтернет), відомості про злочинця (злочинців), свідків тощо; внесення інформації про злочин до ЄРДР та номер кримінального провадження; речові докази, які вилучені в межах кримінального провадження; програмні та програмно-технічні засоби, які використовувались злочинцем (злочинцями) на етапі підготовки та вчинення злочину (злочинів); необхідність залучення експертів та інших фахівців для проведення необхідних експертних досліджень; наявність корумпованих зв'язків при отриманні злочинцями дозвільних документів для організації певної діяльності, направленої на прикриття злочину (комп'ютерні клуби, відео студії тощо); осіб та їх зв'язки, що мають відношення до події злочину (місце мешкання, власники або орендодавці житла або комп'ютерної/відео техніки, номера телефонів, електронні адреси в мережі Інтернет); невстановлених осіб за кримінальним провадженням: співучасники, користувачі послугами, можливі свідки, інформація що може їх ідентифікувати – фото, відеоматеріали тощо; інші дані, які мають значення для кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – К: Атіка, 2006. – 222 с.;

2. Про захист суспільної моралі: Закон України від 20 листопада 2003 року № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2004, N 14. - Ст.192;
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303;
4. Алєксєєв О.О. Розслідування окремих видів злочинів, [текст] : навч. посіб. / О.О. Алєксєєв, В.К. Весельський, В.В. Пясковський – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 278 с.;
5. Хараберюш І.Ф., Мацюк В.Я., Некрасов В.А., Хараберюш О.І. Використання оперативно-технічних засобів у протидії злочинам, що вчиняються у сфері нових інформаційних технологій: Монографія. – К.: КНТ, 2007. – 196 с.;
6. Кримінальний процесуальний кодекс від 19 листопада 2012 року // Відомості Верховної Ради України, - 2013, - № 9-10, № 11-12, № 1. - Ст. 88.

ЩОДО СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Подобний О.О., *доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*

Актуальність окресленого предмету обумовлена тими обставинами, що розслідування злочинів, особливо тих, що вчинені організованими злочинними угрупованнями, здійснюється шляхом комплексного застосування сил, засобів і методів оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності. Водночас, указані правоохоронні функції сьогодні знаходяться в активній фазі реформування, що обумовлює необхідність їх докладного наукового осмислення.

В юридичній літературі проблематиці взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів приділялася значна увага. З позиції кримінального процесу та криміналістики вона досліджувалася В.Д. Берназом, Р.С. Бєлкіним, Г.Ю. Бондарем, А.Ф. Волобуєвим, Л.Я. Гордіним, А.В. Дуловим, В.П. Лавровим, І.В. Лєшуковою, І.М. Лузгіним, М.А. Погорецьким, О.В. Старченком та іншими вченими [1–6]. Питанням взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими у боротьбі зі злочинністю також приділялася значна увага в теорії ОРД В.М. Атмажитовим, О.М. Бандуркою, М.П. Водьком, Д.В. Гребельським, В.Л. Грохольським, О.Ф. Долженковим, К.К. Єрмаковим, І.О. Клімовим, І.П. Козаченком, М.В. Корнієнком, А.Г. Маркушиним та ін. авторами [7–9]. Водночас, спільна діяльність оперативних та слідчих підрозділів у сучасних умовах реформування кримінального судочинства досі не мала достатнього комплексного висвітлення у спеціальній літературі.

Окремі вчені визначають оперативно-розшукове забезпечення діяльності слідчого комплексом правових та організаційно-тактичних заходів, що обумовлюють взаємозв'язок і взаємовплив слідчого та оперативних підрозділів ОВС з метою всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи [10, с.13], інші – діяльністю оперативних підрозділів зі створення оптимальних умов для повного й об'єктивного розслідування, шляхом здійснення комплексу ОРЗ, здебільшого розвідувального характеру, відносно осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності, їх зв'язків та інших осіб, які мають відношення до злочинів, що розслідуються, а також нейтралізації їх неправового впливу на процесуальне доказування [11, с.20]. Сприймаючи наведені визначення як основу, вважаємо необхідним уточнити ряд суттєвих моментів з урахуванням новел чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

Таким чином, актуальним науковим *завданням* сьогодення, зокрема, є визначення поняття оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження та його змісту у сучасних умовах реформування кримінального процесу й оперативно-розшукової діяльності.

Оскільки історично ОРД була одним із засобів кримінально-процесуального пізнання, який розширює пізнавальні можливості останнього [12, с.269–270], ми, нарешті, з прийняттям КПК України (2012 р.) [13] стали свідками такого визнання цієї функції, коли оперативно-розшукова діяльність фактично увійшла до складу кримінально-процесуальної у кримінальних провадженнях, по яких розпочато досудове розслідування. Таке становище, з нашої точки зору, не нівелює значення оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, а навпаки підносить його на якісно новий рівень, оскільки самостійно ані слідчий, ані прокурор, що очевидно, не можуть кваліфіковано провести більшість із передбачених КПК України (2012 р.) негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д). Не вдаючись до дискусії з приводу співвідношення понять «розкриття» та «розслідування» злочинів, акцентуємо увагу на тому, що ОРД та кримінальна процесуальна діяльність в однаковому ступені відповідно до ст. 2 КПК України (2012 р.) реалізують вимогу законодавства про забезпечення швидкого повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Саме у зв'язку з цим МВС України у більшості останніх директивних документів підкреслює необхідність підвищення ролі й відповідальності кожної служби у розслідуванні злочинів, комплексного використання з цією метою всіх сил і засобів [14–15].

Оперативно-розшукова та кримінальна процесуальна діяльність в однаковому ступені відповідно до ст. 2 КПК України (2012 р.) реалізують вимогу законодавства про забезпечення швидкого повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. У директивних документах МВС України цей напрям діяльності отримав найменування «оперативно-розшукове супроводження кримінальних справ» та сформульований як комплекс ОРЗ в інтересах конкретної кримінальної справи з метою пошуку і фіксації фактичних даних, які можуть бути доказами у цій справі, забезпечення всебічного повного й ефективного дослідження обставин справи, безпеки учасників кримінального судочинства, постійного інформування органів досудового слідства і суду про дії підозрюваних, обвинувачених та інших осіб, спрямовані на негативний вплив на учасників кримінального судочинства для протидії встановленню істини у справі. Більше того, термін «оперативне супроводження досудового розслідування» застосовується і в інструкціях МВС України, затверджених після набрання чинності КПК (2012 р.) [14].

Погоджуючись із змістовним навантаженням наведеного визначення, ми не можемо безперечно сприйняти застосування зазначеного терміну. Його використання не зовсім виправдане навіть з етимологічної точки зору, оскільки супроводження підкреслює лише паралельність, супутність певних дій. Хоча ця ознака наявна в досліджуваному нами

явищі, однак його сутність здебільшого розкривається такою активною її формою, як забезпечити або «надати матеріальні засоби, здійснити охорону від небезпеки, гарантувати». Таке розуміння підтверджується й юридичним змістом терміну «забезпечення», зокрема щодо цивільного позову або виконання договірних зобов'язань.

Участь оперативних підрозділів у розпочатому провадженні, хоча й здійснюється відповідно до ст. 41 КПК України (2012 р.) у рамках письмового доручення слідчого, прокурора, однак не обмежується лише діяльністю з процесуального закріплення фактичних даних про причетність конкретних осіб до злочинної діяльності. Оперативно-розшукове забезпечення не може зводитися до пасивної функції його супроводження або кваліфікованого виконання окремих НС(Р)Д, а повинно бути таким, що має активно забезпечувальний характер. Відповідно до п. 6 ст. 7 Закону «Про ОРД» оперативні підрозділи, зокрема, зобов'язані забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб [17].

Таким чином, ми повинні констатувати, що повного поглинання оперативно-розшукової функції кримінально-процесуальною об'єктивно відбутися не може з огляду на більш широкі її завдання поза рамками судочинства, наявність у структурі ОРД інших організаційно-таких форм: оперативного пошуку та оперативної розробки з обов'язковими вимогами їх наступальності, безперервності й циклічності.

Як **висновок** ми можемо запропонувати таке наукове визначення досліджуваного інституту теорії ОРД: оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження – це система заходів, переважно негласного характеру, кваліфіковано здійснюваних оперативними підрозділами під керівництвом слідчого та прокурора на стадіях досудового слідства та судового розгляду з метою створення оптимальних умов повного та об'єктивного процесу розслідування, припинення або нейтралізації протидії виконанню правоохоронної функції держави та правосуддя, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Література:

1. Бондар Г. Ю. Правове забезпечення взаємодії слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України: дис. … кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Бондар Ганна Юріївна. – Х, 2004. – 230 с.
2. Волобуєв А. Ф. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів / А. Ф. Волобуєв // Форум права. – 2006. − № 1. – С.16–19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2006_1_4.pdf.
3. Гордін Л. Я. Кримінально-процесуальні проблеми створення та діяльності слідчо-оперативних груп : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Л. Я. Гордін. – Х., 2008. – 23 с.
4. Лєшукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів: дис. … кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Лєшукова Ірина Володимирівна. – Х., 2004. – 217 с.
5. Погорецкий Н. А. Взаимодействие следователя и органа дознания в процессе расследования преступлений / Н. А. Погорецкий // Весы фемиды. – 2000. – № 3–4. – С. 205–212.
6. Старченко О. В. Місце та роль зовнішньої взаємодії у слідчій діяльності: дис. … кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Старченко Олександр Вікторович. − Донецьк, 2006. − 220 с.
7. Водько Н. П. Организация комплексной борьбы с рецидивной преступностью (на материалах оперативных аппаратов милиции и исправительно-трудовых учреждений) / Водько Н. П. – К. : РИО МВД УССР, 1981. – 160 с.
8. Грохольський В. Л. Організаційно-правові засади управління спеціальними підрозділами МВС України по боротьбі з організованою злочинністю : монографія / Грохольський В. Л. ; за заг. редакцією О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 312 с.
9. Ермаков К. К. Взаимодействие и координация в органах внутренних дел : лекция / Ермаков К. К. − М. : Высш. школа МВД СССР, 1991. – 24 с.
10. Хомколов В. П. Организация управления оперативно-розыскной деятельностью: системный поход / Хомколов В. П. − М. : Закон и право, ЮНИТИ, 1999. − 191 с.
11. Рябков Е. М. Правовые, организационные и тактические вопросы оперативно-розыскного обеспечения предварительного следствия по преступлениям, совершенным группой лиц : дис. … кандидата юрид. наук / Рябков Евгений Маркович. – М., 1990. – 200 с.
12. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. – Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р., № 4651а-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
14. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» : від 14.08.2012 р., № 700.
15. Наказ МВС України, Служби безпеки України «Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю» : від 10.06.2011 р., № 317/235 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11
16. Указание МВД СССР «О ходе выполнения решения коллегии МВД СССР от 25.10.1983 года «О мерах по дальнейшему улучшению работы следственного аппарата» : от 05.12.1984 г., № 124.
17. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : від 18.02.1992 р., № 2135–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12.

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Примачук Я.В., *курсант 3-го курсу 31 взводу ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Рудой К.М.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративно права та адміністративного процесу Одеського державного університету внутрішніх справ*

Незаконний обіг зброї та організована злочинність у всіх формах та проявах за своїми масштабами і інтенсивністю перетворилися сьогодні на гостру проблему глобального значення. Вирішення політичних, релігійних та міжнаціональних проблем з використанням зброї, організованих злочинних угруповань призводить до загибелі багатьох людей, дестабілізує обстановку в державах, викликає невпевненість у майбутньому.

Як нам відомо, незаконний обіг зброї – це підсистема складної багатофакторної системи – злочинності, який набув організований і транснаціональний характер і відноситься в сучасних умовах до сильнодіючих детермінантів злочинності.

Поняття організованої злочинності, то його можна розуміти як групову діяльність п'яти або більше осіб, яка характеризується ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які дають змогу їх ватажкам витягати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні та зовнішні, за допомогою насильства, залякування або корупції як для продовження злочинної діяльності, так і для проникнення у легальну економіку.

Причинами виникнення організованої злочинності, є: застій і розпад економіки; розкладання бюрократичного апарату, контрольних органів; загальне падіння моралі серед населення, переоцінка моральних цінностей, конфлікт поколінь; наявність заборонених законом видів діяльності, що приносить дохід, — наприклад, проституції або торгівлі предметами, вилученими з цивільного обороту (так звана експлуатація пороку) [1].

Основними напрямами злочинної діяльності таких груп є: незаконний обіг зброї; незаконний обіг наркотичних речовин та прекурсорів; викрадення радіоактивних речовин; "відмивання" злочинних прибутків; контрабанда людськими органами та тканинами; рекет і шантаж з метою вимагання грошей; нелегальна еміграція, секс-бізнес, торгівля дітьми; викрадення та контрабанда предметів мистецтва та антикваріату; викрадення автотранспорту.

За даними МВС України, наша держава є територією для організованої злочинної діяльності у сфері незаконного обігу зброї та боєприпасів, адже частка злочинів проти громадської безпеки в загальній структурі злочинності у 2011 р. становила 2,6 % (було вчинено 11 437 злочинів). Водночас у структурі злочинності проти громадської безпеки незаконне поводження зі зброєю є найбільш розповсюдженими злочинами та становить їх більшість. У 2002 р. цей показник становив 95,9 %, 2004 р. – 96,7 %, 2006 р. – 97,7 %, а у 2011 – 98,1 %. Отже, частка незаконного поводження зі зброєю у структурі злочинів проти громадської безпеки зросла на 2,2 % [1, с. 192; 4].

Взаємозв'язок організованої злочинності та незаконного обігу зброї не можна ігнорувати. В умовах загострення кризи відбувається подальше зростання масштабів організованої злочинності та незаконного обігу зброї. У зв'язку зі зростанням фінансового і матеріального потенціалу організованої злочинності у її керівників і найбільш активної регати злочинних угруповань об'єктивно з'являється прагнення до того, щоб впливати на владу і правоохоронні органи. Вони виробляють не тільки тактику, але й визначають стратегію здійснення такого впливу і забезпечення особистої безпеки при проведенні широкомасштабних злочинних акцій.

На підставі цього, у 2001 році для доповнення Конвенції Організації Об’єднаних Націй «Проти транснаціональної організованої злочинності» [2], був прийнятий «Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї» [3], в якому вказано, що усвідомлюючи невідкладну необхідність недопущення й припинення незаконного обігу вогнепальної зброї та боротьби із цими діяннями, оскільки такі дії завдають шкоди безпеці кожної держави, регіону та світу в цілому, створюючи загрозу для благополуччя народів, їхнього соціально-економічного розвитку та права на мирне життя, будучи переконаними в силу цього в необхідності того, щоб усі держави вжили в цьому зв'язку всіх належних заходів, у тому числі міжнародного співробітництва та інших заходів на регіональному та глобальному рівнях, посилаючись на резолюцію 53/111 Генеральної Асамблеї від 9 грудня 1998 року, у якій Асамблея постановила заснувати міжурядовий спеціальний комітет відкритого складу для розробки всеосяжної міжнародної конвенції проти транснаціональної організованої злочинності та обговорення питання про розробку, *inter alia*, міжнародного документа про боротьбу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї.

Вище наведені цифри свідчать насамперед про наявність певних проблем з виявленням цих злочинів, ніж про зменшення їх реальної кількості, ураховуючи й високий рівень латентності, яким вони характеризуються. Відповіддю на загрози, що несе в собі транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу зброї та її небезпечні наслідки, має стати завершення формування загальнодержавної системи контролю за транснаціональною злочинною діяльністю у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї, постановка її на чітку законодавчу нормативно-правову основу.

Отже, на нашу думку незаконний обіг зброї та організована злочинність є найбільш руйнівним для держави і суспільства елементом злочинності. Вона здійснює керівний вплив на розвиток інших її структурних елементів, істотний – не тільки на економічні, а й на соціальні, морально-психологічні, соціокультурні процеси в суспільстві.

Література:

1. Міняйло Н. Є. Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї / Н.Є. Міняйло // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 190–195.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (укр/рос) ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 15.11.2000.- 2004. [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_789

3. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів,HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/go/995_792" а також боєприпасів до неї HYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/go/995_792"який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинностіHYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/go/995_792" (укр/росHYPERLINK "http://zakon.rada.gov.ua/go/995_792").ООН; Протокол, Міжнародний документ від 31.05.2001.-2013. [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_792

4. Стан та структура злочинності в Україні / Статистика МВС України 2005–2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : -http://mvs.gov.ua/mvs/control/m-ain/uk/publish/article/170319;js-essionid=A731C5052445AA6858D-FFC-B154356D82.

МОРСЬКЕ ПІРАТСТВО І ТЕРОРИЗМ НА МОРІ: АКТУАЛІЗАЦІЯ НЕОБХІДНОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Продайко С.В., *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри діяльності ОВС на транспорті Одеського державного університету внутрішніх справ*

Міждержавна система, яка функціонує в галузі боротьби зі злочинами міжнародного характеру, що здійснюються на морі, сприяє гарантуванню безпеки всієї системи міжнародних відносин. Тобто функціонування міждержавної системи по боротьбі зі злочинами міжнародного характеру має охоронний характер, і її основна функція полягає в запобіганні деструктивним явищам, якими є злочини міжнародного характеру, у їх ліквідації, а також у відновленні рівноваги соціальних систем, які вона обслуговує. Важливе місце в цьому процесі відводиться міжнародно-правовому регулюванню, від ефективності функціонування якого в цілому залежить ефективність боротьби зі злочинами міжнародного характеру, що здійснюються на морі. Саме існування міжнародно-правового регулювання об'єктивно необхідно і визначається потребою в правовому закріпленні. Воно являє собою різновид соціального управління, що є об'єктивно необхідною функцією будь-якої соціальної системи. Без міжнародно-правового регулювання не можуть нормально протікати процеси всередині міждержавної системи по боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, спрямовані на виконання цією системою своєї цільової функції.

Слід зазначити, що головна регулююча роль у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, що вчинюються на морі, відводиться принципам міжнародного права. Особливо важливе регулює значення серед цих принципів належить стандартам поведінки, закріпленим у загальних (основних) принципах міжнародного права. Порушення цих стандартів представляє загрозу суспільству в цілому. До них можна віднести такі принципи:

- суверенної рівності держав;
- сумлінного виконання міжнародних зобов'язань;
- мирного вирішення міжнародних суперечок;
- незастосування сили та загрози силою;
- невтручання у внутрішні і зовнішні справи;
- територіальної цілісності держав;
- непорушності державних кордонів;
- співробітництва;
- загальної поваги прав людини.

До спеціальних принципів, які характерні в цілому для міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю, уявляється можливим віднести принципи:

- невидачі політичних емігрантів;
- невідворотності покарання;
- гуманності;
- захисту прав громадян за кордоном.

Окремі принципи, які є принципами міжнародного морського права, одночасно поширюються і на сферу боротьби зі злочинами міжнародного характеру, що здійснюються на морі. Ці принципи відображають специфіку діяльності держав на морі, а також ураховують статус морських просторів, у межах яких вона здійснюється.

Основоположним принципом міжнародного морського права, що регулює діяльність держав у межах відкритого моря, зазвичай уважають принцип свободи відкритого моря. Цей принцип відіграє велику роль і в галузі боротьби зі злочинами міжнародного характеру, що вчиняються на морі. Важливо звернути увагу на те, що при здійсненні вільного переміщення суден, літальних апаратів у межах відкритого моря зазначені об'єкти не повинні брати участь у діяльності, що завдає шкоди світовій спільноті.

Світова спільнота вправі через міжнародні договори передбачити обов'язкові норми права для користування відкритим морем до найбільшої вигоди всіх держав, їхньої безпеки, а також із метою встановлення та підтримання правопорядку в межах цього морського простору.

Отже, воно може заборонити певні види діяльності на морі як такі, що загрожують мирному використанню моря і суперечать принципам міжнародного права, передбачити їх як злочини.

Боротьба з такими злочинами, що здійснюється з дотриманням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, не може розглядатися як порушення принципу свободи відкритого моря, а, навпаки, сприяє дотриманню його.

В основі здійснення заходів із протидії злочинам міжнародного характеру в межах територіального моря і внутрішніх вод прибережних держав лежить загальновизнаний суверенітет держав над цими водами.

У межах таких просторів держави можуть вільно регулювати поведінку суден, а також здійснювати кримінальну юрисдикцію на борту іноземного судна щодо злочинів міжнародного характеру, що здійснюються в даних водах, відповідно до свого законодавства. Виняток становлять випадки, чітко передбачені міжнародним правом.

Аналіз міжнародного права в галузі боротьби зі злочинами міжнародного характеру, що здійснюються на морі, дозволяє зробити висновок про те, що спеціальні принципи міжнародного права у цій галузі відсутні.

Винятком із зазначеного принципу, на нашу думку, можна вважати обов'язок усіх держав співпрацювати у припиненні піратства у відкритому морі або в будь-якому іншому місці за межами будь-якої держави. Даний принцип, який є одночасно і принципом міжнародного морського права, склався в ході боротьби з піратством протягом досить тривалого періоду.

Таким чином, діяльність держав по боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, що вчиняються на морі, здійснюється відповідно до основних принципів міжнародного права, спеціальних принципів міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю в цілому, відповідно до принципів міжнародного морського права.

Важлива регулююча роль у боротьбі держав зі злочинами міжнародного характеру належить нормам, що містяться в універсальних міжнародних договорах (конвенціях, угодах, протоколах).

Велике значення в боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, що здійснюються на морі, мають локальні міжнародні норми. Ці норми являють собою в основному договірні норми, що створюються багатосторонніми та двосторонніми міжнародними договорами, і регулюють відносини між державами, групами держав, які мають спільні інтереси.

Дедалі більш важливе значення в боротьбі зі злочинами міжнародного характеру, що здійснюються на морі, серед яких піратство і морський тероризм, має міжнародне міжвідомче співробітництво. Також зростає роль резолюцій міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй, Міжнародної Морської Організації. Дані резолюції, не володіючи юридично обов'язковою силою, нерідко містять конкретні заходи боротьби зі злочинами міжнародного характеру.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Пчолкін В.Д., *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету права та масових комунікацій Харківського національного університету внутрішніх справ*

Сучасні погляди науковців і практиків на проблему оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження ґрунтуються на розширенні можливостей використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі, визначенні нових підходів отримання й оцінки доказів шляхом надання процесуального статусу оперативно-розшуковим заходам. Правовою підставою для цього є статті 6, 8 та 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та норми діючого Кримінального процесуального кодексу України [1, 2].

У зв’язку з цим у наукових дослідженнях та спеціальній літературі стало приділятись більше уваги проблемі оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження. Окремі питання цієї проблеми отримали наукове обґрунтування в роботах науковців в галузі кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності [3, 4, 5, 6, 7]. Але широке застосування, що одержало оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження у найрізноманітніших ситуаціях практичної діяльності і фрагментарних дослідженнях, створило враження очевидності його змісту і в той же час породило його суперечливе тлумачення. У силу цієї причини і необхідності наукового обґрунтування концепції оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, яка б відповідала сучасному рівню теорії оперативно-розшукової діяльності і діючому законодавству України, доцільно зупинитись більш детально на його загальнотеоретичних аспектах.

Аналіз визначень і поглядів науковців, дозволяє в сучасних умовах сформувати узагальнене визначення цього несформованого вчення теорії оперативно-розшукової діяльності. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства це система оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на створення оптимальних умов для: здійснення повного і об'єктивного процесу доказування; подолання або нейтралізації протидії розслідуванню; виконання функції захисту (безпеки) учасників кримінального процесу; гарантування реалізації принципу невідворотності відповідальності винних за скоєне [7, с. 133–141].

Сприймаючи зміст цього визначення як методологічну основу з досліджуваного питання, вважаємо доцільним уточнити ряд істотних моментів з позиції його структурно-змістовної характеристики.

1. Оперативно-розшукове забезпечення кримінально-процесуального доказування злочинної діяльності і винуватості осіб, що вчинили кримінальне правопорушення розглядається як структурний елемент цього вчення, який починається на ранніх стадіях виявлення ознак злочинів і осіб, які їх учинили. На етапі виявлення злочинів оперативно-розшукове забезпечення реалізується шляхом здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів з документування дій розроблюваних осіб за оперативно-розшуковими справами у відповідності зі ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», тобто шляхом виявлення і документування матеріальних та індивідуальних слідів, носіїв інформації на яких залишились сліди злочину. Документування за своїм цільовим призначенням і змістом вирішує завдання, що збігаються з інститутом кримінально-процесуального доказування, і створює оптимальні умови для подальшого використання оперативно-розшукових матеріалів у кримінальних провадженнях.

2. Припинення або нейтралізація протидії злочинного середовища заходам щодо подальшого розслідування і судового розгляду кримінальних правопорушень. Оперативно-розшукове забезпечення цього напрямку кримінального судочинства може будуватися на матеріалах зібраних у ході оперативно-розшукової діяльності в рамках провадження за оперативно-розшуковими справами. Однак, після реалізації оперативної розробки, зібрані матеріали надсилаються до органу досудового розслідування, а у разі початку кримінального провадження проведення оперативно-розшукових заходів припиняється. Припинення проведення оперативно-розшукових заходів обумовлюється виключно інтересами кримінального провадження. Тому закон забороняє співробітникам оперативних підрозділів здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою. З цього моменту заходи з оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження і подолання протидії злочинного середовища розслідуванню можуть реалізовуватися відповідно до п. 1. ст. 41 КПК шляхом виконання доручень слідчого, прокурора щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У діючому КПК України в якості негласних слідчих (розшукових) дій передбачено здійснення вже апробованих практикою оперативно-розшукових заходів, таких як: аудіо-відео контроль особи (ст. 260 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), аудіо-, відео контроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК) у таких формах, як контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину.

3. Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу до недавнього часу вирішувалося в основному на відомчому рівні, без достатньої правової, організаційної та матеріальної основи. З прийняттям законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», Кримінального процесуального кодексу України цей елемент оперативно-розшукового

забезпечення кримінального судочинства розглядається як функціональний обов'язок оперативних підрозділів органів внутрішніх справ [8, 9, 2].

На підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, згідно з п. 6 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», покладається обов'язок «забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб» [1].

Організація та проведення таких заходів здійснюється за оперативно-розшуковими справами та в рамках кримінального провадження. Згідно відомчих нормативних актів ОВС, рішення про вид та способи проведення оперативної розробки фігурантів та забезпечення заходів безпеки відповідних осіб, приймає керівник оперативного підрозділу, який виявив вищезазначені фактичні дані. Але після відкриття кримінального провадження за результатами реалізації матеріалів оперативно-розшукових справ, негласні заходи, що потребують спеціального дозволу, проводяться як негласні слідчі (розшукові) дії виключно в межах відповідного доручення слідчого чи прокурора або за вказівкою останнього.

4. Гарантування принципу невідворотності відповідальності винних за скоєне становить той структурно-змістовний елемент у понятті оперативно-розшукового забезпечення, яким зазвичай завершується кримінальне судочинство. Природно, що для його успішної реалізації у провадженнях про особливо тяжкі та тяжкі злочини, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності застосовують весь арсенал сил, засобів і методів, починаючи з розвідувально-пошукових заходів, оперативної розробки, документування дій розроблюваних, проведення оперативних комбінацій і тактичних операцій з реалізації зібраних матеріалів, порушення кримінального переслідування і заходів щодо припинення протидії кримінальному судочинству.

Наприклад, з метою розшуку особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляється від відбування кримінального покарання або безвісти зникла, працівники оперативного підрозділу, в рамках оперативно-розшукової справи «Розшук», можуть здійснювати: оперативно-розшукові заходи, проведення яких потребує ухвали слідчого судді; оперативно-розшукові заходи, проведення яких потребує дозволу керівника органу внутрішніх справ; заходи, передбачені оперативним (ініціативним) пошуком. А на виконання доручення слідчого чи прокурора проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії.

Вважаємо, що сформульоване нами наукове поняття і його структурно-змістовна характеристика дають підстави розглядати оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження в якості самостійного вчення теорії оперативно-розшукової діяльності. Звернення до цього питання продиктоване бажанням обґрунтувати концепцію оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, яка б відповідала сучасному рівневі розвитку наукової методології. Дана доповідь є запрошенням науковців і практиків до дискусії, мета якої полягає в удосконаленні нормативно-правового регулювання механізму реалізації оперативно-розшукової функції в умовах реформування кримінального процесуального законодавства України.

Література:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135–XII // Відомості Верховна Рада України. – 1992. – №22. – Ст.303.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652-VI від 13.04.2012 р. – Х.: Право, 2012.
3. Климов И.А., Синилов Г.К. Теоретические аспекты оперативно-розыскного обеспечения уголовного судопроизводства // Теоретико-прикладные проблемы оперативно-розыскной деятельности в России и Украине на современном этапе: Материалы российско-украинской межвуз. научно-практич. конф. Белгород–Харьков, 4–5 июня 1999 г. / Под. ред. В. Н. Самсонова, А. Н. Ярмыша и др. – Белгород: БЮИ МВД России, 2000. – С. 5–14.
4. Павлик П. М. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування злочинів у досудових стадіях кримінального процесу: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 21.07.04 – оперативно-розшукова діяльність – К.: НАВСУ, 1998.
5. Дидоренко Э. А. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве : монография / Э. А. Дидоренко, С. А. Кириченко, Б. Г. Разовский. – Луганск : РИО ЛИВД, 2000. – 74 с.
6. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно–розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. – Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.
7. Пчолкін В. Д. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства / Вісник ХНУВС. - № 1 (56). – 2012. - С. 133–141.
8. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №11. – Ст. 50 (зі змінами та доповненнями від 15 травня 2003 р.).
9. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. №3782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №11. – Ст. 51 (зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 6 лютого 2003 р. № 523-IV).

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Саприкін Є.І., *здобувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Донецького юридичного інституту МВС України*

Науковий керівник: ***Рижков Е.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Останніми роками відзначається збільшення інтересу до питань теорії оперативно-розшукової діяльності. І це не випадково. Актуальність їх викликана об’єктивною необхідністю якісного поліпшення оперативно-розшукової

практики в сучасних умовах, а воно можливе лише на основі глибоких теоретичних досліджень оперативно-розшукової діяльності [1, с. 44].

Однією з проблем теорії оперативно-розшукової діяльності є визначення поняття та змісту оперативно-розшукового заходу. Визначення поняття оперативно-розшукового заходу для вчених та практиків має важливе значення. Для вчених чітке поняття оперативно-розшукового заходу надасть можливість визначити його місце та роль у теорії оперативно-розшукової діяльності, а для практичних працівників оперативних підрозділів поняття надає можливість визначити його суть, призначення та правову природу.

Поняття оперативно-розшукового заходу має важливе теоретичне і практичне значення, є одним із ключових, базових у всій оперативно-розшуковій діяльності. Однак Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність", як вже зазначалося вище, його не визначає, що, безумовно, є недоліком. Відсутність визначення унеможливлює тлумачення науковцями таких заходів, що спричиняє розбіжності в розумінні сутності оперативно-розшукового заходу у практичних працівників та призводить до грубих помилок у роботі. Крім того, відсутність базового поняття, на думку вітчизняних вчених: І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьева, В.Л. Ортинського, П.П. Підюкова, А.І. Пясецького, В.Д. Сущенка, негативно позначається на результатах наукових досліджень у галузі оперативно-розшукової діяльності.

Поняття оперативно-розшукового заходу в теорії оперативно-розшукової діяльності, контррозвідки й розвідки, кримінального процесу, криміналістики, а також у законодавстві й практиці, на думку М.А. Погорецького, належить до фундаментальних категорій. Це обумовлено тим, що вирішення багатьох теоретичних проблем в теорії оперативно-розшукової діяльності та окремих теоретичних проблем контррозвідки, розвідки, кримінального процесу й криміналістики в тій чи іншій мірі пов'язане не лише з оперуванням науковою категорією "оперативно-розшуковий захід", а й з її змістом [2, с. 62 - 67].

Зважаючи на важливість значення поняття оперативно-розшукового заходу для теорії, законодавства й практики, його як предмет наукового дослідження розглядали у наукових працях вітчизняні та зарубіжні вчені-фахівці у галузі оперативно-розшукової діяльності, контррозвідувальної діяльності, розвідки, криміналістики та кримінального процесу, а саме: О.Ф. Долженков, А.Ф. Думко, І.П. Козаченко, С.І. Захарцев, В.А. Ященко, Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Є.Р. Росинська, В.В. Антонов, В.Г. Бобров, А.Е. Чечетин.

Термін "захід" окремими вченими визнається синонімом "засіб", і це, на погляд М.А. Погорецького, не є помилкою. "Засіб" тлумачиться як спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось, спосіб, прийом [3, с. 326].

Оперативно-розшуковий захід, на думку М.А. Погорецького, можна визначити як сукупність узгоджених, взаємопов'язаних і поєднаних між собою загальною метою та завданнями дій уповноважених Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність" суб'єктів, що здійснюються переважно негласно шляхом використання оперативних сил, засобів, методів та форм [2, с. 62 - 67].

Безумовний інтерес становить точка зору В.Ю. Голубовського, на думку якого оперативно-розшуковий захід – сукупність об'єднаних єдиним тактичним задумом дій оперативних працівників й інших осіб, які беруть участь в оперативно-розшуковій діяльності, спрямованих на вирішення в даній оперативно-розшуковій ситуації завдань [4].

Так, оперативно-розшуковий захід В.І. Михайлов і А.В. Федоров розуміють як проведену спеціально уповноваженими на те особами на підставі й у порядку, передбаченому законодавством, дію (сукупність дій) щодо добування фактичних даних, що входять до предмета дослідження з конкретної справи оперативної перевірки, або первинних матеріалів, а також необхідних для рішення інших завдань оперативно-розшукової діяльності [5, с. 136].

Як бачимо з проаналізованих думок вчених, усі вони наголошують на необхідності наукового обґрунтування ОРЗ, їх класифікації та законодавчого врегулювання цих питань. Разом з тим, аналіз юридичної та спеціальної літератури показує, що в даний час єдиної думки серед учених в галузі ОРД щодо визначення поняття оперативно-розшукового заходу не існує.

Одже, розглянувши погляди декількох вчених до визначення поняття оперативно-розшуковий захід та зробивши їх дійсний аналіз, ми також маємо бажання надати власне визначення, з урахуванням чого, вважаємо, що оперативно-розшуковий захід – це захід, який передбачений Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», проводиться спеціально уповноваженими на це суб’єктами на підставах та у порядку, зазначених у нормативно-правових актах і включає в себе комплекс взаємопов’язаних між собою дій з застосуванням сил, засобів та методів оперативно-розшукової діяльності, які спрямовані на отримання інформації з метою попередження, виявлення та припинення злочину; розшуку осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, установлення безвісно зниклих осіб; забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів.

Можливо, поняття оперативно-розшукового заходу, яке ми пропонуємо, буде прийнято неоднозначно, проте, і теорія, і практика свідчать на користь такого підходу.

Література:

1. Елинский В.И. О методологии науки и ее значимости для дальнейшего совершенствования теоретических и прикладных основ оперативно-розыскной деятельности (выводы проведенного исследования по материалам ОВД) / В.И. Елинский // Актуальные вопросы теории и практики оперативно-розыскной деятельности: Труды академии управления МВД России. – М., 2001. – С. 44.

2. Погорецький М.А. Оперативно-розшукові заходи: поняття і види / М.А. Погорецький // Державна безпека України: Наук.-практ. зб. НАН України і СБ України. - К, 2005. -№1(3). – С. 62 - 67.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Упоряд. і голов, ред. В.Т. Бусел. - К., Ірпінь: ВТФ: Перун, 2001. - 1440 с. - С. 326.

4. Голубовский В.Ю. Оперативно-розыскная деятельность: Словарь-справочник / В.Ю. Голубовський // М. - СПб., 2001. – 384 с.

5. Михайлов В.И., Федоров А.В. Таможенные преступления: уголовно-правовой анализ и общие вопросы оперативно-розыскной деятельности / В.И. Михайлов, А.В. Федоров // Под ред. А.В. Федорова. - СПб., 1999. - С. 136.

РОЗСТАНОВКА СИЛ ТА ЗАСОБІВ ПРИ ОПЕРАТИВНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ

Федчак І.А., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ*

За оцінками екологів, протягом останнього тисячоліття загальна площа лісів України скоротилася більше, ніж втричі. Відбулося антропогенне переформування лісових ландшафтів, знизилася їхня природна продуктивність. Нинішні лісові насадження виснажені надмірними вирубками. Через відсутність інвестицій залишаються низькими темпи лісовідновлення. Неефективність відповідної нормативно-правової бази зостається поза увагою, а це сприяє криміналізації лісової галузі, що й підтверджується конкретною правоохоронною статистикою. Так, Департаментом державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС торік у лісовій галузі виявлено майже 850 злочинів.

Сприяти підвищенню рівня охорони та раціонального використання лісів повинна загальнодержавна політика проваджувана у галуз лісового господарства. При цьому, значну увагу необхідно приділяти боротьбі зі злочинами у сфері лісового господарства та їх попередженню. Не зважаючи на значні досягнення лісового господарства в Україні, виняткового значення набуває проблема охорони, раціонального використання лісів та додержання вимог лісового законодавства. Системну, цільову роботу в напрямі забезпечення законності у лісовій галузі проводить Держслужба боротьби з економічною злочинністю МВС.

Організація оперативно-розшукової діяльності базується на таких елементах: 1) вивчення, аналіз і оцінка оперативної обстановки; 2) планування; 3) розстановка наявних сил та засобів у відповідності до оперативної обстановки; 4) взаємодія.

У теорії та практиці ОРД ОВС по боротьбі з правопорушеннями та злочинністю сформувався особливий категоріальний апарат, одним із основних понять якого є оперативно-розшукові сили. До них належать: співробітники оперативних підрозділів; негласні співробітники; представники громадськості, які залучаються до виконання окремих оперативно-розшукових завдань.

Для успішного проведення оперативного пошуку по лінії розкрадання лісодеревини чи у галузі лісового господарства оперативні працівники підрозділів ДСБЕЗ повинні володіти необхідним обсягом знань про лінію (галузь), що обслуговується, а також вміти використовувати методи оперативної роботи щодо кожної конкретної ситуації.

Наступним елементом оперативно-розшукових сил є негласні співробітники. Важливо забезпечити оперативне перекриття негласними працівниками підприємств, установ і організацій, що підпорядковані не лише Державній агенції лісових ресурсів, а й інших структур, що наділені правом спеціального використання лісових ресурсів.

Закони України, нормативні акти МВС України надають право оперативним працівникам залучати до виконання як разових, так і постійних завдань представників громадськості без дотримання принципу конспірації. Гласна допомога представників громадськості оперативним підрозділам здійснюється в таких формах: участь в обшуках, виїмках, обстеженні лісових ділянок, з метою виявлення ознак кримінально-карних діянь; залучення до візуального спостереження з використанням різноманітних технічних засобів (фото-, кіно- та відео зйомки, оптичних приладів тощо); участь у контрольованих закупках лісодеревини тощо; виявлення фактів розкрадань; участь у зашифрованих перевірках фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій, установ та окремих осіб у сфері лісового господарства; документування злочинних дій; використання за згодою громадян їхнього житла, інших приміщень, транспортних засобів і майна для виконання завдань ОРД.

В оперативно-розшуковій науці неодноразово досліджувались певні засоби ОРД, їх суть та роль у вирішенні оперативних завдань. Теорія ОРД, яка сформувалась у колишньому СРСР, традиційно вважала засобами ОРД: оперативні обліки, оперативну техніку та службово-розшукових собак. Такий погляд на засоби ОРД зберігається у вітчизняній науці до цього часу.

Метою застосування оперативно-розшукових обліків є забезпечення оперативного спостереження та збирання інформації про осіб, які готують, скоюють або вчиняють злочини, з метою їх викриття, виявлення та розшуку, а профілактичних – забезпечення індивідуальної профілактики злочинів.

Оперативна техніка – система, яка включає в себе технічні засоби, а також відповідні прийоми (методи), які використовуються в ОВС при здійсненні оперативно-розшукових заходів, в основному негласно, по правилам, регламентованим спеціальними нормативними актами МВС України, з метою попередження, розкриття злочинів, розшуку злочинців, які переховуються тощо. При здійсненні оперативного обслуговування сфери лісового господарства часто виникає необхідність у застосуванні оперативної техніки. При виявленні та розслідуванні злочинів по лінії ДСБЕЗ найефективнішим є комплексне застосування оперативно-технічних засобів. Наприклад, при викритті та документуванні розкрадання лісоматеріалів комплексне застосування оперативно-технічних засобів дає можливість вирішити такі завдання: документування фактів домовленості про розкрадання лісоматеріалів відео- або звукозаписом; документування фактів розкрадання лісоматеріалів відеозаписом дій злочинців; документування затримання злочинців “на гарячому” та дача ними свідчень безпосередньо після затримання відеозаписом слідчих (розшукових) дій.

До спеціально навчених тварин відносяться службово-розшукові собаки, а також інші тварини, які навчені виконувати певні дії (пошук злочинця за запаховими слідами, транспортування закладного пристрою тощо).

Розміщення сил і засобів при оперативному обслуговуванні сфери лісового господарства, як важливий елемент організації ОРД, передбачає обов’язкове перекриття криміногенних об’єктів, злочинних елементів, забезпечення оперативними джерелами інформації всіх ліній роботи.

Розстановка сил і засобів підрозділами ДСБЕЗ у функціональному плані має передбачати необхідну кількість працівників підрозділів ДСБЕЗ, негласних співробітників, представників громадськості, які залучаються до виконання

оперативно-розшукових завдань, а також певних оперативно-розшукових засобів для забезпечення ефективної діяльності підрозділів ДСБЕЗ в боротьбі з різними злочинами у сфері лісового господарства.

Раціональна розстановка сил та засобів досягається шляхом ретельного вивчення, аналізу та оцінки оперативної обстановки, для чого, по-перше, аналізується стан злочинності у сфері лісового господарства за певний період; по-друге, збирається інформація про раніше засуджених за вчинення злочинів у сфері лісового господарства, до яких можуть бут застосовані оперативно-розшукові та профілактичні заходи; по-третє, визначається територіальне розміщення об'єктів, що потребують постійного оперативного обслуговування тощо. Саме виявлення об'єктів, які потребують оперативного обслуговування і здійснення їх оперативного прикриття є важливим завданням усіх оперативних працівників підрозділів ДСБЕЗ на обслуговуваній території.

Організація розстановки сил та засобів під час здійснення оперативного обслуговування сфери лісового господарства будується на основі постійного і комплексного планування, забезпечує цілеспрямованість у роботі підрозділів ДСБЕЗ, дозволяє зосередити увагу на найскладніших в оперативному відношенні об'єктах та ділянках, які потребують оперативного перекриття.

Раціональна розстановка сил та засобів у сфері лісового господарства підрозділами ДСБЕЗ дозволяє успішно вирішувати такі завдання: своєчасно виявляти осіб, які становлять оперативний інтерес, встановлювати їхні зв'язки і виявляти злочинні наміри; негайно перевіряти отриману із різних джерел інформацію; швидко виявляти підозрюваних у вчиненні злочинів та правопорушень, встановлювати їхні зв'язки, факти злочинних намірів, вчинення інших правопорушень; спрямовувати свої зусилля на розробку конкретних осіб і груп; спрямовувати зусилля оперативних працівників підрозділів ДСБЕЗ на розробку злочинних угруповань, які готують або вчиняють злочини у сфері лісового господарства; ефективно використовувати розвідувальні можливості негласних співробітників.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ» ПОТРЕБУЄ НАГАЛЬНИХ ЗМІН

Шило О.Г., *доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Фомін С.Б., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Прийняття 18 лютого 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – ЗУ «Про ОРД» або Закон) мало значення, яке важко переоцінити, оскільки вперше цей напрямок державної діяльності отримав регулювання на законодавчому рівні. Встановлення в Законі вичерпного переліку органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, її видів, підстав проведення, гарантій забезпечення прав людини при здійсненні оперативно-розшукових заходів сприяло дотриманню законності під час реалізації цієї діяльності. Проте за майже чверть сторічне застосування вказаного Закону багато його положень стали такими, що не відповідають вимогам сьогодення та тим реформаційним процесам, які на даний час відбуваються у державі, не узгоджуються з іншими нормативними актами, а тому мають бути удосконалені. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне акцентувати увагу на наступних положеннях, які, на нашу думку, потребують нового осмислення і нормативного закріплення.

1. Необхідно уточнити законодавчу дефініцію оперативно-розшукової діяльності, яка сформульована у статті 2 Закону «Про ОРД» та включає до свого змісту розвідувальні та контррозвідувальні заходи. Тлумачення законодавчого поняття оперативно-розшукової діяльності може призвести до висновку про те, що вказані заходи є складовою ОРД і повністю охоплюються та поглинаються нею. Насправді це не так, адже відповідно до ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність» та «Про розвідувальні органи» оперативно-розшукові заходи є лише частиною засобів, які використовуються у цих видах діяльності. Терміни «розвідувальні» та «контррозвідувальні» необхідно тлумачити в сенсі «наступальних» та «захисних» (оборонних) заходів, які спрямовані на отримання необхідної інформації і застосування комплексу дій, як кажучи, на випередження появі відповідних загроз або, навпаки, на захист від проявів впливу на діяльність компетентних органів України з боку злочинного світу чи розвідувальних органів іноземних держав.

Також, не можна розглядати ОРД лише як засіб боротьби зі злочинністю. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне розуміти оперативно-розшукову діяльність як систему гласних і негласних заходів, які провадяться спеціально уповноваженими державними органами, та результати якої використовуються (реалізуються) у: а) контр-розвідувальній діяльності; б) розвідувальній діяльності; в) протидії злочинності (у найширшому розумінні цього, включаючи профілактику злочинів); г) діяльності по розшуку безвісно відсутніх осіб; ґ) діяльності по перевірці осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці і до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках (оперативно-перевірочній діяльності).

2. Не зовсім коректним вважаємо формулювання законодавцем системи принципів ОРД, до яких віднесені лише загально-правові засади, такі як верховенство права, законність та дотримання прав і свобод людини (ст. 4 ЗУ «Про ОРД») (адже ці та інші засади, будучи загально-правовими, діють у всіх сферах державної діяльності незалежно від наявності чи відсутності їх закріплення на рівні спеціального закону). На наш погляд, при правовому регулюванні ОРД акцент повинен ставитися на принципах спеціальних, які притаманні саме цьому виду діяльності (негласності, конспірації) або тих, які, не будучи суто оперативно-розшуковими, мають в ній специфічний прояв (публічність, взаємодія з органами управління та населенням, оперативність).

3. Недоліком чинної редакції ЗУ «Про ОРД» видається також відсутність повного та вичерпного переліку оперативно-розшукових заходів (надалі – ОРЗ), як це має місце у відповідних Законах Республіки Білорусь, РФ та інших країнах пострадянського простору. У правозастосовній практиці, особливо після змін Закону у зв'язку з прийняттям КПК України 2012 року, досить поширеною є думка про те, що ОРЗ – це лише заходи, результати яких оформлюються протоколом, а порядок проведення передбачений КПК стосовно негласних слідчих (розшукових) дій (проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних мереж; накладення арешту кореспонденції, здійснення її огляду та виїмки;

спостереження за особою; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; аудіо-, відеоконтроль місця; контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; спостереження за річчю або місцем). Утім, до системи ОРЗ слід віднести також: опитування, наведення довідок, збір зразків для порівняльного дослідження, дослідження предметів та документів, оперативне проникнення, ототожнення особи, оперативний експеримент та обстеження жилих та інших приміщень за згодою їх власників або мешканців.

4. Із прийняттям КПК України у 2012 році законодавець суттєво обмежив підстави для проведення ОРД лише перевіркою за допомогою ОРЗ інформації про злочини, що готуються, та осіб, які готують вчинення злочину, виключивши при цьому можливість перевірки цими засобами інформації про злочини, що вчинені невстановленими особами та осіб, які вчинили злочини, тобто виключив із завдань ОРД розкриття злочинів (п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону). З того часу не втихають дискусії з приводу можливості та доцільності здійснення оперативного супроводження кримінального провадження. Системне тлумачення норм КПК України дозволяє дійти висновку про те, що в умовах чинного законодавства ОРД може лише передувати кримінальному провадженню (за винятком випадків її проведення з метою встановлення місця знаходження підозрюваного, оголошеного в розшук). В цьому контексті незрозумілим є положення Закону про ОРД, відповідно до якого оперативно-розшукова справа закривається лише після набрання законної сили вироком або ухвалою суду (п. 2 ч. 1 ст. 9-2) чи закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом (п. 3 ч. 1 ст. 9-2).

Вважаємо, що оперативне супроводження кримінального провадження доцільно залишити і пов'язане воно має бути з висуненням та перевіркою висунутих слідчим (прокурором) версій, забезпеченням безпеки суб'єктів, які здійснюють кримінальне провадження та його учасників, встановленням осіб, причетних до вчинення злочину, та встановленням їх місцезнаходження, розшуком осіб, які ухиляються від явки до органів досудового слідства або суду чи ухиляються від відбування покарання. Відмінністю оперативного супроводження від виконання доручень слідчого (прокурора) про проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій повинна стати можливість при постановці відповідного завдання слідчим (прокурором) проявляти власну ініціативу оперативним підрозділом та самостійно обирати необхідний для виконання поставленого завдання комплекс заходів.

4. Не зовсім виправданою, на наш погляд, уявляється позиція законодавця, згідно з якою ОРЗ, передбачені ч. 3 ст. 8 ЗУ «Про ОРД», проводяться виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину. По-перше, на етапі попередження вчиненню злочину практично неможливо точно визначити його кваліфікацію (наприклад, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України) – ч. 2 – нетяжкий злочин, ч. 3 – тяжкий, або прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України) – ч. 1 – злочин середньої тяжкості, ч. 2 – тяжкий, ч. 3 – особливо тяжкий). По-друге, при регулюванні даного питання, видається, необхідно виходити не з кваліфікації злочину, а з неможливості іншим способом отримати необхідну інформацію, враховуючи те, що ОРД є найефективнішим засобом боротьби зі злочинністю.

5. В правозастосовній практиці останніх років виникають питання щодо можливості розповсюдження на оперативно-розшукову діяльність положень КПК України за аналогією. Наприклад, відповідно до ч. 9 ст. 9 ЗУ «Про ОРД» громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії. Причому в цій нормі відсутнє посилання на ст. 253 КПК України, у якій передбачено порядок повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії.

Розповсюдження правил, встановлених статтею 253 КПК України, на оперативно-розшукову діяльність, на нашу думку, є недоречним, оскільки на відміну від передбаченого КПК порядку повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, закріпленому статтею 9 ЗУ «Про ОРД» праву громадян та інших осіб не кореспондує обов'язок органів, які здійснюють ОРД, щодо ініціативного повідомлення осіб, чиї права та свободи були обмежені в ході проведення ОРД. Крім того, посилання на норми КПК України має бути прямо передбачене. Застосування ж закону за аналогією, зокрема, в частині розповсюдження правил глави 21 КПК стосовно регулювання порядку проведення негласних слідчих (розшукових) дій та гарантій захисту прав осіб, щодо яких вони здійснювалися, в цьому випадку видається неможливим, адже однією із умов застосування аналогії закону є схожість суспільних відносин, які врегульовані законом, та тих, стосовно яких передбачається застосування такої аналогії. Правова ж природа ОРД суттєво відрізняється від кримінальної процесуальної діяльності, а тому і різними є правові відносини, що виникають під час реалізації цих напрямків діяльності державних органів. Більш того, цілі оперативно-розшукової діяльності не вичерпуються боротьбою зі злочинністю, у зв'язку з чим інформація, яка отримана в результаті її проведення, може використовуватися в розвідувальній, контррозвідувальній, адміністративно-перевірочній діяльності.

Зазначене свідчить про необхідність удосконалення чинного правового регулювання оперативно-розшукової діяльності з метою ефективного вирішення її завдань.

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ЧЕРЕЗ СПРИЯННЯ ОСІБ, ЯКІ КОНФІДЕНЦІЙНО СПІВРОБІТНИЧАЮТЬ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОВС

Шендрик В.В., *доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник кафедри оперативно-розшукової діяльності ННІКМ Харківського національного університету внутрішніх справ*

Одним із пріоритетних напрямів державної політики традиційно є проблема боротьби із злочинністю. Для України, як молодої суверенної держави, вказане питання набуває надзвичайної гостроти. Адже створення ефективної системи протидії злочинності без перебільшення можна вважати важливим кроком у просуванні держави на шляху реформ [1, с. 1]. Серед питань, безпосередньо пов'язаних зі зміцненням правопорядку і подоланням негативних тенденцій сучасної злочинності, особливе місце посідає проблема попередження злочинів за допомогою осіб, які конфіденційно співробітничають з оперативними підрозділами ОВС.

Аналіз теоретичних праць вчених дозволив дійти висновку, що основними напрямками попередження злочинів через сприяння осіб, які конфіденційно співробітничають з оперативними підрозділами ОВС є:

1) профілактика злочинів;

2) запобігання злочинів;

3) припинення злочинів.

А результаті аналізу спеціальної літератури і матеріалів практичної діяльності встановлено, що профілактика злочинів за допомогою конфідентів здійснюється на двох рівнях: загальному та індивідуальному.

Загальні профілактичні заходи повинні бути направлені на отримання особами, які конфіденційно співробітничають з оперативним підрозділом, первинної інформації про причини і умови, які сприяють вчиненню злочинів з подальшою передачею її оперативному підрозділу для її перевірки і вжиття відповідних заходів.

Важливою умовою отримання інформації, яка може бути використана під час загальної профілактики, є вміла і грамотна розстановка конфідентів [2, с. 134].

Слід зазначити, що можливості осіб, які конфіденційно співробітничають з ОВС, під час сприяння у проведенні загальної профілактики злочинів обмежені активними пошуковими діями з подальшою передачею інформації оперативному працівникові.

Водночас, можливості осіб, які конфіденційно співробітничають з оперативними підрозділами, значно вищі під здійснення індивідуальної профілактичної роботи. Як свідчить практика, під час здійснення індивідуальної профілактики до завдань осіб, які конфіденційно співробітничають з ОВС, входить:

1) своєчасне виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів у зв’язку з їхнім минулим чи теперішнім способом життя та поведінкою;

2) вивчення та спостереження за діями і поведінкою об’єктів індивідуальної профілактики, їхнім оточенням, колом спілкування;

3) вплив на об’єктів індивідуальної профілактики з метою відмови останніх від задумів на вчинення злочину.

На наш погляд, слід більш детально зупинитися на особливостях виконання означених завдань. Так, своєчасне виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів у зв’язку з їхнім минулим чи теперішнім способом життя та поведінкою, починається з виявлення осіб, які можуть вчинювати злочини. Перспективні напрями пошуку визначаються унаслідок аналізу стану оперативної обстановки на об'єкті обслуговування (території, лінії роботи). Розшукова робота може здійснюватися як від особи – до факту протиправної дії, так і від явища – до конкретної особи [3, с. 174].

Якщо деталізувати категорії осіб, які потенційно можуть стати об’єктами індивідуальної профілактики, то до них варто віднести:

– осіб, які перебувають під адміністративним наглядом;

– осіб, які були раніше судимі;

– осіб, які систематично зловживають спиртними напоями і порушують громадський порядок;

– психічно хворих, які перебувають на обліку в психіатричному диспансері;

– осіб, які перебувають на обліку в наркологічному диспансері;

– осіб, які займаються скупкою і продажем крадених речей;

– утримувачів притонів і будинків розпусти;

– неповнолітніх, які перебувають на обліку в кримінальній міліції у справах дітей;

– осіб, котрі вживають наркотичні засоби, але на обліку в наркологічному диспансері не знаходяться;

– осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання і безвісно зникли;

– осіб, які переховують викрадене майно;

– осіб, які ніде не працюють;

– злочинців-гастролерів;

– іноземних громадян, які перебувають легально та нелегально на території України.

У ситуаціях, коли індивідуально-профілактичні заходи не досягли поставленої мети, або ж інформація про злочинні наміри особи надійшла на значно пізніших стадіях реалізації злочинного замислу, оперативний працівник зобов’язаний прийняти всі заходи стосовно запобігання та припинення злочину [4, с. 115].

Дослідивши спеціальну літературу нами встановлено, що основними способами використання осіб, які конфіденційно співробітничають з ОВС, для запобігання і припинення злочинів особами, які їх готують або мають намір вчинити на них замах, є:

– переконання об’єкта попередження у невідворотності покарання, в професійності правоохоронних органів для відмови від вчинення злочину;

– психологічний вплив за допомогою авторитету та багатого життєвого досвіду;

– вплив на розвиток позитивних якостей характеру об’єкта попередження, формування позитивних, відповідних інтересам суспільства поглядів, переконань за допомогою батьків, інших членів сім’ї, а також тих осіб, які користуються у нього авторитетом серед його кола спілкування;

– відмова від готування та замаху на вчинення злочину у зв’язку з невідворотністю покарання і загрозою бути притягненим до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі з неможливістю бачити сім`ю, рідних, друзів та знайомих тощо.

Таким чином, підсумовуючи наведене, ми дійшли висновку, що можливості використання осіб, які конфіденційно співробітничають з ОВС, з метою попередження злочинів, доволі широкі і потребують подальших наукових досліджень відповідно до вимог часу.

Література:

1. Пісоцька Н.М. Рецидивна злочинність молоді та її попередження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н.М. Пісоцька. – Київ, 2001. – 18 с.
2. Усенко В.Ф. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі із злочинами: монографія / В.Ф. Усенко, В.А. Некрасов, В.Я Мацюк. – К.: КНТ, 2007. – 204 с.
3. Антонов К.В. Особливості здійснення підрозділами ДСБЕЗ оперативного впливу на осіб, які є об'єктом профілактичної діяльності / К.В. Антонов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2004. – № 3. Ч. 2. – С. 173-181.
4. Василинчук В.І. Особливості попередження злочинів у сфері економіки оперативними підрозділами Державної служби по боротьбі з економічною злочинністю МВС України / В.І. Василинчук, Я.Ю. Кондратьєв // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2003. – N 4. - Ч. 2. – С. 105-116.

Секція 2

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ, УСТАНОВАМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯМИ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ ДИТЯЧІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Архіпова Н.С., *ад'юнкт Одеського державного університету внутрішніх справ*

Приєднання України до Конвенції про права дитини обумовило внесення якісних змін законодавства, що стосується охорони прав дітей, передбачення нових гарантій їх належного розвитку, особливо у сфері попередження та розкриття злочинів вчинених неповнолітніми.

Не дивлячись на те, що оперативними підрозділами органів внутрішніх справ приділяється багато уваги попередженню та розкриттю злочинів неповнолітніх, залишається ще багато чинників, які сприяють криміналізації середовища неповнолітніх, втягненню неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність.

Питанню попередження та розкриття злочинів, що вчиняються неповнолітніми в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності, неодноразово привертали увагу науковців. У роботах А.І. Гайдара, В.В. Гелетея, Л.В. Герасименко, М.А. Готвянської, А.Н. Данькевича. Г.Є. Запорожцевої, Л.П. Малецького, В.В. Матвійчика. А.А. Михайличенко, І.П.Козаченка. І.В. Сервецького, К.М. Тарсукова. С.В. Шматова розглядалися напрями оперативно-розшукової діяльності з метою протидії злочинності серед неповнолітніх.

Водночас залишається не врегульований механізм взаємодії оперативних підрозділів ОВС з державними органами, установами та організаціями з протидії дитячий злочинності, про що свідчать кількісні показники злочинності серед неповнолітніх. Навіть при наявності великої кількості суб'єктів (підрозділи ОВС, прокуратура, органи юстиції, служби у справах дітей, навчальні заклади, громадські та релігійні організації та інше), які займаються профілактикою злочинності серед дітей, залишаються неврегульовані питання щодо функції цих суб'єктів, визначення напрямків взаємодії та їхньої діяльності.

Тому, на сучасному етапі розвитку українського суспільства особливу тривогу у правоохоронних органів та органів державного управління викликає: стан злочинності серед дітей, втягування дітей в злочинну та іншу антигромадську діяльність, питання безпритульності. жебрацтва, бродяжництва, насильства щодо дітей, сексуальна експлуатація, розповсюдження інформації яка містить ознаки сексуальної розпусти, жорстокості, та інші правопорушення стосовно молоді та дітей.

Аналізуючи напрямки взаємодії оперативних підрозділів ОВС з державними органами, установами та організаціями з протидії дитячий злочинності, необхідно, перш за все, визначитися з правовим статусом об'єкту взаємодії. У відповідності до ст. 6 Сімейного кодексу України правовий статус дитини має особа до досягнення нею вісімнадцяти років. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Необхідно вказати, що встановлення правового статусу дитини має суттєве значення для визначення віку з якого притягують дитину до кримінальної відповідальності. Статею 18 Кримінального кодексу України під суб'єктом злочину визнається фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може наставати кримінальна відповідальність. Загальним віком притягнення до кримінальної відповідальності законодавством визначено 16 років. Особи, що вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини, притягаються до відповідальності при досягненні 14 років. З наведеного вище, ми визначаємо, що до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів притягуються неповнолітні особи, тобто діти, які досягли 14-ти річного віку (за тяжкі та особливо тяжкі злочини), і які досягли 16-ти річного віку (за не тяжкі злочини). Це має важливе значення також і для здійснення оперативно-розшукових заходів у середовищі дітей. Так, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», заводити оперативно-розшукові справи з метою документування злочинної діяльності особи дозволяється у випадку досягнення особою віку притягнення до кримінальної відповідальності. Тобто ми бачимо, що неповнолітні у віці з 14 до 18 років можуть бути об'єктами впливу оперативних підрозділів ОВС, у випадку підготовки або вчинення ними злочинів.

Аналізуючи норми Сімейного та Кримінального кодексів України необхідно зупинитися на проблемах соціального становлення особи, яка не досягла 18-ти річного віку, так як саме у цей період малолітства та неповноліття формуються ціннісні орієнтації дитини. Ми погоджуємося з тим, що: «Процес соціалізації підлітка є складним і специфічним, тому що як важливий етап становлення особистості, підлітковий вік є водночас не одноразовим актом, а складним періодом у процесі особистісного розвитку, що відрізняється різнорівневими характеристиками соціального дозрівання». Саме тому, необхідно приділяти увагу протидії негативним соціальним факторам, у першу чергу злочинності, на особу дитини.

Проблема організації взаємодії правоохоронних органів з державними органами управління, органами місцевого самоврядування, навчальними та медичними закладами з метою протидії дитячий злочинності залишається актуальною на сучасному етапі розвитку України.

Законодавчими актами України щодо органів і служб у справах дітей регламентується діяльність державних органів, в тому числі і правоохоронних з профілактики та розкриття злочинів, що вчиняються дітьми.

Для здійснення заходів, направлених на попередження і розкриття злочинів неповнолітніх, розроблена спеціальна нормативно-правова база. Першоджерелом правових основ службової діяльності є Конституція України. Конституція України є юридичною базою для розробки законодавчих і нормативних документів, визначає майже всі принципи службової діяльності, гарантує верховенство права в державі та можливість звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Зокрема сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняється державою (ст. 51), а будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом (ст. 52).

Основним оперативним підрозділом ОВС, функціями якого є попередження і розкриття злочинів, вчинених дітьми, є кримінальна міліція у справах дітей (далі КМСД).. Особливе місце в правовому полі діяльності КМСД займає Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». Виходячи з Конституції України та Конвенції ООН про права дитини цей Закон визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей, в тому числі і КМСД, та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку.

Для вирішення проблем попередження дитячої злочинності велика увага приділяється взаємодії у цьому напрямі різних підрозділів ОВС, які входять до блоку кримінальної міліції - карний розшук, підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків, підрозділи боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, держаної служби боротьба з економічною злочинністю тощо.

Діяльність оперативних підрозділів ОВС направлена на отримання оперативної інформації про неповнолітніх, які вчиняють злочини, про осіб, що втягують неповнолітніх у вчинення злочину чи іншу антигромадську діяльність. Інформація може надійти від представників громадськості - наприклад, вчителів, медичних працівників, голів вуличних комітетів, працівників соціальних служб - тобто від осіб, які по роду своєї діяльності працюють з дітьми та їхніми сім'ями. Пошук серед населення вимагає від оперативних працівників знання території обслуговування, використання допомоги громадськості, всіх методів оперативно-розшукової діяльності, та осіб, які конфіденційно співробітничають з оперативними підрозділами ОВС на засадах добровільності.

Особливої уваги при проведенні оперативно-розшукових заходів з профілактики злочинності серед дітей заслуговують бездоглядні та безпритульні діти. З метою подолання дитячої бездоглядності працівники КМСД тісно взаємодіють з притулками для дітей служб у справах дітей місцевих державних адміністрацій. Однією з підстав для прийняття дитини до притулку являється акт працівника КМСД про доставляння до притулку покинутої дитини або дитини. яка заблукала. Адміністрація притулку у свою чергу інформує відповідні органи, в тому числі і ОВС про причини та умови, які призвели до бездоглядності дитини, у разі потреби порушують І питання про застосування до батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників) заходів громадського впливу, притягнення їх до кримінальної, адміністративної чи цивільно-правової відповідальності. Співробітники КМСД безпосередньо збирають матеріали перевірки повідомлень від адміністрації притулку та складають адміністративні матеріали у відношенні батьків дітей, або осіб, які їх замінюють, за порушення Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», та невиконання обов'язків по навчанню, вихованню, та розвитку дітей, що може стати підставою для позбавлення батьків батьківських прав. Окрім цього співробітники КМСД проводять оперативно-розшукові заходи по документуванню злочинної діяльності: дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: і батьків, опікунів, або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання своїх батьківських чи опікунських обов'язків.

В той же час, на нашу думку, існують недоліки в спільній роботі різних правоохоронних та. державних органів, установ та організації, яка направлена на попередження злочинності серед неповнолітніх:

- не всі працівники правоохоронних органів мають навички спілкування з дітьми. Відсутність знань з педагогіки, вікової психології та фізіології заважають встановленню контактів і з дитиною чи групою дітей при проведенні заходів з загальної та індивідуальної профілактики: |
- в загальноосвітніх школах основи правознавства вивчаються лише в старших класах, що не сприяє якості правової освіти учнів молодших та середніх класів;
- у педагогічних працівників (класних керівників, соціальних педагогів, психологів, кураторів груп, керівного складу закладу освіти) недостатній рівень правових знань, що заважає 1 якості проведення виховних заходів на правову тематику;
- законодавчими актами на представників правоохоронних органів (працівників ОВС. прокуратури, суду, органів юстиції) покладені зобов'язання здійснювати заходи у закладах освіти з метою попередження вчинення дітьми злочинів. На практиці навчальні заклади обділені увагою правоохоронців, навпаки місце правоохоронців зайняли комерційні установи, реклама товарів, які виховують у учнів та студентів культ наживи при відсутності знань про відповідальність особи за власні вчинки, про необхідність виконувати обов'язки громадян, та поважати закони:
- взаємодія часто носить формальний та загальний характер, яка не відображається у практичній діяльності правоохоронних та державних органів, установ та організацій.

Визначені недоліки, на нашу думку, є загальними та вимагають негайного реагування та прийняття відповідних законодавчих і нормативних актів з метою їх усунення.

ФІНАНСУВАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС

Безшляга Л.П., *курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів транспортної міліції Одеського державного університету внутрішніх справ*

Левицький О.А., *викладач кафедри діяльності ОВС на транспорті Одеського державного університету внутрішніх справ*

На працівників, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, поширюються гарантії правового і соціального захисту, передбачені законами України про ці органи. Працівникам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, надаються додаткові пільги в питаннях соціально-побутового та фінансового забезпечення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Особа, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, перебуває під захистом держави. Співробітництво особи з оперативним підрозділом зараховується до її загального трудового стажу в разі укладення з нею трудової угоди. Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на неї поширюються пільги, передбачені в таких випадках для працівників оперативних підрозділів. У разі виникнення загрози життю, здоров'ю або майну особи, яка залучається до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, її захист забезпечується в порядку, передбаченому для працівників оперативних підрозділів.

Працівникам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, надаються додаткові пільги в питаннях соціально-побутового та фінансового забезпечення в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Фінансування та матеріально-технічне забезпечення боротьби з організованою злочинністю є пріоритетним і здійснюється за рахунок державного бюджету. Розміри необхідних для цього коштів, у тому числі валютних, щорічно встановлюються Верховною Радою України при затвердженні бюджету відповідно до державних цільових програм боротьби із злочинністю. Враховуючи те що працівники оперативних підрозділів під час виконання своїх службових обов'язків постійно перебувають у стані підвищеної небезпеки їх здоров'ю, їм гарантується, як працівникам міліції, обов'язкове державне страхування, на суму десятирічного грошового утримання за останньою посадою.

Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" зазначає, що структура, штатна чисельність і фонд оплати праці працівників спеціалізованих підрозділів Міністерства внутрішніх справ України і Служби безпеки України затверджуються їх керівниками у межах встановлених асигнувань за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією.

Фінансування здійснюється за рахунок державного бюджету.

Форми і розміри грошового забезпечення оперативних працівників на підставі відповідних законів встановлюються Кабінетом Міністрів України і складаються із:

- посадового окладу, у відповідності з встановленим, коефіцієнтом згідно з посадою на день призначення;
- окладу згідно з персональним спеціальним (військовим званням);
- процентної надбавки за вислугу років на посадовий оклад по спеціальному (військовому званню);
- додаткових видів грошового утримання, сума яких визначається процентним відношенням до посадового окладу до яких відносяться доплати:

а) за наукове звання і вчений ступінь;

б) за особливі та шкідливі умови праці;

в) за шифрувальну роботу;

г) за знання іноземних мов;

д) за роботу в нічний час, у святкові дні;

є) інші надбавки й доплати, які можуть вводитись начальниками органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, у межах фонду заробітної плати;

ж) надбавки і доплати, встановлені місцевими органами влади.

Надбавки і доплати можуть вводитися для окремих працівників за високу ефективність в службовій діяльності щодо попередження та розкриття злочинів, охорони громадського порядку, професійного досвіду, передові прийоми роботи.

Можуть встановлюватись також доплати працівникам оперативних підрозділів (до 50 % посадового окладу) за ефективну індивідуальну оперативно-розшукову діяльність.

Речове майно оперативним працівникам видається у відповідності з нормами, затвердженими відомствами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зокрема, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Державною податковою адміністрацією України, іншими відомствами. Обсяги речового забезпечення залежать від характеру виконуваних обов'язків, посади і звання (службова форма для гласних штатних працівників, цивільний одяг для негласних працівників, спецодяг для співробітників-водіїв, співробітників-кінологів та інше).

Чинним законодавством України передбачено і ряд інших заходів щодо фінансово-матеріального забезпечення працівників органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Але в цілому рівень доходів, отримуваних оперативними працівниками, не компенсує належним чином зусиль, не відповідає рівневі високопродуктивної службової діяльності працівників, не задовольняє потреб утримання їх сімей. Діюча нині система оплати праці породжує цілий ряд протиріч, які керівники, організовуючи оперативно-розшукову діяльність, мусять враховувати в роботі з кадрами. Закон України «Про міліцію» (ст. 19) вказує: «Форми і розміри грошового утримання працівників міліції: повинні забезпечувати матеріальні умови для комплектування якісного особового складу міліції, диференційовано враховувати характер і умови роботи, стимулювати досягнення високих результатів у службовій діяльності й компенсувати фізичні та інтелектуальні затрати».

Література:

1. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — №4. — Ст. 20.

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей:Закон України від 20 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 15. — Ст. 190.

3. Про впорядкування структури та умов грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31 грудня 2007 року № 499.
4. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».
5. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність».

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ТА ДОКУМЕНТУВАННІ ШАХРАЙСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

Бондаренко Є.В., *здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Чернєй В.В.,*** *доктор юридичних наук, доцент, ректор Національної академії внутрішніх справ*

Законодавством нашої держави страхування визначається як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій).

Злочини у сфері страхування володіють підвищеною суспільною небезпекою, оскільки ускладнюють або блокують виконання його основних завдань, пов'язаних з формуванням за рахунок грошових внесків цільового страхового фонду, призначеного для відшкодування можливого збитку, вирівнювання втрат в родинних доходах у зв'язку з наслідками страхових випадків, що сталися. Криміналізація страхового ринку перешкоджає також виконанню страхуванням таких важливих функцій, як підвищення стабільності діяльності суб’єктів господарювання, обмеження економічних ризиків, стимулювання підприємницької ініціативи тощо.

Спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів зумовлюється взаємозв’язком оперативно-розшукової діяльності і кримінального процесу. Взаємозв’язок ОРД і кримінального процесу - це відношення їхньої залежності один від одного як самостійних діяльнісних систем, що виявляється в об’єкті їх спрямування, меті й завданнях, засобах здійснення, взаємодії їх суб’єктів і отриманих результатах [1,с. 66]

Відповідно до нового КПК України слідчий, не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Беручи до уваги основні положення Кримінального процесуального кодексу України [2], для розкриття переважної більшості правопорушень, у першу чергу тяжких і особливо тяжких злочинів, органам внутрішніх справ надано можливість використання комплексу НСРД. На сьогодні фактично напрацьовано практику звернення, погодження й отримання дозволів на проведення більшості НСРД. Ужитими заходами вдалося активізувати взаємодію оперативних підрозділів зі слідством з розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, як наслідок збільшено кількість винесених слідчими клопотань про проведення НСРД і в переважній більшості кримінальних проваджень такі звернення слідчих задоволено.

Одним з основних приводів до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку відповідного розслідування є самостійне виявлення працівником правоохоронного органу ознак кримінального правопорушення. Наприклад, при розслідуванні шахрайських дій правопорушення слідчий виявлятиме ознаки іншого. У разі, якщо кримінальне правопорушення виявляється безпосередньо працівником правоохоронного органу, він складатиме рапорт з зазначенням відомостей, які вноситимуться до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Негласні слідчі розшукові дії, поняття яких вводиться в новому КПК надає можливість не тільки оперативним підрозділам здійснювати оперативно-розшукову діяльність, а й слідчими. На думку автора, така новела надасть можливість для більш повного, об’єктивного і швидшого розслідування кримінальних правопорушень. Проте немає чіткого механізму здійснення уповноваженими органами самої оперативно-розшукової діяльності. Цікавим залишається той факт, що за новим КПК особи, які конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження.

Література:

1. Погорецкий Н.А. Взаимодействие следователя и органа дознания в процессе расследования преступлений / Н.А. Погорецкий // Весы Фемиды. - №1 (13). - 2000. - С. 66-69.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ З ПОСТРАЖДАЛИМИ

Веселов М.Ю., *кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, заступник начальника факультету ПФПТМ Одеського державного університету внутрішніх справ*

Проведення реформування кримінально-процесуального законодавства не вирішило усіх проблемних питань правозастосовної діяльності. Досі залишається багато нерозв’язаних остаточно питань, які пов’язані зі стадією початку досудового розслідування, зокрема виконання процесуальних дій щодо проведення огляду місця події. У нашому випадку зосередимо увагу на проведенні огляду місця дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП), яка має ознаки кримінального правопорушення.

Особливістю огляду місця ДТП є те, що цей процесуальний захід може мати складний комбінований характер – огляд ділянки вулично-дорожньої мережі, іншої території де сталася ДТП; огляд (обшук) транспортного(их)

засобу(ів), огляд трупа, освідування особи тощо [1]. Ці дії регламентуються низкою норм КПК України: п. 3 ст. 214, ст.ст. 223, 233, 234, 237, 238, 241-243 і т.ін [2].

Огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. Але у кримінально-процесуальному законі закріплено певні обмеження, щодо проведення цієї слідчої дії , а саме – у невідкладних випадках. Конкретного тлумачення терміну «невідкладність» у законі немає. Як наслідок, відсутність чіткого формулювання або застосування у деяких нормах КПК загальних (не чітких) понять призводить до неоднакового розуміння їх суті.

Специфіка розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з безпекою руху і експлуатацією транспортних засобів, часто вимагає швидкого реагування на повідомлення про такі випадки та вжиття відповідних заходів, направлених на формування доказів. Не останню роль в цьому відіграють саме невідкладні слідчі дії. Очевидно, що особливою умовою успішного розслідування кримінального правопорушення є вчасне виявлення і фіксація важливої для досудового слідства інформації, виявлення і вилучення речових об'єктів із слідами кримінального правопорушення, які мають значення для встановлення істини. Проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, підчас розслідування ДТП з постраждалими, може бути єдиним можливим варіантом, що здатний запобігти втраті важливої для слідства інформації [3-6].

Закон не наводить перелік підстав проведення невідкладних слідчих дій. Таким чином слідчі вимушені спиратися на власні уявлення про значення цього терміну, від правильності розуміння якого, залежить законність подальших дій.

Для з'ясування суті зазначеної вище проблеми, розглянемо наступний приклад. Потерпілий з якої-небудь причини приховав відомості про отримання ним тілесних ушкоджень, отриманих в результаті ДТП, а з інших джерел (медичних закладів тощо) дана інформація надійшла через великий проміжок часу. Звісно в такій ситуації виникає необхідність проведення огляду місця події, але в той же час може бути поставлена під сумнів його невідкладність. Разом з тим, слідчі можуть по-різному розуміти сутність поняття «невідкладність». Неправильне його розуміння може потягнути за собою відмову з боку слідчого у проведенні огляду місця події до початку кримінального провадження, у випадку коли це було необхідно. Наслідком такої відмови може бути втрата інформації, що становить інтерес для слідства. У іншому випадку, коли огляд був проведений не як невідкладна слідча (розшукова) дія – постає питання про законність його проведення взагалі.

Аналіз правозастосовної діяльності свідчить, що огляд місця події майже завжди проводитися до порушення кримінальної справи, не зважаючи на кількість годині, який пройшов після вчинення кримінального правопорушення. У такому випадку, огляд місця події здебільшого використовується, як один із засобів перевірки інформації про кримінальне правопорушення. До того ж, під година проведення огляду місця ДТП дуже часто виникає нагальна потреба в огляді транспортного(їх) засобу(ів), які є учасниками ДТП. Такий огляд зв'язаний з проникненням у транспортний засіб. Згідно з ч. 2 ст. 233 КПК України транспортний засіб відноситься до іншого володіння особини, отже проникнення до нього має здійснюватися відповідно до вимог цієї норми права. Відповідно до ст. 233 ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особини з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особини, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених частиною третьою цієї статті. У випадку огляду транспортного засобу на місці ДТП слідчий дуже часто стикається з такими обставинами, коли власник транспортного засобу, особа у розпорядженні якої він знаходився або відсутня (зникла з місця пригоди, доставлена до лікарняного закладу) або загинула. Ч. 3 ст. 233 КПК надає можливість слідчому проникнути до іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді також у невідкладних випадках. Але цього разу закон конкретно окреслює такі обставини: лише у випадках пов’язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. За відсутності таких обставин та(або) без дозволу власника транспортного засобу під час проведення огляду місця ДТП з ознаками кримінального правопорушення слідчий не має права проникати до транспортного засобу, який є учасником ДТП, обмежуючись лише зовнішнім оглядом. Цей казус звісно ускладнює якість, повноту та оперативність проведення комплексного огляду місця ДТП.

Проаналізувавши вищевказане можна дійти висновку, що у сучасному кримінально-процесуальному законі, стосовно проведення огляду місця події, існують такі взаємопов’язані проблеми: 1) відсутність визначення терміну «невідкладні слідчі дії» та переліку підстав їх проведення; 2) наявність припису, який забороняє проводити інші процесуальні дії, які пов’язані з оглядом місця події до початку кримінального провадження. На наш погляд, під невідкладними слідчими діями слід розуміти – регламентовані кримінально-процесуальним законом дії, здійснювані уповноваженою особою (слідчим, прокурором), як до, так і після початку кримінального провадження, у зв’язку з обставинами, які раптово виникли та потребують негайного запровадження пошукових, пізнавальних та засвідчувальних операцій, призначених для ефективного пошуку, сприйняття та закріплення важливої для досудового слідства інформації (формування доказів), при наявності реальних ризиків її втрати або спотворення.

Література:

1. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14.09.2012 № 700.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон / кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України від 08.03.2013. – 2013.– № 9-10. – С. 474, ст. 88.

3. Шевцов С.О., Дубонос К.В. Розслідування обставин дорожньо-транспортних пригод / С.О. Шевцов, К.В. Дубонос. – Х. : Факт, 2003. – 191 с.

4. Зуєв П.М. Методика расследования дорожно-транспортных происшествий. Учеб. пособие. – М., 1990. – 56 с.

5. Захарченко С.О., Щербаковський М.Г. Огляд транспортного засобу на місці дорожньо-транспортної пригоди. / Навчальний інтернет-портал // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://expertprava.ucoz.ru/publ/ogljad_transportnogo_zasobu_na_misci_dorozhno_transportnoji_prigodi.

6. Веселов М.Ю. Огляд місця події: проблемні питання процесуального характеру (на прикладі розслідування справ про ДТП) / Веселов М.Ю. // Південноукраїнський правовий часопис. – 2012. – № 4 – С. 252-255.

ЗАВДАННЯ МУНІЦИПАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В УКРАЇНІ

Волуйко О.М., *начальник курсу факультету підготовки працівників ОВС навчально-наукового інституту заочного навчання Національної академії внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Дрозд О.Ю.,*** *кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності*

На сьогодні муніципальна міліція є однією з найбільш оптимальних форм реалізації правоохоронної функції місцевого самоврядування, оскільки вона максимально наближена до населення, яке вона „обслуговує", а тому спроможна вчасно й адекватно реагувати на ті проблеми, що виникають.

У зарубіжних країнах муніципальна поліція має, у більшості випадків, допоміжний характер та розглядається як надання допомоги місцевими органами влади центральному уряду в сфері забезпечення порядку. При цьому існує чітке розмежування компетенції між національною та муніципальною поліцією, що виключає дублювання повноважень.

В Україні накопичений певний досвід функціонування підрозділів міліції, створених органами місцевого самоврядування. У містах Києві, Харкові та ряді інших у різні роки були створені підрозділи муніципальної міліції, громадські формування охорони громадського порядку [1; 2, с. 282-285].

Загалом муніципальна міліція – допоміжна структура у підтриманні громадського порядку в місті, повноправний партнер правоохоронних органів.

Насамперед слід відзначити, що основними завданнями міліції є: забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; охорона і забезпечення громадського порядку; виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; забезпечення безпеки дорожнього руху; захист власності від злочинних посягань; виконання кримінальних покарань і адміністративних стягнень; участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприяння у межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [3, с. 76].

Адміністративна діяльність міліції у сфері охорони громадського порядку містить широкий комплекс заходів, а саме: попередження і припинення правопорушень на вулицях, площах, у парках, на транспортних магістралях, вокзалах, пристанях, в аеропортах та інших громадських місцях; адміністративний нагляд за виконанням посадовими особами та громадянами рішень органів влади та управління з питань охорони громадського порядку; виявлення правопорушників і притягнення винних до відповідальності [3, с. 77].

Можна визначити такі основні завдання місцевої міліції: охорона прав і свобод людини і громадянина, громадського порядку та безпеки на території села, селища, міста; попередження та припинення злочинів та інших порушень громадського порядку; захист власності від злочинних посягань, охорона підприємств, установ та організацій, а також квартир громадян на договірній основі; забезпечення безпеки дорожнього руху в межах повноважень, визначених цим Законом; виконання адміністративних стягнень у вигляді адміністративного арешту; забезпечення громадського порядку при здійсненні контролю за додержанням правил санітарії та благоустрою на території села, селища, міста; контролю за охороною довкілля, дотриманням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, інших природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення; охорона державних символів, символів територіальної громади та пам'яток культури, природних заповідників; забезпечення в межах визначених повноважень виконання загальнообов'язкових рішень органів місцевого самоврядування з питань охорони громадського порядку і правил торгівлі та громадського харчування; забезпечення в порядку, встановленому законодавством, безпеки посадових осіб органів місцевого самоврядування; контролю за забезпеченням громадського порядку при проведенні зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; забезпечення громадського порядку при проведенні карантинних заходів під час епідемій та епізоотій; у межах своїх повноважень прийняття участі в забезпеченні військового та надзвичайного стану; сприяння установам, що надають допомогу безпритульним, жебракам, іншим особам, що потребують соціального захисту з боку публічної влади; сприяння органам внутрішніх справ у виконанні покладених на них законодавством завдань [4, с. 116-117].

Муніципальна міліція забезпечує громадський порядок та безпеку громадян під час масових заходів, що проводяться під патронатом виконавчого комітету міської влади, фізичну охорону делегацій, які прибувають до міста. Також доцільно, щоб муніципальна міліція формувалась і ліквідувалась за рішенням відповідних рад, була відповідальна, підзвітна і підконтрольна перед громадою, радою та відповідним сільським, селищним, міським головою.

Отже, створення муніципальної міліції передбачає забезпечення відповідних правових, економічних, організаційних та політичних умов для її належного функціонування; ідея муніципальної міліції може бути успішно реалізована та реформована тільки в тих країнах, де існує стабільна громадсько-політична та соціально-економічна ситуація. В іншому випадку, активне протистояння і боротьба різних політичних сил просто не дозволить щодо проведення тих чи інших реформ, у тому числі й у сфері правоохоронної діяльності. Крім того, процеси децентралізації державного управління складно проводити в країні, яка не має достатнього досвіду демократичної організації функціонування органів публічної влади.

Література:

1. Про створення в порядку експерименту підрозділу міліції з охорони громадського порядку в м. Харкові: Постанова КМУ від 26 грудня 1996 р. // ЗП України. – 1997. – № 2. – Ст. 57.

2. Фролов М.Ю. Міліція місцевого самоврядування (муніципальна міліція: проблеми, перспективи розвитку) / М.Ю. Фролов // Вісник університету внутрішніх справ. – Х., 1999. – Вип. 9. – С. 282-285.

3. Басс В.О. Організаційно-правові засади створення місцевої міліції в Україні: порівняльний аналіз з діяльністю муніципальної поліції зарубіжних країн: дис... канд. юр. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Вікторія Олександрівна Басс . – К., 2010. - 203 с.

4. Камінський А.І. Муніципальна поліція як форма реалізації правоохоронної функції місцевого самоврядування: дис...канд.. юр. наук: 12.00.02 / Андрій Іванович Камінський. – К., 2008. - 232 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Гогусь О.В., *старший науковий співробітник відділу досліджень проблем ювенальної юстиції Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України*

Науковий керівник: ***Шибіко В.П.,*** *кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Серед важливих заходів із протидії злочинності варто виокремити забезпечення реальної можливості реалізації повноважень прокурора із забезпечення прав неповнолітніх. Особливого значення набуває реалізація таких повноважень на початковому етапі досудового розслідування. Характер цих заходів залежить від багатьох факторів як, зокрема, вид злочину, який розслідується, його суспільна небезпека, ступінь тяжкості наслідків, статус неповнолітнього у певному кримінальному провадженні тощо.

Так, скажімо, якщо неповнолітній є підозрюваним, то провадження щодо нього ведеться відповідно до спеціальних норм Кримінального процесуального кодексу України [2, глава 38]. Прокурор, наглядаючи за законністю в ході такого кримінального провадження, суб'єктами якого є неповнолітні, повинен узгоджувати свою діяльність із вимогами галузевого наказу Генерального прокурора України №16 гн, що закріплює необхідність більш уважного ставлення до можливості забезпечення прав та законних інтересів неповнолітнього [3, пункти 2-3, 6-9]. Це ж стосується і випадків, коли неповнолітній, вчинивши суспільно-небезпечне діяння, не досяг віку кримінальної відповідальності, але до нього можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру.

Відповідно до Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” на початковому етапі досудового розслідування за допомогою невідкладних процесуальних дій слід вияснити наявність чи відсутність загроз щодо життя, здоров'я, житла та майна цих осіб. У разі наявності таких загроз треба невідкладно застосувати до цих неповнолітніх заходи безпеки [4, ст. 20]. Це сприятиме більш об'єктивній позиції цих осіб у їх показаннях щодо обставин злочину та його мотивів, а також ускладнить можливість перекладання дорослими співучасниками своєї вини на цих неповнолітніх.

Корисно було б удосконалити норми статті 20 зазначеного вище Закону стосовно приводів і підстав застосування заходів безпеки, передбачивши можливість застосування заходів безпеки не лише щодо тих неповнолітніх, щодо яких виявлено відповідні загрози їх життю, здоров'ю, житлу та майну, але у певних категоріях кримінальних проваджень щодо насильницьких чи резонансних злочинів можна було б саме до неповнолітніх застосовувати такі заходи безпеки превентивно, не очікуючи виявлення загроз. А у кримінальних провадженнях щодо особливо резонансних злочинів заходи безпеки треба було б застосовувати і без зазначених у статті 20 цього закону приводів, як тільки набуває неповнолітній статусу суб'єкта такого провадження, а в необхідних випадках і до набуття ним цього статусу [4, ст. 20]. Адже загрози можуть носити латентний, скритий характер, і після їх виявлення не завжди можна встигнути відвернути небезпеку, яку ці загрози створюють. А комплекс заходів щодо нейтралізації зазначених загроз може потребувати значних сил, ресурсів та коштів, які у короткий проміжок часу вишукати не завжди вдається. На превентивні заходи безпеки витрачалося б менше таких ресурсів, оскільки це були б очікувані планові заходи в ході кримінального провадження. І саме головне: потенційні правопорушники, розуміючи, що до неповнолітніх суб'єктів кримінального провадження у певних категоріях справ застосовуються заходи безпеки, утримувалися б від незаконного тиску на них з метою вплинути на результати кримінального провадження.

Крім заходів безпеки прокурор має проконтролювати забезпечення прав неповнолітнього підозрюваного на охорону та піклування його майна (особливо, якщо до підозрюваного застосовується запобіжний захід, що пов'язаний з ізоляцією від суспільства), забезпечити законність щодо повідомлення рідних та близьких неповнолітнього щодо застосування до нього запобіжного заходу, щодо вирішення питання перебування, навчання та виховання неповнолітнього.

У разі прийняття судами неправомірних рішень вирішувати у законний спосіб питання щодо їх оскарження, особливо якщо такі рішення порушують права та законні інтереси неповнолітніх. Також потрібно ставити питання про юридичну (дисциплінарну, або навіть кримінальну) відповідальність суддів, які винесли ці незаконні рішення [2, ст. 36; 5, ч. 2 ст. 25].

Більшість із зазначеного спектру проблем реалізації повноважень прокурора на початковому етапі досудового розслідування стосується не лише тих неповнолітніх, які вчинили суспільно-небезпечне діяння, але і тих неповнолітніх, які є потерпілими, свідками, цивільними позивачами чи відповідачами, а також особами, які повідомили про злочин чи іншим чином сприяли його виявленню, розкриттю та розслідуванню [4, п. а ст. 2]. Враховуючи нестійкість та несформованість психіки неповнолітніх, вони легко можуть піддаватися психологічному впливу, погрозам, обману, навіюванню тощо. Водночас, із особистого досвіду роботи слідчим органів прокуратури автору відомо, що неповнолітні у більшості своїй більш відверті, не схильні до обману, здатні до запам'ятовування найменших дрібниць обставин справи, на які дорослі нерідко не завжди звернуть увагу. Нерідко розкриття злочинів і провадження у справах ускладнюється соціальним становищем їх суб’єктів, як, зокрема, посадове, матеріальне, політичне тощо. Неповнолітні особи, які володіють інформацією щодо таких злочинів, не завжди беруть участь у правоохоронних заходах, оскільки побоюються помсти. Для дієвого забезпечення безпеки суб’єктів кримінально-процесуальної діяльності потрібно вживати не лише правових, але і психологічних, пропагандистських, виховних, організаційних та інших заходів з тим, щоб не суб’єкти судочинства боялися незаконного впливу, а щоб самі потенційні правопорушники утримувалися від незаконних дій, усвідомлюючи невідворотність юридичної відповідальності. За фактами незаконного впливу на неповнолітніх суб’єктів кримінального провадження, членів їх сімей та близьких родичів, перешкоджання законній діяльності слідчого або прокурора треба встановлювати винних та притягувати їх до відповідальності, не залишаючи без уваги жоден факт такої протиправної поведінки. Це дозволило б неповнолітнім, котрі бажають повідомити про правопорушення, не боятися за наслідки своїх активних дій, що сприяло б посиленню правоохоронної роботи у цій сфері.

Органи прокуратури на початковому етапі кримінального провадження мають координувати такі напрями державного забезпечення безпеки неповнолітніх суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності [4, ст.ст. 3. 17. 22; 5, ч. 2 ст. 25]: вивчення характеру і спрямованості загроз щодо неповнолітніх суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, членів їх сімей та близьких родичів, а також прийняття щодо них рішень про забезпечення їх безпеки ще на початкових етапах провадження; внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань інформації про наявний незаконний вплив на неповнолітніх та своєчасне клопотання перед судом про застосування необхідних запобіжних заходів щодо осіб, від яких виходять зазначені загрози; вивчення характеру і спрямованості загроз щодо суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, а також прийняття щодо них рішень про забезпечення їх безпеки; нагляд за дотриманням законів при прийнятті чи виконанні рішень про державне забезпечення безпеки. Прокурору для ретельнішого вивчення обставин провадження в ході проведення невідкладних слідчих дій слід здійснити особистий допит неповнолітніх, використавши власний досвід та професійну майстерність, а також із залученням до проведення слідчих дій відповідних фахівців (психологів, педагогів та ін.), та забезпечити належне процесуальне закріплення результатів таких дій.

Для забезпечення майнових прав потерпілих та цивільних позивачів, а також для забезпечення можливості виконання судового рішення (вироку) про задоволення їх цивільного позову на початковому етапі кримінального провадження слід вжити заходів щодо виявлення майна та інших активів підозрюваних і цивільних відповідачів, процесуально оформити (зокрема, і в судовому порядку) заборону на відчуження таких активів. Необхідність такої заборони на відчуження майна існує і в тому випадку, коли неповнолітній є винуватцем заподіяння шкоди. Навіть матеріальна шкода (не кажучи вже про моральну), що заподіюється злочинами неповнолітніх, часто є неспівмірною за своїми обсягами із вартістю того майна, що перебуває у їх власності. Тому законодавчо закріплено субсидіарну відповідальність батьків чи осіб, що їх заміняють, за шкоду, що заподіяна злочином неповнолітнього [1, ч. 6 ст. 41]. Така відповідальність є за своєю сутністю додатковою, тобто такою, що доповнює ту суму коштів, якої не вистачає неповнолітньому до повного відшкодування заподіяної ним шкоди. Якщо ж у неповнолітнього достатньо власного майна чи доходів для повного відшкодування такої шкоди, то стягнення на майно батьків чи осіб, що їх заміняють, не звертається [6, ч. 1 ст. 1177].

Реалізація зазначених пропозицій допомогла б не лише посилити захист прав та законних інтересів неповнолітніх, але і протидію злочинності в цілому.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
3. Наказ Генерального прокурора України від 06. 12. 2014 р. № 16гн „Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей". Електронний документ. Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html? m=publications& t=rec&id=94102
4. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Закон України від 23.12.1993 № 3782-XII // Відомості Верховної Ради України, 1994, № 11, ст. 51.
5. Про прокуратуру. Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // Режим доступу: http://za-kon2.ra-da.gov.ua/la-ws/show/1697-18.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44, ст. 356.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС ЩОДО ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Дараган В.В., *кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Часова Т.О., *ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Профілактична функція кримінального судочинства поряд з іншими завданнями є об'єктивно обумовленою потребою суспільства. Попередження злочинності, як явища, завжди передбачає ефективну профілактику конкретних злочинів. Поняття профілактики потрібно тлумачити як у вузькому, так і в широкому розумінні. У широкому розумінні профілактика – недопущення злочинів взагалі, тобто, утримання окремих членів суспільства від злочинних дій. У вузькому значенні під профілактикою розуміється діяльність правоохоронних органів: по-перше, щодо виявлення і усунення причин конкретних злочинів, а також умов, які сприяли їх скоєнню; по-друге, стосовно виявлення конкретних осіб, здатних до вчинення злочину, і проведення з ними необхідної профілактичної роботи [1, с. 333-334].

Незважаючи на те, що Кримінальний процесуальний кодекс України не містить норми, щодо вжиття слідчим заходів, спрямованих на виявлення в ході досудового розслідування і усунення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також норми, які б регулювали процесуальний порядок ужиття таких заходів, аналіз інших нормативно-правових актів показав, що зазначена діяльність має право не тільки на існування, алей безпосередньо передбачена на нормативному рівні.

Зокрема, відповідно до положень Закону України «Про міліцію»:

– міліція є єдиною системою органів, яка входить до структури Міністерства внутрішніх справ України, виконує адміністративну, *профілактичну*, оперативно-розшукову, кримінальну процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції (ст. 7);

– міліція відповідно до своїх завдань зобов'язана: виявляти, запобігати і припиняти кримінальні правопорушення, вживати з цією метою оперативно-розшукових та профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством; проводити профілактичну роботу серед осіб, схильних до вчинення кримінальних правопорушень; виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення (ст. 10);

– міліція для виконання покладених на неї обов'язків надається право: виявляти і вести облік осіб, які підлягають профілактичному впливу на підставі та в порядку, встановлених законодавством, виносити їм офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки; вести профілактичний облік правопорушників; повідомляти з метою профілактичного впливу державним органам, громадським об'єднанням, трудовим колективам і громадськості за місцем проживання особи про факти вчинення нею адміністративного правопорушення; вносити відповідним державним органам, громадським об'єднанням або службовим особам, підприємствам, установам, організаціям обов'язкові до розгляду подання про необхідність усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень (ст. 11) [2].

Відповідно до положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (п. 1, ч. 1, ст. 7) підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень [3].

Крім того, відповідно до положень наказу МВС України від 09.08.2012 № 686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України», перший заступник начальника ГУМВС, УМВС - начальник слідчого управління (відділу) повинен сприяти залученню слідчих до проведення профілактичних операцій та інших заходів, не пов’язаних з безпосереднім досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень. При цьому незрозуміло чому завдання здійснення профілактичної роботи на підставі матеріалів розслідування кримінальних правопорушень, закріплено за Головним слідчим управлінням МВС України [4].

На нашу думку, з метою підвищення рівня профілактичної роботи слідчих підрозділів ОВС, необхідно розділ ІІІ Типового положення про слідче управління (відділ) головного управління, управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті необхідно доповнити пунктом 3.1.21 наступного змісту «*здійснює профілактичну роботу на підставі матеріалів розслідування кримінальних правопорушень*». Зазначене, на нашу думку, сприятиме не тільки підвищенню рівня профілактики правопорушень, а й забезпечить на нормативному рівні можливість налагодження взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами щодо виконання профілактичних функцій.

Виходячи з вище зазначеного, вбачається, що на сьогодні функція щодо здійснення профілактики злочинів у сфері державних закупівель здебільшого покладена на оперативні підрозділи ОВС, оскільки на слідчі управління (відділи) покладений обов’язок лише брати участь у проведенні профілактичних операцій.

Незважаючи на те, що нормативно-правовими актами за слідчими підрозділами місцевого рівня не закріплено обов’язку здійснювати профілактичну роботу на під час розслідування кримінальних правопорушень, результати опитування працівників слідчих підрозділів ОВС показали, що діяльність з профілактики кримінальних правопорушень вони продовжують здійснювати.

У першу чергу зазначене пов’язане з тим, що злочини у сфері державних закупівель тісно пов’язані з корупцією. І тому, у випадках відкриття кримінального провадження відносно фактів отримання службовою особою замовника неправомірної вигоди, слідчі користуються нормами Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідно до якого особа, якій повідомлено про підозру у вчиненні нею злочину у сфері службової діяльності, підлягає відстороненню від виконання повноважень на посаді в порядку, визначеному законом [5].

Зокрема слідчі підрозділи ОВС під час розслідування злочинів у сфері державних закупівель здійснюють такі профілактичні заходи: усунення від виконання повноважень на посаді осіб, яким повідомлено про підозру у вчиненні злочину у сфері службової діяльності; виступи у трудових колективах з питань кримінально-правової кваліфікації злочинних дій службових осіб; висвітлення у засобах масової інформації найбільш резонансних справ.

Як показали результати опитування, такий вид профілактичних заходів як подання слідчого щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів у сфері державних закупівель, слідчими майже не застосовується.

Зокрема, оперативні підрозділи з протидії злочинам у сфері державних закупівель виконують такі профілактичні завдання: отримання достовірної інформації про джерела кримінальної небезпеки у сфері державних закупівель на території обслуговування; забезпечення оперативного прикриття об’єктів причетних до здійснення державних закупівель на території обслуговування; виявлення конкретних ознак, що свідчать про реальну загрозу кримінальних подій у сфері державних закупівель; побудова об'єктивної моделі криміногенної обстановки у сфері державних закупівель на території, що обслуговується; визначення об'єктів, на яких систематично фіксуються факти порушення законодавства у сфері державних закупівель; виявлення осіб, які були засудження за злочин або інше правопорушення у сфері державних закупівель; своєчасне припинення фактів кримінальної поведінки і нейтралізація причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень у сфері державних закупівель.

На нашу думку, діяльність щодо профілактики злочинів у сфері державних закупівель повинна здійснюватись у тісній взаємодії слідчих та оперативних підрозділів ОВС.

Література:

1. Бурбело В.А. Проблеми реалізації профілактично функції слідчого / В.А. Бурбело // Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 5 квіт. 2013 р. / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2013. – С. 333-335.

2. Про міліцію: закон України від 20.12.1990 № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

4. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 09.08.2012 № 686.

5. Про засади запобігання і протидії корупції: закон України від 07.04.2011 № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Конюшенко Я.Ю., *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ*

Коваль А.О., *слухач курсу підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» 101 групи ННІПФПСКМ НАВС за спеціальністю «Правознавство»*

З метою забезпечення завдань кримінального судочинства, що визначені в ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, законодавець покладає на суб'єктів кримінального провадження певні обов'язки та визначає їх права. При цьому держава розраховує на те, що суб'єкти кримінального провадження будуть активно брати участь у кримінальному судочинстві, сприяти досягненню його завдань, та добросовісно виконувати процесуальні обов'язки.

Втім, завдання кримінального судочинства не завжди співпадають з інтересами всіх сторін провадження, а тому суб'єкти провадження можуть перешкоджати досягненню визначених законом завдань шляхом невиконання процесуальних обов'язків чи зловживання наданими правами. А тому, для забезпечення досягнення завдань кримінального судочинства, кримінально-процесуальне законодавство передбачає можливість застосування запобіжних заходів [1].

У процесуальній літературі запобіжні заходи класифікують за критерієм їх спрямованості відокремлювати особу, щодо якої вони застосовуються, від її звичайного суспільного середовища. За цим критерієм запобіжні заходи поділяють на ізоляційні та неізоляційні запобіжні заходи.

Під неізоляційними запобіжними заходами розуміють різновид заходів, не пов'язаних з відокремленням підозрюваного, обвинуваченого від її звичайного суспільного середовища (без позбавлення можливості контакту з іншими). До неізоляційних запобіжних заходів можна віднести особисте зобов'язання, особисту поруку і заставу за умови, що при їх застосуванні до осіб не будуть застосовані відповідно до ч.5 ст. 194 КПК обов'язки, спрямовані на забезпечення ізоляції особи від її звичайного суспільного середовища.

До ізоляційних запобіжних заходів відносять затримання і тримання під вартою, бо застосування цих запобіжних заходів має своїм завданням відокремити особу від її звичайного суспільного середовища [2].

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України частково вирішив питання, відносно розподілу запобіжних заходів щодо їх суворості. На відміну від КПК України 1960 року, де не було жодних розмежувань за суворістю запобіжних заходів, в КПК України 2012 року в ч.3 ст. 176 КПК зазначено, що найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим – тримання під вартою. Які саме запобіжні заходи є поступово більш м'якими, ніж взяття під варту, в законі прямо не зазначено. Висновок про зростання суворості запобіжних заходів прийнято робити виходячи з черговості їх розташування у ст. 176 КПК. Таким чином, за мірою зростання їх суворості, запобіжні заходи можна розташувати так: особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою.

Особисте зобов'язання визначене законодавцем, як найбільш м'який запобіжний захід, що передбачає покладення на підозрюваного обвинуваченого обов'язків, які зазначені у ст. 194 КПК України. Контроль за виконанням особистого зобов'язання здійснює слідчий, а якщо справа перебуває у провадженні суду, - прокурор [3].

На нашу думку, доцільною була б зміна порядку ініціювання та застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання, а саме: надати слідчому процесуальну самостійність стосовно обрання даного запобіжного заходу, без погодження з прокурором та судом, адже, обмежувані права підозрюваного мінімальні та контроль за даним запобіжним заходом здійснює безпосередньо сам слідчий. Вище вказане нововведення надало б змогу прискорити процедуру обрання особистого зобов'язання, а також частково зменшило б процесуальне навантаження слідчого, прокурора та суду.

Проте, питання щодо ефективності кримінальних проваджень без повної ізоляції особи підозрюваного, обвинуваченого, все частіше обговорюється та критикується, як практичними працівниками, так і науковцями. На нашу думку, з точки зору моральності та справедливості, при виникненні спірних питань, щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, не такою страшною є помилка, надати особі право на альтернативний запобіжний захід, навіть якщо дане питання є дещо спірним, а ніж затримати невинну особу.

Одна з особливостей запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – це можливість застосування у поєднанні із заставою, що є виключенням із правила проте, що особа правопорушника підлягає лише одному виду обмеження його прав і свобод, передбаченому у ч. 1 ст. 176 КПК України, з приводу необхідності запобігання ризикам, що встановлені ч. 1 ст. 177 КПК України.

Варто звернути увагу на визначення законодавцем положення «…слідчий суддя, суд має право не визначати розмір застави у кримінальному провадженні..»(ч. 4 с. 183 КПК України), при цьому, чітко визначеного обов'язку, щодо дій слідчого судді, суду в даній ситуації, в КПК не передбачено. Вказано лише на необхідність враховувати підстави й обставини конкретного кримінального правопорушення, що викликає оціночний процес з боку слідчого судді, що може бути досить суб'єктивним, тим самим негативно вплинути на кримінальне провадження.

Окремо можна виділити запобіжний захід з так званою не суворою (або чітко невизначеною) ізоляцією особи – домашній арешт. Відповідно до ч.1 ст. 181 КПК домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. На нашу думку, застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, дасть змогу зменшити тягар на місця позбавлення волі, позитивно вплине на підвалини боротьби з правопорушеннями, збереже державні кошти.

Проте досить проблемним залишається питання контролю за дотриманням підозрюваним, обвинуваченим вимог даного заходу процесуально примусу. Під час досудового розслідування, контроль за дотриманням покладається на орган внутрішніх справ, у районі діяльності якого особа проживає. Працівників ОВС наділено правом з'являтися до такої особи у її помешкання і перевіряти, як здійснюється цей запобіжний захід, письмово або усно відбирати в особи пояснення з приводу виконання нею запобіжного заходу. Проте, якщо особа проживає не одна чи винаймає житло, подібні перевірки можуть виступати порушенням права на недоторканність житла інших осіб, що не мають відношення до кримінального провадження. Застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, ще потребує доопрацювань, як на законодавчому рівні, з приводу необхідності нормативного врегулювання даного питання, так і пристосування самих громадян до гуманізації кримінального процесу.

Також, варто зазначити, що з моменту прийняття КПК України 2012 року, так само невирішеним лишається питання, стосовно технічного забезпечення ОВС електронними засобами контролю, що унеможливлює належну реалізацію запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту повною мірою. При цьому судді продовжують обирати даний запобіжний захід, вказуючи в ухвалах на необхідність відповідного технічного оснащення, не зважаючи на неможливість його забезпечення, що тягне за собою ряд процесуальних проблем.

Отже, на нашу думку, ідеальним вирішенням даної проблеми було б збільшення фінансування ОВС. Проте, на жаль, політична, а разом з тим і економічна, ситуація в Україні є досить складною, тому даний захід у найближчий час є малоймовірним. Таким чином, судді повинні враховувати всі аспекти можливості реалізації подібних ухвал, з приводу застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту у поєднанні з електронними засобами контролю.

На жаль, досить часто слідчі, прокурори, вносячи клопотання про застосування запобіжного заходу, часто використовують зайву можливість застрахувати, преш за все, себе від неналежної поведінки підозрюваної особи, а також можливість здійснити на цю особу певний психологічний вплив з метою забезпечення її законослухняної поведінки та надання певних свідчень.

Такий висновок знаходить підтвердження і у працях сучасних вчених-процесуалістів, і у результатах аналізу матеріалів кримінальних справ та думок практиків. При чому така негативна тенденція нажаль зберігається навіть після прийняття нового КПК України 2012 року.

Так результати анкетування, проведеного А.В. Захарко, підтверджують, що 38,8% слідчих вважають правильним застосовувати навіть взяття під варту за умови наявності лише формальних підстав застосування цього запобіжного заходу [4].

На нашу думку, подібні процесуальні рішення, як і будь-які інші, що обмежують права учасників кримінального процесу, є злочинними та неприпустимими.

Таким чином, однією зі складових мети реформування системи запобіжних заходів, у кримінальному процесуальному законодавстві України, згідно з міжнародними та європейськими стандартами, є запровадження правила, відносно якого застосування більш суворих запобіжних заходів, повинно зводитись до мінімуму, за рахунок альтернативних запобіжних заходів. Даний принцип є перш за все, гарантією дотримання прав та свобод підозрюваних, обвинувачених, а також надасть змогу зменшити витрати на їх утримання у слідчих ізоляторах тощо.

Література:

1. Попелюшко В. Запобіжні заходи новому КПК України: поняття, мета, підстави, види та загальна характеристика / В. Попелюшко // Юридичний вісник України. – 2012. - №39 9900) – 29 вересня – 5 жовтня. - С. 6-7.

2. Захарко, А. В. Класифікація кримінально-процесуальних запобіжних заходів не пов'язаних з ізоляцією особи // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : Збірник наукових праць. - Дніпропетровськ : ДДУВС, 2007. - Вип. №3. - С. 289-296

3. Ківалов С.В. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, СМ. Міщенко, В.Ю. Захарченко - Х.: Одіссей, 2013. - 1104 с.

4. Мироненко О.В. Мета і підстави застосування запобіжних заходів за новим КПК України // Мироненко О.В. - Часопис академії адвокатури України/ №22 (1'2014) – С. 70 – 76.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СЛІДЧИМИ ТА ОПЕРАТИВНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Косаревська О.В., *кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри ІТЗ ОВС та спеціальної техніки Одеського державного університету внутрішніх справ*

Яковлева Д.В., *слідчий СВ Суворовського РВ ОМУ ГУМВС України в Одеській області*

Проблема взаємодії окремих правоохоронних органів в сучасний момент проведення широкомасштабної реформи ОВС та впровадження норм нового кримінального процесуального законодавства під час досудового розслідування висвітлює ряд аспектів, які є дуже актуальними і потребують детального вивчення.

На підставі аналізу сучасної наукової думки, вивчення досвіду роботи окремих слідчих підрозділів територіальних органів міліції, в проблемі ефективності взаємодії слідчих та оперативних працівників під час досудового розслідування, на нашу думку, слід наголосити наступні аспекти:

- розбіжність у визначенні змісту поняття " взаємодія" у науковому пізнанні;
- декларативність окремих норм КПК України;
- неузгодженість організаційно-управлінських функцій під час проведення досудового розслідування;
- наявність проблеми "боротьби за лідерство" у міжособистісному спілкуванні слідчих та оперативних працівників.

Взаємодія різних правоохоронних органів у кримінальному процесі сьогодні досліджується багатьма науковцями, серед яких: О. Василенко, П. Каркач, О. Толочко, В. Пивоваров, Л. Щербина, М. Якимчук та інші, а також висвітлюється у джерелах публіцистського спрямування, огляд яких дає підставу наголосити, що використання терміну «взаємодія» в аспекті здійснення оперативними та слідчими структурними підрозділами повноважень на

стадії досудового розслідування, застосовується науковцями здебільшого у теоретичній площині, та й то дещо легковажно та нерозсудливо. Наприклад, автор Лизогубенко Є.В відзначає «взаємодію» саме як поняття, що відноситься до фундаментальних філософських категорій, надалі не проводить адаптацію його у юридично значущому сенсі, продовжуючи оперувати декларативним поняттям, що взаємодія слідчих і оперативних підрозділів полягає в їхній погодженій діяльності по забезпеченню успішного розкриття і розслідування злочинів, здійснюваній кожною зі сторін у рамках своєї компетенції властивими їй силами і методами.

На нашу думку, слід зауважити, що термін «взаємодія» в КПК України відсутній, але він застосовується в інших законах України – у зв'язку з чим даний термін та саме поняття «взаємодія» слід відрізняти від таких близьких до них за змістом понять, як: «взаємозв'язок», «узгоджені дії», «координація», «сприяння», «виконання доручень та вказівок», «надання допомоги» та інші, зміст яких роз'яснюється у відповідних правових нормах або випливає з їхнього змісту.

Оскільки в чинному КПК термін " взаємодія " не використовується у якості формально-визначеного терміну, що визначає вичерпний обсяг повноважень кожного із структурних підрозділів, на наш погляд, втрачається можливість проводити подальші порівняльно-оціночні дослідження ефективності механізмів впровадження та реалізації останнього із площини теоретичної у практичну.

Таким чином, із урахуванням вищенаведеного, маємо ситуацію, коли законодавець шляхом упорядкованого викладу положень КПК інтерпретує залучення оперативних підрозділів до проведення окремих слідчих (розшукових) дій (у тому числі негласних), як спосіб реалізації слідчим своїх повноважень, що відповідає змісту поняття взаємодії лише в окремих аспектах. [1]

В аспекті здійснення аналітико-пізнавальної діяльності в межах розгляду зазначеної теми, хотілось би відзначити, що станом на теперішній час у Кримінальному процесуальному кодексі України, окрім іншого, суттєво змінено процедуру розслідування кримінальних правопорушень, встановлення особи, яка скоїла злочин, та доведеності її вини, через що усталені алгоритми здійснення взаємодії внутрішніх ланок правоохоронного органу наразі не відповідають дійсності, що істотно, що нашу думку, знижує коефіцієнт результативності діяльності останнього.

Окремо слід відзначити, те, що здійснювана так звана «взаємодія» на практиці може бути відзначена як суто декларативна з огляду на наступне: в ч. 1 ст 40 КПК відзначається, що слідчий несе відповідальність за здійснення процесуальних дій, а зі змісту ч. 4 ст. 40 КПК України випливає, що за порушення у частині невиконання вказівок, наданих прокурором у письмовій формі, слідчий несе відповідальність у відповідності до ст. 381-1 КК України. Однак, жодне положення чинного законодавства не вказує на існування характерної відповідальності за порушення, допущені оперативними підрозділами під час здійснення ними своєї діяльності. З моменту вступу чинного КПК у дію «взаємодію» працівників оперативного підрозділу та слідчих можна охарактеризувати як «паперовий футбол», в якому слідчий з метою «розвантаження» надає оперативним підрозділам аркуш, або декілька, паперу із викладеним у ньому дорученням, а призначений виконавець з числа оперуповноважених «відписує» його зустрічними папірцями, вказуючи, що «отримати будь-яку інформацію, що може становити інтерес для слідства не видалось можливим». Вказаний алгоритм не є найгіршим, оскільки повсякчасним у практичних підрозділах є ситуація, коли «оперативники» взагалі не реагують на отримані доручення, чому сприяє зазначена вище прогалина у вигляді відсутнього дієвого механізму щодо притягнення до відповідальності за вчинені дії або бездіяльність. Відзначимо також, що оскільки нормативно закріпленою фігуруючою особою у кримінальному процесі у порівнянні «слідчий» та «оперуповноважений» є лише «слідчий», оперуповноважений поступово втрачає своє досить вагоме місце у відповідному правовому середовищі.

Такий підхід законодавця у подальшому призведе лише до закріплення хибного ставлення слідчого до ролі працівника оперативного підрозділу, оскільки, на нашу думку, у випадку розвитку подій у наголошеному напрямі, в процесі здійснення діяльності вище зазначеними носіями повноважень, слідчий набуде остаточно домінуючої ролі, що у подальшому або виключить необхідність існування посади оперуповноваженого у штаті ОВС, або ж призведе до усталення існуючих вже сьогодні відносин типу «сюзерен»-«васал», коли один спрямовує до виконання, а інший виконує, не вдаючись в подробиці здійснюваного, в результаті чого відзначена «декларативність» сьогоденної «взаємодії» відіграє своєрідну роль Дамоклова меча, усвідомлення значення якого, на наше переконання, має відбутися першочергово.

Таким чином, слід констатувати, що необачне розподілення законодавцем меж компетенції у співвідношенні «оперуповноважений»-«слідчий» само по собі спустошило сутність «взаємодії» і призвело до його декларативності у призмі практичної діяльності.

Введення в дію нового кримінального процесуального законодавства України (2012 року) на практиці відзначилось не лише заздалегідь передбачуваними покращеннями, а й певними недоліками, що за своїм внутрішнім змістом є такими, несвоєчасне усунення яких може призвести до нищівних наслідків.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: закон України від 11.08.2013, підстава 406-18. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 - Назва з екрана.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: закон України від 05.04.2001 № 2341-III від 04.07.2013, підстава 228-18. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 - Назва з екрана

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1991 р. // Відомості ВРУ. – 1992. - № 22. – Ст.303.

4. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [Електронний ресурс]: закон України від 19.11.2012, підстава 4652-17. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3782-12 - Назва з екрана.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРОРА – ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИКА ТА ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ

***Кузьменко О.П.**, здобувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, прокурор прокуратури Приморського р-ну м. Одеси*

Відповідно до статистичних даних, лише у 2014 році в Україні обліковано 119 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 294 КК України. Із них лише у 29 кримінальних провадженнях вручено повідомлення про підозру, з обвинувальним актом до суду направлено лише матеріали 3-х кримінальних проваджень вказаної категорії. На кінець 2014 року рішення не прийнято у 91 кримінальному провадженні щодо масових заворушень.

Ці та інші дані переконливо свідчать про складність розслідування кримінальних проваджень вказаної категорії, необхідність залучення до процесу розслідування не лише слідчих, що спеціалізуються на розслідуваннях злочинів проти громадського порядку, але й досвічених працівників оперативних підрозділів, спеціалістів-криміналістів, а також прокурорів-процесуальних керівників, обізнаних з особливостями розслідування масових заворушень. Важливе значення для розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень має узгоджена взаємодія між вказаними суб'єктами, одні з яких є обов'язковими, а інші долучаються до процесу розслідування у разі необхідності.

Результати аналізу слідчо-судової практики щодо кримінальних проваджень про масові заворушення переконливо доводить про наявність низки проблемних питань щодо узгодженої взаємодії між суб'єктами, що беруть участь у розслідуванні, які виникають, в першу чергу, на наш погляд, через їх численність, різний правовий статус та, часом, відомчу приналежність та підпорядкованість. Оскільки окреслене питання може бути предметом самостійного наукового дослідження, зупинемося лише на окремих проблемних аспектах взаємодії прокурора-процесуального керівника досудовим розслідуванням масових заворушень й працівників оперативних підрозділів, що беруть участь у розслідуванні.

Так, відповідно до ч. 1, 2 ст. 36 КПК України, прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності та здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. При цьому він наділений низкою повноважень, серед яких 1) починати досудове розслідування за наявності відповідних підстав; 2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; 3) доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; 4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України; 5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам та інші (п.п. 1-21 ч. 2 ст. 36 КПК України).

Відповідно до положень ст. 41 КПК України оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого або прокурора. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого але не має права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Така законодавча регламентація правового статусу прокурора-процесуального керівника досудовим розслідуванням та працівників оперативних підрозділів, на наш погляд, не є досконалою. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо вчинення масових заворушень встановлено, що через специфіку їх вчинення (масовий характер дій, велике коло осіб, що потрапляють у сферу інтересів правоохоронних органів, а також великої кількості потерпілий, свідків, яких необхідно допитати та провести щодо них інші процесуальні дії) до розслідування залучається значна кількість працівників оперативних підрозділів, що виконують доручення на проведення слідчих (розшукових) дій – у вивчених матеріалах від 5 до 38 працівників оперативних підрозділів. На наш погляд, наділяючи працівника оперативного підрозділу повноваженнями слідчого, позбавляти його права не лише здійснювати окремі процесуальні дії за власною ініціативою, але й звертатися з відповідним клопотанням до слідчого та прокурора-процесуального керівника, є неприпустимою помилкою законодавця, що негативно впливає на якість та швидкість розслідування передусім таких специфічних кримінальних правопорушень, як масові заворушення.

Результати опитувань оперативних працівників, слідчих, слідчих суддів, що мають досвід розслідування масових заворушень, переконливо доводять, що часто прокурори дають вказівки слідчим та оперативним працівникам лише з метою створення видимості керівництва, що пов'язано, в першу чергу із надмірною їх завантаженістю, недостатністю часу на ознайомлення із чисельними матеріалами кримінального провадження щодо розслідування масових заворушень, а інколи з непрофесіоналізмом й браком досвіду керівництва й професійної діяльності. Матеріали кримінальних проваджень щодо масових заворушень свідчать про те, що значна частина вказівок та доручень прокурорів – процесуальних керівників надається у перші дні розслідування та носить переважно загальний характер – "допитати потерпілих", "допитати свідків", "встановити власника спаленого автомобіля", "надати доручення на встановлення винуватої особи", "вирішити питання про обрання запобіжного заходу", "повідомити про підозру" тощо.

Як вірно вказується в науково-методичній літературі, небажання прокурорів змінювати свою роль у досудовому розслідуванні негативно впливає на їхні взаємовідносини із слідчими й оперативними співробітниками, а також значно зменшує ефективність досягнення результатів досудового розслідування.

ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З НЦБ ІНТЕРПОЛУ В УКРАЇНІ

***Любчик В.Б.,** кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ*

Велике значення у реалізації заходів конвенцій по боротьбі з організованою злочинністю важливою є взаємодія з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерполом і не тільки в частині розшуку злочинців і предметів. Генеральний секретаріат Інтерполу регулярно повідомляє країни про нові способи транспортування наркотиків, про хитромудрі схованки, що використовуються кур'єрами, перевалочні бази й пункти перепродажу, осіб, помічених у перевезенні наркотиків. Порівняно недавно в системі Інтерполу почав формуватися новий напрям співробітництва поліції країн-учасниць − виявлення джерел проходження грошових засобів, що переказуються в окремі банки із-за кордону на ім'я деяких ділків, що також сприятиме розкриттю наркозлочинів [1].

Постійне вдосконалення нормативно-правової бази міжнародного співробітництва й подальший розвиток зв'язків між правоохоронними органами дозволили останніми роками, крім основного завдання – міжнародного розшуку, активніше здійснювати викриття злочинних формувань, які мають міжнародні зв'язки. Практичним спростуванням так званої «альтернативної ідеї» є активізація з кожним роком двостороннього й багатостороннього співробітництва різних країн у галузі боротьби з незаконним обігом наркотиків. Так Індія і Пакистан, не зважаючи на серйозні розбіжності, уклали угоду, що передбачає негайну передачу один одному оперативних відомостей у галузі незаконного обігу наркотиків. Ряд держав уже офіційно домовилися, а інші розпочали переговори про обмін інформацією про методи й маршрути незаконного обігу наркотиків. У багатьох державах вже розроблені механізми міжнародної взаємодії, які припускають розкриття конфіденційної інформації про товарні та фінансові потоки з метою перекриття наркоторгівлі й особливо відмивання так званих «брудних грошей».

Можливості Інтерполу в боротьбі з організованою злочинністю й підстави звернення оперативних підрозділів МВС у НЦБ Інтерполу України наступні: введення в базу даних Інтерполу через НЦБ Інтерполу в Україні установчих даних, словесного портрета, фотокартки й дактилоскопічні картки, інформації про злочинну діяльність, даних про злочинне угруповання й ін. (повідомлення про включення в базу даних Генерального секретаріату Інтерполу осіб, причетних до діяльності злочинних угруповань).

Під час проведення оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з у сфері економіки, оперативні підрозділи МВС України через НЦБ Інтерполу в Україні мають можливість одержувати таку інформацію: офіційні назви комерційних структур та інших юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності за кордоном; прізвища й імена керівників таких структур; основні напрямки діяльності; розміри статутного капіталу; відомості про припинення діяльності; відомості кримінального характеру щодо їх керівників та інших працівників.

У разі виявлення підроблених грошових знаків через канали Інтерполу можна одержати інформацію про інші виявлені фальшиві банкноти, що мають одне джерело походження з вилученими, про місце перебування осіб, причетних до фальшивомонетництва, які перебувають за межами України. При затриманні іноземного громадянина за злочин, пов'язаний з підробкою грошей, – через НЦБ інформувати про це Генеральний секретаріат Інтерполу. У сфері боротьби з організованим наркобізнесом юридична допомога Інтерполу містить: збирання свідчень; проведення обшуків і арештів, обстеження предметів і місця; надання оригіналів або завірених копій відповідних документів (банківських, фінансових, фірмових або комерційних). При запобіганні та розкритті організованої злочинності у сфері міжнародного нелегального автобізнесу ОВС мають можливість записати інформацію: про власника транспортного засобу, зареєстрованого за кордоном; про дату й місце взяття на облік транспортного засобу чи зняття з обліку; перевірити транспортний засіб за обліками викраденого автотранспорту в зарубіжних країнах; ідентифікувати іноземний автомобіль чи його номерні знаки; оголосити міжнародний розшук викраденого в Україні транспортного засобу; ідентифікувати реєстраційні документи транспортного засобу [2].

У сфері боротьби з міжнародною терористичною діяльністю та незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухівки взаємодія МВС України з Генеральним секретаріатом Інтерполу здійснюється в трьох режимах: а) у пов'язаній діяльності з виявлення, запобігання й розкриття злочинів терористичного характеру; б) під час загрози вчинення злочинів терористичного характеру; в) під час вчинення злочинів терористичного характеру. Питання міжнародного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом вирішується через органи СБУ України. При проведенні оперативно-розшукової діяльності по розкриттю злочинів, пов'язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухівки й вибухових пристроїв через канали Інтерполу можна здійснювати перевірку вогнепальної зброї іноземного виробництва, боєприпасів, вибухових пристроїв і вибухових речовин та отримувати наступні види інформації: країна − виробник; основні технічні характеристики зброї, боєприпасів, вибухівки й вибухових пристроїв; час і місце реалізації зброї торговим підприємством або заводом-виробником; можливості експортування в інші країни; чи розшукується певна зброя або вибуховий пристрій; наявність відомостей кримінального характеру на осіб, які нею володіли; відомості про вчинення аналогічних злочинів в інших країнах.

Згідно статті 5^1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, визначені у статті 5 цього Закону, та правоохоронними і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна [3].

Література:

1. Наказ від 22 червня 2012 року N 560 «Про затвердження Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу».
2. Постанова кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220 «Про Національне бюро Інтерполу».
3. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс]: закон України від 18. 02. 1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 19. 11. 2012 р. № 3412-17.

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ЗЛОЧИННИМ УГРУПОВАННЯМ, ЩО СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ НА НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ

Максименко А.В., *заступник начальника управління у справах іноземців та осіб без громадянства – начальник відділу по роботі з біженцями Головного управління Державної міграційної служби України в Одеській області*
Науковий керівник: ***Рудой К.М.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Одеського державного університету внутрішніх справ*

Однією із характерних ознак нелегальної міграції виступає організована злочинна діяльність. Протидія організованим злочинним угрупованням, що спеціалізуються на нелегальній міграції, є одним із основних напрямків діяльності Державної міграційної служби України.

Державна міграційна служба України була утворена в рамках адміністративної реформи відповідно до Указу Президента України від 09.12.2010 № 1085. Служба поєднала в собі функції двох державних органів:

- Департамент громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб Міністерства внутрішніх справ України;
- Державний комітет у справах національностей та релігій.

Державна міграційна служба України (далі - ДМСУ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України.

Основними завданнями ДМСУ є реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі **протидії нелегальній (незаконній) міграції**, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, а також внесення пропозицій щодо формування державної політики у цих сферах.

Слід зазначити, що функція з протидії нелегальній міграції була передана ДМСУ досить нещодавно, після ліквідації підрозділів міліції міграційного контролю, яка існувала до грудня 2012 року, діяла у складі Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВСУ) але підпорядковувалася ДМСУ.

Ліквідація зазначених підрозділів з протидії нелегальній міграції передбачала необхідність збільшення граничної (штатної) чисельності працівників центрального апарату та територіальних органів ДМСУ на 1500 одиниць. Разом з тим, до теперішнього часу в складі ДМСУ відсутня додаткова чисельність та відповідні фінансові видатки на їх утримання.

Таким чином, з ліквідацією у структурі МВСУ підрозділів міліції міграційного контролю та відсутністю аналогічних підрозділів у системі Державної міграційної служби України, утворилася адміністративна прогалина, яка зашкоджує на професійному рівні виконувати завдання нашої держави з запобігання і протидії нелегальній міграції.

Не зважаючи на існуючу чисельну проблему кадрової прогалини, ДМСУ протягом 2013-2014 років, з метою притягнення до адміністративної відповідальності порушників міграційного законодавства, вжито низку заходів направлених на покращення взаємодії міграційних підрозділів з правоохоронними структурами, зокрема Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Службою зовнішньої розвідки України, Державною прикордонною службою України та Генеральною прокуратурою України. Крім цього, Державна міграційна служба України продовжує вживати заходи з проведення переговорів та укладання міжнародних договорів про реадмісію осіб з державами походження (транзиту) нелегальних мігрантів, в число яких входять: Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан. Також, уживаються заходи з розширення реадмісійного простору з іншими державами – потенційними постачальниками нелегальних мігрантів. Типові угоди про реадмісію осіб та імплементаційні протоколи передано до компетентних органів 7 держав: Афганістан, Бангладеш, Індія, Ірак, Пакистан, Китай, Шрі-Ланка.

Протягом 2013 року територіальними органами і підрозділами ДМСУ було виявлено та притягнено до адміністративної відповідальності 17,1 тис. осіб, у тому числі 13 581 іноземних громадян за порушення правил перебування в Україні (ст. 203 КУпАП) та 2 369 українських посадових та фізичних осіб (ст.ст. 204-206 КУпАП).

Також, упродовж минулого року службою було виявлено 1 853 нелегальних мігрантів, 1 413 порушників міграційного законодавства примусово повернені до країн громадянської належності, 83 іноземців-правопорушників видворено за межі України в примусовому порядку; 264 іноземним громадянам було скорочено строк перебування в державі, до 387 примусово повернених та примусово видворених застосовано санкцію заборони подальшого в'їзду в Україну на 3 роки.

Одним з найважливіших кроків 2014 року стало створення підрозділів ДМСУ з протидії нелегальній міграції, а також внутрішній перерозподіл функціональних обов’язків міграційної служби. Так, у квітні 2014 року, Міністром внутрішніх справ України було затверджено нову структуру апарату міграційної служби, завдяки чому відбулося утворення окремого підрозділу з питань протидії незаконній міграції в складі Департаменту у справах іноземців та осіб без громадянства ДМСУ.

З урахуванням останніх змін в штатній чисельності, перед керівниками територіальних органів було поставлено завдання щодо найшвидшого та невідкладного розроблення положень про підрозділи міграційного контролю, їх комплектування та виконання передбачених завдань щодо виявлення порушників міграційного законодавства та притягнення їх до відповідальності відповідно до вимог законодавства: адміністративно-застосовна практика, повернення іноземців-правопорушників до країн походження, у разі необхідності – поміщення їх до Пунктів тимчасового перебування іноземців з метою забезпечення виконання рішення суду про примусове видворення, реадмісії тощо.

Актуальними проблемами протидії організованій нелегальній міграції ДМСУ на сьогодні залишаються:

- відсутність власної бази під назвою «мігрант» або «нелегальний мігрант», що дозволили накопичування повних установчих даних осіб, їх відбитків пальців тощо;
- неможливість використовувати з боку ДМСУ інформаційних баз Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України та Державної прикордонної служби України. У зазначених базах зосереджується інформація щодо іноземних громадян, яка вкрай необхідна міграційним структурам при виконання функціональних обов’язків з протидії нелегальній міграції;
- відсутність місць для утримання іноземців та осіб без громадянства з моменту їх затримання та винесення стосовно них рішень про поміщення до пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України (у разі відсутності у затриманого документа, який посвідчує особу);
- слабо розвинута система ідентифікації, яка є наслідком того, що при відсутності в осіб документів, унеможливлюється прийняття рішення про їх примусове повернення до країни громадянського походження (так як не

можливо ідентифікувати особу в обмежені строки та немає документу, в який можливо ставити штамп про прийняте рішення). Вищезазначене стає слідством неможливості своєчасного звернення до суду для вирішення питання про примусове видворення іноземця, так як згідно ст. 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» примусовому видворенню обов'язково повинне передувати примусове повернення;

- відсутність в ДМСУ повноважень відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де служба не визначена суб'єктом оперативно-розшукової діяльності. Відсутність цих повноважень та оперативних підрозділів, які б виконували ці функції, фактично призвели до зупинення всіх оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення та видворення за межі держави нелегальних мігрантів, викриття причин і умов, які сприяють вчиненню противоправних дій, здійснення профілактики правопорушень на території України тощо, що раніше здійснювалися органами внутрішніх справ.

Вищезазначені проблеми не є вичерпаними, разом з тим, вони потребують вирішення на загальнодержавному рівні. Керівництвом ДМСУ вживаються заходи щодо активізації роботи у даному напрямку, але проблема комплектування підрозділів міграційного контролю залежить від прийняття Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності Міністерства внутрішніх справ», а також рішень Уряду України в сфері нормативно-правового врегулювання.

Література:

1. http://president.gov.ua/documents/12584.html;
2. http://dmsu.gov.ua/pro-dms-ukrainy/zagalna-informatsiya;
3. http://migraciya.com.ua/News/open-forum/ua-police-migration-control---eliminated-illegal-migration---the-green-light/;
4. http://novisa.org.ua/monit1/.

ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Мукоіда Р.В., *кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника кафедри ОРД ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*

Аналізуючи ситуацію, що склалася на сьогодні в нашій країні з відмиванням грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, можна зауважити, що, незважаючи на складність таких операцій, вони все ж можуть бути зафіксовані та розслідувані. Комерційні структури, що займаються відмиванням «брудних» коштів, особливо уразливі там, де вони перетинаються з легальним бізнесом і залишають документальні докази.

На виконання Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1] та відповідно до Порядку надання та розгляду узагальнених матеріалів, затвердженого міжвідомчим наказом Мінфіну України [3] та правоохоронних органів, експертна комісія Держфінмоніторингу України з розгляду узагальнених матеріалів і додаткових узагальнених матеріалів, підготовлених для подання правоохоронним та розвідувальним органам, за наявності достатніх підстав приймає рішення щодо направлення таких матеріалів до правоохоронних органів.

До участі в засіданнях експертної комісії можуть запрошуватися представники структурних підрозділів правоохоронних органів, завданням яких є запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, які затверджуються окремим розпорядчим документом відповідного структурного підрозділу правоохоронного органу.

Представники структурних підрозділів правоохоронних органів, які залучаються до участі в засіданнях експертної комісії, наділені консультативно-дорадчими функціями та мають право:

– знайомитися з короткими описами проектів узагальнених матеріалів (у табличній формі) та схемами фінансових операцій;

– вносити пропозиції щодо наявності або відсутності достатніх підстав для передачі узагальнених матеріалів до правоохоронного органу, його територіального підрозділу;

– вносити пропозиції щодо обсягу і терміну доопрацювання узагальнених матеріалів;

– вносити пропозиції щодо визначення правоохоронного органу, його територіального підрозділу, до якого рекомендується передати узагальнені матеріали;

– інформувати про стан розгляду раніше переданих до правоохоронних органів узагальнених матеріалів;

– вносити пропозиції щодо надання копій узагальнених матеріалів;

– вносити пропозиції щодо доцільності інформування правоохоронного органу щодо направлення узагальнених матеріалів до іншого правоохоронного органу, його територіального підрозділу тощо.

За наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція може бути пов'язана з фінансуванням тероризму, узагальнений матеріал негайно передається Службі безпеки України.

У разі наявності інформації, що територіальним підрозділом правоохоронного органу розпочато кримінальне провадження за ознаками предикатного злочину, та/або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та/або фінансування тероризму, експертна комісія може прийняти рішення про надання узагальненого матеріалу, пов'язаного з таким провадженням, безпосередньо до цього підрозділу.

У разі наявності інформації, що територіальним підрозділом правоохоронного органу проводиться оперативно-розшукова діяльність у межах оперативно-розшукової або контррозвідувальної справи відповідно до Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] та «Про контррозвідувальну діяльність», експертна комісія може прийняти рішення про надання узагальненого матеріалу, пов'язаного з такою справою, безпосередньо до цього підрозділу.

Протягом 2014 року проведено 145 засідань експертної комісії Держфінмоніторингу України з розгляду узагальнених матеріалів і додаткових узагальнених матеріалів, підготовлених для подання правоохоронним та

розвідувальним органам. З підготовлених 588 узагальнених та 234 додаткових узагальнених матеріалів направлено до органів:

- Генеральної прокуратури України – 14 узагальнених матеріалів та 15 додаткових узагальнених матеріалів;
- Міністерства доходів і зборів України – 202 узагальнені матеріали та 68 додаткових узагальнених матеріалів;
- Міністерства внутрішніх справ України – 345 узагальнених матеріалів та 141 додатковий узагальнений матеріал;
- Служби безпеки України – 27 узагальнених матеріалів та 10 додаткових узагальнених матеріалів [4].

Відповідно до інформації правоохоронних органів у кримінальних провадженнях, розпочатих правоохоронними органами за результатами розгляду узагальнених матеріалів Держфінмоніторингу України, загальна вартість арештованого майна (коштів) становить 590,56 млн. грн. та вилученого майна (коштів) – 8,12 млн грн. [5].

Основними суб'єктами підсистеми кримінально-правового контролю в МВС України є підрозділи Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків, Управління боротьби з кіберзлочинністю МВС України, Департамент протидії злочинності у сфері економіки. Взаємодія повинна організовуватися як з боку Держфінмоніторингу, так і з боку оперативних підрозділів, для яких інформація про підозрілі операції (що отримується з Держфінмоніторингу) є важливою складовою інформаційно-аналітичного забезпечення їх роботи.

Обов'язковою умовою успішного розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, налагоджена координація і взаємодія діяльності між різними органами і структурами, у компетенцію яких входить протидія цьому різновиду злочинів. На сьогодні згідно до чинного законодавства цих структур створено достатньо багато, але провідне місце серед них займає Державний комітет з фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг України). Саме на цей контролюючий орган, виходячи з його компетенції, покладені завдання щодо забезпечення належної координації між суб'єктами первинного та державного фінансового моніторингу, іншими державними органами, в тому числі і правоохоронними, з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

На думку Л.І. Аркуші, основними формами взаємодії Держфінмоніторингу України з правоохоронними органами є такі:

1) надання Держфінмоніторингом України за наявності достатніх підстав правоохоронним органам, згідно з їх компетенцією, узагальнених матеріалів про фінансові операції, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму;

2) надання допомоги правоохоронним органам в одержанні інформації від міжнародних організацій з питань протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;

3) надання доступу відповідним підрозділам правоохоронних органів до єдиної інформаційної системи і бази даних у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

4) інформування правоохоронних органів стосовно розроблених типологій відмивання «брудних» коштів, а також рекомендацій щодо їх виявлення і документування;

5) надання правоохоронним органам консультаційної допомоги зі спеціальних питань в процесі розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом;

6) залучення працівників територіальних підрозділів Держфінмоніторингу України в якості спеціалістів до проведення окремих слідчих дій у провадженнях про злочини, передбачені ст.ст. 209, 209-1 КК України, і предикатних злочинів (під час проведення виїмки, обшуку, допиту тощо);

7) участь працівників правоохоронних органі в разі необхідності у проведенні контрольних заходів співробітниками Держфінмоніторингу України.[6]

Пріоритетною формою взаємодії Держфінмоніторингу України з правоохоронними органами в процесі виявлення та розслідування фактів відмивання «брудних» коштів слід визнати надання ним відповідних узагальнених матеріалів на адресу правоохоронних органів щодо фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму. Порядок надання такого роду узагальнених матеріалів визначено у спільних наказах Держфінмоніторингу України і відповідного правоохоронного органу, зокрема:

1. Наказ Міністерства фінансів України від 17.01.2012 р. № 22 «Про затвердження Порядку надання Державною службою фінансового моніторингу України Національному банку України інформації для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням банками вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму».

2. Наказ Міністерства фінансів України від 28.02.2013 N 344, Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 28.02.2013 N 281 «Порядок обміну інформацією між Державною службою фінансового моніторингу України і Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»

3. Наказ Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 21 березня 2013 р. за N 452/22984 «Про затвердження Порядку обміну інформацією між Державною службою фінансового моніторингу України і Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»

4. Наказ Міністерства фінансів України від 21 березня 2013 р. за N 452/22984 «Про затвердження Порядку обміну інформацією між Державною службою фінансового моніторингу України і Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»

5. Наказ Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 28.03.2013 N 434/567/5 «Про порядок обміну інформацією між Державною службою фінансового моніторингу України і Міністерством юстиції України для підвищення ефективності здійснення нагляду за додержанням суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог

законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»

6. Наказ Міністерства фінансів України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства доходів і зборів України, Служби безпеки України від 02.12.2013 N 1026/1184/739/484 «Про затвердження Порядку надання та розгляду узагальнених матеріалів».

Відповідно до цих наказів Держфінмоніторинг України за наявності достатніх підстав надає правоохоронним органам узагальнені відомості про фінансові операції, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму (про зміст проведених операцій, осіб, що причетні до цих операцій, реквізити банків, рахунки і т.п.). Правоохоронні органи, в свою чергу, повідомляють Держфінмоніторинг України про реєстрацію вказаної інформації та результату її перевірки. В разі необхідності вони можуть звертатися із запитами до Держфінмоніторингу України за додатковою інформацією. При цьому, зазначені структури здійснюють взаємний облік переданих/одержаних матеріалів. Так, Держфінмоніторингом України щомісячно проводиться звірка з правоохоронними органами щодо результатів розгляду узагальнених матеріалів, за результати якої складаються акти звірок. Стосовно узагальнених матеріалів ведуться картки обліку та статистичні форми.

Для досягнення ефективності у протидії легалізації доходів існує гостра потреба в організації міжвідомчої (зовнішньої) інформаційної взаємодії. На нашу думку, найперспективнішим шляхом такої взаємодії є створення інтегрованих баз даних, які міститимуть оперативно значиму, довідкову та аналітичну інформацію та будуть наповнюватись усіма підрозділами не залежно від відомчої підпорядкованості.

Література:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 19.12.2014. № 1702-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50-51. – Ст. 2057. (з наступними змінами та доповненнями).

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. (з наступними змінами та доповненнями).

3. Наказ Міністерства фінансів України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства доходів і зборів України, Служби безпеки України від 02.12.2013 N 1026/1184/739/484 «Про затвердження Порядку надання та розгляду узагальнених матеріалів».

4. Інформація про розгляд правоохоронними органами узагальнених матеріалів, наданих Держфінмоніторингом України у І півріччі 2014 року . – Режим доступа :http://www.sdfm.gov.ua/content/fi-le/Site_do cs/2014/2014 1119/protokol.pdf.

5. Рада з питань дослідження методів та тенденцій у відмиванні доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванні тероризму. Протокол засідання № 15 від 27 жовтня 2014р. – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2014/20141119/protokol.pdf

6. Аркуша Л.І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. – Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2011.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СЛІДЧИМИ ОВС І ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, УЧИНЕНИХ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Нєдов Р.С., *старший оперуповноважений ВДСБЕЗ УМВС України на Придніпровській залізниці*

Науковий керівник: ***Дараган В.В.,*** *кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

На рівні стрімкого розвитку ринку інтелектуальної власності в Україні все більше явним стають і негативні явища, які разом з ним розвиваються, такі як незаконне відтворення, поширення й використання продуктів інтелектуальної творчої діяльності (так зване «піратство») через мережу Інтернет. Україна зможе посісти належне місце у Європі та світі за умови опанування інноваційного шляху розвитку, створення належних організаційних і правових умов, щодо охорони комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Питанням взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів займалося багато вчених процесуалістів та криміналістів, зокрема О.М. Бандурка, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, Ю.М. Грошевий, Є.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, А.Я. Дубинський, Г.О. Душейко, Захаров В.П., В.С. Зеленецький, В.П. Корж, Л.М. Лобойко, Є.Д. Лук'янчиков, О.Р. Михайленко, М.А. Погорецький, Пчолкін В.Д., Б.Г. Розовський, С.М. Стахівський, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило та багато ін.

У новому тлумачному словнику термін «взаємодія» означає взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погодження дій між ким-небудь [6, с. 188]. В юридичній літературі це поняття висвітлено досить широко.

Розглянемо думки різних авторів про сутність взаємодії. В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько та інші вчені-криміналісти розглядають взаємодію як вищий ступінь консолідації сил і засобів правоохоронних органів, наділених законом відповідними повноваженнями. Вони вважають, що взаємодія в процесі розкриття й розслідування злочинів являє собою узгоджену діяльність різноманітних ланок однієї або декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу [5].

В.Д. Пчолкін формулює поняття взаємодія, як засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування сил, засобів і методів для своєчасного виявлення, попередження та розкриття злочинів [7, с. 130]. О.М. Бандурка зазначає, що взаємодія – це комплекс спільних або узгоджених за часом і місцем дій кількох оперативних підрозділів щодо

вирішення певних завдань у боротьбі зі злочинністю спільними зусиллями [8, с. 140]. В.П. Захаров уважає, що під взаємодією слід розуміти засновану на законах, узгоджену за метою, місцем і часом сумісну діяльність, що спрямована на інтеграцію зусиль, ефективне та комплексне використання сил, засобів і методів оперативних підрозділів [9, с. 140].

Взаємодія між слідчими та оперативними підрозділами органів внутрішніх справ регламентується Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (розділ 5) [2], Кримінально-процесуальним кодексом України [3] та Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень затверджену наказом МВС України від 14.08.2012 року № 700 [4]. В жодному із зазначених нормативних документів що таке взаємодія не розкривається.

Згідно п.1.1. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ України є попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб (Інструкція) [4].

При детальному аналізі Інструкції, можливо зробити висновок, що саме слідчий відграє головну (керуючу) роль у взаємодії з оперативними підрозділами. Він у формі доручень надає оперативним підрозділам вказівки про необхідність виконання тих чи інших дій. Згідно п. 6.3. Інструкції співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора. Доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. На нашу думку заборона проведення слідчих дій оперативними підрозділам без доручення слідчого є правильним. Так як в противному випадку це призвело би до сумбурності, непослідовності розслідування. Шо в свою чергу відобразилось би на якості розкриття кримінального правопорушення.

Але все ж таки, на нашу думку, необхідно розробити механізм для врахування пропозицій оперативних працівників при розслідування кримінальних проваджень. Частково це питання відображено в розділі 7 Інструкції, а саме:

- п. 7.1. За наявності достовірної інформації про наміри підозрюваного, відносно якого застосовано запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою, переховуватися від органів досудового розслідування; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, співробітник оперативного підрозділу складає мотивований рапорт, який доповідає начальнику слідчого підрозділу для прийняття рішення про зміну запобіжного заходу на більш суворий у порядку, встановленому КПК України.

- п. 7.2. У разі виявлення співробітником оперативного підрозділу при виконанні доручення слідчого обставин, що свідчать про необхідність проведення обшуків у житлі чи іншому володінні особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб, ним складається мотивований рапорт, який доповідається начальнику оперативного підрозділу для прийняття рішення про проведення обшуку в порядку, встановленому КПК України

Так, наприклад, при анкетуванні оперативних працівників та слідчих різних підрозділів встановлено, що при розслідуванні кримінальних проваджень в сфері інтелектуальної власності, вчинених через мережу Інтернет слідчі органів внутрішніх справ в більшості випадків (75 %) не знають, що робити. І у випадку розслідування таких кримінальних проваджень виконували б пропозиції оперативних працівників. Тому, на нашу думку, в нормативному полі необхідно запровадити систему ініціативних рапортів. Такі рапорти надсилались би начальником оперативного підрозділу на ім’я начальника слідчого підрозділу, та після резолюції останнього були б обов’язкові для виконання слідчими.

Також при анкетуванні оперативних працівників встановлено, що значна кількість слідчих (30%) не зважає на пропозиції оперативних працівників при розслідуванні кримінальних проваджень в сфері інтелектуальної власності, що в подальшому негативно відображається на результатах розслідування.

Тому у випадку ігнорування пропозицій оперативних працівників, на нашу думку, на нормативному рівні необхідно запровадити механізм надсилання ініціативних рапортів на ім’я процесуальних керуючих. А вже вони в свою чергу оцінивши доцільність пропозицій оперативних працівників можуть прийняти рішення про надання слідчому обов’язкових для виконання вказівок по кримінальному провадженню.

Отже, на наш погляд, нормативне врегулювання механізму надання оперативними працівниками на ім’я слідчого пропозицій по ходу розслідування кримінальних проваджень позитивно вплинуло би на результати розслідування.

Література:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12.

2. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3341-12.

3. Кримінально процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

4. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень затверджена наказом

МВС України від 14.08.2012 року № 700 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html.

5. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Жу- равель та ін.] ; за ред. В.Ю. Шепітька. – 4-те вид., переробл. і доп. – Х. : Право, 2008. – С. 279.

6. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. – Т. 1 / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Атіка, 2001. – 926 с.

7. Оперативне розпізнавання: монографія / В.А. Некрасов, В.Я. Мацюк, Н.Є. Філіпенко, Л.В. Родинюк.- К.: КНТ, 2007. – 216 с.

8. Бандурко О.М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Ч.1 / О.М. Бандурка. – Х: Вид-во НУВС, 2002. – 336 с.

9. Захаров В.П. Проблеми діяльності оперативних підрозділів кримінально-виконавчої системи щодо боротьби зі злочинністю : автореферат дис. … юрид. Наук : 21.07.04/ Захаров Василь павлович. – Х., 2012. – 40 с.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІДЕРІВ І АКТИВНИХ УЧАСНИКІВ РЕЙДЕРСЬКИХ ЗАХОПЛЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ

Немно Ю.М., *старший лаборант кафедри криміналістики*
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: ***Аркуша Л.І.,*** *доктор юридичних наук, професор*

Загальновідомим є той факт, що історичний розвиток подій у державі і світі йде по спіралі. Іншими словами, «мода повертається». Не стало виключенням у цьому сенсі і таке суспільно та економічно небезпечне явище, як рейдерство.

Зарекомендувавши себе як надприбутковий бізнес, що не потребує значних витрат та вкладень капіталу, рейдерські захоплення підприємств набирають обертів. Користуючись політичною нестабільністю, економічною слабкістю та неспроможністю легальними бізнес-структурами дати відсіч, рейдерські групи знов розпочали активну діяльність. Поступово оновлюючи кількісний та якісний суб'єктний склад, опановуючи новітні сучасні технології, застосовуючи нові схеми та використовуючи способи, які зарекомендували себе як найбільш дієві, рейдери відновили діяльність, з якою активно боролися органи внутрішніх справ у дев'яностих роках XX сторіччя.

Особливий інтерес, на нашу думку, являє собою оновлення суб'єктного складу рейдерських груп. Якщо ще двадцять років тому рейдерами були лідери злочинних груп та організацій, у підпорядкуванні яких знаходилися лише їх власні силові ресурси, то сьогодні рейдерський склад зазнав значних якісних змін.

Перед наданням детальної характеристики оновленого суб'єктного складу рейдерських груп необхідно, перш за все, дати визначення поняттям «рейдер» та «рейдерство».

Рейдер (англ. raider, від raid - нападник [1, с. 490]) - це фізична або юридична особа, яка спеціалізується на перехопленні оперативного керівництва підприємством чи заволодінні його власністю, використовуючи для цього спеціально інсценований бізнес-конфлікт та інші заходи [2, с. 8].

Рейдерство – вилучення майна на законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо) [3].

У своєму дисертаційному дослідженні З. Тарханова пояснює термін «рейдерство» через похідне від нього поняття «рейдер» - найнятий професіонал, який використовує кримінальні методи захоплення чужої власності, як-то підроблення документів, фальсифікація судових рішень, знищення реєстру, все, що дозволяє захопити контрольний пакет акцій, ліквідні активи, товари, немайнові активи підприємства [4, с. 5].

Д. Зеркалов визначає рейдерство як процес захоплення власності фірми або перехоплення оперативного управління за допомогою спеціально створеного та розіграного бізнес-конфлікту [2. с. 8].

У своїх наукових працях А. Кірєєв розуміє під рейдерством систематичну проектну діяльність на ринку корпоративного контролю, що спрямована на протиправне отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності із завданням їм економічного та інших видів збитків [5, с. 4].

О. Кальман та А. Погорецький виділяють чотири основні способи захоплення підприємства: через акціонерний капітал, через кредиторську заборгованість, через органи управління, шляхом оспорювання підсумків приватизації [6, с. 150].

Аналізуючи проблему рейдерства в Україні, зокрема стан суб'єктного складу даного виду злочинного правопорушення, С. Москаленко зауважує, що ринок рейдерських послуг в Україні складається приблизно зі сотні середніх і дрібних фірм, здебільшого юридичних. Структура фірми-рейдера має багато спільного з PR-компанією.

Рейдерська організація діє на основі проектного менеджменту: команда та варіанти рейдерської атаки підбираються під кожний конкретний проект. Кожен член організації має конкретні завдання. Цікаво, що середній вік рейдерів – лише 25 років. Очолює організацію лідер-стратег – як правило, людина з певним життєвим досвідом [7, с. 118]. Здебільшого, лідерами рейдерських груп є представники олігархічного прошарку населення, які прагнуть домогтися монополії на певному ринку продажу продукції чи надання послуг та інвестиційні компанії.

Загалом персонал фірми-рейдера (рейдерської групи) можна поділити на дві групи: обов'язковий (без участі яких рейдерське захоплення є неможливим, оскільки вони забезпечують життєздатність самого процесу недружнього поглинання) та факультативний (відсутність якого не загрожує життєздатності рейдерського захоплення, але є бажаним через низку факторів).

До обов'язкового персоналу фірми-рейдера можна віднести:

- юриста;
- економіста;
- особу (осіб), яка відповідає за зв'язки з органами виконавчої влади і місцевого самоврядування;
- особу (осіб), яка відповідає за зв'язки з криміналітетом.

До факультативного персоналу належать:

- психолог;

- журналіст;
- колишні працівники спецслужб;
- приватні охоронні структури.

Широкого поширення останнім часом набуло залучення та використання приватних охоронних структур у рейдерських захопленнях підприємств. Базуючись на аналізі матеріалів засобів масової інформації у контексті висвітлення активної діяльності рейдерських груп, особливо у сфері паливно-енергетичного комплексу України, можна констатувати стовідсоткову ефективність участі приватних охоронних структур у рейдерських захопленнях. Це пояснюється наступними факторами:

- персонал приватної охоронної структури характеризується високим рівнем дисципліни та самоорганізації;
- персонал є фізично підготовленим на високому рівні (щонайменш володіють навичками ведення рукопашного бою, східних бойових мистецтв, різновидів боротьби);
- охоронці не мають наркотичної чи алкогольної залежності;
- персональний склад приватної охоронної структури є тактично підготовленим;
- охоронці не мають непогашеної та незнятої судимості за вчинення умисних злочинів;
- у їх розпорядженні знаходяться спеціальні засоби зв'язку та оборони (рації, гумові кийки, газові балончики, пневматична зброя та ін.);
- персонал має навички застосування різних видів зброї (від холодної до вогнепальної) та ін.

Зокрема, перелік активних учасників можна доповнити такими категоріями осіб, як:

- лобісти;
- представники органів місцевого самоврядування;
- представники органів виконавчої влади різних рівнів;
- представники органів судової влади;
- представники правоохоронних органів (як діючих, так і у відставці);
- представники банківських структур.

Література:

1. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Я. М. Шкарупа. – М.: Наукова думка, 2000. – 680 с.
2. Зеркалов Д. В. Рейдеры : пособие / Д.В. Зеркалов. – К.: КИТ, 2007. – 188 с.
3. Рейдер (економіка) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki
4. Тарханова З. З. Функционирование института рейдерства в РФ: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 09.00.01 / З.З. Тарханова. – Владикавказ, 2008. – 23 с.
5. Киреев А. Ю. Рейдерство в российской экономике: сущность, тенденции и возможности противодействия: автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05/ А. Ю. Киреев. – М., 2005. – 21 с.
6. Кальман О. Г. Рейдерство: причини та заходи протидії/ О. Г. Кальман, М. А. Погорецький//Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Запоріжжя: ЗЮІ ДЦУВС, 2009. – № 3. – С. 150-160.
7. Москаленко С. М. Рейдерство: загальна характеристика, окреслення проблеми та шляхи боротьби / С.М. Москаленко // Юридичний журнал. – 2007. – № 3. – С. 117–119.

МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Несвітайло І.І., *здобувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: ***Аркуша Л.І.,*** *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*

Моделювання є засобом відображення і пізнання навколишнього світу і застосовується в різних галузях науки і практики, у тому числі у слідчій діяльності. За допомогою моделювання висуваються і перевіряються різні гіпотези. У слідчій практиці цей метод використовується мало. У криміналістичній літературі, як правило, розглядалися тільки окремі його сторони [2; 3; 4; 11; 13].

При моделюванні якого-небудь об'єкту може бути використаний не сам об'єкт, а модель, яка заміщає його та є засобом отримання інформації про об'єкт, замінює його, дає нову інформацію про об'єкт [9, с. 7] . В.А. Штофф дає наступне визначення поняття моделі: "Під моделлю розуміється система, що подумки представляється або матеріально реалізується, яка здатна замінити його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт" [13, с. 197].

При розслідуванні застосовуються особливі різновиди моделей і специфічні прийоми моделювання. Моделювання при виконанні слідчих (розшукових) дій використовується для перевірки вже наявних і отримання нових доказів, дослідження версій у випадках, коли безпосереднє вивчення об'єктів неможливе або недоцільне. Засоби і прийоми моделювання тут різноманітні (в цілях отримання інформації про об'єкт, про яку-небудь ситуацію і так ін..).

Теоретична модель складу злочину розробляється з урахуванням властивості злочину. Модель складу злочину є робочим інструментом, що допомагає слідчому правильно застосовувати кримінальний закон.

Криміналістична модель поведінки суб'єкта у зв'язку з вчиненням злочину базується на кримінально-правовій моделі злочинця [8, с.268].

Моделі суб'єкта злочину - це моделювання об'єкту, тобто відображення поведінки злочинця до вчинення злочину, під час вчинення і після вчинення. Модель - кінцева форма знань, за якою йде перетворення дійсності [7, с. 45]. .

Існують різні стадії моделювання, але вузлові стадії зазвичай зводяться до побудови, вивчення, перевірки і перетворення моделі [3, с.60-61] .

Моделювання в слідчій практиці застосовується для встановлення особи злочинця, жертви, події злочину. І в кожному конкретному випадку застосовується особливий метод, який залежить від об'єкту, що вивчається.

Створена модель допомагає слідчому перевірити наявну у нього інформацію і отримати нову. Моделі є джерелом доказової інформації і дозволяють досліджувати і пояснити зв'язок між елементами складу злочину. Моделювання є і методом накопичування криміналістичної інформації, сконцентрованої в обліках по встановленню і розшуку злочинців [9, с.16-19,79-86].

Моделювання в слідчій практиці може бути як самостійною дією, так і елементом інших слідчих (розшукових) дій. Уявне моделювання є ефективним засобом розслідування злочинів, у тому числі і вбивств на замовлення. На початку розслідування слідчий має в розпорядженні мінімум інформації про подію злочину, про злочинця і уявне моделювання є тим пізнавальним засобом, який сприяє розкриттю злочину. С.В. Лаврухін пише, що побудова моделі-гіпотези можливо за наявності хоч би мінімуму інформації про модельований об'єкт, початкова модель якого підлягає перевірці і з гіпотези перетвориться у форму достовірного знання про нього [8,с.310-311].

Створена слідчим модель допомагає відновити подію злочину і встановити обставини, які цікавлять у провадженнях про вбивства на замовлення.

Із двох напрямів моделювання - ретроспективного (встановлення сутності злочину) і перспективного (прогнозування наслідків злочину) - у програмі розслідування частіше використовується ретроспективне моделювання, яке ґрунтується на ознайомленні з обстановкою злочину, речовими доказами і так ін.

Центральне місце у ретроспективній моделі належить гіпотезі-версії, яка будується за законами логіки. Вона містить в собі вірогідне пояснення фактів. Модель акумулює інформацію про подію злочину, отриману при виконанні слідчих (розшукових) дій і використану у якості доказів, аналіз якої дозволяє скласти цілісну картину події. Перспективне моделювання отримує вираження в плані розслідування, який відбиває засоби і методи, які будуть застосовані слідчим в ході розслідування злочину. Елементами перспективної моделі є; версія, робоча програма, тобто модель поведінки слідчого в ході розкриття злочину, створювана на основі конкретної слідчої ситуації. Робоча програма включає розробку загальних напрямів розслідування, тактики слідчих (розшукових) дій. У зв'язку з отриманням нової інформації, програма може змінюватися і створюватися нова. Це залежить від зміни слідчим версій [9, с. 7].

О.О. Протасевич пише, що загальноправовими інформаційними моделями слідчих дій є норми КПК , які допомагають слідчому визначати завдання слідчих дій, засоби та методи їх вирішення. Він також визначає, що мисленні моделі способу вчинення злочину, мислена модель злочинця, є джерелами інформації про особу, яка вчинила злочин. При перевірці побудованої моделі слідчий вивчає осіб, причетних до вчинення злочину [12, с.13-19, 34-35].

Моделювання при розслідуванні вбивств на замовлення використовується для перевірки достовірності наявних доказів і для отримання нових; висування і перевірки версій. Створення моделі дозволяє слідчому пояснити зв'язок між механізмом вчинення вбивства і його наслідками; фактами і явищами; зв'язок співучасників [6, с. 120-121].

Застосовуючи метод моделювання при розслідуванні вбивств на замовлення, слідчий повинен встановити і довести обставини, які свідчать про замовний характер вбивства, вивчити елементи криміналістичної характеристики.

В.Ф. Єрмолович дає поняття криміналістичної характеристики злочину як системи інформації про злочин і її відображення в об'єктивній дійсності і у свідомості людей у вигляді матеріальних і ідеальних слідів [5, с.15].

Визначення криміналістичної характеристики пропонували різні вчені-криміналісти. Тому, не вдаючись до розгляду загальних питань криміналістичної характеристики, чому присвячено значну кількість робіт [1; 10; 14], можемо зазначити, що у провадженнях про вбивства на замовлення найбільш суттєвими є наступні її елементи: 1) суб'єкт, тобто особа злочинця (злочинців); 2) мотиви та мета суб'єкта; 3) об'єкт (предмет) посягання – особа потерпілого; 4) механізм вчинення вбивства на замовлення, тобто спосіб вчинення та приховування злочину, обставини вчинення, особливості слідоутворення.

Саме перелічені елементи і повинні розглядатися в тісному взаємозв'язку, а знання окремих елементів криміналістичної характеристики вбивств на замовлення дозволяє побудувати модель вчиненого злочину.

Література:

1. Бахин В.П, Криминалистическая характеристика преступлений как элемент расследования / В.П. Бахин. - М., 2000.
2. Белкин Р.С., и др. Криминалистика и доказывание / Р.С. Белкин, А.И. Винберг. -М., 1969.
3. Вартофский М. Модели. Репрезентация и научные понимания / М. Вартофский. - М, 1988.
4. Густов Г.А. Моделирование при расследовании преступлений / Г.А. Густов. - Л., 1989.
5. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Мн. 2001. - С.15.
6. Кустов А.М. Механизм преступления: теория и практика / А.М. Кустов. - М., 2001. - С. 120-121.
7. Кутырёв В.А. Современное социальное познание / В.А. Кутырев. - М., 1988. С. 45.
8. Лаврухин С.В. Поведение преступника как объект криминалистического моделирования / С.В. Лаврухин. - Саратов, 2006. - С. 268.
9. Лузгин И.М. Моделирование при расследовании преступлений / И.М. Лузгин. - М.,1981. - С. 7.
10. Медведев С.И. Криминалистическая характеристика преступления / С.И. Медведев. - Караганда, 1977.
11. Образцов В.А. Криминалистика / В.А. Образцов.- М., 1996.
12. Протасевич А.А. Серийные преступления, сопряжённые с насилием, как объект криминалистики / А.А. Протасевич.- Иркутск, I999. - С. 13-19,34-35.
13. Штофф В.А. Моделирование и философия / В.А. Штофф. - М.; Л., 1996.
14. Яблоков Н.П. Криминалистическая характеристика. Криминалистика / Н.П. Яблоков. - М., 2005.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ, СЛІДЧИХ ТА ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Поліщук О.В., *старший викладач кафедри кримінального процесу*
Одеського державного університету внутрішніх справ

Основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з підрозділами ОВС та представниками інших правоохоронних органів України є попередження, виявлення та ефективне розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності винних осіб, відшкодування завданої школи громадянам та юридичним особам усіх форм власності, а також відновлення порушених прав та інтересів.

Кримінальним процесуальним кодексом України термін «взаємодія» не вживається, однак, використовується такий вид взаємодії слідчого з оперативним підрозділом, як «виконання доручення». Оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого (ч. 1 ст. 41, ч. 6 ст. 246); під час виконання доручень слідчого співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41); доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ч. 3 ст. 41); виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручене відповідним підрозділам органів внутрішніх справ (ч.1 ст. 143); службова особа органу, що отримав доручення, зобов'язана в найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення (ч. 6 ст. 232); розшук підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам (ч. 3 ст. 281).

Кримінальним процесуальним кодексом України інші форми й види взаємодії оперативних та слідчих не передбачено. Але дане питання врегульовано відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами.

Існують такі форми й види взаємодії оперативних та слідчих підрозділів, а саме:

1. ***Залежно від етапу кримінального провадження:*** взаємодія на етапі надходження заяви і повідомлення про кримінальне правопорушення; взаємодія на початковому етапі кримінального провадження (при реалізації матеріалів ОРД); взаємодія під час оперативного супроводження досудового розслідування; взаємодія по зупиненому кримінальному провадженні.

2. ***Залежно від виду вчиненого кримінального правопорушення:*** передбачено особливості взаємодій під час їх розслідування (при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканності особи або кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

3. ***Залежно від суб'єкта вчинення кримінального правопорушення:*** розслідування кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій.

4. ***Залежно від стадії кримінального процесу:*** взаємодія на стадії досудового розслідування та на стадії судового розгляду.

Слід зазначити, що п. 1 ч. 2 ст. 39 КПК України надає право керівникові органу досудового розслідування визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи. Виходячи з цього, слід розрізняти існування окремих форм та видів взаємодії оперативних та слідчих підрозділів на рівні слідчих груп та слідчо-оперативних груп.

Згідно Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів, затвердженої наказом МВС України від 26.10.2012 р. № 962, регламентовано порядок взаємодії слідчого з працівниками Експертної служби МВС України. Спеціалісти також можуть залучатися до участі в кримінальному провадженні за рішенням суду, слідчого судді, прокурора, клопотанням сторони захисту.

Таким чином, особливості взаємодії слідчого з іншими підрозділами ОВС та представниками правоохоронних органів інших відомств і служб повинна ґрунтуватися на засадах взаємності, відкритості, конфіденційності, плановості та безпосередності.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90-91).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Норма, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан,2012. – 1224 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За загальною редакцією С.В. Ківалова, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одіссей, 2013. – 1104 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 03 листопада 2014 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2014. – 284 с.
5. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П.Пшонки. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
6. Наказ МВС України від 14.08.2012 р. № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень».
7. Інструкція про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів, затверджено наказом МВС України від 26.10.2012 р. № 962.

THE SPECIFIC ISSUES OF COOPERATION AMONG SUBJECTS PERFORMING PREVENTION OF THE JUVENILE DELINQUENCY

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРОФІЛАКТИКУ ДИТЯЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Порохня В.В., *ад'юнкт кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник: ***Волошина О.В.,*** *кандидат психологічних наук, доцент, в.о. заступника начальника відділу кадрового забезпечення – начальника відділення психологічного забезпечення Національної академії внутрішніх справ*

Porohnya V.V., *Student of post-graduate courses of the chair of legal psychology of the National Academy of Internal Affairs*

***Voloschina O.V.**, Candidate of psychological sciences, decent acting deputy chief of staff support – the head of a psychological support of the National Academy of Internal Affairs*

The permanent change in the reorganization of state agencies and institutions, the priorities of which are preventive and educational work, social rehabilitation of juveniles with deviant behavior is leading to increases of negative indicators in the dynamics of misdemeanors committed by children.

Formed by the state complex system of prevention is characterized by the variety of subjects that differ in their character, scope, powers and forms; the inconsistency among subjects; overlapping of functions and authority and other, consequently it does not allow to talk about the effectiveness of the system and its compliance with the requirements of modern society. The appropriate level of cooperation, clear division of functional responsibilities and timely coordination among subjects it is the most qualitative prevention of offenses committed by juveniles and also the effectiveness of preventing the negative effects of child behavior.

Undoubtedly that one of the ways to improvement the system of prevention offenses among children is served properly lack of cooperation and coordination of all government departments and agencies, because they operate aimed at: preventing neglect and homelessness of children, identifying the causes and conditions contributing it; protection rights and interests; psychological rehabilitation of children who are under adverse conditions or dangerous situation; re-socialization maladjusted children and adolescents (offenders involved in drugs, alcohol, prostitution and other).

In legal literature the definition of «interaction» as an activity among subjects performing prevention of offenses committed by children is characterized in controversial way. Instance, Korenev supports the idea that the interaction is served as the coordination of two or more not subordinated to each other service in charge of common objectives for achieving one goal. It could be reflected in common planning, information sharing, performing particular tasks [1, c. 56]. And Zagornij considers that cooperation is the consistent joint activities of the variety of different subjects and synergy is the means of ensuring the harmonization and management of these activities [2, c. 6-7]. The appropriative point of scientists view is about determining cooperation among law enforcement authorities in the field of prevention the illegal behavior of children as required, joint activity, which is based on the normative and legal acts in certain organizational forms and agreed on the purpose, place and time, and which is directly aimed at providing quality and effective performance of their tasks to ensure the implementation of the constitutional rights and freedoms of Ukraine children predisposed to commit offenses, as well as those who has conflicts with law [3, c. 216-224]. Therefore, the number of basic features that characterize the cooperation of subjects in the structure for prevention of juvenile delinquency are defined and they are: consistency of measures for their purpose, time and place of execution; differentiation of functions in conjunction with auxiliary forces and means; availability of general and plan arrangements, joint methods of information; equality of subjects interacting on the same level; the presence of the regulatory framework.

Nowadays the core of content for prevention of deviant behavior of youth is the variety of socio-economic, institutional, educational character, including administrative, legal and psychological measures.

Note much credits need to be done to point out the fact that during the creation and existence the Department of criminal police for minors the main center of efforts in the field for prevention of juvenile delinquency was displaced in the direction of the police. Indeed, the role of police units consists in the mitigation and liquidation of consequences caused by the inefficient activities or conducted by other entities in the earlier stages (improper attitude to the functional responsibilities of caregivers in the residential care facility and as a result children run away and start to pick and steal, and later it grows into more serious wrongful acts); and secondly, the preventive measures with adolescents whose behavior is assumed extreme forms of deviations (prostitution, substance abuse, profanity, alcohol and drug abuse, etc.).

In spite of wide range of organizational and legal foundations of the Department of criminal police for minors the efficiency for prevention of juvenile delinquency and protection of their rights largely depends on the organization of business contacts with all the structural units of the internal as well as with other services and concerned agencies.

In particular, the cooperation among the subjects of the MIA performing prevention among children in general includes: ensuring of operational awareness of child offenders and implementation of targeted measures for detection and termination illegal activity of antisocial groups of adolescents; taking measures for investigation crimes relating to adults who commit illegal acts against children; children who disappeared without any information; taking part in carrying out operational and preventive measures and labor-rents conducting in order to prevent negative effects in children's environment and so on.

Thus, cooperation and coordination of synchronized activity of subjects performing prevention of the illegal activities of children it is necessary condition for solving complex issues for preventing of juvenile delinquency. For the effective providing coordinated actions it needs to optimize law enforcement activities. This activity should be based on strict legal basis with clear differentiated responsibilities in complex planning joint activities based on extensive analysis of information mutual information and coordination of appropriate means and methods of activity. Therefore it is necessary and desirable to adopt certain measures to improve national legislation in the sphere of cooperation among subjects and bringing it into compliance with international legal standards.

In turn, the joining efforts of all subjects of prevention will help to improve performance, effectiveness and efficiency of interaction and it helps to establish information exchange and reduce the causes and conditions of the illegal activities of minors.

Practice shows that most European countries where prevention of crimes committed by children is carried out exclusively by public authorities is not sufficient. Under these conditions important aspect of prevention is the cooperation between authorized government bodies and public where the principal is the government information about possible cases of illegal behavior. The prerequisites for such interaction should be produced by the atmosphere of indifference and intolerance to the emergence of various forms of social deviations in children.

References:

1. Коренев А. П. Основы управления в ОВД. / А. П. Корнев – М., 1996. – 82 с.;

2. Загорный А. В. Координация деятельности ОВД с другими государственными органами и общественными организациями в предупреждениправонарушений и укреплении общественного порядка. / А. В. Загорный – М., 1981. – 94 с.;

3. Економічна безпека: навчальний посібник. / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко – КНТ. – 2009. – 400 с.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ СЛІДЧОГО ЯК ПЕРЕШКОДА ФОРМУВАННЮ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ

Потапенко О.М. *слухач магістратури ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Савченко В.А.,*** *кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри філософії та соціально-економічних дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ*

На сучасному етапі розвитку основним показником розбудови демократичної держави, виступає дотримання та захищеність прав і свобод людини і громадянина. Через це все більшого значення набуває питання про соціальну захищеність як суспільства в цілому, так і окремих категорій населення, які потребують підтримки та захисту з боку нашої держави.

Акцентуючи увагу на даному питані, не можливо обійти стороною проблему соціального захисту працівників органів внутрішніх справ, а тому і слідчого, як одного із суб'єктів системи Міністерства внутрішніх справ України. На слідчого покладено досить широке коло обов'язків у сфері захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина в державі, а якість виконання цих обов'язків пропорційно залежить від рівня захищеності його самого [1. 23]. Без впевненості у своєму захисті, слідчий не зможе повністю, дотримуючись усіх вимог законодавства та професійної етики виконувати завдання, котрі стоять перед ним у кримінальному провадженні, а від цього залежить і якість розслідування провадження, а у подальшому і майбутнє людини.

Торкаючись нормативно-правового закріплення соціального захисту працівників міліції, то потрібно звернутись до Конституції України в ст. 3, відповідно до Загальної декларації прав і свобод людини, закріпила положення, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Основний Закон містить як загальні гарантії здійснення прав людини, так і безпосередні гарантії здійснення права громадян на соціальний захист [2]. Поряд з Конституцією України соціальну захищеність працівників міліції закріплює і розділ V Закону «Про міліцію». Але існуючий соціальний захист працівників міліції не відповідає повною мірою вимогам сьогодення, не лише у зв'язку із скасуванням пільг, але і через відсутність обов'язкового державного страхування та відшкодування шкоди у разі загибелі або каліцтва працівника міліції. Навіть, незважаючи на прийняття нового законодавства, пов'язаного із діяльністю міліції України, системно не досліджувалась потреба працівників органів внутрішніх справ в соціальному захисті, не проводилось рангування різних виплат.

Важко не погодитись із думкою про те, що важливою ознакою статусу будь-якої соціальної групи в суспільстві є її матеріальне становище. Фінансування правоохоронних органів покликане насамперед забезпечити належний соціальний статус їхніх працівників. Одна з головних вимог персоналу правоохоронних органів — належне грошове утримання та забезпечення іншими матеріальними благами. За результатами досліджень західних фахівців, які вивчали механізм стимулювання професійної діяльності працівників правоохоронних органів, найпривабливішим для них видом стимулювання є грошове винагородження [3. 320]. Справді, заробітна плата слідчого — основне джерело доходів правоохоронців, тому її розмір є таким важливим.

Як відомо, із розміром заробітної плати слідчого, існують також значні проблеми, особливо в даний період часу, через нестабільність економіки в нашій державі, ціни стрімко підіймаються, а заробітна платня залишається попередньою. А якщо врахувати те, що працівники міліції позбавлені більшості пільг, то рівень прожиття стає досить низьким, то в роботі намагання встановити істину, справедливість, гуманізм, чесність відходить на другий план, а основною метою стає матеріальне забезпечення своєї сім'ї.

Через відсутність достатньої соціальної захищеності та належного матеріального забезпечення, значна частина слідчих звільняється, а інші змушені відступати від своєї професійної етики, в результаті чого роботі починає мати місце нечесність, неуважність, стереотипність, недбалість, імпульсивність та груба поведінка, що категорично недопустимо в діяльності слідчого, адже в розслідуванні кримінального провадженні слідчий займає одне з провідних місць. В основі його діяльності лежить пошуковий аспект його діяльності, що полягає у реалізації намагання слідчого розкрити кримінальне правопорушення і проявляється у збиранні слідчим необхідної інформації для вирішення професійних завдань. При цьому часто вирішується доля суб'єктів кримінального провадження, що є досить важливим, адже однією з основних засад кримінального процесуального законодавства є верховенство права [4, 318]

Високопрофесійна на якісна робота слідчого, має важливе значення, як для кожної людини, так і для суспільства та держави в цілому. Але така робота можлива лише при повній самовідданості, точному дотриманню законодавства та професійної етики слідчого. Нажаль, через проблеми у соціальній захищеності, неналежному матеріальному забезпеченню працівників слідчих підрозділів, вони не можуть у повній мірі виконувати покладені на них обов'язки, адже завжди постає питання про нормальний рівень життя себе та своєї сім'ї.

Для вирішення даної проблем, є важливим зміни в законодавстві в сфері соціального захисту, адже соціальна захищеністьне може повноцінно і успішно розвиватись без належного правового регулювання. Також, було б доцільно провести реформу, проект якої вже існує сьогодні, що зумовить покращення рівня життя слідчих, працівників міліції, в цілому, та якісне виконання ними своїх обов'язків.

Література:

1. Демський О., Сищук О., Білокопитов М. Голодна жебрачка міліція справді небезпечна для суспільства // Віче. — 2011. – № 21. – С. 22–24. 2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (з наступними змінами).

2. Кримінальнийпроцесуальний кодекс України, Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI

3. Матюхіна Н. П. Сучасні проблеми управління персоналом органів внутрішніх справ України: Наук.-практ. посібн. / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки: — Х.: Державне спеціалізоване вид-во «Основа», 2002. — 126 с.

4. Синявська О. Ю. Проблеми правового захисту працівників органів внутрішніх справ як суб'єктів правоохоронної діяльності // Вісник Національного університету внутрішніх справ. — 2004. — Вип. 25. — С. 317—327.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОВС ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Рижков Е.В., *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Савченко О.О., *кандидат юридичних наук, доцент*

Прийняття Кримінального процесуального кодексу України запровадило зміни в діяльність оперативних підрозділів, у зв'язку з введенням до КПК України нової глави – «Негласні слідчі (розшукові) дії». З появою зазначеного інституту статтею 40 КПК України розширено коло повноважень слідчого, зокрема, він уповноважений, наприклад, доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. У зв'язку з чим актуалізувалось питання, щодо взаємодії слідчих з оперативними підрозділами ОВС при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій у рамках кримінального провадження.

Пропонуємо аналіз результатів анкетування працівників ГУМВС України в Донецькій області з питань взаємодії слідчих з оперативними підрозділами ОВС при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

В анкетуванні прийняло участь 131 практичний співробітник слідчих підрозділів, з яких слідчих – 91 особа (65%); старших слідчих – 33 особи (30%); начальники слідчих підрозділів – 3 особи (2%); старших слідчих з особливо важливих справ – 3 особи (2%); заступник начальника слідчого підрозділу – 1 особа (1%). Стаж в займаній посаді анкетованих практичних співробітників від сягає від одного року до більш ніж 10 років. Так, 31% обіймають займані посади – до 3-х років; 21% - до одного року; 20% - до 5 років; 14% - до 10 років та 14% - понад 10 років.

Слід зазначити, що в залежності від практичного стажу роботи доручення оперативним підрозділам на проведення негласних слідчих (розшукових) дій за кожним кримінальним провадженням про тяжкий (особливо) тяжкий злочин сягає від 20% (до 3-х років роботи на займаній посаді) до 40 % (понад 10 років на займаній посаді). На основі отриманих даних можна казати про те, що 92 % опитаних осіб в своїй роботі давали доручення оперативним підрозділам на проведення НС(Р)Д.

Співробітники відмічають, що часто стикаються з проблемними питанням у зв'язку з введенням нового інституту до КПК. Так, 31% опитаних відмічають, що стало працювати гірше ніж при КПК (1960 року); 19% зазначають, що ефективність трохи підвищилась; 18% кажуть, що прийняття нового КПК зовсім не позначилось на роботу; 14% зазначають, що ефективність зазначають, що ефективність значно підвищилась, практичні співробітники зі стажем роботи понад 10 років затрудняються сказати, як позначилось впровадження негласних слідчих (розшукових) дій на ефективність досудового розслідування.

Доцільність проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінального провадження залежить від взаємодії суб'єктів кримінального судочинства. Так, працівники, що мають більше 10 років стажу зазначають, що вирішення питання про доцільність проведення НС(Р)Д на 35% залежить від взаємодії оперативного працівника та слідчого, на 45% від слідчого судді та на 10 % від взаємодії слідчого та прокурора. Молоді ж співробітники у практичній роботі навпаки на 39 % спираються на взаємодію слідчого та прокурора під час кримінального провадження, на 37 % від слідчого судді та взаємодії оперативного працівника та слідчого, тобто вбачається зворотна тенденція.

Практичні співробітники зазначають доцільність та необхідність законодавчому закріпленню можливості ініціювання оперативними підрозділами перед слідчим (прокурором) про необхідність або можливість проведення НС(Р)Д або оперативно-розшукових дій самостійно. Цього можна досягти доповненням статті 41 КПК України такими правами оперативних підрозділів.

Завдяки анкетуванню практичних співробітників були виявленні недоліки, що існують при взаємодії слідчих з оперативними підрозділами, до яких слід віднести: небажання працювати за дорученнями слідчого та необґрунтовані відмови; відсутність зацікавленості в результатах роботи; низький професійний рівень оперативних працівників; недовіра одних до одних та низький професійний рівень слідчих.

Під час виконання завдань кримінального провадження слідчі стикаються з браком часу (33%), труднощами в документальному оформленні на отримання дозволу для проведення НС(Р)Д (24%), з надмірним контролем прокурора або його відмови давати на це дозвіл та з низьким рівнем взаємодії слідчого з оперативним підрозділами (19%), з необґрунтованими відмовами слідчого судді давати дозвіл на проведення НС(Р)Д (13%), з недостатнім особистим досвідом роботи за нормами нового Кримінального процесуального кодексу (10 %) та з особистим небажанням використанням цього способу добування доказів (3%).

Отже, виконання завдань кримінального провадження, досягнення істини у ньому напряму залежить від роботи оперативних та слідчих підрозділів яку неможливо уявити не в взаємодії, яка в свою чергу повинна бути регламентована нормами процесуального права.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Харків: «Одіссей», 2012. – 360 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ З НАСЕЛЕННЯМ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Стащак М.В., *кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності ННІКМ Харківського національного університету внутрішніх справ*

Вивчення іноземного досвіду роботи правоохоронних органів свідчить про те, що ефективно налагоджена взаємодія з громадськістю займає провідне місце у системі пошуку первинної оперативно-розшукової інформації. Принагідно зазначимо, що у країнах Європи та США особа, яка інформує, – це щось на зразок стурбованого бюрократа, котрий повідомляє владі інформацію щодо протиправних дій. Крім того, більшість населення країн західної цивілізації ніяк не ототожнює себе зі злочинним світом і, загалом, ставиться схвально або нейтрально до використання спеціальних методів розслідування уповноваженими на це органами [1, с. 138].

У зв`язку з цим, варто навести приклади із практики США, де для підвищення ефективності розслідування злочинів існує програма «Зупини злочинця». Вона передбачає залучення добровільних помічників для допомоги у процесі пошуку інформації про злочинну діяльність осіб [2, с. 10].

В Японії однією з причин більш низького рівня злочинності у порівнянні з іншими країнами є широка взаємодія поліції з населенням. Відбувається це так: на рівні префектури і поліцейських дільниць створені відділи і відділення Асоціації з попередження злочинності. Форпостами організації є «пункти контакту», де ведуться журнали спостережень за довіреним районом і туди ж звертаються оперативні працівники для отримання інформації про місцевих жителів.

В іншій азіатській країні – Китаї – в кожній волості на вулицях міст засновані так звані «інформаційні пункти», що складаються з добровольців, котрі приймають повідомлення про злочини, які готуються чи вже скоєні, про підозрілих осіб та інші події. Для зв`язку міліції з населенням у відділеннях знаходяться поштові скриньки, куди кожен охочий може вкинути листи чи матеріали з інформацією [3, с. 91 – 92, 95].

Потрібно нагадати, що в Україні робились спроби скористатися позитивним іноземним досвідом щодо взаємодії міліції з населенням. Так, упродовж 2000-2002 рр. на території обслуговування Комінтернівського райвідділу міліції Харківського МУ УМВС України в Харківській області і Солоніцевського відділу міліції Дергачівського райвідділу УМВС України в Харківській області діяв спільний українсько-британський проект під назвою «Запровадження моделі поліцейської діяльності, заснованої на підтримці з боку громадськості, в Україні». Один із напрямків роботи програми – прийом повідомлень від населення по телефону довіри під назвою «Зупини злочинця». За час роботи програми на телефон довіри поступило 227 повідомлень, 110 з яких становили інтерес для ОВС і були передані на перевірку, 10 із них допомогли розкрити злочини. Також слід підкреслити, що рівень готовності населення допомагати ОВС зріс [4, с. 60, 132, 208]. Це свідчить про ефективність українсько-британського проекту «Запровадження моделі поліцейської діяльності, заснованої на підтримці з боку громадськості, в Україні» і необхідність поновлення його роботи.

Слід також згадати про телевізійну програма «Злочин тижня», яка охоплює всі штати США. Головне в цій програмі те, що в газетах, на радіо і по телебаченню повідомляються деталі якого-небудь нерозкритого злочину та міститься звернення до громадян із проханням надати інформацію щодо цього чи будь-якого іншого відомого їм злочину. Якщо відомості цінні та допомогли в розкритті злочину, то громадянину, який їх повідомив, виплачується винагорода, хоча є факти і безкорисної допомоги [5, с. 394].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що оперативним підрозділам ОВС України під час їх діяльності не вистачає такої тісної взаємодії між правоохоронними органами і населенням, як за кордоном. У зв'язку з цим вважаємо доцільним:

а) підтримання працівниками правоохоронних органів України тісних контактів з колегами із зарубіжних країн, ознайомлення з їх досвідом роботи щодо взаємодії з населенням, а також постійне узагальнення позитивних і негативних прикладів такої співпраці під час протидії злочинам;

б) запровадження через засоби масової інформації різних інтерактивних форм просвітницької роботи серед населення щодо ефективності протидії злочинності за допомогою повідомлення засобам масової інформації відомостей про протиправну діяльність осіб.

Література:

1. Білоус В.Т. Значення своєчасного отримання інформації для оперативно-розшукової діяльності спецслужб зарубіжних країн / В.Т. Білоус, Т.О. Проценко // Науковий Вісник НАВСУ. – 2005. – N 1. – С. 137-144.

2. Привлечение общественности США при расследовании уголовных преступлений // Проблемы преступности в капиталистических странах (по материалам зарубежной печати): ежемесячный информационный бюллетень. – 1987. – N 12. – С. 10-11.

3. Смирнов М.П. Зарубежная налоговая и криминальная полиция и их оперативно-розыскная деятельность / М.П. Смирнов. – М.: Изд-во МГУ, 2000. – 583 с.

4. Взаимодействие милиции и населения: к итогам харьковского эксперимента / А.М. Бандурка, Адриан Бек, М.В. Голованова и др. – Харьков: НУВД, 2003. – 288 с.

5. Крылов А.В. Зарубежный и отечественный опыт использования правоохранительными органами средств массовой информации при раскрытии и расследовании преступлений / А.В. Крылов // «Черные дыры» в российском законодательстве. – 2004. – N 4. – С. 389-397.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ІЗ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Фастовець В.А., *кандидат юридичних наук, начальник наукової лабораторії науково-організаційного центру Національної академії СБ України*

З набуттям чинності нового Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) 20 листопада 2012 року, в Україні були введені «нові правила гри» для всіх учасників вітчизняного кримінального процесу. Адже запроваджені цим нормативно-правовим актом зміни були пов'язані з перебудовою системи його інститутів, стадій кримінального провадження, виокремленням сторін кримінального провадження, введенням нових суб'єктів кримінального провадження, появою системи негласних слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження тощо. Вказані новації стосувалися також і зміни процесуального статусу як слідчого, так і оперативного співробітника, внаслідок чого змінилася і їхня роль у досудовому розслідуванні.

Так, якщо Кримінально-процесуальний кодекс України 1961 року відводив на стадії досудового розслідування досить активну роль як слідчому, так і оперативному співробітнику, то за новим КПК України головними суб'єктами досудового розслідування визначені слідчий та його процесуальний керівник – прокурор. Законодавець наділяє слідчого правом здійснювати традиційно неприродні для нього пошукові функції, у тому числі і шляхом проведення

негласних слідчих (розшукових) дій, які за своїм змістом відповідають оперативно-розшуковим заходам. Водночас, чинний КПК України повністю виключає будь-яку ініціативу та самостійність оперативних співробітників (наприклад, в частині неможливості проведення оперативним співробітником огляду місця події до моменту внесення відомостей щодо вчиненого кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та початку кримінального провадження) і встановлює жорстку регламентацію видів та обсягів процесуальних дій, що можуть здійснюватися останніми (виключно слідчими (розшуковими) та негласними слідчими (розшуковими) діями).

Слід зазначити, що такі зміни дещо негативно вплинули на рівень організації взаємодії між слідчим та оперативним співробітником, про що зазначають багато практичних співробітників правоохоронних органів. Адже підставою для виникнення взаємодії є необхідність в об'єднанні зусиль, сил та засобів різних виконавців, необхідність розв'язання ними конкретних визначених завдань, що характеризуються спільністю їх мети. Така взаємодія обумовлена, в першу чергу, різними функціями, які виконують суб'єкти взаємодії, різним обсягом повноважень, засобами та методами (традиційно слідчі здійснювали процесуальні дії, а оперативні співробітники – оперативно-розшукові та окремі процесуальні дії). Натомість, надання КПК України слідчому повноважень, що раніше належали оперативним співробітникам, а також обмеження обсягу повноважень оперативних підрозділів поставили питання щодо можливості та доцільності застосування раніше напрацьованих форм їх взаємодії, зокрема, проведення першочергових дій на початку досудового розслідування, надання допомоги у затриманні злочинців тощо.

Зокрема, статтею 104 Кримінально-процесуального кодексу України 1961 року було зазначено, що у кримінальних справах про тяжкі злочини, в яких не встановлено особу, що вчинила злочин, оперативний підрозділ (наділений правами органу дізнання) продовжує виконувати оперативно-розшукові дії і повідомляє слідчого про їх наслідки. Стаття 114 вказаного нормативно-правового акту, що визначала повноваження слідчого, надавала можливість останньому давати доручення і вказівки оперативному підрозділу про провадження розшукних та слідчих дій і вимагати від них допомоги при провадженні окремих слідчих дій. Такі доручення і вказівки слідчого були для оперативних підрозділів обов'язковими для виконання.

Правовий аналіз положень чинного КПК України свідчить про суттєве обмеження форм процесуальної взаємодії між слідчим та оперативним співробітником. Так, згідно з статтею 40 КПК України, слідчий має право доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Відповідно до статті 41 КПК України, співробітники оперативних підрозділів на час виконання письмових доручень слідчого, прокурора користуються повноваженнями слідчого. Водночас, співробітники оперативних підрозділів не тільки не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою, а й звертатися з клопотаннями про їх проведення до слідчого судді чи прокурора.

Вказана редакція чинного КПК України ставить під сумнів право слідчого доручати оперативним підрозділам здійснювати процесуальні дії (зокрема, затримання підозрюваного, вжиття інших заходів забезпечення кримінального провадження, витребування відомостей, документів тощо). Адже в повноваженнях слідчого таке право відсутнє, а чинний КПК України окремо регламентує можливість та форми здійснення оперативними співробітниками процесуальних дій (наприклад, передбачений статтею 143 КПК України порядок виконання ухвали про застосування приводу).

Окремо необхідно наголосити на тому, що чинний КПК України крім слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій не передбачає можливості проведення будь-яких інших пошукових заходів (у тому числі – оперативно-розшукових). У даному випадку положення КПК України не узгоджені зі статтею 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яка серед підстав для початку оперативно-розшукової діяльності виокремлює письмові доручення та постанови слідчого.

Внаслідок цього на даний час трапляються непоодинокі випадки, коли оперативні співробітники, посилаючись на наведені нами вище положення КПК України, відмовляються виконувати доручення слідчого (наприклад, щодо проведення комплексу оперативно-розшукових заходів з метою встановлення місцезнаходження підозрюваного або щодо проведення тимчасового доступу до речей та документів тощо). Ситуація суттєво погіршується тим, що вітчизняний законодавець також не передбачив права слідчого вимагати від оперативних підрозділів допомоги у проведенні окремих процесуальних дій (допомога у проведенні затримання підозрюваного, проведенні обшуку, огляду та інших випадках). Окрім того, на жаль, в чинному КПК України не була «легалізована» така форма взаємодії між слідчими та оперативними співробітниками як слідчо-оперативна група, яка фактично має місце у багатьох кримінальних провадженнях та довела свою ефективність та дієвість.

В переважній більшості практичні співробітники не звертають увагу на зазначені правові колізії і намагаються обирати найбільш доцільний, раціональний та ефективний шлях виконання завдань кримінального провадження. Однак, зважаючи на формалізацію кримінального процесу, не дотримання (порушення) норм кримінального процесуального законодавства в кожному конкретному випадку може поставити під сумнів як законність проведення тієї чи іншої процесуальної дії, так і можливість використання в якості доказів результатів, отриманих під час її проведення.

Таким чином, на нашу думку, сьогодні вкрай актуальним є питання внесення змін до чинного КПК України в частині розширення та конкретизації регламентації процесуальних форм взаємодії між слідчими та оперативними співробітниками. Це дозволить підвищити якість досудового розслідування, більш ефективно використовувати весь арсенал наявних у правоохоронних органах засобів та методів у боротьбі з таким негативним соціальним явищем як злочинність.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Федосова О.В., *кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ*

В умовах зростання рівня злочинності організація взаємодії слідчих та оперативних підрозділів вимагає комплексного використання усіх наявних сил і засобів, що знаходяться у розпорядженні органів внутрішніх справ. Особливо актуально це питання стоїть коли злочинність носить різноманітний характер, глибоко законспірована, а їй повинна протистояти діяльність розгалуженої мережі підрозділів правоохоронних органів. Тому, одним з основних завдань такої діяльності є удосконалення організації належної взаємодії слідчих і оперативних підрозділів в процесі досудового розслідування злочинів.

Перш за все необхідно зазначити, що центральне місце в організації розслідування злочинів, згідно Кримінального процесуального кодексу України, посідає слідчий, який здійснює процесуальні й координуючі функції взаємодії. Це передбачено його процесуальним статусом. Діюче кримінальне процесуальне законодавство у п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України надає слідчому право у справах, що знаходяться у його провадженні, доручати проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам [1].

Правові підстави організації взаємодії слідчого з оперативними підрозділами крім Кримінального процесуального кодексу України визначені у законах України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [3]. Крім цього, зазначимо, що відповідно до п. 3.1.5 Положення про органи досудового розслідування МВС України, однією із функцій органів досудового розслідування є організація взаємодії слідчих підрозділів з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову й експертну діяльність, прокурорський нагляд у кримінальних провадженнях [4], але більш детально питання організації взаємодії регламентовані Інструкцією «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх прав України у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» [5].

Аналіз перелічених нормативно-правових актів та узагальнення матеріалів практики дає підстави говорити про те, що найбільш поширеними організаційними формами взаємодії слідчих і оперативних підрозділів є:

- ознайомлення слідчого з оперативними матеріалами в межах, установлених Кримінальним процесуальним кодексом України та відомчими нормативними актами [1, 2, 3, 4, 5];
- спільне обговорення й оцінка даних, отриманих у результаті проведення оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій;
- спільне планування слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій, спрямованих на виявлення доказової інформації;
- спільна діяльність слідчих та оперативних підрозділів на первісному і наступних етапах розслідування;
- створення слідчо-оперативної групи за конкретним кримінальним провадженням;
- взаємний обмін усною і письмовою інформацією з питань, що стосуються їхньої діяльності;
- спільні виїзди для проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;
- організація і проведення спільних занять у системі службової підготовки.

Особливо важлива роль належить спільній діяльності слідчих та оперативних підрозділів на первісному і наступному етапах розслідування. Значну допомогу оперативні підрозділи надають слідчим під час огляду місця події, проведення обшуків, допитів, впізнання, затримання тощо.

Крім цього, в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативні працівники допомагають слідству при:

- виявленні очевидців і свідків, раніше не відомих слідству за епізодами, що відпрацьовуються, а також у збереженні і забезпеченні захисту об'єктів – носіїв доказової інформації;
- встановленні всіх учасників групи й епізодів організованої злочинної діяльності, одержанні доказів їхньої провини;
- перевірці причетності підозрюваних до вчинення нерозкритих злочинів;
- виявленні намірів підозрюваних та їхніх зв'язків щодо здійснення протидії слідству, її нейтралізації;
- забезпеченні захисту учасників кримінального процесу, попередженні протиправних дій з боку обвинувачених та їхнього оточення;
- визначенні оптимального часу і тактики проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій;
- своєчасному реагуванні на спроби уникнення підозрюваних від притягнення до кримінальної відповідальності та розшуку злочинців.

Взаємодія в процесі підготовки і проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій передбачає погодженість спільних дій за метою, завданням, часом і місцем проведення. Основою такої взаємодії є своєчасний обмін інформацією між ініціатором і виконавцем про поведінку об'єкта, його зв'язки, місця перебування тощо. Наприклад, на стадії підготовки до проведення спостереження за особою найважливішою формою взаємодії є спільний аналіз матеріалів про об’єкт спостереження, уточнення відомостей про нього, визначення часу і режиму спостереження, обговорення способів зв'язку між учасниками, визначення необхідних для виконання завдання сил і засобів, схеми можливого їх розташування.

Відпрацювання ініціатором і виконавцем усіх питань під час підготовки слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє визначити час їх проведення. Правильний вибір такого моменту дає можливість досягти передбачуваних результатів, отримати необхідну інформацію для прийняття відповідних рішень. При визначенні початку проведення негласних слідчих (розшукових) дій важливо, щоб вони проводились в період активної протиправної поведінки об'єкта. Це може бути підготовка об'єкта до вчинення злочину, переховування краденого, знарядь злочину тощо.

На стадії здійснення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій найбільш важливими формами взаємодії є стійкий взаємний зв'язок і постійний обмін інформацією. Це зумовлено необхідністю забезпечення швидкого реагування на можливі протиправні дії (вчинення злочину, знищення доказів, вилучення краденого майна),

тобто виникає ситуація, коли інформація, отримана відповідними працівниками, вимагає негайного реагування. Вдало організоване проведення комплексу слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє виявити й інші кримінальні правопорушення, окрім тих, що розслідуються у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України є попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб [5]. Під взаємодією слід розуміти засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, визначену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для своєчасного виявлення та розслідування злочинів.

Таким чином, можна констатувати, що належна організація взаємодії між підрозділами ОВС є одним з резервів підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ. Ефективна взаємодія сприятиме створенню оптимальних умов для здійснення повного й об'єктивного процесу доказування, припиненню або нейтралізації протидії кримінального середовища досудовому розслідуванню злочинів, а також забезпеченню ефективного захисту прав, свобод та інтересів громадян, суспільства і держави.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652-VI від 13.04.2012 р. – Х.: Право, 2012.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135–XII // Відомості Верховна Рада України. – 1992. – №22. – Ст.303.
3. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. №3341–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №35. – Ст. 358 (зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України: від 24 лютого 1994 р. № 4001–XII).
4. Про організацію діяльності органів досудового розслідування МВС України: наказ МВС України від 09 серпня 2012 р. № 686 // Збірник нормативно-правових актів України, що регламентують окремі питання кримінального провадження: [упоряд. С.М. Алфьоров, С.М. Міщенко, В.І.Фаринник та ін.]; за заг. ред. В.І. Сліпченка. – Київ: ТОВ «АРТ-Дизайн», 2012. – С. 58-100.
5. Наказ МВС України від 14.08.2012 року № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх прав України у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень».

ЩОДО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Щурат Т.Г., *ад'юнкт кафедри ОРД Одеського державного університету внутрішніх справ*

З метою протидії злочинності, особливо її організованим формам, правоохоронні органи усього світу наділенні повноваженнями щодо проведення заходів, пов'язаних із таємним (негласним) перебуванням працівника правоохоронного органу або особи, яка із ним співробітничає, у кримінальному середовищі з метою викриття протиправної діяльності. Такі дії визначають високу ефективність роботи поліцейських структур, спрямовані на досягнення суспільно позитивного результату. Завдяки законспірованим діям негласних працівників поліції стає можливим отримання корисної інформації про «супротивника», досягнення цілей своєчасного виявлення, попередження та розслідування злочинів. Проведення оперативно-розшукових заходів з використанням штатних та позаштатних негласних працівників у змісті деяких міжнародних нормативно-правових актів, спрямованих на протидію злочинності, іменується як «агентурна операція». Так, Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї ООН 15 листопада 2000 року, передбачає серед спеціальних методів розслідування здійснення агентурних операцій компетентними органами з метою ефективної боротьби з організованою злочинністю. У ст. 20 цього документу йдеться про можливість проведення контрольованого постачання на міжнародному рівні, що може передбачати негласну допомогу громадян з метою супроводу вантажу (партій наркотиків, зброї тощо).

У національному законодавстві, зокрема, ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такі операції вбачаються в окремих правах підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, а саме:

- проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форми власності з метою виявлення та документування фактів протиправних діянь;
- виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Зазначені операції також відображені у нормах діючого Кримінального процесуального кодексу як негласні слідчі (розшукові) дії [глава 21]. Оперативна закупка та контрольована поставка визначаються КПК як форми контролю за вчиненням злочину, до проведення яких висуваються певні вимоги: здійснюються у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин [ст. 271]. Здобуті при цьому речі та документи можуть бути використані у кримінальному провадженні, оскільки ст. 272 КПК закріплює, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [ст. 272].

Використання негласних працівників при проведенні оперативно-розшукових операцій обумовлено необхідністю боротьби з сучасними злочинними проявам, більшість яких готуються та вчинюються у тайні, що виключає протидію їм тільки гласними методами. Водночас використання негласних засобів та методів суб'єктами ОРД суспільством сприймається неоднозначно з морально-етичного боку, адже навколо цієї діяльності виникає багато гострих етичних суперечностей, пов'язаних із «сумнівно моральними» вчинками (обман, дезінформація, зрада, провокація та ін.). Працівники оперативних підрозділів поставлені перед необхідністю застосовувати прийоми, які не завжди бувають «добрими» і часто носять наступальний, агресивний за своїм змістом характер. У ході протиборства, у тому числі із використанням негласних працівників, суб'єктами ОРД нерідко реалізуються такі прийоми, як протидія протиборчій стороні, проведення попереджуючих дій, умисне введення в оману, використання чинника раптовості тощо. Необхідно виходити з того, що одним із фундаментальних положень етики є те, що немає заздалегідь обумовлених «добрих» або «злих» засобів, а є засоби вимушені. При цьому оперативним працівникам доводиться діяти за принципом: «мета визначає (а не виправдовує) засоби». Вибір засобів, що відповідають меті, слід здійснювати, маючи на увазі певні параметри. Правило обирання засобів, адекватних меті, при використанні негласних працівників полягає в наступному: доцільним і етичним є той засіб, який необхідний і достатній для досягнення етично-позитивної і вищої мети (боротьба із злочинністю) і не змінює їх етичного характеру.

Оперативно-розшукова етика не припускає альтернативного рішення морального вибору. Ефективний вибір засобів в оперативно-розшуковій діяльності можливий виключно на базі етичної праксеології – вчення, що становить ядро професійної етики оперативного працівника і базується на поєднанні уявлень про хорошу, успішну роботу, з одного боку, а з іншого, – про етично допустиму поведінку. При цьому, що дуже важливо, етичний контроль розповсюджується не тільки на мету оперативно-розшукової діяльності, але і на її засоби, які повинні складати з нею одне ціле.

Таким чином, використання негласних працівників при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, потребує розуміння суспільства, що це є важливою складовою правоохоронної діяльності, націленої, в першу чергу, на боротьбу зі злочинністю та захист інтересів самих громадян. А тому, суспільство психологічно має бути підготовленим до того, щоб сприймати таку діяльність з боку оперативних працівників та негласних працівників (обман, зрада, дезінформація, провокація на вчинення певних тактично обумовлених протиправних дій тощо), як моральний (етичний) компроміс, на який держава вимушена йти для досягнення вищої мети – відновлення соціальної справедливості, прав людини та громадянина, що порушені протиправними проявами.

Секція 3

ДО ПИТАННЯ ПРО ІМУНІТЕТ СВІДКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Александренко О.В., *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри досудового розслідування ННІПФПСКМ НАВС*

Кузьмічова-Кисленко Є.В., *кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування*

Конституція України встановлює право кожного на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), невтручання в його особисте і сімейне життя (ст. 32), гарантує кожному право знати свої права і обов'язки (ст. 57). Відповідно до ст. 63 «Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом».

У процесуальній літературі статус свідка в кримінальному процесі займає особливе місце. Даній проблематиці присвячували свої праці О. В. Белькова, С. Г. Волкотруб, В. В. Король, В. Т. Нор, С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова та інші науковці.

Свідком у кримінальному процесі є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань [1, с. 41]. Свідками можуть бути особи, які в силу своїх службових або професійних обов'язків володіють інформацією про обставини вчинення кримінального правопорушення, а також і інші особи, які володіють свідченнями про різні обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження.

До першої категорії осіб належать особи, які мають так званий «свідоцький імунітет» в силу виконання своїх службових або професійних обов'язків. Тому, відповідно до ч. 2 ст. 65 КПК України, не можуть бути допитані як свідки: 1) захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника; 2) адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю; 3) нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю; 4) медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю; 5) священнослужителі – про відомості, одержані ними при сповіді віруючих; 6) журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації; 7) професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставин обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали; 8) особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, - про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладанні та виконанні угоди про примирення; 9) особи, до яких застосовані заходи безпеки, - щодо дійсних даних про їх особи; 10) особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, - щодо цих даних. Особи, передбачені у п. 1-5, з приводу зазначених довірених відомостей можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі.

Цілком підтримуємо думку Л. Д. Удалової, що зміст окремих положень ч. 2 ст. 65 КПК України потребує уточнення, оскільки у відповідних законодавчих актах наведено значно більший перелік осіб, які не можуть бути допитані як свідки [2, с. 285].

У кримінальному провадженні може виникнути необхідність у встановленні обставин, що становлять предмет професійної таємниці. Наприклад, за зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної хвороби, інфекційної хвороби та зараження венеричною хворобою встановлено кримінальну відповідальність. При розслідуванні цього виду злочину слідчий з'ясовує, чи звертався підозрюваний (обвинувачений) до венерологічного диспансеру або іншої медичної установи, і якщо так, то коли, який діагноз йому було поставлено, які відомості він повідомив лікареві тощо.

У кримінальних провадженнях про неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140 Кримінального кодексу України), якщо це спричинило тяжкі наслідки особі, під час допиту медичного працівника, який у цьому разі виконував свої обов'язки, з'ясовуються питання: чи зверталася раніше особа за медичною допомогою, якщо так, то який поставили їй діагноз; сама хвороба спровокувала настання тяжких наслідків чи саме медичний працівник неналежно виконав свої професійні обов'язки тощо.

Отже, предметом свідоцьких показань у вищезазначених осіб є відомості, що стосуються: особистого життя, перебігу хвороби, медичного обстеження особи, інтимної та сімейної сторін життя, майнового стану, особистих майнових і немайнових прав та обов'язків під час вчинення, наприклад, нотаріальних дій, укладенні договору про надання правової допомоги, документів і відомостей, одержаних адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності, рішень та суті рішень, які приймають суд, суддя; відомостей, одержаних при сповіді тощо. Вказана інформація має конфіденційний характер, у зв'язку з чим розголошення їх має проходити особливу процедуру.

До другої категорії відносяться всі інші особи, які володіють інформацією про різні обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Відповідно п. 3 ч. 1 ст. 66 КПК, свідок має право відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близьким родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню.

Хоча тлумаченню поняття та меж імунітету свідка вченими приділялася увага, проте єдиного визначення немає. На нашу думку, імунітет свідка – це надане свідку право відмовитися від дачі показань через родинні або службові обов'язки чи нездатність особи через фізичні та психічні вади правильно сприймати факти або давати щодо них показання.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями на 20 серп. 2013 р. : (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2013. – 328 с.

2. Удалова Л. Д. Свідоцький імунітет за новим КПК України / Л. Д. Удалова // Юридичний часопис НАВС 1 (5) // 2013. С. 284-288.

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Аносєнков А.А., *кандидат юридичних наук, начальник факультету заочного та дистанційного навчання працівників органів внутрішніх справ Одеського державного університету внутрішніх справ*

Особливість контрольної діяльності зумовлена її важливою соціальною роллю і поєднує в собі елементи правозастосовної, правоохоронної та управлінської діяльності, а саме: а) правоохоронна діяльність спрямована на припинення протиправних дій посадових осіб і притягнення їх до відповідальності, а також передбачає вплив на порушників законодавства; б) правозастосовна діяльність передбачає кваліфікований нагляд за тим, щоб реальна, фактична діяльність державних органів, їх посадових осіб відповідала тому, що встановлено законом, максимально забезпечувала права і свободи громадян; в) управлінська сутність контрольної діяльності проявляється у правових актах контрольних органів, службових документах.

Судовий контроль є способом забезпечення прав і законних інтересів громадянина, складовою правосуддя і здійснюється в рамках діяльності суду. Зміст судового контролю залежить від вирішення завдань, що стоять перед державою. Ретельний аналіз судового контролю дозволяє зробити висновок, що він с гарантом прийняття державними органами законних актів, здійснення ними правомірних дій, має на мсті забезпечити права і свободи громадянина в процесі оперативно-розшукової діяльності ОВС.

Судовий контроль – це самостійна правова форма здійснення судової влади. При здійсненні судового контролю встановлюється один основний факт – чи є законною дія (бездіяльність) або акт відповідного органу, посадової особи. Під час здійснення правосуддя також існує можливість встановлення інших юридичних фактів . Важливе значення має надане провідними вченими Ю.М. Грошевим і С.В. Єськовим визначення судового контролю у сфері оперативно-розшукової діяльності. Він розглядається ними як напрямок діяльності суду, що здійснюється шляхом реалізації повноважень щодо перевірки законності й обґрунтованості здійснення оперативно-розшукової діяльності, завданням якої є захист прав, свобод і законних інтересів громадян[1, с. 53].

Оскільки сфера здійснення судового контролю останнім часом охоплює практично всі аспекти суспільного життя, формування державної й публічної влади, соціального й державного управління, судовий контроль можна та необхіднорозглядати як специфічну правову форму здійснення державно-владних повноважень, яка має своє соціальне покликання й функціональне значення. Саме тому необхідно вказати, що у сфері кримінального судочинства судовий контроль здійснюється як у сфері оперативно-розшукової діяльності, так і на досудовому розслідуванні, на стадії попереднього розгляду справи і т. ін. Це надає можливість визначити, що судовий контроль за дотриманням конституційних прав громадян в оперативно-розшуковій діяльності є одним із напрямків судового контролю як самостійної функції судової влади. На думку Сапєльнікової Ю.О., судовий контроль у сфері оперативно-розшукової діяльності – це напрямок самостійної функції суду (судового контролю), що здійснюється через систему

передбачених законом засобів, спрямованих на реалізацію конституційних функцій судової влади, з метою недопущення незаконного та необґрунтованого обмеження прав та свобод особи у сфері оперативно-розшукової діяльності, відновлення цих прав та свобод або можливої їх компенсації засобами права.

Судовий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю, як складова частина судового контролю у кримінальному судочинстві загалом, являє собою самостійну процесуальну діяльність суду, покликану сприяти реалізації інституту судового захисту прав і свобод особи, залученої до оперативно-розшукової діяльності [2, 22-28].

Важлива роль суду при наданні дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують права та свободи громадян, серед яких: негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи; зняття інформації з каналів зв'язку: контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, а також застосування Інших технічних засобів одержання інформації.

Новий КПК України істотно змінює цю ситуацію й забезпечує значне розширення функції судового контролю за досудовим розслідуванням, а саме:

- забезпечує можливість оскарження безпосередньо до суду окремих рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора в ході досудового розслідування;
- встановлює майже повну монополію суду щодо вирішення питань про обмеження прав і свобод особи в ході досудового розслідування;
- розширює повноваження суду щодо надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій;
- наділяє суд деякою мірою наглядовими функціями в питанні оцінки законності затримання особи та тримання її під вартою.

Таким чином, новий КПК 2012 року [3] визначає слідчого суддю як суб'єкта, який під час досудового розслідування вирішує питання, пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод осіб, та розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність у кримінальному процесі. В органах внутрішніх справ відомчий контроль за оперативно-розшуковою діяльністю відіграє важливу роль у забезпеченні прав і свобод громадян та створює умови для: а) дотримання законності та обґрунтованості оперативно-розшукових заходів відповідно до вимог законодавства; б) своєчасного виявлення та усунення недоліків під час здійснення оперативно-розшукових заходів; в) реагування на порушення законності під час проведення оперативно-розшукових заходів, відновлення порушених прав і свобод громадян, відшкодування збитків, притягнення винних до відповідальності.

Література:

1. Грошевий Ю. М., Єськов С. В. Судовий контроль у сфері оперативно-розшукової діяльності / Ю.М. Грошевий, С.В. Єськов; МВС України, Лу ган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – С. 128.

2. Сапєльнікова Ю. О. Теоретичні питання судового контролю за оперативно-розшуковою діяльністю.// Адвокат. - 2010. - № 11(122). - С.22-28.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УКРАЇНІ

Аркуша Л.І., *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*

Аналіз окремих положень КПК України дає підстави стверджувати про наявність певних розбіжностей у поглядах на визначення системи органів досудового слідства, а також статусу слідчого та його процесуальної самостійності і незалежності. Крім того аналіз діяльності органів досудового слідства свідчить про відсутність чітко налагодженої взаємодії та узгодженості дій, як між органами досудового слідства різних відомств, так і одного відомства. Також продовжуються постійні суперечки з прокуратурою, органами внутрішніх справ (зокрема, оперативними підрозділами), пов'язані із можливістю відчуття слідчим реальної процесуальної самостійності у прийнятті процесуальних рішень [5, с. 118-131].

У певній частині концептуальні підходи щодо оптимізації системи органів досудового слідства були втілені у новому КПК України. Так, згідно із статтею 38 КПК України органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: 1) органів внутрішніх справ; 2) органів безпеки; 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; 4) органів державного бюро розслідувань. Відповідно до частини 3 цієї статті повноваження слідчого органу досудового розслідування при досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Відповідно до пункту 1 Прикінцевих положень та пункту 1 Перехідних положень нового КПК України проведення досудового розслідування окремих видів кримінальних правопорушень здійснюватиметься слідчими органів прокуратури до початку діяльності Державного бюро розслідувань України, але не більше п'яти років з дня набрання чинності КПК України [2].

Нині діюча система підпорядкування слідчих ОВС, яка збереглася з радянських часів, не повною мірою може гарантувати незалежність і самостійність слідчих у ході розслідування злочинів. Адже органи досудового слідства на місцях знаходяться у безпосередньому підпорядкуванні керівників міськрайлінорганів внутрішніх справ, які одночасно є керівниками органів внутрішніх справ. Відповідно до чинного законодавства України та функціональних обов'язків ці посадові особи не вправі втручатись в процесуальну діяльність слідчих. Разом з тим, останнім надано право встановлювати рівень грошового забезпечення, присвоювати чергові спеціальні звання тощо. Зрозуміло, що при таких обставинах слідчі підрозділи на місцях певною мірою залежать від начальників органів внутрішніх справ.

Крім того, підпорядкованість слідчих підрозділів начальникам ОВС та існуючі критерії оцінки роботи ГУМВС, УМВС об'єктивно призводять до того, що останні, використовуючи свої повноваження щодо організації роботи

слідчих, прямо чи опосередковано намагаються впливати на проведення досудового слідства у кримінальних провадженнях з метою покращити показники роботи самої міліції, за які вони безпосередньо відповідальні, і за рахунок використання можливостей слідчих.

Перша спроба зосередження розслідування основної маси кримінальних справ у слідчому апараті МВС була здійснена на території колишнього СРСР у 1987 році, шляхом виділення його в самостійну структуру, не підлеглу республіканським та місцевим ОВС (зазначений експеримент проводився і в одній з областей УРСР – Київській). Однак 14 лютого 1989 року був виданий наказ МВС СРСР про припинення експерименту без аналізу його результатів, без повідомлення причин та мотивів його припинення. Як зазначив тоді начальник Головного слідчого управління МВС СРСР В. Новиков, основними причинами неприйняття реформи слідства стало небажання начальників органів позбавитися влади над слідчим апаратом і примиритися з тим, що самостійні незалежні слідчі будуть критично перевіряти й оцінювати матеріали, зібрані оперативно-розшуковими підрозділами та дізнавачами. І це об'єктивно, адже лише за допомогою слідчих є реальний вплив на ситуацію (бо вони мають право проводити найважливіші процесуальні дії) [4].

На теперішній час існують різні точки зору, щодо особливостей реорганізації системи досудового слідства.

Деякі автори та деякі керівники органів внутрішніх справ, стверджуючи про те, що для Служби безпеки України і Державної фіскальної служби України досудове слідство є невластивою функцією, оскільки ці державні органи уповноважені провадити розвідувальну, контррозвідувальну (Служба безпеки України) та оперативно-розшукову діяльність, спрямовану на попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень, а провадження зазначених видів діяльності поряд із досудовим слідством означатиме їх фактичне зрощування, що може становити небезпеку як для прав, свобод, законних інтересів окремого громадянина і людини, так і для інтересів суспільства, в цілому вважають, що досудове розслідування кримінальних правопорушень в Україні повинні здійснювати два органи – Національне бюро розслідувань України [6, с. 7] (Державне бюро розслідувань за КПК України) та Слідчий комітет при Міністерстві внутрішніх справ України [5, с. 118-121]. При цьому до підслідності Національного бюро розслідувань України (Державного бюро розслідувань) на їх погляд, доцільно віднести кримінальні правопорушення, які на цей час згідно із ч. 2 ст. 216 КПК України підслідні органам безпеки України та ті, що передбачені ч. 4 цієї статті, а до підслідності Слідчого комітету при Міністерстві внутрішніх справ України – проведення досудового розслідування з усіх інших кримінальних правопорушень, у тому числі й у сфері податкового законодавства [3, с. 44]. Зазначена пропозиція, на наш погляд, ні як не змінить існуючого становища, а стосується тільки зміни назви слідчих підрозділів.

На наш погляд, можна стверджувати, що «вертикальна» підпорядкованість слідчих підрозділів усіх відомств та виділення їх у окреме відомство (Державне бюро розслідувань України) дозволить: забезпечити реальну процесуальну самостійність та незалежність слідчих; гарантувати дотримання прав і свобод, законних інтересів громадянина під час проведення досудового слідства; підвищити рівень довіри населення до правоохоронних органів; покращити взаємодію слідчих та працівників оперативних підрозділів різних відомств у виявленні та розслідуванні злочинів, в першу чергу, завдяки незалежності слідчих при прийнятті процесуальних рішень, створення спільних слідчо-оперативних груп, забезпечення виконання в повному обсязі спільних, узгоджених планів негласних слідчих (розшукових) та слідчих (розшукових) дій, доручень слідчого тощо; значно покращити якість досудового слідства та інші результати роботи слідчих у боротьбі зі злочинністю; зміцнити професійне ядро слідчого апарату України, зупинити відтік досвідчених кадрів; унеможливити будь-які прояви посадових осіб місцевих органів влади та самоуправління вплинути на розслідування кримінальних проваджень, що на сьогодні є одним із актуальних питань з урахуванням заходів, які вживаються правоохоронними та іншими органами щодо протидії корупції; приблизити систему органів досудового слідства до міжнародних стандартів та стати значним фактором для подальшого його реформування.

Якщо виходити з класичної системи побудови правоохоронних органів, то єдиним вищим органом у системі органів досудового слідства, на нашу думку, має стати Державне бюро розслідувань України. Таким чином, систему органів досудового слідства України мають складати: Державне бюро розслідувань України, Державне бюро розслідувань м. Києва, міські та районні слідчі комітети. В слідчих підрозділах потрібно передбачити чітку спеціалізацію слідчих. Координацію діяльності різних відомств при здійсненні досудового розслідування та єдиний процесуальний контроль за діяльністю органів досудового слідства необхідно покласти на органи прокуратури і суду.

Під час реформування, на наш погляд, слід доцільним було б включити вже існуючі експертні підрозділи до системи органів досудового слідства і таким чином налагодити постійний зв'язок між слідчим та експертом під час провадження досудового слідства.

За такого реформування буде збережено існуючий потенціал слідчих підрозділів України всіх відомств, їх кадрове та матеріально-технічне забезпечення. У той же час буде не тільки усунено втручання керівників правоохоронних органів в процесуальну діяльність слідчих та керівників слідчих підрозділів, а й суттєво покращиться взаємодія слідчих з оперативними підрозділами у виявленні й розслідувані злочинів, оскільки існуватиме паритетний баланс взаємовпливу цих служб відповідно до їхніх повноважень.

Реалізація всіх зазначених пропозицій не буде потребувати додаткового фінансування, оскільки нею передбачається лише структурна та організаційна перебудова вже існуючих слідчих підрозділів в системі правоохоронних органів України.

Окремої уваги потребує створення умов для підготовки кваліфікованих слідчих, що пов'язано із можливою організацією нового навчального закладу при Державному бюро розслідувань України. При цьому слід зазначити, що керівник зазначеного навчального закладу повинен бути одним із заступників керівника Державного бюро розслідувань України, а викладачами повинні бути практикуючі слідчі з багаторічним досвідом розслідування певних напрямків злочинної діяльності, що позитивно впливатиме на якість підготовки фахівців. Можливо розглянути необхідність тільки заочної, або очно-заочної форми навчання, та при наявності у абітурієнта певного терміну роботи у якості помічника слідчого тощо. З цією метою, наш погляд, слід розробити Державну програму професійної підготовки слідчих та Програми підвищення кваліфікації слідчих.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 12. 04. 2012 р. № v009p710-12. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрану.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: закон України від 13.04.1912 р. № 4651-VI. – Електрон. дан. (6 файлів). – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрану.
3. Музичук О.М. Окремі питання оптимізації системи органів досудового слідства та правового статусу в контексті прийняття нового КПК України/ О.М. Музичук// Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. – 410 с. – С. 43-47.
4. Фаринник В. Чи є майбутнє у Слідчого комітету? Шляхи реформування слідчого апарату органів внутрішніх справ України/ В. Фаринник, Б. Романюк // ЮВУ. - № 38 (846). – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://yurincom.com/ua/legal_practice/analitychna_yurysprudentsiia/chy_ye_maibutnie_u_slidchogo_komitetu___shliakhy_reformuvannia_slidchogo_aparatu_organiv_vnutrishnikh_sprav_ukrainy-publication/– Назва з екрану.
5. Фаринник В. І. Проблема органів досудового слідства у проекті Кримінально-процесуального кодексу України / В. І. Фаринник, Л. Д. Удалова, Д. П. Письменний // Митна безпека. – 2010. – № 2. – С. 118–131.
6. Шакун В. І. Чи потрібне Україні національне бюро розслідувань / В. І. Шакун // Науковий вісник НАВСУ. – 1999. – № 1. – С. 7.

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ РЕЙДЕРСЬКОГО ЗАХОПЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Артюх О.М., *здобувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*
Науковий керівник: ***Аркуша Л.І.,*** *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія»*

Кримінальне поглинання майнових комплексів виникає, розвивається і реалізується як складний процес, який представляє безліч кримінальних ситуацій, що послідовно змінюються, і злочинних діянь, які групуються певним чином за відповідними стадіями розгортання [1; 2].

Механізм злочинної діяльності при рейдерстві як наукова категорія в абстрактній формі виражає динамічну систему осіб, матеріальних об'єктів і процесів, які взаємодіють при підготовці, вчиненні і приховуванні ланцюжка паралельно послідовних злочинів. Механізм кожного кримінального поглинання юридичної особи індивідуальний. Індивідуальність кожного обумовлюється, у тому числі, і особливостями регіону, на території якого функціонує юридична особа, що поглинається, рівнем корумпованості державних структур, загального стану злочинності і так ін. Ці особливості зумовлюють вибір кримінальними структурами часу початку поглинання, набір кримінальних засобів, їх поєднання у застосуванні. Проте, у кожному випадку захоплення, як показують вивчені матеріали правоохоронних органів, виявляється багато загальних закономірностей, які проявляються в цілях і мотивах, функціональному складі злочинних груп, в особистих (професійних) характеристиках окремих винних осіб, а також в етапах поглинання та наборі дій у кожному з них та ін.

Типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування, утворюють можливий ряд вихідних даних, які можливо віднести до ознак рейдерського захоплення підприємств. Завданням же слідчого є визначення у кожному конкретному випадку реальної типової слідчої ситуації і формулювання завдань з позиції встановлення подальшої можливої картини злочину. Зібрана на початковому етапі розслідування інформація дозволяє встановити характер злочину, його природу і виробити програму дій, спрямованих на документування злочинної діяльності в кожному випадку кримінальної атаки на юридичну особу. Дослідження слідчих ситуацій, які виникають при рейдерських захопленнях підприємств, дозволило виявити типові ситуаційні моделі, на підставі яких слідчі висували версії, здійснювали планування дій, які дозволили успішно перервати процес поглинання.

З метою створення для слідчих і оперативних співробітників сприятливіших умов по освоєнню знань про можливі варіації виникнення і розвитку слідчих ситуацій, які виникають при протидії рейдерським захопленням підприємств, а також для систематизації існуючих знань, можна запропонувати наступну класифікацію типових слідчих ситуацій.

1. За часом виникнення можна виділити слідчі ситуації:

- докримінальні, при яких злочин на вчинено, але злочинцями здійснюються дії, спрямовані на збирання інформації про об’єкт поглинання (юридичну особу), складання плану поглинання, формування злочинної групи;
- які виникають і розвиваються в процесі рейдерського захоплення юридичної особи.

2. За джерелом отримання первинної інформації про рейдерське захоплення підприємств можна виділити слідчі ситуації, при яких:

- інформація отримана від контрольно-ревізійних і фіскальних органів (акту документальної ревізії, і тому подібне), у тому числі від засобів масової інформації, або в результаті розслідування іншого злочину;
- інформація отримана від конфіденційної особи. У даній ситуації увесь початковий етап розслідування ґрунтується на використанні ефекту несподіваності (затриманні на місці злочину, негайному і паралельному обшуку і тому подібне).

3. Залежно від етапу рейдерського захоплення підприємства, можна виділити наступні слідчі ситуації:

- що виникли на етапі скупки акцій;
- що виникли на етапі отримання доступу до управління підприємством;
- що виникли на етапі виведення активів;
- що виникли на етапі банкрутства і переоформлення прав на володіння і розпорядження юридичною особою.

4. Залежно від очевидності факту злочину можна виділити слідчі ситуації:
- при яких факт злочину встановлений;
- при яких факт злочину не очевидний.
5. В залежності від наявності відкритого кримінального провадження та здійснення досудового слідства:
- кримінальне провадження відкрито;
- наявна неперевірена оперативна інформація, кримінальне провадження не відкрите.
6. Залежно від наявності встановлених осіб, винних у вчиненні протиправних дій.
- ситуація, коли винні особи не встановлені;
- ситуація, коли встановлені усі учасники організованої злочинної групи;
- ситуація, коли встановлені окремі особи організованої злочинної групи.
7. Залежно від можливості виявлення і фіксації доказовій інформації:
- ситуація, яка вимагає участі фахівців (у галузі знань фінансової, організаційно-управлінської, і іншій діяльності);
- ситуація, яка вирішується силами тільки співробітників оперативного апарату.
8.Залежно від рівня протидії.

Аналіз і оцінка визначених видів слідчих ситуацій дозволяє визначити якість "умов" здійснення та конкретизувати завдання слідчої діяльності. Завдання, які витікають з тієї або іншої слідчої ситуації, зумовлюють програму їх вирішення і зрештою надають криміналістичній діяльності цілеспрямований і ефективний характер. Поєднання компонентів, у свою чергу, надає індивідуальний характер кожної ситуації на кожному етапі слідчої діяльності, утворює велику кількість їх варіантів. Для слідчих важливо набути навичок виявлення рис типових слідчих ситуацій з метою висунення версій і визначення напряму розслідування.

Література:

1. Сергеев М.Л. Основы криминалистической методики расследования преступлений, связанных с присвоением права на владение и управление предприятиями и организациями (по материалам уральского федерального округа): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / М.Л. Сергеев. - Тюмень, 2008. -С. 13.

2. Фальшовник Д. В. Дослідження рейдерства, як різновиду протидії законній господарській діяльності / Д. В. Фальшовник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць / гол. ред. М. М. Цимбалюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – Вип. 1. – С. 312–322;

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ НЕПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Баганець О.В., *здобувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Упродовж 2014 року дещо зросла ефективність роботи правоохоронних органів держави з викриття корупційних кримінальних правопорушень (2412 проти 2381, або +1,3%). Половина цих правопорушень – тяжкі та особливо тяжкі (1208).

У провадженні слідчих підрозділів упродовж року перебувало 2865 кримінальних проваджень з ознаками корупції. Зокрема у провадженні органів прокуратури – 836, у тому числі військових прокуратур – 104, органів внутрішніх справ – 2009, Служби безпеки – 16 та Державної фіскальної служби України – 4.

За результатами розслідування скеровано до суду з обвинувальним актом 1506 (проти 1605, або -6,2%) кримінальних проваджень про корупційні діяння стосовно 1734 осіб, з яких 118 заарештовано (питома вага – 6,8%). Найбільше розслідувано та скеровано до суду кримінальних проваджень правоохоронними органами Дніпропетровської (116), Одеської (111), Харківської (109) областей та міста Києва (95), найменше – Кіровоградської (30) та Житомирської (33) областей.

За категоріями правопорушень у скерованих всіма правоохоронними органами до суду кримінальних провадженнях майже половина – про одержання неправомірної вигоди службовою особою (1038, або 43%).

Ці та інші статистичні дані свідчать, що злочини, передбачені ст. 368 КК України є досить поширеними та мають певну специфіку розкриття й розслідування.

В першу чергу, це стосується особливостей доказування такої обставини, що входить до предмету доказування у кримінальному провадженні, як подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) (п. 1. ч. 1 ст. 91 КПК України), тобто прийняття службовою особою пропозиції чи обіцянки надати неправомірну вигоду, а також одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Практика свідчить, що фіксація дій службової особи здійснюється виключно негласними засобами, як правило, це негласне документування злочинних дій шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених ст. 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”. Проте, таке документування в ході здійснення оперативно-розшукової діяльності не закінчується після того, як отримана інформація про прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, також не проводиться затримання службової особи, не зважаючи на те, що злочин є закінченим. Більш того, відомості, що містять ознаки злочину, передбаченого ст. 368 КК України, не вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Оперативні працівники, слідчі чекають моменту надання – одержання предмету неправомірної вигоди, що також документують оперативно-розшуковими засобами й лише після цього приймають рішення про внесення відомостей до ЄРДР, затримання службової особи та проведення інших гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, інші процесуальних дій, спрямованих на отримання доказів вчинення цього діяння.

При цьому оперативні підрозділи ОВС керуються положенням п. 3.4. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затвердженої Наказом МВС України №700 від 14.08.2012 р., відповідно до якого у разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про

ознаки злочину в діяннях окремих осіб та груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу і лише після закінчення їх проведення матеріали оперативно-розшукової справи виносяться на розгляд оперативної наради для розроблення заходів з їх реалізації.

Разом з тим, результати системного аналізу судово-слідчої практики з цього питання свідчать про негативне ставлення суддів до таких строків проведення оперативно-розшукової діяльності. Опитування суддів місцевих та апеляційних судів показало, що більшість з них вбачає у вищеописаній практиці штучне затягування ОРД в порушення вимог кримінального процесуального закону щодо невідкладності внесення відповідних відомостей, що містять ознаки злочину, до ЄРДР та початку досудового розслідування (ст. 214 КПК України).

Опитані судді зазначають про те, що на досудовій стадії кримінального процесу слідчий має адекватні негласні засоби отримання інформації про злочин – негласні слідчі (розшукові) дії. Лише через низький професійний рівень, невміння обґрунтовувати клопотання про їх проведення, невчасне подання таких клопотань, а інколи й необізнаність у сутності передбачених главою 21 КПК України негласних слідчих (розшукових) дій, слідчі перекладають тягар доказування на оперативно-розшукові підрозділи, що здійснюють свою діяльність в межах ОРД.

Результатом цієї ситуації є невизнання суддями відповідних матеріалів ОРД, змістом яких є фактичні дані про отримання неправомірної вигоди службовою особою, допустимими доказами у кримінальному провадженні, а інші зібрані слідчим докази, що підтверджують факт вчинення кримінального правопорушення й винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України є, як правило, непрямими доказами.

На наш погляд, у цій ситуації необхідно керуватися наступним. Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 368 КК України, а саме прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища, є злочином середньої тяжкості, в ході досудового розслідування якого застосовувати необхідний арсенал негласних слідчих (розшукових) дій чинний КПК України не передбачає. Тому, з метою встановлення усіх необхідних даних про обставини вчинення злочину, слід керуватися п. 3.4. вищезазначеної інструкції й здійснювати документування оперативно-розшуковими засобами. Проте, якщо в ході проведення ОРД виявляються ознаки ч. 2 ст. 368 КК України – тих самих діянь, але предметом яких є неправомірна вигода у значному розмірі, що кваліфікуються як тяжкий злочин, й в ході розслідування яких закон дозволяє використовувати всі, передбачені гл. 21 КПК України негласні засоби розслідування, то необхідно негайно вносити відомості до ЄРДР, розпочинати досудове розслідування й документувати подальшу злочинну діяльність в режимі негласних слідчих (розшукових) дій.

На наш погляд, ці та інші проблемні аспекти доказування у кримінальних провадженнях щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою повинні стати предметом грунтовних наукових досліджень, а також повинні висвітлюватися у відповідних навчально-методичних роботах, адресованих не тільки науковцям, але й практикам.

СИСТЕМА ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Баулін О.В., *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри нагляду за додержанням законів при проведенні досудового розслідування Національної академії прокуратури України*

Прийнятий 13 квітня 2012 р. Кримінальний процесуальний кодекс України [1] (в назві і далі – КПК України) створив нормативно-правові умови для повернення порядку кримінального судочинства нашої держави до європейських традицій, від яких воно майже на сто років було відірваним за часів панування соціалістичного ладу й дії кримінально-процесуальних кодексів (далі – КПК) УСРР 1922 і 1927 рр. та КПК УРСР 1960 р.

Чинний КПК України встановлює процесуальний статус суб'єктів, уповноважених проводити досудове розслідування (прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого), визначає порядок залучення до нього інших учасників, форми, місце та інші умови, в яких здійснюється діяльність у цій стадії кримінального провадження. Основну частину таких положень законодавець зосереджує у гл. 19 «Загальні положення досудового розслідування» КПК України, що містить правила про: 1) початок провадження досудового розслідування; 2) форми досудового розслідування; 3) підслідність; 4) об'єднання і виділення матеріалів досудового розслідування; 5) місце проведення досудового розслідування; 6) строки досудового розслідування; 7) розгляд клопотань під час досудового розслідування; 8) ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його закінчення; 9) недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування (ст.ст. 214-222). Проте, є й інші положення КПК, які належать до системи загальних положень досудового розслідування, оскільки відображають характерні риси і специфіку змісту досудового розслідування та забезпечують ефективне виконання владними суб'єктами наданих ним повноважень і реалізацію прав та законних інтересів осіб, які беруть в ньому участь.

Новацією в цій системі є те, що успіх досудового розслідування у конкретному провадженні цілком залежить від організації спільної роботи прокурора-процесуального керівника і слідчого, який безпосередньо проводить процесуальні дії. Провідну роль при цьому відіграє прокурор, без процесуальних рішень якого (у тому числі й шляхом погодження рішень слідчого), найважливіші акти досудового розслідування не мають юридичної сили (ст. 36 КПК). Лише його позиція як офіційна позиція сторони обвинувачення сприймається під час розгляду судом (слідчим суддею) клопотань або скарг чи апеляцій сторін на стадії досудового розслідування. Прокурор виступає ініціатором і певним координатором взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів, якщо їх необхідно задіяти для проведення окремих слідчих (розшукових) дій за відповідними дорученнями або для виконання рішень про проведення негласних слідчих (розшукових)

дій. Тому визначене у ч. 2 ст. 36 КПК України здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням є характерним елементом системи загальних положень досудового розслідування.

При цьому, роль слідчого у досудовому розслідуванні не втрачає свого важливого значення. На слідчого покладена відповідальність за законність і своєчасність процесуальних дій і виконання вказівок прокурора (ч. 1, ч. 4 ст. 40 КПК України). Він володіє процесуальною самостійністю, оскільки під час проведення процесуальних дій самостійно визначає послідовність, час і місце їх проведення; коло осіб, які беруть в них участь, необхідні для їх проведення науково-технічні та інші засоби та спосіб фіксації їх перебігу і отриманих результатів тощо. Для відстоювання власного внутрішнього переконання він має право звертатися до керівника органу досудового розслідування для ініціювання перегляду його клопотань прокурором вищого рівня або оскаржувати до нього рішення, дії чи бездіяльність прокурора-процесуального керівника (ч. 3 ст. 40 ст.ст. 311-313 КПК України). Отже, як і раніше, процесуальна самостійність слідчого є загальним положенням досудового розслідування.

Слід зазначити, що теперішня система загальних положень досудового розслідування не може бути правильно осмислена поза зв'язком з історією її розвитку, інакше залишаться поза увагою позитивні і негативні тенденції, які спостерігалися в ній раніше і повторення яких може вплинути на її долю.

Вперше у вітчизняному законодавстві ці положення були систематизовано викладені у главі «Про умови провадження попереднього слідства» Статуту кримінального судочинства 1864 р., в якій йшлося про: місце, початок і швидкість слідства; підслідність; дії слідчого при виявленні злочину, вчиненого за межами його ділянки та інші його повноваження; доручення про провадження слідчих дій; нагляд прокурора [2, 149].

Розділ IX «Загальні умови провадження попереднього слідства» КПК УСРР 1922 р. містив правила про: обов'язковість і початок слідства; право слідчого визнати матеріали дізнання достатньо повними і перелік дій, які при цьому повинні бути проведені; порядок вирішення клопотань слідчим; право обвинуваченого, потерпілого бути присутніми при всіх діях слідчого; дотримання таємниці і строк слідства; об'єднання кримінальних справ; нагляд прокурора за провадженням слідства; роз'яснення права на цивільний позов; вирішення клопотання про визнання позивачем; прийняття заходів забезпечення цивільного позову; відвід слідчого [3, 17-18].

З розділу 9 «Засади досудового слідства» КПК УСРР 1927 р. зникає право обвинуваченого, потерпілого бути присутніми при проведенні всіх слідчих дій та задавати питання свідкам та експертам. Між дізнанням і слідством меншає різниця; органи дізнання набувають функції слідчих; розширюються повноваження слідчого з керівництва органами дізнання і вирішення питань про закінчення слідства [4, 29-31].

Глава 11 КПК УРСР 1960 р. основними положеннями досудового слідства визначила: обов'язковість, початок і строки провадження слідства; підслідність; повноваження слідчого і начальника слідчого відділу; недопустимість розголошення даних слідства; окремі доручення слідчого; проведення слідства в справі декількома слідчими; порядок роз'яснення прав потерпілому; визнання цивільним позивачем; обов'язок забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна; залучення понятих і перекладача; розгляд клопотань слідчим; постанови слідчого і прокурора [5].

Зазначені розділи КПК УСРР містили вимоги, дія яких не обмежувалася досудовим розслідуванням, а саме про всебічність, повноту та об'єктивність дослідження матеріалів справи. Закон того часу не в усіх випадках відокремлював основні положення досудового розслідування від принципів кримінального процесу, що заважало правильному розумінню їх сутності та ролі. Навіть і зараз є погляд, що всебічне, повне і об'єктивне дослідження обставин справи є загальним положенням досудового слідства [6, 14], хоча обов'язок «всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження» згідно ч. 2 ст. 9 КПК України віддзеркалює лише один аспект засади законності у цьому провадженні.

КПК УРСР 1960 р., що діяв до 20 листопада 2012 р. містив чимало положень, які стосувалися більше інституту слідчих дій і цивільного позову, ніж власно досудового слідства, а деякі з них діяли не лише під час досудового розслідування (залучення перекладача), що також було певним недоліком. Усі зазначені кодекси закріплювали положення попереднього (досудового) слідства, не зважаючи на те, що їх дія поширювалася й на дізнання, тому слушно у чинному КПК України відповідну главу названо «Загальні положення досудового розслідування», що вказує на дію її положень під час провадження за будь-якою формою досудового розслідування.

Як уявляється, обмежувати систему загальних положень досудового розслідування лише правилами, що зосереджені у гл. 19 КПК України, не правильно. Ми підтримуємо підхід за яким, до них слід віднести взаємодію слідчого з оперативними підрозділами (п. 3 ч. 2 ст. 40, ст. 41) і складання процесуальних документів при провадженні досудового розслідування (ст.ст. 104, 105, 106) [7, 219-220], але важко погодитися з тим, що на цьому коло загальних положень досудового розслідування набуває остаточного окреслення.

До системи загальних положень сучасного досудового розслідування України також відносяться закріплені в КПК України правила про: здійснення досудового розслідування слідчою групою (ч. 2 ст. 38, п. 1 ч. 2 ст. 39); застосування науково-технічних засобів під час досудового розслідування (ст.107); оскарження дій, рішень, бездіяльності слідчих і прокурорів та ухвал слідчих суддів (ст.ст. 303-313 гл. 26 КПК).

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 р. // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

2. Устав уголовного судопроизводства 20 ноября 1864 года // Российское законодательство X –XX веков: Судебная реформа. - В 9-ти томах. - Т. 8 / Под общ. ред. О. И. Чистякова. Отв. ред. Б. В. Виленский. - М.: Юрид. лит., 1991. - С. 120-251.

3. Уголовно-процессуальный кодекс УССР. Утв. пост. ВУЦИК от 13.09.1922 г. Издание офиц. – Харьков. – Изд. Наркомюста УССР, 1922. – 98 с.

4. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР. В редакції 1927 р. Друге офіц. видання. – Харків: Юрид. вид-во Наркомюсту УСРР, 1928. – 124 с.

5. Кримінально-процесуальний кодекс України (прийнятий 28 грудня 1960 р.) // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

6. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: Підручник / В. М. Тертишник. - К.: Алерта, 2014. – 420 с.
7. Кримінальний процес: Підручник / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЕДЕННЯ ДОПИТУ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ

Бигу Ж.М., *кандидат юридичних наук, заступник начальника редакційно-видавничого центру Національної академії внутрішніх справ*
Горбенко Д.А., *здобувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, інспектор редакційно-видавничого центру Національної академії внутрішніх справ*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується появою нових злочинів, способів і засобів їх вчинення, удосконаленням злочинної професійної діяльності, її технічною оснащеністю та інтелектуалізацією, більшою обізнаністю прийомів і методів роботи державних органів щодо розслідування злочинів. Під час розкриття злочинів одне з важливих місць посідає допит як ефективний засіб боротьби зі злочинністю, у зв'язку з чим виникає потреба підвищення рівня обізнаності слідчих в психологічних прийомах і засобах впливу на підозрюваного під час проведення допиту.

Допит – це процесуальна дія, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі [1].

Процесуальний порядок допиту регламентовано нормами КПК (ст. 85, 86, 93, 94, 224, 225, 226), додержання яких є обов'язковим. Недодержання процесуальних правил проведення допиту є порушенням закону і тягне за собою недійсність проведеної дії та неприпустимість одержаних показань як джерела доказів [2].

Тактика допиту – це вибір та застосування під час проведення допиту найбільш ефективних тактичних прийомів, що сприяють одержанню повних і об'єктивних показань від особи. [3].

Ефективність допиту залежить значною мірою від ретельності попереднього вивчення особистості допитуваного. Слідчому необхідно одержати інформацію про його життєвий шлях, професію, освіту, соціальний статус, умови роботи, спосіб життя, типові форми поведінки, зацікавлення та уподобання, психологічні властивості та якості, ставлення до злочину тощо. Безпосередньо при допиті пізнається рівень загальної культури та розвитку допитуваного, особливості його мови, міміки та пантоміміки, психологічні стани та реакції, готовність до співробітництва або ж негативне ставлення до слідства. Оскільки в процесі допиту відбувається не тільки збір інформації, але й психологічний вплив, є можливість визначити схильність особи до навіюваності, комунікативність, загальну тривожність та агресивність тощо.

За допомогою невербальних ознак можна зробити висновок про актуальний емоційний стан допитуваного: здивування – очі широко розкриті, брови підняті вгору, рот напіввідкритий; страх – очі та брови, як при здивуванні, губи міцно зціплені, щелепи стиснуті; сором – пальці знаходяться біля губ, зібрані пучкою; самопідбадьорювання – пальці рук переплетені; збентеження, зніяковілість – пошкрябування й потирання шкіри пальцями, маніпулювання предметами; схвильованість – закушування губ, похитування головою, відкидання волосся, вовтуження на сидінні тощо [4].

Важливим в процесі допиту є формування психологічного контакту. Психологічний контакт – це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка допомагає взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками, це певний «настрій» на спілкування [5, с. 61]. Істотним чинником для встановлення психологічного контакту є поведінка особи, яка проводить допит. Важливе значення мають принциповість і одночасно доброзичливість, зацікавленість в особі допитуваного, особливо в долі підозрюваного, обвинуваченого, тактовність, витримка, належна культура мови, коректність.

Слідчий повинен об'єктивно оцінити особу підозрюваного, для цього можуть бути застосовані різноманітні засоби психологічного впливу, а саме:

1. «Використання психологічних особливостей особистості допитуваного» – сутність прийому полягає в урахуванні слідчим відомостей про характерологічні риси допитуваного, його домагання, самооцінку, домінуючі мотиви поведінки тощо. Наприклад, якщо допитуваний має хворобливе самолюбство та перебільшений рівень домагань, при допиті доцільно показати реальну можливість слідства одержати потрібні відомості від іншої особи, що значною мірою знижує його цінність як джерела інформації і зачіпає самолюбство.

2. «Використання або створення стану емоційної напруженості» – прийом базується на тому, що в стані емоційної напруженості у особи суттєво знижується здатність здійснювати свідомий контроль за змістом мовних повідомлень та своєю поведінкою. Так, якщо допитуваний відмовляється від дачі показань або дає неправдиві свідчення, перебуваючи при цьому в спокійному, врівноваженому стані, буде доцільно шляхом повідомлення певної інформації (повідомлення про затримку співучасника, висновків експертизи тощо) викликати у нього емоційну напруженість, відчуття дискомфорту.

3. «Використання ефекту раптовості» – його сутність полягає в несподіваній для допитуваного появі фактів та обставин, що доводять неправдивість його свідчень. Цей прийом не зводиться до емоційної напруженості, оскільки раптово подана інформація може мати переконуючий вплив і на раціональну сферу особистості, схиляючи допитуваного до усвідомленої необхідності давати правдиві показання. Наприклад свідчення несподіваного для допитуваного свідка мають, як правило, безсумнівний переконуючий вплив.

4. «Припущення легенди» – реалізація цього прийому полягає у створенні в процесуальних межах таких умов, що видаються допитуваному природними. Наприклад він одержує можливість ознайомитися з паперами, що знаходяться на столі слідчого в момент «вимушеної» його відсутності в кабінеті; «випадково» залишається віч-на-віч із співучасниками. Ефективним може бути розміщення у кабінеті слідчого речей та предметів, тотожних тим, які фігурують у справі як розшукувані.

5. «Вільна розповідь» – допитуваному надається можливість в розповідній формі, докладно, без обмежень часу та деталізуючих запитань викласти свій варіант послідовності подій. Протягом розповіді слідчий аналізує інформацію, відшукуючи протиріччя, на які в подальшому спрямовує допит. У цьому випадку досить інформативними є обмовки, паузи, повтори, які робить допитуваний.

6. «Максимальна деталізація свідчень» – людині дуже складно обміркувати неправдиві свідчення до найдрібніших деталей. Слідчий, ставлячи допитуваному перелік запитань щодо подробиць певного факту, примушує його самостійно встановити протиріччя у власних показаннях. Наприклад, якщо допитуваний стверджує, що в певний час він був у кінотеатрі, то слідчий уточнює, який фільм він дивився, на якому місці сидів, чи зберігся квиток, як після сеансу дістався додому тощо.

7. «Поєднання форсованого (прискореного) та уповільненого темпів допиту» – дія прийому заснована на тому, що інтенсивний темп не дозволяє допитуваному ретельно обмірковувати варіанти відповідей і концентрувати увагу на деталях, що викривають неправдивість свідчень [4].

Для подолання протиборства допитуваного також можна використовувати неспецифічні для процесуальної діяльності, загальновживані в будь-якому спілкуванні прийоми:

а) асоціація за суміжністю – демонстрування місця події або його фотографії асоціює спогади про власні дії та переживання;

б) схожість-подібність – демонстрування речей об'єктів, що безпосередньо не стосуються справи, але подібні справжнім, також збуджує аналогічні (на момент події) переживання;

в) перифраза – повторення своїми словами проблемної, неправдивої, спірної інформації про подію;

г) інерція – створення настрою максимальної захопленості бесідою на сторонні теми, а потім – рантове запитання стосовно справи.

Одним із основних способів отримання інформації на стадії досудового слідства є допит. Але його результативність визначається, в першу чергу, не кількісними показниками, а вмінням тактовно, грамотно, і головне – з суворим дотриманням законності отримати максимум оперативної інформації. Вивчення практики свідчить, що в слідчій діяльності допускається чимало недоліків і в результаті втрачається цінна інформація про злочин, тому з метою отримання максимального обсягу корисної інформації особа яка проводить допит, зокрема слідчий, повинна володіти навиками психологічного впливу і вміло застосовувати дані знання щодо кожного підозрюваного індивідуально. Домогтися такої результативності можливо в першу чергу удосконаливши процес підготовки майбутніх слідчих у вищих навчальних закладах, впровадженням в навчально-виховний процес новітніх психолого-педагогічних технологій, розробкою спеціальних програм і курсів спрямованих на отримання нових знань в галузі психології та розвиток їх практичного застосування.

Література:

1. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : за станом на 8 берез. 2012 р. / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Криміналістика : підруч. / [Берназ В. Д. та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Ф. Волобуєва ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 665 с.

4. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого / В. Ю. Шепітько. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2001. – 208 с.

5. Юридична психологія: підручник / Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін. : заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моісеєва. – Вид. 2-є, доопр. та доп. – К. : КНТ, 2008. – 352 с.

ЩОДО ФОРМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Бишевець О.В., *кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Однією з неодмінних передумов ефективного розслідування та розкриття злочинів є вміле використання слідчим, прокурором і судом спеціальних знань у певних галузях науки, техніки, мистецтва, ремесла. Ще австрійський криміналіст Ганс Грос (1847-1915) наголошував на визначальній ролі спеціальних знань у встановленні об’єктивної істини при проведенні такої слідчої (розшукової) дії як огляд місця події при розслідуванні вбивств, підпалів, вибухів [1, с. 157].

Застосування спеціальних знань можливе при розслідуванні будь-якого злочину, якщо це є доцільним для встановлення чи пояснення його обставин. Спеціальні знання можуть застосовуватися таку кількість разів, яка буде необхідною для формування достатньої доказової бази. Водночас, слідчі не можуть самостійно і безпосередньо застосовувати такі знання для збирання і дослідження доказів, хоча деякі спеціальні знання вони отримують в процесі навчання в юридичних навчальних закладах (з судової медицини, судової психіатрії, судової психології, інформатики тощо). Проте коло спеціальних знань, з якими ознайомлюють майбутніх юристів, обмежене, недостатнє для безпосереднього використання особами, які ведуть досудове розслідування, і не забезпечує об’єктивність і достовірність вирішення відповідних питань. Крім того, особи, які ведуть досудове розслідування, є представниками сторони обвинувачення, а тому не можуть вважатися незаінтересованими у кримінальному провадженні [2, с. 349].

Форми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві досліджувалися у наукових працях таких вчених як Л.Ю. Ароцкера, В. П. Бахіна, Р.С. Бєлкіна, А.І. Вінберга, Г.І. Грамовича, Г.Л. Грановського, В.Г. Гончаренка, В. А. Журавля, О.А. Кириченка, Н.І. Клименко, В.Я. Колдіна, І.П. Крилова, О.Н. Колесниченка, В. П. Колмакова, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, В.О. Образцова, М.І. Порубова, І.В. Постіка, О.Р. Россинської, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, М.О. Селіванова, В.Ю. Шепітька, В.І. Шиканова та ін. Безумовно, проведені дослідження є вагомим внеском у розвиток теоретичних

засад використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, однак в опублікованих працях зосереджувалася увага, головним чином, на загальній їх характеристиці.

Кримінальний процесуальний закон дає можливість використовувати спеціальні знання у різних формах, кожна з яких має лише їй притаманну роль у процесі доказування. Вибір конкретної форми використання спеціальних знань повинен бути тактично і організаційно обґрунтованим.

Сьогодні не існує єдності поглядів про форми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Традиційно форми використання спеціальних знань у процесі розслідування поділяють залежно від доказовості їх результатів на процесуальну та непроцесуальну.

До процесуальної форми відносяться проведення судових експертиз (ст.ст. 242-245 КПК України), залучення спеціалістів для участі в окремих слідчих (розшукових) діях (ст. ст. 71, 226, 227, 491 КПК України) з метою надання допомоги слідчому у виявленні, фіксаціїт та вилученні слідів злочину, речових доказів, надання консультацій зі спеціальних питань, застосування технічних засобів у кримінальному провадженні як одного з способів виявлення і фіксації (закріплення) доказів (п. 2 ч. 1 ст. 103, ч. 2 ст. 104, п.п. 1, 3, 4 ч. 2 ст. 105, ч.ч. 1-4 ст. 107 КПК України), письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у слідчих (розшукових) діях щодо особливостей виявлення і фіксації слідів та інших об'єктів (п. 2, ч. 2 ст. 105 КПК України).

Непроцесуальними формами використання спеціальних знань є проведення ревізій, аудиторських перевірок та попереднього дослідження об'єктів, консультації спеціалістів.

Попередні дослідження – це криміналістичне непроцесуальне дослідження об'єктів, що проводиться як до, так і після відкриття кримінального провадження з метою виявлення ознак злочинної діяльності та причетності до неї конкретних перевірених осіб, а також для отримання швидкої орієнтовної інформації щодо кримінального провадження. В самому понятті «попереднє дослідження» свідомо закладено право обізнаної особи на помилку. Особа, яка проводить дослідження має використовувати практично ті ж методи і ту ж логіку дослідження, що і під час експертизи. Однак слід пам'ятати, що при проведенні попередніх досліджень допускається застосування тільки методів, що не руйнують досліджуваний об'єкт. Винятком є випадки, коли від досліджуваного об'єкта можна відокремити будь-яку частину без зміни його властивостей в цілому. Руйнування (знищення в ході дослідження) припустимо тільки в ході проведення експертного аналізу (хоча і не рекомендується).

Водночас у науковій літературі висловлюються полярні точки зору стосовно неприпустимості виділяти процесуальну і непроцесуальну форми використання спеціальних знань. Одні вчені стверджують, що непроцесуальна форма не може існувати апріорі і використовуватися при встановленні істини у кримінальному провадженні, адже розслідування злочинів є кримінально-процесуальною діяльністю, а тому використання спеціальних знань, яке не передбачене кримінальним процесуальним законодавством виходить за межі дії кримінального процесу. Інші ж стверджують, що законодавчо просто неможливо охопити всі випадки застосування спеціальних знань, а тому головним є те, щоб вони не суперечили кримінально-процесуальним нормам.

Очевидно, що друга точка зору є слушною, адже реалізація непроцесуальних форм використання спеціальних знань має на меті не набути однакового доказового значення з процесуальним використанням, а прагне створити умови для процесуального впровадження спеціальних знань у процес розслідування.

Крім зазначеної вище систематизації форм використання спеціальних знань виділяють ще:

- безпосередні, тобто такі, що безпосередньо спрямовані на збирання й отримання доказів та опосередковані, тобто ті, що сприяють збиранню і оцінці доказів [2, с. 351-352; 3, с. 107-108];
- обов'язкові (наприклад, обов'язкове призначення експертизи, обов'язкова участь педагога або психолога) та факультативні (наприклад, отримання консультацій у спеціаліста).

З огляду на зазначене є підстави зробити наступні висновки:

1) про необхідність застосування спеціальних знань для оптимізації процесу розслідування йдеться вже давно. Початок обговоренню цього питання поклав ще Ганс Гросс, а у вітчизняній криміналістиці воно почало вивчатися у 70-х роках XX століття;

2) основним завданням використання спеціальних знань у ході проведення слідчих (розшукових) дій є сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні предметів і документів яке здійснюється, насамперед, шляхом застосування необхідних технічних засобів і способів;

3) метою використання спеціальних знань є отримання доказів у кримінальних провадженнях, яке досягається спеціалістом шляхом надання допомоги слідчому в застосуванні експертно-криміналістичних методів і засобів при збиранні, вивченні (дослідженні), перевірці, оцінці та використанні доказів;

4) хоча в науці форми використання спеціальних знань систематизують за різноманітними критеріями, втім, на сьогоднішній день відсутній єдиний науковий підхід до їх класифікації форм.

Література:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. / Г. Грос. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. – М., 2002. — 1088 с.

2. Тіщенко В.В. Щодо використання спеціальних знань у кримінальному провадженні // В.В. Тіщенко. – Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). – Одеса: «Юридична література», 2013. – С. 349-353.

3. Салтевський М.В. Криміналістика: Підручник для студентів юридичних вузів: У 2 ч. / М.В. Салтевський. – Х., 1999. – Ч. 1. – 415 с.

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Білецька Д.Ю., *студентка 5 курсу юридичного факультету*
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ***Дунаєвська Л.Г.,*** *кандидат юридичних наук, доцент*

Правильне визначення поняття та структурних елементів криміналістичної характеристики злочину має не лише теоретичне, а й практичне значення, адже саме від теоретичних напрацювань щодо криміналістичної характеристики, безумовно, залежить підготовка відповідних методичних рекомендацій щодо розслідування відповідних злочинів.

Результати аналізу наукових джерел, присвячених питанню криміналістичної характеристики, дають можливість зробити висновок, що на сьогодні серед вчених відсутнє єдине уставлене розуміння поняття криміналістичної характеристики. Так, В.А. Гуняєв визначає поняття криміналістичної характеристики як систему сталих ознак певного виду (підвиду) злочину» [1, с. 58-61]. Також, схожим чином надає визначення криміналістичної характеристики злочину І.І. Артамонов, визначаючи її науково розробленою системою найбільш суттєвих, типових криміналістичних рис, якостей, ознак певної категорії злочинів [2, с. 64].

Друга група науковців визначає криміналістичну характеристику злочину вказуючи на той факт, що криміналістична характеристика будь-якого злочину може бути відображена як типова інформаційна модель [3, с. 376], система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочину, інформаційна модель події [4, с. 25-30], система інформації про розслідуваний злочин, що має кримінально-правове і процесуальне значення [5, с. 180].

Вдаючись до аналізу та порівняння вищезазначених груп поглядів науковців, на нашу думку, варто погодитися з поглядом А. Л. Дуднікова щодо даного питання, а саме з тим, що система криміналістичних ознак злочину – це ще не характеристика, а відображення сутності події, за яким формулюється така характеристика для здобуття, у підсумку, криміналістично значущої картини» злочину [6, с. 49]. Цілком обґрунтованим, на нашу думку, є підхід З.М. Топорецької, яка визначає криміналістичну характеристику як науково-інтегровану, узагальнену інформаційну модель типових та сталих, взаємозалежних, криміналістично значимих відомостей про певні злочини» [7, с. 34].

Аналізуючи вищезазначені підходи до визначення криміналістичної характеристики злочину, можна зробити висновок, що враховуючи зміст будь-якого із визначень, кожен із науковців, дослідивши поняття криміналістичної характеристики злочину, в межах наведеного ним підходу допускає наявність ряду ознак (елементів), властивих криміналістичній характеристиці злочину.

На думку Л.О. Сергеєва, елементами криміналістичної характеристики є особливості способів і слідів певних видів злочинів; обставини, що характеризують учасників злочинів та їх злочинні зв'язки; об’єктивну сторону; час, місце і обстановку вчинення злочинів; об’єкт замаху та інші, а також взаємозв’язок вказаних факторів [8, с. 43].

С.П. Мітрічев, щодо елементів криміналістичної характеристики злочину, вважає наступне: «При вивченні методики розслідування окремих видів злочинів слід звертати увагу на типові ознаки, що мають криміналістичне значення, на особливості даного виду злочинів, що виражаються у способах вчинення злочинів, характерних слідах, професіональних і злочинних навиках злочинця, тобто на все те, що є типовим, загальним і включається у криміналістичну характеристику злочинів». Надалі ж автор виражає думку про те, що: « … цими елементами зміст криміналістичної характеристики не вичерпується, тому що вона повинна охоплювати найбільшу кількість ознак, що мають криміналістичне значення» [9, с. 13-14].

М.П. Яблоков виділяє елементи криміналістичної характеристики злочину у вигляді певних даних різного роду: дані про спосіб вчинення злочину, дані про механізм вчинення злочину, обстановку вчинення злочину, дані про властивості особи як суб’єкта, дані про особу потерпілого [10, с. 46-56].

Р.С. Бєлкін в свою чергу вважає, що: «… до криміналістичної характеристики повинні входити характеристика вихідної інформації, система даних про спосіб вчинення, приховання злочину та типових наслідках його застосування; особу ймовірного злочинця та ймовірні мотиви і цілі злочину; деякі обставини вчинення злочину (місце, час, обстановка)» [11, с. 192].

О.Н. Колесніченко визначає такі основні елементи криміналістичної характеристики як спосіб підготовки, вчинення і приховання злочинів; місце, час, обстановку, знаряддя і засоби вчинення злочину; предмет замаху; особу злочинця; особу потерпілого; сліди злочину (в широкому розумінні) [12, с. 33].

М.В. Салтевський, провівши аналіз елементів криміналістичної характеристики злочинів запропонованих його колегами, зазначає, що «більшість авторів у своїх поглядає погоджуються з наявністю основних чотирьох елементів криміналістичної характеристики злочину: предмет безпосереднього замаху, спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні, слідова картина в її широкій інтерпретації, особа злочинця» [13, с. 130-133.].

Отже, проаналізувавши достатньо підходів до визначення елементів криміналістичної характеристики злочинів, можна зазначити наступне, що на сьогоднішній день немає науково встановленого чіткого переліку елементів криміналістичної характеристики того чи іншого злочину, а натомість є певні розходження й у загальному розумінні змісту криміналістичної характеристики.

На нашу думку, елементами криміналістичної характеристики є предмет злочинного посягання, про спосіб вчинення злочину, типова слідова картина, особа злочинця та особа потерпілого. Слід звернути увагу на те, що особа потерпілого не є обов’язковим елементом криміналістиної характеристики для всіх видів злочинів. Зазначений елемент потрібно встановлювати виходячи з обставин кримінального провадження.

Література:

1. Гуняев В.А. Содержание и значение криминалистической характеристики преступлений / В.А. Гуняев // Криминалистическая характеристика преступлений: Сб.науч.трудов / Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. – М., 1984. – С. 58-61.
2. Артамонов И.И. Методологические аспекты криминалистической характеристики преступлений / И.И. Артамонов // Криминалистическая характеристика преступлений. – М., 1984. – 64 с.

3. 119. Криминалистика / Под общей ред. Образцова В.А. – М.: Юрист, 1995. – 592 с.
4. Лузгин И.М. Некоторые аспекты криминалистической характеристики и место в ней данных о сокрытии преступлений / И.М. Лузгин // Криминалистическая характеристика преступлений: Сб.научных трудов / Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. – М., 1984. – С. 25-30.
5. Андреев И.С. Криминалистика: учебное пособие / И.С. Андреев, Г.И. Грамович. – Минск, 1997. – 344с.
6. Дудников А.Л. Криминалистическая система признаков хищений, совершаемых путем злоупотребления служебным положением, и использование ее данных в расследовании преступлений: автореф. дис. канд.юр.наук: спец. 12.00.09 / А.Л. Дудников. – Х., 1989. – 205 с.
7. Топорецька З.М. Особливості розслідування зайняття гральним бізнесом: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / З.М. Топорецька; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 225 с.
8. Сергеев Л.А. Сущность и значение криминалистической характеристики преступлений / Л.А. Сергеев // Руководство для следователей. – М., 1971. – 434 с.
9. Митричев С.П. Методика расследования отдельных видов пре ступлений / С.П. Митричев. – М., 1973. – 37 с.
10. Яблоков Н.П. Криминалистика / Под ред. Н.П. Яблокова. – М., 1996. – 708 с.
11. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. В 3 т / Р. С. Белкин. – М., 1979. – Том III. – 408 с.
12. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений / А.Н. Колесниченко // Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. – К., 1988. – С. 30-41.
13. Салтевський М.В. Криміналістика: навчально-довідковий посібник / М.В. Салтевський. – К., 1996. – 180 с.

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Боднар В.Є., *здобувач лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Чернявський С.С.,*** *доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ*

Уперше термін «неправомірна вигода» вжито 7 квітня 2011 р. у ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції». У подальшому, реалізуючи євроінтеграційну стратегію України, Верховна Рада у квітні – травні 2013 р. прийняла низку законів, якими внесла суттєві зміни до чинних антикорупційних законодавчих актів. Одним із них був ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. № 221-VII, який набрав чинності 18 травня 2013 р.

Згідно з їх основним положенням, зміни було проведено переважно у сфері корупційних правопорушень, а саме хабарництва. Так, до розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», у КК України було внесено зміни до ст. 368 (одержання хабара). У новій редакції її викладено так: «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою».

Розглядаючи сутність поняття «пропозиція», слід зазначити, що в Новому словнику української мови воно трактується, як «…те, що пропонується чиїй-небудь увазі, виноситься на обговорення, розгляд і та ін.» [1].

Етимологічне значення слова «обіцянка» тлумачиться через терміни: «...добровільно давати зобов'язання, зробити що-небудь» [1].

Аналогічним чином змінено і ст. 369 «Пропозиція або давання хабара» КК України, яка згідно з чинним КК України називається «Пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі». Зокрема, термін «хабар» замінюється терміном «неправомірна вигода» [2].

Проводячи екскурс в історію українського кримінального права, слід зазначити, що як у теорії, так і в судовій практиці предмет хабара передбачав виключно майновий характер. Так, керуючись пунктом 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 р. № 5, ним могли бути майно (гроші, цінності та інші речі), право на нього (документи, які надають право отримати майно, користуватися ним або вимагати виконання зобов'язань тощо), будь-які дії майнового характеру (передача майнових вигод, відмова від них, відмова від прав на майно, безоплатне надання послуг, санаторних чи туристичних путівок, проведення будівельних або ремонтних робіт тощо). Послуги, пільги і переваги, які не мають майнового характеру (похвальні характеристика чи виступ у пресі, надання престижної роботи тощо), не могли визнаватися предметом хабара [3].

У порядку аутентичного тлумачення закону в примітці до ст. 364-1 КК України роз'яснюється, що під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову. Викладене визначення дублює відповідні дефініції, наведені у ст. 1 ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції» та у примітці до ст. 72-2 КуПАП.

Тому використання поняття «неправомірна вигода» значно розширює предмет і межі дослідження. Воно найбільш повно і точно відтіняє соціально психологічну природу та психологічне забарвлення розглянутих злочинів, допомагає поєднати підхід до таких явищ у суспільній психології з правовою оцінкою. Також використання цього поняття дозволяє пов'язати аналіз кримінально-правових, соціально-психологічних, кримінологічних, соціологічних, психологічних та інших аспектів, що характеризують проблему як на рівні конкретних злочинів, так і на макрорівні різних проявів корупції.

Література :

1. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконіт, 1999. – 478 с.
2. Беляева К. Боротьба з корупцією під контролем Европи / К. Беляева// Судово-юридична online газета. № 17-18 (185-186) 15 трав. 2013 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sud.ua/newspaper/2013/05/15/49652-borba-s-korryptsiej-pod-kontrolem-evropi/print.

3. Про судову практику у справах про хабарництво Постанова Пленуму Верховного Суду України : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gosrezerv.gov.ua/reserv/control/uk/publish/article;jsessionid=E6C96B43AB4A4DF62EDD1CE980BAC9CC?art_id=140984&cat_id=102250.

ФУНКЦІЯ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Бондар Д.М., *магістр заочної форми навчання, кафедра правосуддя,*
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ***Сергєєва Д.Б.,*** *кандидат юридичних наук, доцент*

Історично склалося так, що права людини невіддільні від соціальних й громадських відносин, способів буття індивіду. Права людини органічно вплітаються в суспільні відносини, вони є нормативною формою взаємодії людей, впорядкування їх зв'язків, координації їх вчинків і діяльності, запобіганням суперечностей, протиборства, конфліктів. За своєю сутністю вони нормативно формулюють ті умови і способи життєдіяльності людей, котрі об'єктивно необхідні для забезпечення нормального функціонування індивіда, суспільства, держави [1, 1].

Таким чином, право особи на захист (в самому широкому його розумінні), є невід'ємною частиною соціуму, держави, яка бере на себе обов'язок охороняти права і законні інтереси особи, які, до речі, дають можливість державі та соціуму розвиватися та функціонувати. Утверджуючи самоцінність людини, її право на життя, гідність і свободу, її центральне місце у житті суспільства, необхідно чітко уявляти собі, що збереження прав і свобод людини, їх всеосяжний захист є священним обов'язком держави і суспільства, виступаючи як загальна соціальна доктрина, причому право кожного на справедливий розгляд кримінального провадження являє собою концентрований вираз права на дотримання балансу між інтересами і функціями держави та правами і свободами людини [2, 93]. З огляду на цілі і завдання кримінального провадження, надзвичайну роль в кримінальному провадженні відіграє професійний захисник прав і свобод людини – адвокат, однієї з форм надання правової допомоги яким є захист в кримінальному провадженні (в тому числі в стадії досудового розслідування). Аналізуючи статус захисника, є необхідність звернутися до визначення функції захисту в кримінальному провадженні. Отже, функція захисту - це породжений кримінальним переслідуванням (або можливим в майбутньому кримінальним переслідуванням), здійснюваний у відповідності із законами, КПК України, іншими законодавчими актами, які регулюють діяльність адвокатури в Україні, вид (частина, компонент, напрям) діяльності в кримінальному провадженні (незалежно від наявності осіб, яким повідомлено про підозру в такому провадженні), що реалізується суб'єктами захисту і спрямований на унеможливлення (в законний спосіб) повідомлення про підозру конкретній особі, повне чи часткове спростування підозри чи обвинувачення, реабілітацію невинуватого, пом'якшення відповідальності та покарання винуватого, охорону прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підзахисного, засудженого і виправданого.

З огляду на визначення функції захисту в кримінальному провадженні, ми виділяємо наступні структурні елементи його змісту: 1) захист, як діяльність, що реалізується у відповідності з законом та виражена у формі правових відносин (робота в кримінальному провадженні або інша діяльність адвоката); 2) суб'єктів цієї діяльності; 3) предмет захисту (діяльності); 4) його завдання та цілі.

Аналіз КПК України та ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», думки науковців (зокрема В.О. Попелюшка), дає підстави вважати, що захисник може діяти в інтересах особи (з точки зору майбутнього кримінального переслідування щодо такої особи) і до отримання такою особою статусу підозрюваного. З огляду на законопроекти щодо внесення змін до чинного ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в наукових колах та серед адвокатів – практиків формується думка про можливість законодавчого закріплення так званого адвокатського розслідування як окремого інституту, не обмеженого повідомленням конкретній особі про підозру в кримінальному провадженні. Думка про необхідність самостійності адвокатського розслідування виникає також у зв'язку із тим, що в кримінальному провадженні сторона захисту «виникає» внаслідок прийняття процесуального рішення прокурором та слідчим про повідомлення конкретній особі про підозру. В адвокатській практиці часто виникають ситуації, коли прокурор та слідчий проводять досудове розслідування протягом тривалого часу і повідомляють конкретній особі про підозру тоді, коли досудове розслідування фактично закінчене, тим самим звужуючи можливості для сторони захисту збирати докази у встановленому КПК порядку. Така процесуальна поведінка сторони обвинувачення ускладнює збирання доказів стороною захисту, так як захисник та його підзахисний обмежуються, зокрема, у часі, щодо можливості заявляти слідчому та прокурору клопотання про проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій. Звичайно, в КПК України визначена можливість для сторони захисту звертатися зі скаргами на рішення, дії чи бездіяльність слідчого [4], проте в зв'язку із наявністю «закритого» (такого, що не підлягає розширювальному тлумаченню) переліку рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора, які можливо оскаржити протягом досудового розслідування, виникає багато питань щодо можливості ефективної реалізації функції захисту в межах досудового розслідування.

Окремої уваги заслуговує новела КПК України – можливість залучення експерта стороною захисту на договірних засадах. Незважаючи на її прогресивність та необхідність, така новела все ж таки пов'язана зі статусом сторони захисту. До моменту «виникнення» сторони захисту в кримінальному провадженні можливість залучення експерта для надання висновку на договірних засадах є неможливою. При цьому гостро постає питання щодо можливості збирання зразків для проведення такої експертизи. Незважаючи на встановлений ст. ст. 245, 160-166 КПК порядок отримання (збирання) таких зразків, практика свідчить про певні законодавчі недоліки, які, на жаль, роблять можливість залучення експерта стороною захисту для отримання висновку експерта дещо декларативною.

Вищенаведене свідчить про необхідність подальших наукових пошуків в даному напрямі, з метою впровадження науково обгрунтованих висновків у правозастосовну практику та з метою зміни чинного законодавства.

Література:

1. Общая теория прав человека / Под общ. ред. Е.А. Лукашовой. – М.: Норма, 1996.
2. Гончаренко В.Г. Захист прав учасників кримінального провадження як соціально-правовий канон / В.Г. Гончаренко // Вісник академії адвокатури України. – К.: ВЦ ААУ, 2014. – Число 3 (31).
3. Попелюшко В.О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук / В.О. Попелюшко. – Острог: Вид-во Нац. Ун-ту «Острозька академія», 2009. – 27 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

ЩОДО ДЕЯКИХ ЗАГАЛЬНИХ ПИТАНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ХОДІ ДОПИТУ

Ващук О.П., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики*
Національного університету «Одеська юридична академія»

Загальні питання дослідження невербальної інформації під час підготовки та проведення допиту мають свої особливості в залежності від наступних чинників, як особа допитуваного, предмет допиту, обставини, які підлягають встановленню та стадії і етапи допиту, як слідчої (розшукової) дії. На стадії підготовки до проведення допиту на першому його етапі, слідчий розроблює стратегічний алгоритм власної поведінки, вивчає дані стосовно злочинної події в цілому, зовнішні і внутрішні (психологічні) складові допитуваного, моделює ситуації. Дійсно конструктивним видається застосування слідчим комплексу психологічних методів, прийомів, дотримання відповідних правил та саме базуючись на них і проводити вибір найбільш дієвих, ефективних відповідно до ходу допиту. Слідчий оцінюючи отримані знання формує оптимальну лінію власної поведінки для вирішення окремих чи проміжних завдань та досягнення мети допиту.

Робоча стадія допиту в залежності від конкретного кримінального провадження, а саме отримання та перевірки даних про ознаки, властивості і стани допитуваного у ході детального аналізу його вербальної і невербальної поведінки сприяє миттєвому орієнтуванню слідчого вже на його початковому етапі. Вчені рекомендують під час наступного етапу робочої стадії допиту використовувати такі методи пізнання, як спостереження, спілкування, експеримент. Застосування цих методів пізнання вплине на своєчасну діагностику емоційного і психологічного стану допитуваного, полегшить встановлення подальшого контакту з ним, допоможе виявити його справжнє відношення до шуканої інформації, створить передумови для прогнозування різних рівнів протидії у встановленні істини, сприятиме встановленню керуючого впливу слідчого на психіку і поведінку його.

Однак не варто розраховувати на те, що емоційний стан допитуваного легко виявити, розпізнати і тим більше дослідити, тому що отримані дані під час допиту, обумовлюються здатністю слідчого:

- до своєчасної організації власної поведінки та її зовнішньої форми;
- до планомірного і цілеспрямованого вивчення особистості допитуваного до початку проведення допиту на стадії підготовки;
- до планомірного і цілеспрямованого вивчення особистості допитуваного під час проведення допиту;
- до оцінки та використанню вже наявної і встановленої під час допиту даних в досудовому розслідуванні.

На наступному ж етапі робочої стадії допиту може бути застосована техніка власне ведення розмови, де корегуючи власні невербальні прояви, демонструючи відкритість, доброзичливість, розуміння тощо, слідчий зможе отримати і відповідні зміни в поведінці та емоційному стані допитуваного як щодо самого слідчого, так і щодо події злочину.

Під час робочої стадії допиту має місце формування певних ситуацій. Найпоширеніший поділ їх на конфліктні та безконфліктні. До цього доречною є рекомендація з приводу постійної уваги і контролю слідчого до проявів власної поведінки, бо налагоджені взаємини слідчого з допитуваним можуть скластися тільки тоді, коли останній буде бачити в слідчому професіонала, який дотримується закону та поважає інтереси оточуючих. Витік ж негативних станів і якостей, нехай навіть і буденного характеру формують глибоке неприйняття особистості слідчого, яке, обумовлюючись з іншими негативними обставинами, здатне привести до вагомого руйнування комунікаційних відносин між слідчим і допитуваним.

Це не свідчить про те, що слідчий постійно повинен прагнути до абсолютного придушення своїх невербальних проявів, ні в якому разі. Під час робочої стадії допиту він повинен одночасно адекватно реагувати на допитуваного з використанням всього спектра засобів невербального спілкування, що буде сприяти підтриманню взаємного контакту між ним і допитуваним. Наочною ознакою позитивного налагодженого контакту між слідчим і допитуваним є подібність їх манер спілкування та прийнятих ними поз. У той же час демонстрація «копіювання» виявляється не тільки ознакою тісного обумовленого контакту, але й засобом його встановлення і подальшої підтримки. Тому розробка і використання технології підстроювання, що складається у своєрідному копіюванні поведінки допитуваного, приведення у відповідність швидкості, гучності і тону вербальних і невербальних сигналів, допомагають слідчому в своєчасному налагодженні контакту з ним.

Важливу роль на невербальні прояви закритості допитуваного можна внести шляхом непомітного додання його позі більш відкритого характеру (для того, щоб допитуваний розімкнув руки можна запропонувати йому цигарку, склянку води, будь-який документ для вивчення, інше, а положення ніг і всього тулубу можна змінити, запропонувавши допитуваному пересісти на інший стілець або підійти до столу слідчого для демонстрації якогось об’єкта).

Ще одним дієвим прийомом правомірного психологічного впливу на допитуваного є просторова організація спілкування між ним і допитуваним, яка ґрунтується на врахуванні просторової близькості і розташуванні учасників допиту при спілкуванні. Об'єктивно на практиці вибір слідчим просторової форми спілкування задається швидше умовами його роботи і обстановкою кабінету, ніж його бажанням. Мабуть, тому до даного аспекту організації спілкування при допиті слідчі ставляться формально, а часто і зовсім не надають йому ніякого значення. Однак, аналізуючи слідчу практику з цим погодитися важко, тому необхідно звернути увагу і облаштовувати обране місце

відповідно до спланованого плану проведення допиту. За своїм тактичним задумом в просторовій організації спілкування слідчий повинен зберігати за собою пріоритетне становище та ініціативу її зміни в будь-який час.

Отже, обов'язковою умовою успішної роботи слідчого у будь-якій ситуації, що складається у ході допиту, є його постійні дії по діагностуванню емоційного, психологічного і інформаційного стану допитуваного щодо самого себе, оточуючого і головне, події злочину. Звідси випливає, що допиту повинна передувати досить тривала бесіда слідчого з допитуваним на різні теми, тактичною метою якої і є дослідження звичайної поведінки, її особливостей, емоційних проявів при розмовах на звичні для допитуваного теми, які не стосуються безпосередньо предмета допиту. Тобто іноді варто провести попередню бесіду, завданнями якої є не встановлення даних, що стосуються події злочину, а як раз встановлення даних, що характеризують особу допитуваного, звичних варіантів його вербальної і невербальної комунікації. У будь-якому випадку при всіх варіантах реалізації розглянутий прийом більш ефективний в поєднанні з іншими законними формами впливу слідчого на допитуваного.

Отже, дослідження невербальної інформації у ході підготовки та проведення допиту, як слідчої (розшукової) дії вимагає від слідчого комплексного системно-діяльнісного підходу для вирішення завдань кримінального судочинства щодо конкретного провадження.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОМАГНИТНОГО ИЗЛУЧЕНИЯ ДЛЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Горбанёв И.Н., *кандидат юридических наук, доцент, заместитель начальника факультета подготовки специалистов для подразделений следствия Одесского государственного университета внутренних дел*
Анапольская А.И., *кандидат юридических наук, доцент кафедры публичного права Тамбовского филиала Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ*

За последние несколько десятилетий человечество совершило стремительный рывок в развитии науки и техники, что повлекло за собой вооружение современными научно-техническими средствами лиц, совершающих преступления, а также скрывающихся от правосудия. Преступления стали более технологичными, а уголовное законодательство было дополнено рядом норм, предусматривающих ответственность за совершение уголовно-наказуемых деяний, в реализации которых используются высокие технологии. Вместе с тем, для симметричного противостояния лицам, совершающим преступления, только лишь уголовно-правовых средств недостаточно. Одним из главных условий успешного противодействия преступности является своевременное внедрение достижений научно-технического прогресса в деятельность правоохранительных органов. По нашему мнению, среди прочего, к таковым следует отнести и электромагнитные излучатели с широким спектром действия.

Проблема использования технических средств в борьбе с преступность не является новой. На нее обращали внимание как национальные, так и зарубежные ученые и практики: Балтовский О.А., Вишня В.Б., Газизов Д.А., Домашенко О.В., Дымарский Я.М., Керницкий И.С., Логвиненко М.Ф., Хараберюш И.Ф., Хахановский В.Г., Ярославецкий С.А. и другие. Украинский ученый Г.Г. Губарев рассмотрел возможности использования излучающих высоковольтных устройств исключительно для принудительной остановки автотранспорта [1], при этом не раскрывая весь потенциал данной современной технологии для решения задач правоохранительных органов.

Целью статьи является изучение и определение возможностей использования электромагнитного излучения для противодействия преступной деятельности.

Электромагнитный импульс – возмущение электромагнитного поля, оказывающее влияние на любой материальный объект, находящийся в зоне его действия. Поражающее действие электромагнитного импульса обусловлено возникновением наведенных напряжений и токов в различных проводниках, используемых в электрической и радиоэлектронной аппаратуре [2]. Электромагнитное излучение в виде импульса поражает цель и выводит из строя электрическое и электронное оборудование в результате возникающего перенапряжения. Данная технология позиционируется как безопасная для людей [3].

Осознавая ценность данной технологии для вооруженных сил и правоохранительных органов ряд государств и частных компаний, в большей степени зарубежных, провели изыскания в данном направлении. Так, в 2001 году общественности был представлен российский комплекс «Ранец-Е», обеспечивающий поражение электроники наземной цели, летательного аппарата или управляемого боеприпаса на дальностях до 14 километров [4]. Позднее специалисты российской государственной корпорации «Ростех» для нужд армии разработали комплекс радиоэлектронной борьбы «Алабуга», который с помощью импульсов высокочастотного генератора электромагнитного поля большой мощности способен выводить из строя все электронное оборудование в радиусе 3,5 километров [5].

Благодаря успешным разработкам компании EurekaAerospace в 2009 году два прототипа устройств принудительной остановки транспортных средств поступили на испытания в подразделения полиции Майами (США). Разработка получила название High Power Electromagnetic System (электромагнитная система высокой мощности) [6]. Оба прототипа, будучи установленными на вертолет и полноприводный легковой автомобиль, успешно прошли испытания. Принцип действия данных приборов состоит в испускании кратковременного излучения электромагнитного импульса в направлении транспортного средства правонарушителя, в результате которого выходят из строя микропроцессоры в двигателе и бортовом компьютере. В следствие чего останавливается двигатель, что влечет за собой остановку транспортного средства.

Схожие разработки устройств для принудительной остановки транспортных средств с 1995 года проводились в Украине на базе Научно-исследовательского и проектно-конструкторского института «Молния» Харьковского политехнического института. Исследования закончились передачей работоспособного образца стороне заказчика компании Джейкор (США) [7].

Электромагнитное излучение, по мнению авторов статьи, имеет более широкие перспективы использования для решения задач ОВД, нежели только для принудительной остановки транспортных средств. Во-первых, данную

технологию можно использовать для противодействия разведывательным беспилотным летательным аппаратам в случаях проведения различных антитеррористических операций. Во-вторых, для обезвреживания взрывных устройств с электронным управлением, а также «электронных бомб». В-третьих, для деактивации устройств снятия информации с каналов связи и систем видеонаблюдения, используемых лицами, осуществляющими противоправную деятельность. В-четвертых, для выведения из строя средств радиосвязи, а также электронно-вычислительных машин (компьютеров), компьютерных систем и сетей. В-пятых, средства электромагнитного излучения можно использовать в качестве инженерно-технических средств охраны объектов, размещая их по периметру охраняемой территории. Целесообразно также рассмотреть и экспериментально проверить способности электромагнитного излучения для принудительной остановки различных видов транспортных средств, например, средств водного (суда, катера, моторные лодки, водные мотоциклы), авиа- и железнодорожного транспорта, которые могут быть захвачены террористами (пиратами).

По нашему мнению, указанные перспективы использования средств электромагнитного излучения открывают широкие возможности для решения задач ОВД. Следует отметить, что к данным устройствам применимы те же требования, что и к остальным специальным средствам, а именно: 1) для правовых оснований применения целесообразно внесение изменений в действующие нормативно-правовые акты, которые регламентируют порядок и условия, определят допустимость использования электромагнитных излучателей; 2) научная обоснованность возможностей специальных средств такого вида, с необходимостью их использования, на основе хорошо изученных наукой явлений и процессов, после практической проверки, обеспечивающей получение объективных и достоверных одинаковых результатов в однотипных условиях; 3) целевой характер применения специальной техники. И здесь возникает ряд негативных моментов, связанных с невозможностью предусмотреть последствия электромагнитного воздействия на приборы и устройства в зоне поражения. При всей безопасности данной технологии для людей, существует вероятность вывода из строя таких жизненно важных электронных устройств, как кардиостимуляторы. Даже если сотрудники правоохранительных органов будут знать установочные данные задерживаемого лица, или еще опаснее третьих лиц, попадающих в поле действия, на данном этапе не существует возможностей оперативного обращения к медицинским базам данных. И, соответственно, существует угроза наступления непоправимых последствий от использования средств электромагнитного излучения за сравнимо ничтожное правонарушение; 4) надежность средств электромагнитного излучения также имеет ряд особенностей. Возможно, что такие средства способны выполнять возложенные на них функции в определенных условиях, безотказны, ремонтопригодны и обладают соответствующим запасом прочности, но встает вопрос субъекта их применения и технического обслуживания. В обстановке экономии бюджетных средств, экономически выгодным и обоснованным будет не оснащать данными устройствами все подразделения ОВД, а поначалу только оперативно-технические, где подобран штат соответствующих специалистов, которые обеспечат квалифицированное обращение, применение и техническое обслуживание указанных излучателей.

Резюмируя все сказанное отметим, что электромагнитное излучение на службе ОВД имеет широкие перспективы использования помимо принудительной остановки транспортных средств. Учитывая современное развитие технологий, мультивекторные потребности подразделений и служб правоохранительных органов, беря во внимание определенные риски, считаем необходимым рассматривать перспективы оснащения оперативно-технических подразделений ОВД электромагнитными излучателями широкого спектра действия, что позволит вывести деятельность по противодействию преступности на качественно новый уровень.

Литература:

1. Губарєв Г.Г. Пристрої примусової зупинки автотранспорту: сучасний стан та перспективи розвитку / Г.Г. Губарєв // Право і безпека. – 2013. – № 2 (49). – С. 119-126.
2. Электромагнитный импульс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/%DD%EB%E5%EA%F2%F0%EE%EC%E0%E3%ED%E8%F2%ED%FB%E9_%E8%EC%EF%F3%EB%FC%F1.
3. Электромагнитное оружие [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/% D0%AD%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B8%D0%B5.
4. Электромагнитное оружие: в чем российская армия опередила конкурентов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://expert.ru/2014/09/28/elektromagnitnoe-oruzhie-uzhe-postupaet-na-vooruzhenie-rossijskoj-armii/?1.
5. «Алабуга» сделает бесполезной технику противника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vpk.name/news/118871 Alabuga_sdelaet_bespoleznoi_tehniku_protivnika.html.
6. Engine car stop [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dsc.discovery.com/news/2007/11/29/engine-car-stop.html.
7. Украинские инженеры создали устройство для принудительной остановки автомобилей при преследовании их полицией [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://autonon.ru/all/ 2_ukrainskie_inzenery_sozdali.html.

ТИПОВІ НЕДОЛІКИ КЛОПОТАНЬ ПРО ОБШУК

Гловюк І.В., *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу Національного університету "Одеська юридична академія"*

Стаття 234 КПК у ч. 1 передбачає, що обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді. Важливим для позитивного вирішення питання про дозвіл на проведення обшуку є дотримання вимог щодо його змісту, передбачених ч. 3 ст. 234 КПК, а також вимоги про додавання до клопотання оригіналів або копій документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Аналіз узагальнень судової практики та ухвал слідчих суддів, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, показує, що найбільші складнощі виникають при мотивуванні клопотань у частині саме викладення обставин

кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; підстав для обшуку; житла чи іншого володіння особи або частини житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; особи, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться; речей, документів або осіб, яких планується відшукати.

Типовими недоліками оформлення клопотань у частині викладу обставин кримінального провадження, є: невнесення відомостей до ЄРДР щодо особи, про яку у клопотанні вказано як така, що підозрюється у вчиненні злочину; невказання обставин кримінального провадження; ненадання доказів вчинення кримінального правопорушення, щодо якого здійснюється кримінальне провадження або суперечливість та / або недостатність наданих доказів; недоведення причетності до вчинення кримінального правопорушення особи, у житлі якої ставиться питання про обшук; ненадання матеріалів, яким підтверджуються доводи клопотання; недоведення жодної з підстав, передбачених у п.п. 1-4 ч. 5 ст. 234 КПК.

Фактичними підставами обшуку є наявність у матеріалах кримінального провадження достатніх і перевірених даних, які містяться в показаннях свідків, потерпілих, підозрюваних, у протоколах слідчих дій, у заявах громадян, а також отриманих у ході оперативно-розшукової діяльності, які дозволяють припускати, що в будь-якої особи або будь-якому приміщенні чи іншому володінні особи перебувають об'єкти (знаряддя злочину, цінності, предмети і документи, добуті злочинним шляхом, а також розшукувані особи, трупи або тварини), які шукають, що мають значення для розслідування [1, 482].

Типовим недоліком оформлення клопотань у частині підстав обшуку, що тягнуть за собою відмову у їх задоволенні, є відсутність належного обґрунтування їх наявності, відсутність матеріалів, які обґрунтовують доводи клопотання про наявність підстав обшуку. Це стосується наявності достатніх даних про те, що: відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи; підтвердження, що речі можуть слугувати доказами під час судового розгляду у кримінальному провадженні; ненадання даних, що є підставою для обшуку; недостатність доказів для задоволення клопотання.

У клопотанні мають міститися відомості щодо житла чи іншого володіння особи або частини житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку. Правильно вказує О.І. Марочкін, що мотивування висновку слідчого щодо житла чи іншого володіння особи або частини житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку (п. 5 ч. 3 ст. 234 КПК) є необхідним з метою довести «зв'язок» об'єкту обшуку із кримінальним провадженням, і тим самим обґрунтувати необхідність проведення такої слідчої дії в конкретному місці. В будь-якому випадку у клопотанні слідчого повинна бути зазначена точна адреса житла, іншого володіння особи або частина житла, де планується проведення обшуку, а також пояснено, чому саме в цьому місці слідчий вважає за потрібне його провести [2, 150]. Типовими недоліками оформлення клопотань у цій частині, що тягнуть за собою відмову у їх задоволенні, є: відсутність відомостей про приміщення, у якому планується провести обшук; відсутність уточнення, в якій саме будівлі чи споруді (окремій споруді чи господарчій будівлі), за певною адресою, має бути проведено обшук; зазначення загальної поштової адреси без чіткого визначення будівлі, споруди чи інші володіння, у яких планується проведення обшуку.

Пункт 6 ч. 3 ст. 234 КПК передбачає, що у клопотанні повинні бути вказані відомості про особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться. Разом з тим, аналіз ухвал слідчих суддів показує, що у клопотаннях не вказується: хто є власником домоволодіння за певною адресою, де проживає особа, щодо якої почато досудове розслідування; яке відношення має така особа до приміщення; відомості на підтвердження належності об'єкта конкретній особі на праві власності або володіння; відомості щодо особи, якій належить приміщення, де планується проведення обшуку; відомості про те, хто є власником та фактичним володільцем приміщення; відомості щодо адрес приміщень, зазначених при внесенні відомостей до ЄРДР, суперечать адресам, зазначеним у клопотанні про обшук.

Пункт 7 ч. 3 ст. 234 КПК передбачає необхідність вказувати у клопотанні речі, документи або осіб, яких планується відшукати. Недоліками клопотань, які констатуються у судовій практиці, є: незазначення речей, документів або осіб, яких планується відшукати; недостатня конкретизація речей, документів або осіб, яких планується відшукати.

При формулюванні клопотань слід звернути увагу на те, що закон вимагає вказувати у клопотанні речі, документи або осіб, яких планується відшукати. Тому сумнів викликає викладене в Узагальненні судової практики указання на те, що "слідчі та прокурори, звертаючись до слідчого судді з клопотаннями про обшук, досить часто зловживають вимогами п.7 ч.3 ст. 234 КПК України, відповідно до якого клопотання про обшук повинно містити вичерпний перелік речей та документів, які потрібно розшукати, оскільки формулювання фрази «інші речі, предмети, документи, що мають відношення до кримінального провадження», зробили свій величезний простір для маневру під час обшуку" [3]. КПК не зобов'язує вказувати вичерпний перелік речей та документів, які потрібно розшукати, цей перелік у клопотанні взагалі вказати неможливо. Опосередковано з цим погоджується і законодавець, указуючи у ч. 7 ст. 236 КПК, що вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном, тобто визнає можливість вилучення предметів, які мають значення для встановлення обставин кримінального провадження, однак не вказані в ухвалі слідчого судді. Таким чином, речі, документи або осіб, яких планується відшукати, повинні бути указані у клопотанні, із урахуванням специфіки складу кримінального правопорушення та встановлених на момент звернення із клопотанням обставин кримінального провадження, із конкретизацією, які дані вказують на наявність речі, документи або осіб у відповідному приміщенні. На необхідність вказувати дані, які свідчать про те, що розшукувані речі, предмети знаходяться у місці, де планується проведення обшуку, звертає увагу Європейський суд з прав людини.

О.І. Марочкін вважає, що слідчий повинен конкретизувати характерні риси та ознаки зазначених речей і документів (належність речі, її найменування або назва, колір та інші зовнішні ознаки, а документів – назва, призначення тощо) [2, 152], однак не завжди можливо вказати такі точні дані про речі та документи. Тому в разі можливості така конкретизація повинна бути надана, а у інших випадках – вказані родові ознаки таких речей чи документів (на що обґрунтовано звертає увагу О.Б. Комарницька [4, 51]) із уточненням їх зв'язку із вчиненим кримінальним правопорушенням та значення для кримінального провадження. Це підтверджується і судовою практикою, яка склалася. Вірною визнано практику слідчих суддів Печерського районного суду міста Києва, які, задовольняючи клопотання слідчого або прокурора про надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи, в переважній більшості випадків, вказували родові ознаки речей чи документів, які підлягають вилученню внаслідок проведення обшуку [5].

Систематизація виділених типових недоліків оформлення клопотань про обшук та додатків до них, вважаємо, здатна сприяти усуненню виявлених недоліків, що, у свою чергу, позитивне вплине на результати вирішення клопотань слідчими суддями у частині зменшення кількість відмов у їх задоволенні.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.. : С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х.: Одіссей, 2013. – 1104 с.
2. Марочкін О. І. Мотивування процесуальних рішень слідчого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О.І. Марочкін; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2014. – 207 с.
3. Узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи у 2012-2013 роках // Режим доступу: http://kmm.if.court.gov.ua /sud0909/orgrob/sdfsdsd/yiojhukhuk/
4. Комарницька О.Б. Клопотання про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: сучасний стан та перспективи // Судова апеляція. – 2014. - №3(36). – С. 46-55.
5. Узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи у 2012 -2013 роках // Режим доступу: http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/23/

МЕТОД СПОСТЕРЕЖЕННЯ В ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Глущенко І.В., *здобувач кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ*

Вирішуючи проблему сутності спостереження, слід керуватися положеннями філософії, психології, соціології, інших наукових областей, де детально розроблено питання про структуру методу спостереження взагалі. Традиційно до неї включають мету спостереження, суб'єкт спостереження, який досягає зазначеної мети; об'єкт, який підлягає дослідженню, прийоми і засоби спостереження, умови спостереження [5, с. 19; 6, с. 20; 8, с. 59].

Розглядаючи спостереження з точки зору теорії інформації як процес цілеспрямованого отримання системою інформації, яка має значення для досудового слідства, в структурі спостереження, на наш погляд, доцільно виділяти: а) суб'єкт спостереження; б) об'єкти спостереження; в) завдання спостереження; г) прийоми спостереження та реалізації отриманої інформації; д) засоби спостереження; є) умови спостереження; ж) процес (процедура) спостереження; з) результати спостереження.

Крім того, до задач спостереження, яке здійснюється слідчим при виконанні слідчих (розшукових) дій, входить отримання, аналіз і використання даних як в ході цієї слідчої (розшукової) дії, так і для подальшого розслідування в межах кримінального провадження, при висуванні і перевірці слідчих версій, при визначенні подальшої тактики і виборі оптимальних тактичних прийомів, встановленні психологічного контакту з учасниками слідчої (розшукової) дії, діагностиці наявності неправдивих свідчень, неправдивого алібі. інсценування. Причому задачі спостереження завжди конкретизуються залежно від його об'єктів і слідчої ситуації, яка склалася.

Досі актуальним залишається питання про класифікацію об'єктів спостереження. Враховуючи велику різноманітність матеріальних утворень, які виступають в цій якості, класифікувати їх слід залежно від ряду чинників: загального вигляду, природи, побудови, змісту, початкового призначення і функцій у рамках злочину, що розслідується, місця і часу їх виявлення, ступеню їх властивостей, якостей, ознак кримінального і некримінального характеру і деяких інших, тобто на підставі комплексного підходу.

Об'єктами спостереження як методу у досудовому слідстві є: документи; предмети; матеріали; речовини; матеріальні сліди-відбитки; труп; звукові сліди; запахові сліди; обстановка місця проведення слідчої (розшукової) дії; процеси, явища, події; ситуації; поведінка і дії осіб, які присутні та приймають участь при проведенні слідчих (розшукових) дій; дії і діяльність членів слідчо-оперативної групи; матеріальні моделі (аналоги). Кожен з цих об'єктів спостереження може складатися з окремих елементів.

Спираючись на досягнення психології, вчені-криміналісти розробили науково обґрунтовані прийоми здійснення спостереження, які за сферою застосування розмежовуються на власне прийоми спостереження і прийоми використання результатів спостереження у досудовому слідстві.

Зберігає своє значення запропонований І.М. Лузгіним розподіл умов, у яких слідчий застосовує метод спостереження, залежно від чинників, які обумовлюють процес і результати спостереження, зміст і цілі слідчих (розшукових) дій, на сприятливі і несприятливі [4, с. 372]. До несприятливих умов спостереження відносять: бракування часу, наявність об'єктів і обстановки на місці проведення слідчої (розшукової) дії, які викликають негативні емоції; протидія осіб, не зацікавлених у встановленні істини, і інші обставини, що викликають у слідчого стан підвищеної психічної напруженості і в наслідок цього негативно впливають на ефективність його діяльності. Понизити рівень їх негативної дії допомагає самоспостереження з боку слідчого, за допомогою якого він примушує себе не реагувати емоційно на перешкоди, а. помітивши у собі стан втоми, тривоги, сильного хвилювання, роздратування, вчасно нейтралізує їх, намагаючись не показувати їх оточенню.

Результати застосування методу спостереження мають як орієнтуюче, так і доказове значення. Якщо в результаті застосування методу спостереження при проведенні вербальних слідчих (розшукових) дій, слідчий отримує інформацію про особу і поведінку їх учасників, яку використовує для забезпечення індивідуального підходу до них, для визначення тактики проведення подальших слідчих (розшукових) дій з їх участю і лінії своєї поведінки, то результатом спостереження слідчого в ході невербальної слідчої (розшукової) дії є отримання, головним чином, візуальної характеристики об'єктів, які мають значення для досудового слідства.

Будь-який метод пізнання пред'являє деякі вимоги до дослідження, які можуть бути виражені в системі правил. Так і метод спостереження застосовується за певною процедурою, висвітленою в психологічній і соціологічній літературі [9, с. 111-112; 2, с. 227-229]. Спираючись на рекомендації, які містяться в ній, з урахуванням виділеної раніше специфіки методу спостереження, стає можливим сформулювати методику спостереження, визначену П.П. Царенко як найбільш доцільне поєднання загальних принципів, умов, рекомендацій, пов'язаних з використанням спостереження як методу збирання, дослідження і оцінки доказів, який складається з послідовних етапів його підготовки, організації і проведення [7, с. 23-24]:

а) до початку слідчої (розшукової) дії організувати спостереження: визначити завдання, уточнити об'єкти спостереження, вибрати центральну точку спостереження;

б) намітити для себе план і програму (чи схему) спостереження, хоч би подумки;

в) в ході слідчої (розшукової) дії безпосередньо здійснити програму спостереження за розрахованою схемою відповідно до поставлених завдань і з урахуванням слідчої ситуації;

г) зафіксувати результати спостереження в процесі проведення слідчої (розшукової) дії або після її завершення в протоколі слідчої (розшукової) дії, за допомогою техніко-криміналістичних засобів фіксації, у чорнових супутніх записах або у пам'яті;

д) дати оцінку отриманим даним, інтерпретувати результати спостереження для використання їх при подальшому розслідуванні.

Стосовно кожної слідчої (розшукової) дії методика спостереження індивідуалізується у вигляді алгоритму спостереження.

Значення методу спостереження для досудового слідства визначається тим, що результати його застосування можуть бути використані для :

1) планування і організації розслідування;

2) розшуку злочинців;

3) розробки тактичних операцій і тактичних комбінацій та визначення тактичних прийомів виконання окремих слідчих (розшукових) дій;

4) оптимізації інших методів пізнання.

Таким чином, метод спостереження у досудовому слідстві - один з найважливіших методів слідчого пізнання, який відрізняється специфікою завдань, об'єктів, прийомів, засобів і умов застосування за певною методикою.

Література:

1. Белкин Р.С., и др. Криминалистика и доказывание (методологические проблемы) // Р.С. Белкин, А.И. Винбсрг. - М.: Юрид. литература, 1969,-С.44.
2. Климов Е.А. Общая психология. Общетеоретический курс / Е.А. Климов. - М.: ЮНИТИ-ДАНА,1999. - С. 227-229.
3. Лузгин ИМ Расследование как процесс познания. - М.: Высшая школа МООП СССР, 1968. - С. 13.
4. Лузгин И.М. Расследование как процесс познания: дис. … докт. юрид. наук / И.М. Лузгин. - М.: Высшая школа МООП СССР, 1968. - Том второй. - С.372.
5. Методы социальной психологии. / Под ред. Н.С. Кузьмина и В.Н. Семенова.- Л.: И зд-во Ленинградского университета, 1977. - С. 19.
6. Практикум по общей психологии /Под ред. А.И. Щербакова. - М: Просвещение, 1990. - С. 20.
7. Царенко П.П. Наблюдение как метод собирания, исследования и оценки доказательств: автореф. дис. … канд. юрид. наук / П.П. Царенко. - Саратов:СГАП, 2002.- С.23-24
8. Штофф В.Л. Введение в методологию научного познания / В.Л. Штофф. - Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1972. - С. 59.
9. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы / В.А. Ядов. - М.: Наука, I987. – С. 111-112.

ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НЕ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ АБО ПОЯСНЕННЯ ЩОДО СЕБЕ, ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ЧИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ

Грицик В.В.*, ад'юнкт кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник: ***Олійник А.Ю.,*** *кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ*

Ґенеза конституційного права особи не давати показання щодо себе та членів сім'ї яскраво демонструє кримінально-процесуальну природу свободу особи від самовикриття. Через це і переважна більшість досліджень методологічного характеру вказаного права також носить кримінально-правовий акцент. Тому виникає необхідність розкрити окремі засади вивчення змісту, ознак та структури права особи не давати свідчення проти себе з точки зору методології науки конституційного права.

Будь-яке конституційне право особи являє собою цілий окремий правовий інститут. В силу того, що Конституція України є актом прямої дії і декларує основні права і обов'язки людини і громадянина, переважна більшість конституційно-правових норм отримують подальшу деталізацію в інших спеціальних нормативних актах. Право особи не давати свідчення проти себе не виняток, і хоча воно за своєю сутністю стосується всіх видів провадження і

кримінального, і адміністративного, між тим достатню деталізацію вказане право отримало лише в кримінально-процесуальному законодавстві. Через це доцільно акцентувати увагу на інституціональному методі дослідження права не давати свідчення проти себе в рамках науки конституційного права.

Зазначений метод, пов'язаний із фаховим аналізом специфіки та змісту конституційного регулювання тих правових інститутів, які відіграють важливу роль в першу чергу в розвиткові суспільства і мають особливу значущість для суспільного ладу України. Попри цілий ряд незаперечних переваг інституціональний метод дослідження в конституційному праві має й певні проблеми. Насамперед вони пов'язані з тим, що надмірне акцентування уваги на інститутах конституційного права часто унеможливлює аналіз процесів взаємодії між різними між державою і суспільством в цілому [1, с. 66-71]. Так, гарантії права особи не давати свідчення проти себе включають лише нормативно закріплені імперативи процесуальних дій правоохоронних органів, органів дізнання чи слідства. При цьому не передбачається доступ громадськості до контролю над діяльністю вказаних органів та контроль за дотриманням свободи особи від самовикриття. За цієї причини інституціональний метод, як правило, виступає лише одним з тих, які застосовуються в дослідженні процесів конституційно-правового регулювання.

Більш прийнятним в контексті аналізованого права особи не давати свідчення щодо себе є застосування методу аналізу сфер конституційного регулювання. Свобода особи від самовикриття є невід'ємним елементом права особи на захист в процесі кримінально та адміністративного провадження, і саме в сфері гарантування державою цього права і слід аналізувати вказаний нами, як предмет даного дослідження, конституційно-правовий інститут. Саме використання методу аналізу сфер конституційного регулювання дає можливість однозначно визначити недоопрацьованість нормативно-правового забезпечення реалізації конституційного права особи не давати свідчення щодо себе. Так, дане право регламентується окремо в ст. 63 Конституції України, а потім дублюється в ст. 18, 42, 66 Кримінального процесуального кодексу, але при цьому не закріплюється в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Важливе місце в системі методів пізнання науки конституційного права є формально-юридичний метод, який застосовується при безпосередньому дослідженні нормативних джерел. Застосовуючи цей метод ми визначаємо сутність, структуру та ознаки права особи не давати свідчення проти себе на підставі тих норм, які містяться в тих таки Конституції України, Кримінальному процесуальному кодексі. Формально-юридичний метод дає можливість критично підходити до визначення цілісності конституційно-правового інституту імунітету особи від самовикриття. Зокрема, розкривається проблема недостатнього законодавчого врегулювання таких категорій осіб як «члени родини» та «близькі родичі». Розпорошеність таких категорій в кримінально-процесуальному, сімейному, цивільному законодавстві не сприяє ефективній правореалізації аналізованого нами права.

Нарешті для всебічного аналізу ґенези права особи не давати свідчення проти себе та членів сім'ї слід звернутися до історично-правового методу пізнання. Його застосування приводить нас до витоків зазначеного права, яке вперше згадується в міжнародно-правових актах. Воно отримало міжнародно-правове визнання в 1966 р. в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права в п 3 ст. 14 якого зазначається, що кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним [2]. В свою чергу, пізнання природи права особи не давати свідчення проти себе, дає відповідь на декілька питань стосовно його призначення, а відтак і необхідних для реалізації механізмів і стосовно подальших перспектив його розвитку.

З цього приводу О. В. Пушкіна зауважує, що система сучасних конституційних прав людини і громадянина є своєрідною проекцією найкращих доробок світової та вітчизняної філософсько-правової думки та міжнародно-правової нормотворчості, яка відбувається під впливом демократичних процесів [3].

Таким чином, ми приходимо до висновку, що всебічне теоретико-методологічне дослідження права особи не давати свідчення проти себе чи членів сім'ї, яке провадиться за допомогою інструментарію науки конституційного права дає можливість розкрити не лише його сутність, ознаки, зміст, структуру, а і критично поглянути на існуючі проблеми його нормативно-правового забезпечення. Держава є гарантом реалізації особою своїх конституційних прав, а тому вона повинна створювати належні умови для реалізації всіх задекларованих в конституції прав людини і громадянина, що є надзвичайно важливим в контексті подальшої розбудови громадянського суспільства та правової держави.

Література:

1. Бабенко, К. А. Теоретико-методологічні проблеми дослідження основних сфер конституційного регулювання [Текст] / К. А. Бабенко // Часопис Київського університету права. - 2009. - N 2. - С. 66-71.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт ООН від 16.12.1966 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

3. Пушкіна О. В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекта забезпечення / О. В. Пушкіна.. - К.: Логос, 2006. – 416 с.

ПРИПИНЕННЯ ФУНКЦІЇ ОБВИНУВАЧЕННЯ ЗАКРИТТЯМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Гринюк В.О., *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) істотно змінив ідеологію та порядок діяльності органів досудового розслідування, що вимагає комплексного наукового осмислення функціональної спрямованості діяльності суб'єктів кримінального провадження. Вирішення кримінально-правового конфлікту з метою відновлення прав потерпілого та ресоціалізації того, хто вчинив кримінальне правопорушення зумовлює розширення можливостей закінчення досудового розслідування не тільки зверненням прокурора до суду з обвинувальним актом, а й шляхом закриття кримінального провадження.

В науці сучасного кримінального процесу виділяють функцію обвинувачення, яка є першоосновою, ядром всієї кримінальної процесуальної діяльності [1, с. 33]. Законодавець не дає визначення поняття кримінальних процесуальних функцій і функції обвинувачення. Однак про окремі процесуальні функції згадується в КПК України, зокрема відповідно до ч. 3 ст. 22 КПК України під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу.

Законодавець закріпив двохаспектне розуміння поняття обвинувачення з урахуванням його матеріально-правової основи та процесуальної форми реалізації (п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України). Обвинувачення як твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (злочин), повинно бути висунуто у відповідності до норм КПК України уповноваженим на те суб'єктом. На нашу думку, моментом виникнення функції обвинувачення згідно системного аналізу глави 22 КПК України є повідомлення особі про підозру. Саме з цього моменту досудового розслідування здійснюється процесуальна діяльність, яка спрямована на викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Кримінальна процесуальна функція обвинувачення має не тільки свій початок, а й завершальний момент. За загальним правилом функція обвинувачення припиняється вироком суду, який набрав законної сили і звернений до виконання. Однак в окремих випадках функція обвинувачення може припинитись не тільки під час судового розгляду кримінального провадження, а ще і на стадії досудового розслідування. Одним із юридичних фактів, що свідчить про припинення функції обвинувачення є закриття кримінального провадження, підстави якого передбачені в ч. 1 ст. 284 КПК України.

Аналіз слідчої та судової статистики свідчить про значну кількість кримінальних проваджень, які закінчуються закриттям. Зокрема, у 2014 році було обліковано 1 336 699 кримінальних правопорушень, із яких 614 456 – кримінальні правопорушення, по яких було закрито кримінальне провадження (46% від загальної кількості) [2]. Значна кількість закритих кримінальних проваджень зумовлена внесенням до ЄРДР усіх відомостей про вчинення кримінального правопорушення, що тягне за собою збільшення розпочатих кримінальних проваджень, частина з яких закривається під час закінчення досудового розслідування за підставами, які передбачені ст. 284 КПК України. Саме тому вірно зазначає Д. В. Шилова, що інститут закриття кримінального провадження є гарантією захисту особи від необґрунтованого обвинувачення [3, с. 6].

Під час закриття кримінального провадження на досудовому розслідуванні стороною обвинувачення на підставі встановлених фактичних даних приймається процесуальне рішення, в якому підсумовується проведена діяльність, припиняється обвинувачення, вирішується кримінально-правовий конфлікт або ж враховується його добровільне вирішення самими сторонами цього конфлікту в передбачених на те випадках.

Серед науковців існує дискусія щодо суб'єктів прийняття рішення про закриття кримінального провадження. За чинним КПК України такі повноваження належать слідчому, прокурору чи суду. На нашу думку, при вирішенні питання про закриття кримінального провадження необхідно виходити з розподілу основних процесуальних функцій у кримінальному провадженні та інтересів прав особи, якої це стосується. При вирішенні цього питання також слід виходити із розподілу судової і обвинувальної влади у кримінальному судочинстві та розмежуванні владних повноважень між судом та стороною обвинувачення. Крім того, при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження прокурором чи слідчим фактично скасовуються рішення слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, заходів забезпечення цивільного позову. Інститут закриття кримінального провадження не забезпечує доступ до суду цивільному позивачу, скільки в такому випадку чинне законодавство не передбачає можливості виділення матеріалів щодо пред'явленого цивільного позову та послідуючого розгляду за правилами цивільного судочинства.

Закриття кримінального провадження з нереабілітуючих підстав (п. 4-9 ч. 1 ст. 281 КПК України) прокурором під час досудового розслідування фактично містить в собі ознаки вирішення кримінально-правового конфлікту, оскільки в таких випадках констатується винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення та юридична кваліфікація вчиненого діяння, яка за своєю суттю є кінцевою. На нашу думку, прокурор повинен звертатись з клопотанням про закриття кримінального провадження до слідчого судді, який буде мати можливість дослідити зібрані докази, перевірити законність дій органів досудового розслідування, а також правильність вибору підстав для закриття кримінального провадження.

Саме тому ще І.Я. Фойницький зазначав, що закриття кримінального провадження (кримінальної справи) можливе тільки в судовому провадженні, під час якого суд виносить постанову, якою встановлювалось, що подальший розгляд у судовому порядку обвинувачення є неможливим і всі застосовані до обвинуваченого заходи мають бути скасовані [4, с. 55]. Таку ж думку висловив С.І. Вікторський, який зазначав, що відповідною постановою суд визначав те, що подальше переслідування особи позбавлене змісту, і всі примусові заходи стосовно такої особи мають бути скасовані [5, с. 172].

Таким чином, закриття кримінального провадження під час досудового розслідування зумовлює припинення функції обвинувачення. Оскільки на досудовому розслідуванні беруть участь сторона обвинувачення та захисту, важливо, щоб кримінально-правовий конфлікт між ними розв'язував носій судової влади. В такому випадку буде досягнуто відкритість процедури закриття кримінального провадження, констатації правомірності дій органів досудового розслідування, дотримання прав підозрюваного, потерпілого, цивільного позивача під час закриття кримінального провадження.

Література:

1. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України / І. В. Рогатюк. – К.: Атіка, 2007. – 160 с.

2. Єдиний звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за січень – грудень 2014 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=111482&libid=100820&c=edit&_c=fo

3. Шилова Д. В. Захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження при його закритті на стадії досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.09 "кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність" / Д. В. Шилова – Харків, 2014. – 21 с.

4. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства / И. Я. Фойницкий. – Санкт-Петербург: Альфа, 1996. – Том 2. – 606 с.

5. Викторский С. И. Русский уголовный процесс / С. И. Викторский. – М.: Казенная железнодорожная типография Московского узла, 1911. – 320 с.

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ПОНЯТИХ

Губіна Є.Н., *прокурор прокуратури Києво-Святошинського району Київської області*

Про залучення понятих до участі у проведенніслідчих (розшукових) та інших процесуальних діййдеться у ч. 7 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

Слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи.Однак, якщо слідчий, прокурор застосовують безперервно відеозапис ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, понятих можна не запрошувати. Виняток становлять обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи, які здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Відповідно до п.25 ч.1 ст.3 КПК, понятий є учасником кримінального провадження.З огляду на це він повинен мати свій процесуальний статус.Разом з тим у цьому Кодексіне визначенітакі йогоелементи як права та обов'язки понятого, з чим не можна погодитись.На цей недолік законузвертають увагучисленні науковці.

Так, О.Кучинська пише, що таке становище є неприйнятним. Вирішенням цього питання може бути внесення необхідних доповнень та змін до КПКта вичерпне визначення прав та обов'язків понятого під час перебування особиу такому статусі[1, с.146].

А.Котова зазначає, що хоча понятого формально й віднесено до учасників кримінального провадження (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК), проте, на відміну від інших учасників,його процесуальне становище законодавчо не врегульовано [2, с. 7].Вона вважає необхіднимдоповнити параграф 5 глави 3 КПК статтею «Права та обов'язки понятого»[3, с. 50-51].

О.Лускатовнаголошує на тому, що у нормах КПК (статті 3, 66, 104, 223), де взагалі фігурує термін «поняті», не йдеться про їх права та обов'язки.Цей Кодекс потребує вдосконалення в частині визначення прав та обов'язків понятих[4, с.194].

Є. Лук'янчиков відмічає, що наділення понятого правами учасника кримінального провадження мало б знайти своє відображення в нормах КПК. Те, що у главі 3 цього Кодексу, яка присвячена характеристиці окремих учасників кримінального провадження, не згадується про понятого, є прогалиною законодавства [5, с.137].

М. Самборпише, що понятий як учасник кримінального провадження, не має властивих йому прав та обов'язків, які були закріплені у КПК 1960 р. Він пропонує доповнити параграф 5 глави 3 чинного КПК статтею «Понятий», яка має визначати ці права та обов'язки [6, с. 344-345].

Окремі науковці зазначають, щоу понятихє деякі права. Так, О. Омельченко та Я. Конюшенко [7, с.113] вважають, що поняті мають право на відшкодування витрат у зв'язку з викликом для участів слідчих (розшукових) діях.

Це твердження є помилковим. На відміну від КПК 1960 р., за чинним КПК понятим не належить право на відшкодування процесуальних витрат. У ст.122 цього Кодексу не передбачено, що понятим відшкодовуються витрати, пов'язані з їх залученням до участі у провадженні слідчих (розшукових) дій, виплачується винагорода за їх відрив від звичайних занять.

Не йдеться про відшкодування понятим процесуальних витрат і у Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, які викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, що затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996р. № 710[8].

Також О. Омельченко та Я. Конюшенко [7, с.113] відмічають, що поняті зобов'язані бути присутніми під час провадження слідчих (розшукових) дій.

Це висловлювання не узгоджується з КПК, у якому немає норми про обов'язок запрошених слідчим осіб бути понятими під час проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Деякі науковці відмічають, що з прийняттям КПК 2012 р. поняті позбавлені права на забезпечення безпеки.Так, наприклад, С.Савенко пише, що у ч. 6 ст.127 КПК 1960 р. йшлося про право понятих за наявності відповідних підстав на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, передбачених законами України. Поняті були вказані й у переліку осіб, які мають право на забезпечення безпеки (ст.52-1), а також було визначено їх права та обов'язки у разі взяття під захист (ст.52-2). «На жаль, прийнятий КПК України це питання не регламентує, що на нашу думку, значно обмежує права понятих, ускладнює проведення організаційно-тактичних заходів щодо їх захисту і як наслідок знижує ефективність кримінального провадження в цілому»[9, с. 292].

З цією думкоюне можна погодитись. З прийняттям КПК 2012 р.поняті не позбавлені правана забезпечення безпеки. У них є дане право відповіднодо ст.2 Закону України від 23 грудня 1993 р. «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»[10].

Література:

1.Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: [моногр.] / О.П. Кучинська. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.

2. Котова А.А. Інститут понятих у кримінальному провадженні України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. - 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / А.А. Котова. – К., 2013. – 19с.

3. Котова А.А. Інститут понятих у кримінальному провадженні України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. - 12.00.09«Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Котова Анна Андріївна. – К., 2013. – 218 с.

4. Лускатов О.В. Проблеми залучення понятих до проведення процесуальних дій за новим КПК України / О.В. Лускатов // Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові та криміналістичні проблеми: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. – Ірпінь: Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. – С. 193-194.

5. Лук'янчиков Є. Розвиток інституту понятих у чинному КПК України / Є.Лук'янчиков // Право України. – 2013. - № 11. – С. 137-144.

6. Самбор М. Процесуальний статус понятого як учасника кримінального провадження за нормами Кримінального процесуального кодексу України / М.Самбор // Право України. – 2013. - № 5. – С. 337-346.

7. Кримінальний процес: підручник / За заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 544 с.

8. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, які викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996р. №710 // Офіційний вісник України. – 2007. - № 48. – Ст. 1970.

9. Савенко С.А. Процесуальні проблеми забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судовому провадженні, у новому КПК України / С.А. Савенко // Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ – Х.: Видавець Строков Д.В., 2013. – С. 290-292.

10. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 11. – Ст. 51.

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ

Давидова Д.В., *аспірант Донецького юридичного інституту МВС України*
Науковий керівник: ***Волобуєва О.О.,*** *кандидат юридичних наук, доцент*

Прийнятим у 2012 році Кримінальним процесуальним кодексом України було введено новий для вітчизняного кримінального процесу інститут – негласних (слідчих) розшукових дій (далі – НСРД) (Глава 21). Ці дії відповідно до ч.1 ст.246 КПК України є різновидом слідчих (розшукових) дій (далі – СРД), відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених законодавством. Попри свою негласну природу ці дії віднесені до СРД та відповідно мають на меті отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів (ст.223 КПК України) [1]. Докази мають визначену кримінальним процесуальним законодавством форму та містяться у показаннях, речових доказах, документах, висновках експертів.

Під час проведення НСРД складається протокол, до якого у разі необхідності долучаються додатки (ч.1 ст. 252 КПК України). При цьому, фіксація ходу і результатів НСРД повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, тт. протокол має відповідати вимогам, передбаченим у ст.104 КПК України. Дотримання вимог оформлення НСРД є однією із процесуальних гарантій допустимості фактичних даних, отриманих під час її проведення та самого протоколу як джерела доказів, який віднесений до документів (ст. 99 КПК України).

У той же час специфіка проведення окремих НСРД ставить питання, пов'язані із порядком складання та самою формою протоколу про такі дії. По-перше, при проведенні гласної СРД складається один протокол, у якому фіксуються хід і результати такої дії. При проведенні НСРД відповідно до Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» (далі – Інструкція) періодичність складання протоколів залежить від виду негласної слідчої (розшукової) дії, терміну її проведення (одномоментно чи упродовж часу), від доручення слідчого, прокурора, але в будь-якому випадку безпосередньо після отримання фактичних даних, які можуть використовуватись як докази для встановлення місця перебування особи, що розшукується, про кожний випадок огляду, виїмки, дослідження матеріалів про результати негласної слідчої дії тощо [2]. Не зовсім зрозумілою є ситуація, коли під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж багаторазово отримується інформація, що може стати доказом. Як має у цьому випадку діяти уповноважена особа – складати протокол про кожен факт отримання інформації чи складати єдиний протокол цієї НСРД. В Інструкції вказується, що протокол складається про хід і результати проведеної НСРД або її етапи. У той же час, мова йде про триваючу дію, а тому має бути відповідне роз'яснення, як у протоколі повинен оформлюватися певний етап або в яких випадках повинен складатися окремий протокол.

В Інструкції також відповідно до процесуальних вимог про складання протоколу, незалежно від результату СРД, вказано, що протокол складається як при виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, негайно складає протокол, у якому відтворює відповідну частину інформації (ст. 266 КПК), так і разі відсутності відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, слідчий також про це складає протокол [2]. Зазначене правило відповідає вимогам до процесуальної форми, у той же час не тільки наявність інформації, метою отримання якої була НСРД, але і відсутність такої інформації може бути використана як доказ. Наприклад, доказ непричетності особи до певного кримінального правопорушення.

У той же час, при дослідженні інформації, отриманої при застосуванні технічний засобів, до протоколу вивчення змісту такої інформації заноситься тільки ті відомості, які на думку слідчого мають значення для досудового розслідування та судового розгляду (ч.1 ст.266 КПК).

Вказане положення, з одного боку, відповідає передбаченому КПК праву слідчого, прокурора оцінювати докази за внутрішнім переконанням. З іншого боку, при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій сторона захисту фактично позбавлена можливості повноцінного ознайомлення і дослідження інформації про їх хід та результати НСРД. По суті, протокол НСРД містить тільки ту інформацію, яка «відібрана» слідчим, прокурором як доказова (хоча остаточне рішення щодо значимості такої інформації приймає суд, заслухавши обидві сторони).

Недосконалість регламентованості форми та змісту протоколу НСРД може вплинути на законність розслідування. Так, в одній із недавніх резонасних справ сторона захисту вказувала на алібі – телефонну розмову обвинуваченого із дружиною у момент, який сторона обвинувачення визначає як момент вчинення злочину. Наданий протокол про НСРД містив формулювання, що згадана розмова «велася на побутові теми», а інформація, «яка могла би бути використана як джерело доказів звинувачення, не здобута і до матеріалів справи не долучена» [3]. Таким чином, сторона захисту у цій ситуації була позбавлена можливості отримати інформацію, що мала місце у телефонній розмові, дати свою оцінку цьому джерелу доказів.

Проблемним питанням є оцінка інформації, що міститься у протоколах НСРД, адже вона може бути «вирізана» з контексту інформаційного повідомлення. У п.4.8 Інструкції вказано, що фіксація результатів негласної слідчої (розшукової) дії повинна здійснюватись таким чином, щоб завжди була можливість експертним шляхом встановити достовірність цих результатів [2]. На нашу думку, тільки достовірності такої інформації недостатньо. У вищенаведеній ситуації інформація про те, що «розмова велася на побутові теми» абсолютно достовірна, натомість в іншій системі доказів – доказів сторони захисту, при оцінці цього джерела доказів значення матиме не тільки її достовірність, а і належність до предмету захисту.

Враховуючи, що в основу визначення сутності такого виду доказу покладено ідею безпосереднього спостереження особою, яка проводить НСРД [4, с.336], іще одним важливим питанням стає характеристика суб'єкта, що складає такий протокол та аналізує інформацію, яка до нього вноситься. Як справедливо зазначає В.М. Шевченко, до проведення НСРД необхідно залучати спеціалістів, з урахуванням специфіки злочинного діяння, адже непідготовлений працівник може не розуміти справжнього змісту розмови злочинця, не відобразити її у документах, втративши важливу для провадження інформацію [5, с.338].

Таким чином, актуальним з точки зору теорії кримінального процесу слід визнати питання інформативності такого джерела доказів як протоколи НСРД.

Безспірно, закріплення у чинному КПК України інституту НСРД узаконює легалізацію доказів, отриманих із застосуванням негласних методів, розширяє коло джерел доказів, засоби доказування. У той же час, необхідна більш детальна регламентація оформлення ходу та результатів цих дій задля забезпечення ефективного та законного використання протоколів НСРД у доказуванні.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012, № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»: Наказ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12/page.

3. Закарпаття онлайн. Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakarpattya.net.ua/News/133861-U-spravi-po-%E2%80%9Cshturmu-USBU-v-Uzhhorodi-vyplyvaiut-priami-falsyfikatsii-a-obvynuvachennia-prykhovuie-dokazy-FOTO

4. Недобор І.В. Використання оперативно-розшукової інформації в процесі доказування за новим Кримінально-процесуальним кодексом України / І.В. Недобор // Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». –2013. – Том 26 (65). – №2 (1).– С. 334 – 341.

5. Шевченко В.М. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як оперативно-розшуковий захід, що проводиться при розслідуванні та розкритті антикорупційних діянь в органах судової влади України / В.М. Шевченко // Часопис Київського університету права. – 2013. – №3. – С.336 – 338.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ

Дорошенко Є. А., *магістр Одеського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: ***Тетерятник Г.К.,*** *кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ*

Згідно із кримінальним законодавством України, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, повинна нести відповідальність за вчинене нею діяння. Проте, законодавцем визначена невелика частка кримінальних правопорушень, при вчиненні яких слідчий, прокурор в межах своєї компетенції можуть внести відомості до системи Єдиного реєстру досудового розслідування та розпочати досудове розслідування лише за заявою потерпілої сторони (ст. 25, ст. 477 КПК України) [1].

На думку М.В. Азарової, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення складає незначну частку в загальному обсязі кримінальних проваджень, у зв'язку з його обмеженням обов'язковими ознаками правопорушень, щодо яких може здійснюватись провадження у формі приватного обвинувачення: 1) склад злочину має бути визначений у п. 1 ст. 477 КПК; 2) склад злочину має бути визначений у п. 2 ст. 477 КПК за умови, що вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого; 3) склад злочину має бути визначений у п. 3 ст. 477 КПК за умови, що вони

вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або якщо вони вчинені особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоду виключно власності потерпілого [1]. Якщо цих умов немає, слідчий, прокурор зобов'язані в повному обсязі прийняти функцію обвинувачення, в тому числі, шляхом ініціювання провадження, та здійснювати її від імені держави незалежно від волевиявлення потерпілого на засадах публічності [4].

Звертаючись до історичного досвіду кримінального провадження у формі приватного обвинувачення в Україні, слід зазначити, що згідно із положеннями КПК України 1960 року (ст. 27) справи про злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126, ст. 356 КПК України, щодо дій, якими заподіяно шкоду правам і інтересам окремих громадян, порушувалися суддею, не інакше як за скаргою потерпілого, якому і належало у такому разі підтримувати обвинувачення, дізнання і досудове слідство в них не провадилось, що також перенеслось у КПК України редакції 2002 року [2, 3].

Як відомо, більшість громадян, по відношенню до яких учинялись кримінальні правопорушення, передбачені вищезазначеними статтями, звертались безпосередньо до міліції, що за собою тягло ухвалення рішення про відмову у порушення кримінальної справи, і більшість правопорушників залишались не покараними.

Впровадження принципово нового Кримінально процесуального кодексу України від 19 листопада 2012 р., дозволило по-іншому ставитися до провадження за такими кримінальними правопорушеннями. Ст. 477 КПК України [1] охоплює повний спектр кримінальних правопорушень, в яких обов’язково повинно проводитись досудове розслідування відповідно до загального порядку здійснення досудового розслідування, але тільки за заявою потерпілого.

На сьогодні з власної ініціативи слідчого, прокурора кримінальне провадження вказаної форми не може бути розпочате навіть за умови встановленого факту правопорушення та наявності відповідних фактичних доказів.

С.І. Перепелиця вказує, на те що законодавець передбачив, що у випадку вчинення вказаних злочинів потерпілий сам здатен оцінити розмір та можливість відшкодування завданої йому шкоди, що й утілюється в наданні йому диспозитивного за своїм характером права подати слідчому або прокурору відповідну заяву, без якої провадження не буде розпочато.

Слід звернути увагу на те, що, реалізуючи загальні завдання державної правової політики в сфері боротьби зі злочинністю в частині захисту особи, суспільства та держави від кримінальних посягань, кримінальна процесуальна політика повинна мати на меті захист прав, свобод та законних інтересів вказаних вище учасників кримінальних правовідносин, зокрема потерпілого від кримінального правопорушення [5].

Особливістю кримінально процесуальної політики радянського періоду було байдуже відношення до особи потерпілого і тому не була зацікавлена в їх розглядах [5]. Проте, в сучасний період – демократично направлений розвиток суспільства, слід ставити пріоритети пересічного громадянина вище державних. Виявляючи факт порушення законних прав та інтересів особи, слід негайно, невідкладно, приймати заходи щодо встановлення справедливості.

Водночас на практиці, норми нового кримінального процесуального законодавства, безпосередньо щодо кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, реалізуються з ознаками явної правової колізії. Так, виїжджаючи на місце скоєння кримінального правопорушення, не завжди можливо встановити родинний зв’язок між потерпілим та винним. Нерідко сам потерпілий навіть не підозрює, що правопорушення щодо нього вчинив родич, член сім’ї або найманий працівник. Натомість, слідчий, прокурор, маючи невід’ємні докази вчинення кримінального правопорушення, вносять відомості до системи Єдиного реєстру досудових розслідувань. Згодом, в ході досудового розслідування встановлюється, що кримінальне правопорушення скоїв хтось з наведеної категорії осіб. Також, розглядаючи вищезазначене питання можна стверджувати про взаємозворотню сторону, коли у ході проведення досудового розслідування у кримінальному провадженню у формі приватного обвинувачення, отримують докази щодо вчинення кримінального правопорушення абсолютно сторонньою особою.

У наведених випадках постає питання щодо того, як проводити досудове розслідування – на загальних засадах або в особливому порядку. Таким чином, разом із першим питанням постає друге – чи закріплений у законодавстві перехід від загальних засад проведення досудового розслідування до особливого порядку і навпаки. Зазначимо, що проведеним дослідженням встановлено відсутність законодавчо закріпленого урегулювання даної прогалини.

Звертаючись до п.1, ч. 1, ст. 477 КПК України, в якому викладено перелік статей, щодо виявлення ознак яких, кримінальне провадження порушується лише за заявою потерпілого, постає питання про те, що про вчинення більшості з наведених в цих статтях кримінальних правопорушень, міліцію повідомляють співробітники медичних закладів або сторонні особи. У таких випадках працівники правоохоронного органу повинні відреагувати негайно, провести невідкладні дії відповідно до відомчих наказів. Оперативний черговий, отримавши повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, зобов’язаний направити на місце слідчо-оперативну групу. У свою чергу, СОГ на чолі зі слідчим відпрацьовує вказаний матеріал і отримує докази щодо вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка на даний час з будь-яких причин відсутня на місці скоєння правопорушення

У зазначеній ситуації постає питання про внесення відомостей до ЄРДР, адже навіть з наявними ознаками кримінального правопорушення, працівники правоохоронного органу повинні заплющити очі та до закінчення доби, з моменту вчинення кримінального правопорушення, відправити на висновок, у зв’язку з відсутністю в діянні кримінального правопорушення, хоча його ознаки залишаються.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що засади приватного обвинувачення в кримінальних правопорушеннях слід обмежити, залишивши можливість потерпілому відмовитись від проведення досудового слідства на будь-якій його стадії, у разі вчинення щодо нього кримінального правопорушення. У той же час, початок досудового розслідування слід спростити до загального.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 06. 02. 2015 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 12. 04. 2012 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002-05

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 28. 12. 1960 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05/

4. Азарова М. В. Окремі питання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / М. В. Азарова // Науковий вісник Херсонського державного університету внутрішніх справ. – Х. : «Херсонський державний університет внутрішніх справ», 2014. – С. 119-120.

5. Загурський О. Б. Кримінальна процесуальна політика України у сфері кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / О. Б. Загурський // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету – Одеса : «Міжнародний гуманітарний університет», 2013. – С. 182-186.

6. Перепелиця С. І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення : 12.00.09 : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Сергій Іванович Перепелиця; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків, 2014. – 20 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

Заєць О.М., *кандидат юридичних наук доцент кафедри конституційного та міжнародного права Одеського державного університету внутрішніх справ*

Кожна фінансова, господарська операція у сфері економічної діяльності відображається в облікових документах і на електронних носіях інформації, на підставі яких робляться записи в облікових регістрах, журналах, рахунках. За допомогою документів даються розпорядження про здійснення фінансово-економічних операцій, висновку операцій, договорів; документи відображають виконання цих розпоряджень; вони мають правове значення; встановлюють відповідальність виконавців за проведені ними фінансові, господарські операції. При розслідуванні економічних злочинів документи відносяться до основних джерел інформації про подію злочину, його способи, виконавці, інших обставинах. Тому дослідження документів є одним з основних напрямів роботи слідчого. Участь фахівця в дослідженні документів допоможе знайти ознаки матеріальних та інтелектуальних фальсифікацій, встановити виконавців документів, відібрати документи, необхідні для експертного дослідження.

Кримінальне процесуальне законодавство України до документів, як джерелам доказів, відносити письмові документи (зокрема цифри, нотні знаки, ієрогліфи), фото-, відео-, фоно-, кіно- документи, малюнки, карти, схеми, креслення, табуляграми. В криміналістиці більшість дослідників до документів відносить письмовий або спеціально виготовлений предмет, на якому за допомогою листа, інших знакових систем зафіксовані відомості про обставини, що мають доказове значення для кримінального провадження [1]. Заслуговує уваги точка зору М.В. Салтевського, який розглядає документ як матеріально фіксовану інформацію, що відображає криміналістичні значущі відносини і факти [2, 337]. Переважно документи по досліджуваній категорії злочинів мають письмову форму.

При розслідуванні кримінальних злочинів у сфері страхування слідчий стикається з величезною кількістю документальних джерел інформації, що відображає спосіб здійснення злочину, способи формування організованої групи і створення фіктивної фірми; зміст фінансово-економічних операцій, що використовуються членами злочинної групи як засіб реалізації наперед запланованого і ретельно підготовленого способу злочину; заховання слідів організованої злочинної діяльності; обстановку, яка використовувалася або спеціально створювалася для здійснення злочинних дій [3, 134]. Тому всестороннє дослідження документів – важливий напрям розслідування. На наш погляд, дослідження документів включає комплекс процесуальних і не процесуальних дій, що дозволяють слідчому виявити механізм віддзеркалення злочинних дій в облікових документах, визначити виробничі ділянки, фінансово-економічні, господарські операції, які були використані правопорушниками, висунути версії про способи здійснення кримінального злочину, можливих учасників організованих груп, їх зв'язки.

Дослідження документів під час досудового розслідування дозволяє ознайомитися із структурою суб'єктів господарської діяльності. Зокрема, документів, підтверджуючих: а) факт створення суб'єкта підприємницької діяльності; б) здійснення виробничої, фінансової операції суб'єктом господарської діяльності; в) характер виробничо-господарських, фінансово-економічних операцій і їх відповідність Статуту; г) невідповідність документів фактичному положенню справ; д) безпосередніх їх виконавців тощо.

Слідчий має у своєму розпорядженні різноманітні засоби дослідження документів, що дозволяють на основі їх вивчення і перевірки встановити обставини здійснення економічного злочину тим або іншим способом, заховання слідів злочинної діяльності. Ці засоби повинні використовуватися в комплексі. Зокрема, до них відносяться:

– особисте ознайомлення з документами самостійне або за допомогою фахівців. Це може бути як не процесуальне ознайомлення, так і слідчий огляд;

– вивчення документів страховика і в різних організаціях, пов'язаних з ним в тому або іншому ступені. Наприклад, з банківськими документами – в банку; із Статутом і рішенням про реєстрацію – в районній адміністрації; а також з документами, що знаходяться в податковій інспекції, у контрагентів тощо;

– призначення документальної ревізії на вимогу слідчого;

– допити та інші слідчі (розшукові) дії з участю обізнаних осіб, причетних до операцій;

– виробництво різних експертиз по документах;

– проведення негласних слідчих (розшукових) дій органами дізнання за дорученням слідчого [4, 73].

Документальні джерела інформації про обставини події злочину, що вивчається, утворюють певну систему, що дозволяє їх згрупувати в окремі групи, визначити інформаційний зміст, місця знаходження. По даній категорії кримінальних проваджень можна виділити наступні групи документів:

1. Для систематизації і накопичення інформації, що міститься в прийнятих до обліку первинних облікових документах, для віддзеркалення на рахунках бухгалтерського обліку і в бухгалтерській звітності ведуться регістри

бухгалтерського обліку (в електронному вигляді і у вигляді машинограм): головна книга; журнали-ордери: журнал-ордер по рахунку 30 «Каса»; журнал-ордер по рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами»; журнал-ордер по рахунку 66 «Розрахунки з оплати праці»; журнал-ордер по рахунку 49 «Страхові резерви»; журнал-ордер 76 «Страхові платежі»; журнал-ордер по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»; касова книга; книга (реєстр) фінансових вкладень (цінних паперів і ін.); оборотні відомості по синтетичних і аналітичних рахунках.

2. Основну увагу в обліку страхових організацій надається роботі з договорами страхування і перестрахування. Роль регістрів бухгалтерського обліку страхових операцій виконують наступні журнали: журнал обліку укладених договорів страхування і перестрахування; журнал обліку збитків і достроково припинених договорів страхування; журнал обліку договорів, прийнятих на перестрахування; журнал обліку збитків за договорами, прийнятими на перестрахування.

3. Для здійснення бухгалтерських записів по обліку страхових премій використовуються наступні документи: договір страхування; правила страхування; рахунок на оплату страхового внеску; платіжне доручення, касовий чек; виписка банку; прибутковий касовий ордер; агентський договір (договір доручення); звіт страхового агента (страхового брокера); бухгалтерська довідка-розрахунок; повідомлення (лист) страхувальнику про заборгованість (несплаченої частини) страхової премії; наказ керівника про перелік надмірно одержаної страхової премії.

4. Для здійснення бухгалтерських записів по обліку страхових виплат використовуються наступні документи: договір страхування; заява страхувальника про настання страхового випадку; страховий акт; документи, підтверджуючі витрати страхувальника по страховому випадку; наказ керівника про страхову виплату (поверненні страхової премії (внесків)); витратний касовий ордер; виписка банку, платіжне доручення і др.; агентський договір (договір-доручення); бухгалтерська довідка-розрахунок; заява страхувальника про утримання з страхового відшкодування або страхових сум у разі погашення заборгованості страхувальника по оплаті чергового страхового внеску.

5. Для здійснення бухгалтерських записів по обліку витрат на ведення страхової справи є наступні документи: рахунки; платіжне доручення, касовий чек; виписка банку; витратний касовий ордер; агентський договір (договір доручення); звіт страхового агента (страхового брокера); бухгалтерська довідка-розрахунок; акти виконаних робіт; лімітно-обмежувальні карти, вимоги; авансовий звіт; наказ керівника.

Криміналістичною, слідчою практикою вироблені різні прийоми і форми розпізнавання підроблених документів. До числа поширених відносяться огляд і вивчення документів. Процес дослідження документів поділяється на три етапи: огляд документів; вивчення; виявлення документів, що підлягають експертному дослідженню.

На всіх етапах процесу дослідження документів слідчому доцільно використовувати допомогу фахівця. Консультативна допомога фахівця відноситься до поширених не процесуальних форм. З урахуванням ситуації, що склалася, слідчий вирішує питання, коли і якого фахівця необхідно запросити і що потрібно з його допомогою з'ясувати, оглянути, витребувати. Саме на основі правильно організованих консультацій і створюються умови для вибору вірного напряму слідчої роботи по справі, виникають взаємозв'язки з іншими формами використовування спеціальних пізнань.

Отже, правопорушники скоюють витончені економічні кримінальні злочини з використанням сучасних інформаційних технологій, корупційних, міжрегіональних, транснаціональних зв'язків. Тому консультативна допомога фахівця, як і інші форми його участі в розслідуванні вказаних злочинів, є необхідною умовою для їх ефективного попередження, виявлення та припинення.

Література:

1. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. / В. А. Журавель. – Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2012. − 264 с.; Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації): монографія / Д. В. Затенацький; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – Х.: Право, 2010. − 160 с. та ін.

2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. − К.: Кондор, 2005. − 588 с.

3. Комаха В.О. Тактика попереднього дослідження криміналістичних об’єктів при проведенні слідчого огляду: Монографія/ за ред. Комахи В.О.; Одеська національна юридична академія. – Чернівці,: Золоті литаври, 2003. − 652 с.

4. Криміналістика: ситуаційні моделі та завдання: Навч. посібник / за ред. проф. О. Я. Баєва, проф. В. Ю. Шепітька. – Х.: Апостіль, 2012. − 264 с.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТА ПОСЯГАННЯ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Захарова О.В., *доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського державного університету внутрішніх справ*

В ефективності розслідування кримінальних правопорушень щодо незаконного заволодіння транспортними засобами, неабияке місце займає вивчення предмету посягання адже при ретельній підготовці незаконному заволодінню автотранспорту передує вибір предмету посягання (модель, марка автомобіля, колір, товарний вигляд, рік випуску, встановлена охоронної системи.

Ще до не давна правопорушники здійснювали незаконне заволодіння транспортними засобами для своїх власних потреб, сьогодні, транспортні засоби викрадаються набагато частіше, для отримання максимальної фінансової вигоди.

Незаконне заволодіння транспортними засобами - один з головних сегментів світового кримінального бізнесу поряд з торгівлею наркотиками та зброєю. За даними Інтерполу, у світі викрадають автомобілі кожні 10-20 сек., або близько 3 млн. машин на рік. У сукупності світовий ринок продажів викрадених авто щорічно досягає близько 15-20 млрд. долларів. Європа за статистикою лідирує по незаконному заволодінню вантажними автомобілями, щорічно близько 20 тис. таких машин часом з дуже цінним вантажем. А в цілому в країнах Євросоюзу пальма першості

належить Великобританії, де щорічно викрадається автомобілів всіх класів близько 500 тис., а в одному Лондоні - близько 70 тис. машин майже на 1 млрд. фунтів стерлінгів ($ 2 млрд). За нею йдуть Італія (300 тис.) , Німеччина (140 тис.) і Польща (50 тис.).

Але найбільше викрадень реєструється в самій автомобільній (на душу населення) країні - в США, де, за даними ФБР, щорічно викрадається близько 1,3 млн. авто на загальну суму 8 млрд. доларів. За останні 10 років число в цій країні зросла на 51 %. Не дивно, що в Штатах саме серйозне покарання за автомобільну крадіжку - 15 років позбавлення волі. Для порівняння, в Україні це від трьох до п'яти років, і тільки в разі застосування насильства - 12 років [1].

Відомості про предмет незаконного заволодіння транспортним засобом мають важливе практичне значення для встановлення особи злочинця та вирішення інших завдань. Дані про ознаки й особливості викраденого транспортного засобу з урахуванням слідів, залишених особою злочинця, дозволяє змоделювати процес вчинення посягання та виділити в ньому важливі для слідчого обставини, суб'єктів. Дані про предмет можуть бути основою для висунення версій щодо особи злочинця, його розшуку, місця можливого знаходження транспортного засобу [2, с.110].

Відповідно до Кримінального кодексу України під транспортними засобами слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби.

До ознак транспортного засобу відносяться наступні:

1) які приводяться в рух двигуном внутрішнього згоряння з робочим об'ємом понад 50 см або іншим механічним двигуном (електричним, паровим тощо), що забезпечує конструктивну швидкість, яка перевищує 40 км/год;

2) для керування якими потрібне посвідчення, що видається органами ДАІ і надає право пересування шляхами загального користування;

3) підлягають періодичному державному технічному огляду;

4) підлягають обов'язковому страхуванню цивільної відповідальності [3].

У Правилах дорожнього руху транспортний засіб - пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів [4].

До предмету кримінального правопорушення у ст. 289 КК України належать усі види автомобілів. Автомобіль - колісний транспортний засіб, який приводиться в рух джерелом енергії, має не менше чотирьох коліс, призначений для руху безрейковими дорогами і використовується для перевезення людей та (чи) вантажів, буксирування транспортних засобів, виконання спеціальних робіт. Автомобільний транспортний засіб колісний транспортний засіб (автобус, вантажний та легковий автомобіль, причіп, напівпричіп), який використовується для перевезення пасажирів, вантажів або виконання спеціальних робочих функцій [5]. Серед автомобілів є вантажні і легкові, машини спеціального призначення - санітарні, пожежні, спортивні, автокрани, навантажувачі, вишки, поливальні, а також автобуси [6, с. 348].

Не є транспортними засобами мопеди, велосипеди з двигуном із робочим об'ємом до 50 куб. см, рухомий склад метрополітену, фунікулера та інших видів залізниць (пасажирські й вантажні потяги, локомотиви, дрезини тощо)[7].

Аналіз кримінальних проваджень за 2014 рік за ст.289 КК України свідчить про те, що незаконне заволодіння легковими автомобілями здійснюється у 80,7 % випадках, мотоциклами 7,7 % випадках, джипами 2,4 % випадках, вантажними автомобілями 0,5 % випадках, а також популярності набирає викрадення бусів, яке становить 8,7 % випадків.

Як свідчать результати проведених досліджень, автомо¬білі перебували до моменту викрадення в експлуатації: до одного року у 19,8% випадків; до двох років - у 36,9% , до трьох років у 5,5%, до чотирьох років - у 3,8%, до п'яти років і вище - у 1,0% випадків.

За країною виробника транспортні засоби можна поділити на дві група: 1) автомобілі, які виготовлені в Україні та країнах СНД;

2) автомобілі, які виготовлені за кордоном.

Популярністю у першій групі відзначаються моделі: ВАЗ-28,3%; ЗАЗ-4,8%; менш популярні Москвич-1,4%; Запорожець - 0,5%, ГАЗ 24 - 0,5%, Нива Шивроле - 0,5%. У другій групі відзначились моделі: Volkswagen Passat – 9,6%; Volkswagen Bus – 5,3%; Audi-Ф4-А8 - 4,8%; Volkswagen Golf – 3,4%; менш популярні Volkswagen Bora -0,5%; BMW – 1,4 %; Audi 100 – 1,4 %.

Аналізуючи предмет посягання незаконного заволодіння транспортними засобами, можна з впевненістю сказати, що перше місце посідають автомобілі вітчизняного виробника.

Так, як модний колір притаманний у одязі, взутті так і модні тенденції спостерігаються у автолюбителів та правопорушників. Значний інтерес у правопорушників, щодо незаконного заволодіння транспортними засобами спостерігається у виборі транспортного засобу білого, сірого (металік) та чорного кольорів.

Література:

1. Ю.Лукашин. Уберечь автомобиль. – Інтернет адреса : http://www.consumerinfo.org.ua.

2. Быков В. М. Преступная группа: криминалистические проблемы / Быков В. М. – Ташкент, 1991. – 143 с.

3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями станом на 07 червня 2012 року : (відповідає офіційному тексту) - К.: Алерта, 2012. – 182с.

4. Правила дорожнього руху від 10 жовт. 2001 р., затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. N 1306 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

5. Закон України «Про автомобільний транспорт» від 5 квіт. 2001 р. № 2344-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

6. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І.Тюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. - 4-те вид., переробл. і допов. - Х.: Право, 2010. - С. 348.

7. Постанова ПВСУ №14 від 23 грудня 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА П. 3 Ч. 1 СТ. 280 КПК УКРАЇНИ

Карпов О.Н., *кандидат юридичних наук*

У частині 1 ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) зазначено, що досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо: 1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком; 2) підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме; 2-1) слідчий суддя відмовив у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування; 3) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

За наявності однієї з цих підстав слідчий за погодженням з прокурором або прокурор приймають рішення про зупинення досудового розслідування. Це означає, що в кримінальному провадженні настає перерва, під час якої не допускається проведення слідчих (розшукових) дій, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного. «Ця перерва триває доти, доки обставини, котрі перешкоджають закінченню досудового розслідування, не буде усунуто» [1, с.700].

У порівнянні з КПК 1960 р., у чинному КПК з'явилася така нова підстава зупинення досудового розслідування, як «наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва».

Закріплення у п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК даної підстави науковці пояснюють наступним: «Оскільки процедури направлення запиту про міжнародну правову допомогу та одержання доказів і відомостей від компетентних органів іноземної держави є досить складними й тривалими, а вітчизняні суд, прокурор, слідчий не мають ніяких імперативних засобів впливу на строки проведення запитуваною стороною процесуальних дій, то законодавець цілком резонно передбачив можливість зупинення досудового розслідування у таких випадках»[2, с.613].

Зупинення досудового розслідування на підставі п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК можливе за додержання таких умов: 1) особі повідомлено про підозру; 2) слідчий виконав всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе до зупинення досудового розслідування; 3) у матеріалах кримінального провадження є запит про міжнародну правову допомогу, складений відповідно до ст. 552 КПК, і документи, що до нього додаються.

Цей запит повинен містити: 1) назву органу, який звертається за допомогою, та компетентного органу запитуваної сторони; 2) посилання на відповідний міжнародний договір або на дотримання засади взаємності; 3) найменування кримінального провадження, щодо якого запитується міжнародна правова допомога; 4) стислий опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію; 5) відомості про повідомлення про підозру, обвинувачення з викладенням повного тексту відповідних статей Кримінального кодексу України; 6) відомості про відповідну особу, зокрема її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи із предметом кримінального провадження; 7) чіткий перелік запитуваних процесуальних дій та обґрунтування їхнього зв'язку із предметом кримінального провадження; 8) відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності; 9) інші відомості, які можуть сприяти виконання запиту або передбачені міжнародним договором чи вимогою компетентного органу запитуваної сторони.

До запиту про допит особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого має бути доданий належним чином засвідчений витяг відповідних статей КПК з метою роз'яснення особі її процесуальних прав і обов'язків. До запиту також додається перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно отримати від особи.

До запиту про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій, дозвіл на проведення яких надається судом згідно з КПК, повинна бути додана інформація про докази, які обґрунтовують потребу у відповідних заходах.

Відповідно до п. 16 ч. 2 ст. 36 та ч. 6 ст. 552 КПК, запит слідчого про міжнародну правову допомогу обов'язково погоджується у письмовій формі прокурором, який здійснює нагляд за дотриманням законів при проведенні досудового розслідування. Прикладами цього погодження може бути окремий запис у тексті запиту, окремий висновок або довідка [3, с.270].

При здійсненні нагляду за додержанням слідчим вимог ст. 552 КПК щодо порядку підготовки запиту про міжнародну правову допомогу, прокурор особливу увагу має звертати на відповідність змісту та форми запиту, додатків до нього положенням міжнародних договорів, у тому числі заявам чи застереженням запитуваної держави. За необхідності виконання на території іноземної держави процесуальних дій, дозвіл на проведення яких в Україні надається прокурором або судом, прокурор повинен забезпечувати додержання органом досудового розслідування вимог ч. 2 ст. 562 КПК. Про це вказано у п.п.7.13, 7.14 наказу Генерального прокурора України від 11 лютого 2013 р. № 8гн «Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва» [4, с.236-243].

Згідно зі ст.551 КПК, запит про міжнародну правову допомогу надсилається слідчим за погодженням з прокурором до уповноваженого (центрального) органу держави, який розглядає його на предмет обґрунтованості і відповідності вимогам законів та міжнародних договорів України. У разі прийняття рішення про направлення запиту цей орган протягом десяти днів надсилає запит уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони безпосередньо або дипломатичним шляхом.

Нами поділяється висловлена у юридичній літературі думка, що саме з моменту направлення компетентним органом України до іншої держави запиту про надання міжнародної правової допомоги у слідчого виникає право на зупинення досудового розслідування за п.3 ч.1 ст.280 КПК [5, с.536].

За наявності зазначеної підстави досудове розслідування зупиняється у такому порядку: 1) слідчий за погодженням з прокурором складає постанову про зупинення розслідування; 2) відомості про це вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 3) копія вказаної постанови надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які мають право оскаржити її слідчому судді.

Якщо завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, відповідно до ст. 282 КПК слідчий має відновити зупинене досудове розслідування. Також воно відновлюється у разі постановлення слідчим суддею ухвали про скасування постанови слідчого про зупинення досудового розслідування. Відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 307 КПК, таке рішення приймається, якщо за результатами розгляду скарги на цю постанову слідчий суддя встановить, що вона є незаконною.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 /О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурболь та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Актуальні питання кримінального процесу України:[навч. посіб.] / Є.М. Блажівський, І.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошниченко, Г.П. Власова та ін.; за заг. ред. Є.М. Блажівського. – К.: Національна академія прокуратури України; Центр учбової літератури, 2013. – 304с.
4. Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародно-правового співробітництва: наказ Генерального прокурора України від 11 лютого 2013 р. №8гн // Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи / відп. ред. В.С. Ковальський. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – С. 236-243.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / За ред. О.А.Банчука, Р.О.Куйбіди, М.І.Хавронюка. – Х.: Фактор, 2013. – 1072с.

ДЕЯКІ ГАРАНТІЇ ОХОРОНИ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Карпов Н.С., *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу НАВС*

Відносини між адвокатом та його клієнтом побудовані на принципі конфіденційності, який закріплений у ч.1 ст.4 Закону України від 5 липня 2012р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1].

Про конфіденційність їх відносин йдеться у низці міжнародно-правових документів. Так, у Основних положеннях про роль адвокатів відмічається, що уряди повинні визнавати та додержуватись конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом у рамках відносин, пов'язаних з виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків [2, с.254-259].

У рекомендаціях Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків містяться такі положення: - потрібно вдаватися до всіх необхідних дій, спрямованих на належне забезпечення конфіденційного характеру взаємин між адвокатом і його клієнтом. Будь-які винятки з цього принципу мають дозволятись лише відповідно до засад верховенства права (п.6 принципу 1); - адвокати мають дотримуватись професійної таємниці відповідно до національного законодавства, внутрішніх нормативних актів і професійних стандартів. Будь-яке недотримання принципу професійної таємниці без відповідної згоди клієнта має бути належно покаране (п.2 принципу 3) [3, с.29-33].

У пункті 2.3 Загального Кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства вказано, що особливість професії адвоката полягає у тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому залежить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Таким чином, конфіденційність є першорядним та фундаментальним правом і обов'язком адвоката [4, с.13-18].

Предмет адвокатської таємниці визначений у ч.1 ст.22 вищевказаного Закону. Це будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Деякі гарантії охорони адвокатської таємниці закріплені у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК). Так, у п.1 ч.2 ст.65 цього Кодексу зазначено, що не можуть бути допитані як свідки захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника.

Згідно з ч.1 ст.45, ч.ч.1, 2 ст.58, ч.1 ст.63, ч.1 ст.64-1 КПК, захисником є тільки адвокат, він також може бути представником вказаних учасників кримінального провадження. Отже, у п.1 ч.2 ст.65 цього Кодексу йдеться про заборону допиту адвоката як свідка, якщо він здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, особи, щодо якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також представляє права та законні інтереси потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Також у п.2 ч.2 ст.65 КПК передбачено, що не можуть бути допитані як свідки адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю. У даному пункті мова йде про тих адвокатів, які надають або надавали правову допомогу свідку (п.2 ч.1 ст.66 КПК), а також заінтересованим особам у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві.

Необхідно звернути увагу на те, що у п.2 ч.2 ст.65 КПК зазначено про заборону допиту як свідка тільки адвоката. Однак відповідно до ч.3 ст.22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» обов'язок зберігати адвокатську таємницю поширюється і на інших осіб. У цій нормі вказано, що забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом.

Враховуючи викладене, необхідно уточнити зміст п.2 ч.2 ст.65 КПК. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція про доповнення цього пункту після слова «адвокат» словами «помічник адвоката, стажист, особа, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також особа, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю» [5, с.285].

Уявляється, що перелік осіб, які не підлягають допиту, потрібно розширити. Слід погодитися з науковцями, які вважають доцільним доповнити ч.2 ст.65 КПК положенням, що не можуть бути допитані як свідки: перекладач – про обставини, які стали йому відомі в ході конфіденційного спілкування захисника з підозрюваним, обвинуваченим; фахівець, експерт - про обставини надання ним письмового висновку за зверненням адвоката [6, с.116-117].

На наш погляд, дана пропозиція підлягає уточненню. У цьому положенні необхідно передбачити, що перекладач також не може бути допитаний як свідок про обставини, які стали йому відомі під час конфіденційного спілкування адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, а також зі свідком.

Зі змісту ч.3 ст.65 КПК можна дійти до висновку, що адвокат, який є захисником, представником потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, надає або надавав правову допомогу свідку, може бути звільнений від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила йому ці відомості у визначеному нею обсязі. Таке звільнення здійснюється у письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості.

Якщо особа відмовляється від необхідності їх збереження, адвокат позбавляється свідоцького імунітету. Він може бути викликаний слідчим, прокурором, судом та допитаний як свідок про обставини, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням функцій захисника чи представника, наданням правової допомоги свідку.

Література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012р. // Офіційний вісник України. – 2012. - №62. – Ст.2509.
2. Варфоломеєва Т.В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адвокатуру». Законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність: зб. нормат. актів; Коментар /Т.В.Варфоломеєва, С.В.Гончаренко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 432с.
3. Рекомендації Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків (прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р. на 72-й зустрічі заступників міністрів) // Адвокат. – 2001. - №1-2. – С.29-33.
4. Загальний Кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р.) // Юридичний вісник України. – 2002. - №40. – С.13-18.
5. Удалова Л.Д. Свідоцький імунітет за новим КПК України /Л.Д.Удалова // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. - №1. – С.284-288.
6. Удалова Л.Д. Кримінально-процесуальні гарантії діяльності адвоката:[моногр.] / Л.Д.Удалова, С.Л. Савицька. – К.: КНТ, 2014. – 170с.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО

Климчук М.П., *кандидат юридичних наук, доцент доцент кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ*

Важлива роль у діяльності із захисту від порушення конституційних прав підозрюваного належить захиснику. Безсумнівно, що здійснення цієї діяльності, нерозривно пов'язаної з участю захисника у кримінальному провадженні в цілому, має певні особливості, які зумовлені її предметом.

На практиці виникають проблеми, що стосуються процесуальної діяльності захисника в ході проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Залишаються актуальними питання регламентації участі захисника при проведенні допиту підозрюваного, окрім того спільна діяльність захисника і підозрюваного при проведенні даної слідчої (розшукової) дії потребує вироблення тактики їх спільних дій.

Допит підозрюваного є однією з найбільш інформативних слідчих (розшукових) дій. При цьому захисник повинен мати на увазі, що норми кримінального процесуального законодавства не потребують дозволу слідчого на участь захисника при здійсненні допиту його підзахисного. Беручи участь у допиті, захисник реалізує надані йому законом права і при цьому безпосередньо впливає на зміст діяльності слідчого, перешкоджаючи заняттю слідчим обвинувального ухилу в разі його необґрунтованості.

Зміст участі захисника в допитах полягає в тому, щоб забезпечити їх повноту та всебічність з точки зору захисту законних інтересів підозрюваного, сприяти виявленню фактів, які виправдовують підозрюваного або пом'якшують

його відповідальність. Така допомога захисника, безперечно, є позитивною. Він бере участь у допиті як активний і самостійний суб'єкт доказування, реалізуючи надані йому законом права і безпосередньо впливає на зміст діяльності слідчого, сприяє запобіганню обвинувального ухилу.

Слідчий і захисник, зрозуміло, не зобов'язані знайомити один одного зі своїм планом допиту, вони це роблять лише коли вважають за доцільне. Захисник може просити слідчого скоригувати план допиту з урахуванням стану і властивостей особи допитуваного, наприклад, не задавати без нагальної потреби питання про його особисте життя, адже захисник знає, що допитуваний гостро на них реагує і буде тим самим порушено його нормальний психічний стан.

Незважаючи на те, що кримінальний процесуальний закон не регулює цю частину взаємовідносин слідчого із захисником, їх слід розцінити як правомірні, спрямовані на охорону прав і законних інтересів підозрюваного, що сприяють створенню сприятливої атмосфери розслідування та формуванню позитивних відносин слідчого та захисника.

Не буде порушенням закону і цілком допустиме обговорення захисником і слідчим плану проведення допиту. Мова може йти про інформування щодо задуму допиту, його окремих частин. Ця рекомендація стосується, звичайно, тих випадків, коли у захисника та слідчого склалися нормальні взаємини, а підозрюваний визнає себе винним і мова йде лише про встановлення обсягу цієї провини і наявності пом'якшуючих обставин. Зрозуміло, слідчий вправі аргументовано відхилити пропозиції та доводи захисника, але якщо захисник у своїх пропозиціях не виходить за рамки закону і не протидіє розслідуванню, слідчому доцільно прислухатися до його думки.

Отримуючи з різних джерел інформацію про дії підозрюваного, його роль у вчиненні кримінального правопорушення, про особливості його характеру, темпераменту, захисник може запропонувати слідчому свою версію, яка базується на цих відомостях. Не виключено, що захисник може рекомендувати і свій шлях перевірки висунутої ним версії, з'ясування окремих обставин кримінального провадження.

Як і тактичні прийоми, розроблені для розслідування, так і тактичні прийоми, які використовуються захисником, повинні відповідати вимогам кримінального процесуального закону, принципам моралі і професійної етики. Тактичні прийоми, що застосовуються захисником при провадженні слідчих (розшукових) дій, не повинні: принижувати честь і гідність осіб, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях; виправдовувати саме вчинення злочину і применшувати його небезпеку; примушувати до дачі завідомо неправдивих показань; сприяти обмові невинних осіб.

За межами уваги захисника часто залишаються протиріччя і зміна в показаннях підозрюваного, хоча він повинен виявляти причини такого явища і з'ясовувати: чи піде це на користь підзахисного. З цією метою слід провести ретельний порівняльний аналіз, зіставивши різні показання, встановити шляхом участі в допиті чи відповідають дійсності ті показання допитуваного, які носять виправдувальний характер. Особливої уваги захисника вимагає конкретизація показань підозрюваних у кримінальних провадженнях про групові злочини з метою з'ясування ролі і місця кожного зі співучасників.

Захисник зацікавлений, щоб показання підозрюваного, особливо в частині, яка спростовує його причетність до кримінального правопорушення, були записані в протоколах по можливості дослівно, з обов'язковим зазначенням поставлених запитань і наданих на них відповідей. Зауваження щодо повноти та правильності складання протоколу, поряд із заявами захисника з приводу дій слідчого, відображаються в кінці протоколу. У той же час захисник спостерігає, щоб протокол був прочитаний підозрюваним. Якщо вони бажають скористатися своїм правом зробити зауваження, що підлягають занесенню до протоколу, то захисник підтримує їх у цьому.

Приходимо до висновку, що захиснику необхідно активно брати участь в допитах підозрюваних, оскільки ця слідча (розшукова) дія дає найбільш значний обсяг вербальної інформації, за допомогою якої можливо встановити обставини, що виправдовують підзахисних або пом'якшують їх винуватість.

ТАКТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧИХ ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Ковальова О.М., *викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ*

Злочинність в середовищі неповнолітніх - це серйозна проблема, з якою, так чи інакше, стикається і бореться кожна держава. Особи, які вчиняють протиправні дії в ранньому віці, пізніше, як правило, значно важче піддаються виправленню і в підсумку становлять основний резерв для дорослої та рецидивної злочинності.

У криміналістичній літературі прийнято класифікувати неповнолітніх правопорушників на 4 типи, відзначаючи при цьому, що відмінності між ними досить умовні.

До першого типу віднесені особи, які вперше вчинили злочини; їх попередня поведінка і моральний вигляд досить позитивні. Зазвичай такі підлітки роблять малозначні правопорушення під впливом конфліктної та надзвичайної ситуації.

До другого типу відносять тих, хто теж вперше вчинив злочин під впливом ситуації, проте попереднє їх поведінка була далеко не бездоганою. Вони володіють такими негативними нахилами, як вживання спиртних напоїв, наркотиків, куріння, втечі з дому і т.п.

Третій тип - це підлітки із загальною моральної деформацією. Вони вже робили різні правопорушення, притягувалися до адміністративної відповідальності, направлялися в спеціальні школи. Мотив і мета злочину формуються у них спеціально під впливом ситуації, в результаті впливу дорослої особи або більше зіпсованого однолітка.

До четвертого типу відносять тих, чия моральна деформація являє серйозну небезпеку для суспільства, чия поведінка носить стійкий антисоціальний характер. У цій категорії можуть бути і вже судимі, а також особи, які ухиляються від роботи та навчання, які об'єдналися в підліткові злочинні угруповання або входять до складу дорослої злочинної структури.

При отриманні первинної інформації про вчинення злочину будь-якого виду органи досудового розслідування приступають до її аналізу на основі всього комплексу наявних у них теоретичних та практичних знань і досвіду розслідування злочинів [1, с. 229].

Тактика слідчих дій під час розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми, складається, перш за все, з висування слідчих версій та подальшого планування проведення тактичних дій.

У криміналістичній науці прийнято розрізняти типові ситуації, які складаються на початковому етапі розслідування злочинів, скоєних неповнолітніми [2, с. 117]. Залежно від характеру первинної інформації про подію та його учасників можна умовно розділити типові ситуації на три групи.

Для першої групи типових ситуацій притаманні найбільш сприятливі ситуації, пов'язані з затриманням неповнолітньої особи, яка вчинила злочин, або наявністю іншої інформації, що прямо вказує на причетність до злочину неповнолітнього [3, с. 274]. Але, не зважаючи на це, у цій ситуації слідчому рекомендується відпрацьовувати слідчі версії щодо з'ясування вини неповнолітньої особи у вчиненні злочину, щодо визначення наявності у затриманого-неповнолітнього дорослих співучасників, щодо з'ясування мотивів та мети злочину, яку переслідував неповнолітній. Не менш важливою типовою слідчою версією, яка вимагає від слідчого перевірки, є визначення, чи було вчинено злочин групою неповнолітніх осіб.

Відповідно, для другої групи типових ситуацій, які складаються на початковому етапі розслідування злочинів, скоєних неповнолітніми, характерним є неповнота відомостей про особу, що вчинила злочин при наявності інформації про те, що злочин міг скоїти неповнолітній (неповнолітні). Прикладом даного виду типової ситуації можна навести випадки, коли потерпілий заявляє, що на нього напали підлітки [4, с. 97]. У такий спосіб слідчий висуває та здійснює перевірку комплексу припущень вже більш приватного характеру: злочин скоїли неповнолітні, які проживають в даному конкретному мікрорайоні?;злочин скоїли неповнолітні, які перебувають на обліку в підрозділах органів внутрішніх справ?;злочин вчинено неповнолітніми, раніше судимими за вчинення подібного злочину? та таке інше.

Останній різновид типових слідчих ситуацій є найбільш поширеним і достатньо проблемним, оскільки для нього є притаманним абсолютна відсутність відомостей про особу, що вчинила злочин [4, с. 98]. Припущення про можливу причетність до скоєння злочину неповнолітніх органів досудового розслідування спочатку будуються тільки на відомостях про характер події.

Виходячи з того, що вище зазначена типова слідча ситуація, яка складається на початковому етапі розслідування злочинів, скоєних неповнолітніми, є найбільш характерною на сьогодні, виникає неабияка необхідність дослідити особливості тактики слідчих дій органів досудового розслідування крізь призму саме такої ситуації. Так, огляд місця події стає першочерговою слідчою дією, саме в процесі здійснення якої з'являється інформація, що виконує роль фактичної підстави для висунення типових слідчих версій про причетність до злочину неповнолітніх [5, с. 13].

Основні зусилля слідчого при огляді місця події направляються на виявлення слідів і вивчення обстановки. Наприклад, аналіз викраденого асортименту товарів дає підставу для можливого висновку про вчинення злочину неповнолітнім. Як показує практичний досвід органів досудового розслідування, неповнолітні найчастіше посягають на наступні предмети: продукти для їх особистого споживання;предмети молодіжної моди (одяг, комп'ютери тощо);гроші;традиційні об'єкти колекціонування (марки, старовинні монети) [6, с. 199].

При огляді місця події органами досудового розслідування має бути глибоко проаналізований спосіб вчинення злочину, який більш виразно відбиває особистісні якості неповнолітнього правопорушника, так як він обумовлений головним чином суб'єктивними властивостями підлітка, відсутність життєвого і професійного досвіду. Про причетність неповнолітнього до злочину можуть свідчити:невеликі за розміром сліди рук і ніг, які зазвичай залишають малолітні та підлітки віком 14-15 років; характерна для неповнолітніх цього віку доріжка слідів: кут кроку у них менш відкритий, ширина кроку дещо більша, ніж у дорослих; залишені на місці події особисті речі злочинця;сліди взуття, яке носять підлітки (кросівки); сліди зубів на продуктах, за якими можна визначити приблизний вік підозрюваного тощо [7, с. 341].

Варто зауважити, що місце вчинення злочину може бути максимально наближене до місця проживання груп підлітків (це, як правило, придворові території, пустирі, відокремлені місця, підвали, закинуті будівлі). У цьому випадку обстановка стає багатим джерелом інформації про учасників події. У такий спосіб можна знайти не тільки сліди вчиненого злочину, але й сліди постійного або систематичного перебування підлітків, а також предмети побуту, характерні для подібного побуту, - старі дивани, стільці, сліди вогнища, недопалки, залишки їжі, пляшки з-під спиртного тощо [8]. Тобто, зазначені вище обставини в цілому роблять актуальним розширення меж огляду місця події як найбільш ефективного тактичного прийому огляду ділянок на відкритій місцевості.

Встановлення психологічного контакту як умова успішності розслідування злочинів неповнолітніх багато в чому залежить від такої якості слідчого, як справедливість, яке неповнолітні ставлять на одне з перших місць у ряді позитивних якостей людини.

Важливе процесуальне та етичне значення має розгляд клопотань неповнолітнього підозрюваного. Підліток повинен відчути зацікавленість слідчого в об'єктивному розслідуванні всіх обставин.

Для цього, перш за все потрібно ретельно вивчити особистісні якості, які сприяють встановленню контакту (товариськість, відвертість) або, навпаки ускладнюють його (замкнутість, скритність, запальність, брехливість та ін.).

Так, при виборі тактики допиту слідчий керується характером слідчої ситуації. Так, на початковій стадії допиту рекомендується застосовувати прийоми роз'яснення суті підозри, присутності учасників допиту, прав і обов'язків. При пред'явленні доказів рекомендується використовувати тактику «послідовно наростаючої сили доказів» [9]. Використовуючи прийоми роз'яснення і демонстрації доказів або, навпаки, стрімко пред'являючи докази, слідчий психологічно збільшує їх силу, показуючи цілковиту марність протидії.

Тактика допиту неповнолітнього характеризується рядом тактичних та психологічних особливостей, якими має бути обізнаний слідчий. При допиті неповнолітнього як підозрюваного необхідно використовувати фактор раптовості, пов'язаний із затриманням. Тому допит має носити активний характер, бути спрямований на одержання повних відомостей. Володіючи до моменту допиту великим обсягом інформації про особу підлітка, слідчий може приймати більш обґрунтовані процесуальні і тактичні рішення [10].

Знаючи про все це, потрібно більш ефективно розслідувати злочини неповнолітніх, обирати більш правильний підхід до самих неповнолітніх. І в кінцевому підсумку не тільки сприяти профілактиці злочинів неповнолітніх, а й допомагати вчинили злочини підліткам утриматися від повторного порушення закону.

Література:

1. Андрєєв О.О. Вивчення особистості злочинця при розслідуванні вбивств, вчинених неповнолітніми // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – Спецвипуск № 1. – Дніпропетровськ, ДДУВС, 2006. – С.228–235.
2. Карпенко М.О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх: Монографія. – Харків: Видавництво«ФІНН», 2009. – 240с.
3. Криминалистика : учеб. для вузов / Н. П. Яблоков. – [2-е изд., перераб. и доп.]. –М. : Юрайт, 2014. – 303 с.
4. Андрєєв О.О. Типові слідчі ситуації розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми. // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – Вип. 34. – Харків, ХНУВС, 2006. – С.96–104.
5. Карпенко М.О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх [Текст]: автореф. дис. На здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. юрид. акад. Україниім. Я.Мудрого/ М.О. Карпенко. — Х., 2004. — 20 с.
6. Криміналістика: Курс лекцій / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков. — К.: МАУП, 2001. — 216 с.
7. Назаров В.В., Омельяненко Г.М. Провадження у справах про злочини неповнолітніх. - К:Атіка. - 2008. – 584 с.
8. Тихонова О.М., ФранкоН.С.Особливості провадження досудового слідства в справах про злочини неповнолітніх. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.law-property.in.ua/articles/60-an-tikhonov-franco-ns-peculiarity-of-preliminary-investigations-in-juvenile-crimes.html- Назва з екрану.
9. Павлюк Н.В. Особенности допроса несовершеннолетних/Матеріали науково-практичного семінару «Основні риси сучасної злочинності неповнолітніх: стан та шляхи її попередження (27 листопада 2003 р., Харків)». - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://ivpz.org/vipusk8- Назва з екрану.
10. Полуляхов О.В. Проблеми методики розслідування злочинів, що вчиняються із залученням неповнолітніх./Матеріали науково-практичного семінару «Основні риси сучасної злочинності неповнолітніх: стан та шляхи її попередження (27 листопада 2003 р., Харків)». - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://ivpz.org/vipusk8- Назва з екрану.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Корнієнко М.В., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС та економічної безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ*

Після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України виникла проблема формування доказів у кримінальному судочинстві, безпосередньо відносно використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій.

Відповідно до ст. 84 КПК України, доказами у кримінальному провадженні є отримані у передбаченому цим Кодексом порядку фактичні дані, на підставі яких суд з участю сторін встановлює наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Зміст процессу доказування розкривається через цого елементи, одним із яких і є збирання (формування) доказів та їх процесуальних джерел.

У КПК України заккріплене визначення негласних слідчих (розшукових) дій, так НСРД розглядаються як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом. Як ми бачимо негласні слідчі (розшукові) дії не відрізняються від оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Перелік оперативно-розшукових заходів в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» не визначений, а Кримінально процесуальний кодекс України визначає вичерпний перелік НСРД. Так в главі 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» передбачені та регламентовані негласні слідчі (розшукові) дії, результати яких використовуються як основні або допоміжні докази, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді: аудіо- відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264). Відносно кримінального провадження виключно по тяжких та особливо тяжких злочинах цим Законом передбачено: обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст.267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); удіо-, відеоконтроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274); використання конфіденційного співробітництва (ст. 275).

Кримінально процесуальний кодекс України визначає підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246), порядок, строки розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, зміст таких клопотань та строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на її проведення (ст. 248, 249), вимоги до постанови слідчого, та прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 251), передбачив можливість проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді (ст. 250), визначив правила фіксації ходу та її результатів (ст. 252), заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 254) та інформації що не використовується у кримінальному провадженні (ст. 255), загальні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказування (ст. 256) та в інших цілях або передання інформації (ст. 256).

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні, докладніше визначено та регламентовано Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України.

Результатами негласних слідчих (розшукових) дій вважаються фактичні дані, відомості, інформація, що сприяє встановленню обставин, пов'язаних зі вчиненням злочину, або злочину, що готується, інших обставин розкриття та розслідування злочину, розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, суду та кримінального покарання.

Результати негласних слідчих дій як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та використовуються у кримінальному судочинстві за винятком випадків, передбачених ст. 254 КПК України, – якщо у протоколі про проведення негласної слідчої дії міститься інформація щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб, захисник, а також інші особи, які мають право на ознайомлення з протоколом, попереджаються про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб.

Суб'єктами використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві є окремі учасники кримінального процесу:

По перше, це слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, приймає рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У відповідності до ст. 41 КПК України за письмовим дорученням слідчого та прокурора, оперативні підрозділи проводять слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні. Оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні, але як правило вони безпосередньо їх не виконують, а передоручають оперативно-технічні підрозділам уповноваженим на їх проведення. Завдяки чому, виникає ситуація неврегульована діючим законодавством, коли слідчий не направляючи доручення безпосередньо оперетивно-технічному підрозділу затягує розслідування та швидке збирання доказів.

Співробітник оперативного підрозділу під час виконання доручень слідчого, прокурора користується повноваженнями слідчого. Оперативні працівники не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою.

По друге, це прокурор, у випадках прийняття рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, має повноваження використовувати результати негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві. Під час досудового розслідування прокурор вносить клопотання слідчому судді про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, погоджує клопотання слідчого, а також має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

По третє, це слідчий суддя здійснює розгляд клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій, якщо це віднесено згідно з положеннями глави до його повноважень.

Визначимо, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться уповноваженими особами, та особами, які залучаються до їх проведення, процесуальним законодавством передбачено у необхідних випадках допит цих осіб як свідків. Згідно з КПК України можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії, у випадку використання для доказування результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Зазначені особи повідомляються про проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки щодо них у строк, передбачений ст. 253 КПК України, і в тому обсязі, який зачіпає їх права, свободи чи інтереси, тобто конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідне повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.

Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

У КПК України на сьогодні значно розширено арсенал слідчих дій завдяки запровадженню нових категорій негласних слідчих (розшукових) дій, результати проведення яких можливо використати як факти доказування у кримінальному судочинстві. Залишається проблемним питання вдосконалення законодавчого забезпечення процесуальної діяльності суб'єктів негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки змінюється статус процесу здобування інформації негласним шляхом. Якщо у чинному законодавстві це оперативно-розшукова дія, то новий КПК визначає цей процес як кримінальну процесуальну, негласну слідчу (розшукову) дію. На сьогодні оперативно-розшукова дія має статус державної таємниці, з обмеженням «таємно» або «цілком таємно» відповідно до Закону України «Про державну таємницю» та Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, отже її неможливо віднести до негласних слідчих (розшукових) дій. Це значно ускладнює використання доказів, отриманих таким шляхом у кримінальному судочинстві.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90–91. – 19 травня.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ

України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51.

4. Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

5. Про внесення змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ СБ України від 17 жовт. 2012 р. № 470, реєстр. номер Міністерства юстиції України від 18 жовт. 2012 р. № 1751/22063.

6. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ СБ України від 12 серп. 2005 р. № 440, реєстр. номер Міністерства юстиції України від 17 серп. 2005 р. № 902/11182.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ САНКЦІОНУВАННЯ НСРД ТА ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ. ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

***Левицький О.А.**, викладач кафедри діяльності ОВС на транспорті*
Одеського державного університету внутрішніх справ

Особливе місце у вирішенні підвищення ефективності боротьби із злочинністю на сучасному етапі, яка набуває професіоналізму, організованості, транснаціоналізації, а також зміцнення гарантії забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи в кримінальному судочинстві потребують удосконалення інструментарію отримання доказів у кримінальному процесі. Саме на вирішення цих стратегічних завдань реформування кримінального процесу і спрямована ідея введення до нового КПК України інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Реалізація цієї ідеї в новому КПК України, на думку його розробників, вирішить низку проблемних питань, які на сьогодні існують в чинному законодавстві та практиці правоохоронної діяльності, зокрема, зближення оперативно-розшукової діяльності й кримінального процесу.

Важливим є те, що у вирішенні цього питання належить негласним слідчим (розшуковим) діям, зокрема даний кодекс включає в себе окремий розділ присвячений «слідчим (розшуковим) діям» та «негласним слідчим (розшуковим) діям». Негласні слідчі (розшукові) дії законодавець визначив як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України (ч. 1 ст. 246). Що стосується терміну «слідча (розшукова) дія», то розробники Кримінального процесуального кодексу України зазначають, що слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 233 КПК України).

Прийняття даної норми дає можливість слідчому (оперативному працівнику) визначати та застосовувати конкретні негласні слідчі (розшукові) дії в процесі отримання доказової бази щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, а також у випадках, якщо іншим способом отримати відомості про злочин і злочинця неможливо (Глава 21 КПК України).

До негласних слідчих (розшукових) дій законодавець відносить: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

За наявністю достатніх підстав вважати, що в інформації, якою підозрюваний чи обвинувачений обмінюються за допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або про документи і предмети, що мають доказове значення, якщо іншими способами одержати ці дані неможливо, слідчий, за погодженням з прокурором, готує до суду відповідне подання або за його дорученням таке подання готується відповідними суб'єктами Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Подання слідчого про зняття інформації з каналів зв'язку розглядається судом лише у разі відкритя кримінального провадження, яке перебуває у провадженні цього слідчого.

У поданні зазначаються відомості: про особу, яка вносить подання, про погодження подання з прокурором, про те, коли і проти кого порушено кримінальну справу, а також повні відомості про особу підозрюваного або обвинуваченого (зняття інформації з каналів зв'язку щодо осіб, особливий статус яких визначений певними законами, відбувається відповідно до КПК з урахуванням конкретних положень цих законів). У поданні обов'язково вказуються види технічних каналів зв'язку, з яких буде зніматись інформація (телефони, рухомі (мобільні) засоби телефонного, електронного чи радіозв'язку, комп'ютерна мережа зв'язку тощо).

Під достатніми даними, які необхідні для отримання дозволу на зняття інформації з каналів зв'язку, розуміються відомості, які містяться у показаннях свідків, потерпілих, обвинувачених, заявах громадян; отримані у результаті обшуків, виїмок тощо; отримані у результаті проведення оперативно-розшукової діяльності. Ці дані мають свідчити, що інформація, якою підозрювані або обвинувачені обмінюються за допомогою засобів зв'язку, містить відомості про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і що іншими способами одержати ці відомості неможливо.

Зазначене подання розглядає голова або заступник голови апеляційного суду. Цей розгляд здійснюється суддею невідкладно в режимі, що забезпечує нерозголошення даних, які містяться у поданні та відповідних матеріалах справи.

Сьогодні в кримінальному судочинстві зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є ще недостатньо розробленою, відсутні й методичні рекомендації, які змогли б надати допомогу співробітникам правоохоронних органів у проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії. Однак, окремі кроки у цьому напрямку все ж робляться, зокрема, чітко

передбачено визначення поняття транспортних телекомунікаційних мереж та зазначено, що зняття з них інформації є різновидом втручання в приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікації для передавання інформації, якщо під час його проведення можна встановити обставини, що мають значення для кримінального провадження. Також визначено порядок отримання дозволу на проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 248 КПК України) та відомості, які повинні бути зазначені в клопотанні, а саме: ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування (ч. 2 ст. 263 КПК України). Крім цього, ч. 3 ст. 263 КПК України передбачає застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а в ч. 4 ст. 263 визначаються уповноважені особи на проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і зобов'язання керівників та операторів телекомунікаційного зв'язку сприяти виконанню дій із зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді.

Викладене дає можливість стверджувати, що прийняття норми щодо зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж надає можливість використовувати здобуті відомості під час даної негласної слідчої (розшукової) дії в кримінальному судочинстві, оскільки дані дії новим Кримінальним процесуальним кодексом України визначаються як процесуальні.

Література:

1. Проведення негласних слідчих дій за новим КПК: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ua.prostopravo.com.ua/pravoporushennya/statti/provedennya_neglasnih_slidchih_diy_za_novim_kpk
2. Система негласних слідчих (розшукових) дій та підстави і загальні умови їх провадження^http: [Електронний ресурс]. Режим доступу: //pidruchniki.com/1726062159154/pravo/neglasni_slidchi_rozshukovi_diyi
3. Негласні слідчі розшукові дії: курс лекцій за загальною редакцією професора Д.Й. Никифорчука / МВС Національна академія внутрішніх справ / Київ – 2010.
4. Стаття 263 КПК України. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.com/1782100149396/pravo/znyattya_informatsiyi_trans-portnih_telekomun-ikatsiy-nih_merezh
5. ЗУ «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року
6. Постанова КМУ № 720 від 9 серпня 2003 року «Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Лісовий М.А., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ*

Останнім часом торгівля людьми набула загрозливого поширення в Україні, і практично в усіх країнах колишнього Радянського Союзу. Використовуючи складну економічну ситуацію в країні, безробіття і падіння рівня життя населення, багато ділків організували кримінальний бізнес – запрошення громадян працювати за кордоном, де їх піддають жорстокій експлуатації, і при цьому організатори такого "бізнесу" отримують надприбутки.

Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності таким чином визначає поняття та зміст торгівлі людьми: "Торгівля людьми означає вербування, перевезення, передачу, приховування або заволодіння людьми із застосуванням насильства або під загрозою насильства шляхом викрадення, шахрайства, примусу або зловживання владою чи уразливістю становища, або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод, щоб отримати згоду особи, яка має контроль над іншою. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство чи практику, подібну до рабства, підневільний стан чи вилучення органів. Торгівля людьми може відбуватись із перетинанням міжнародних кордонів або у межах окремих країн" [1].

Незважаючи на те, що Україна своєчасно зреагувала на стрімке розповсюдження цього резонансного, суспільно небезпечного діяння, яке посягає на найвищу соціальну цінність, шляхом запровадження окремої статті до Кримінального кодексу (ст.149 чинного КК України)[2], сьогодні можна констатувати, що методика розслідування окремих видів злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми потребує додаткових методичних практично направлених досліджень та розробок.

У даний час співробітники правоохоронних органів різних держав, ураховуючи необхідність дотримуватися державного суверенітету, не можуть самостійно розшукувати та переслідувати "по гарячих слідах" злочинців на території іншої держави. Відразу проявляється весь спектр проблем боротьби з транснаціональною злочинністю в Україні та інших країнах, а саме відсутність:

– досвіду боротьби з транснаціональною злочинністю в правоохоронних органах;
– належної правової бази для боротьби з транснаціональною злочинністю;
– організованих структур, націлених тільки на боротьбу з транснаціональною злочинністю;
– налагодженої системи обміну оперативною інформацією.

Взаємодія ОВС України з компетентними органами іноземних держав з питань обміну оперативною інформацією ще не має регулярного і систематичного характеру, вона повинна включати передачу даних про особливості вчинених транснаціональних злочинів, про осіб, у тому числі юридичних, які мають відношення до вчинення подібних дій, про речі, документи, що є предметом розслідування.

Одним із основних правових засобів, які дозволяють правоохоронним органам успішно боротися з цим злочином, є кримінальний закон. На наш погляд, найголовніша проблема щодо документування злочинів пов'язаних із торгівлею

людьми – норма статті 149 КК України[2], згідно з якою вказаний злочин є закінченим, і кримінальна відповідальність настає з моменту передачі особи та отримання матеріальної винагороди. Проте, як свідчить практика, зазвичай така угода здійснюється за межами України, на території іншої держави, де перебувають організатори цих злочинів, а правоохоронні органи України позбавлені повноважень для вжиття необхідних оперативних та слідчих дій. Якщо організатор є громадянином України, проблема залагоджується через процедуру екстрадиції, в іншому разі притягнути винного до кримінальної відповідальності неможливо.

Таким чином на нашу думку, для дієвої протидії торгівлі людьми як різновиду транснаціональної злочинності необхідно:

– усвідомити важливість проблем боротьби з торгівлею людьми як різновидом діяльності транснаціональної злочинності;

– провести об'єктивний аналіз стану вітчизняної й транснаціональної організованої злочинності з точки зору всіх аспектів цього явища: кримінології, психології, соціології, вироблення конкретної та реальної програми й відповідних рекомендацій;

– внести необхідні зміни у диспозицію статті 149 КК України[2], а саме: вважати злочин закінченим з моменту вербування та спроби вивозу людини за межі України.

Література:

1. Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми. – Режим доступу до джерела: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_791

2. Кримінальний кодекс України. Офіційний текст. Київ. – Юрінком Інтер – 2001 р., 240 с.

ПОТЕРПІЛИЙ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ

Маілунц Б.Е., *аспірантка кафедри кримінального процесу*
Національного університету "Одеська юридична академія"
Науковий керівник: ***Гловюк І.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу*
Національного університету "Одеська юридична академія"

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року (далі – КПК України) дещо змінив процесуальне становище такого суб'єкта кримінального процесу як потерпілий. Зокрема, в залежності від стадії кримінального провадження, його правове положення буде різним. На стадії досудового розслідування потерпілий виступає окремим учасником кримінального провадження, якого законодавець не розглядає в межах параграфу 2, який присвячений стороні обвинувачення, а визначає його процесуальний статус окремим параграфом. На стадії ж судового розгляду, у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення потерпілий відноситься до сторони обвинувачення.

В даному контексті виникає обґрунтоване питання, чи належить потерпілий до сторони кримінального провадження з боку обвинувачення. У літературі на основі положень КПК 2012 р. не склалося єдиного підходу з цього питання [1, с. 664; 2, с. 309; 3, с. 127].

Для того, щоб визначити яка ж кримінально-процесуальна функція покладена на потерпілого, слід для початку проаналізувати його права та обов'язки, які закріплені у статтях 56 та 57 КПК України. Серед прав потерпілого, на жаль, не можна виділити ті, які б найменшим чином, хоча б наближено могли б зрівнятися з тими можливостями, які є у слідчого та прокурора. Можливо саме тому законодавець визначив потерпілого як окремого учасника кримінального провадження на стадії досудового розслідування. На стадії досудового розслідування навряд чи можна стверджувати, що потерпілий здійснює діяльність з викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення. З одного боку, це є виправданим, адже для цього і існують спеціально уповноважені посадові особи, для яких діяльність з викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення, а саме функція кримінального переслідування є визначальною. З іншого боку, потерпілий є особою, яка прямо зацікавлена у викритті особи у вчиненні кримінального правопорушення і цілковито має право брати участь у цій діяльності та сприяти їй.

На нашу думку, кримінальне переслідування слід розглядати як процесуальну діяльність уповноважених законом органів та осіб, яка полягає у здійсненні процесуальних дій, направлених на викриття конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення, які охоплюють такі дії і рішення як повідомлення про підозру, зміна повідомлення про підозру, проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій після повідомлення про підозру, складання обвинувального акту, підтримання державного обвинувачення прокурором, підтримання у передбачених законом випадках обвинувачення потерпілим, його представником та законним представником, а також діяльність прокурора, а у передбачених законом випадках і потерпілого, його представника та законного представника, при перегляді судових рішень, з метою застосування до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення заходів кримінально-правового характеру.

В даному аспекті, слід підкреслити «підтримання у передбаченому законом випадках обвинувачення потерпілим, його представником та законним представником», а також «діяльність потерпілого, його представника та законного представника при перегляді судових рішень». Очевидно, що функція кримінального переслідування є можливою для реалізації потерпілим лише на судових стадіях кримінального процесу.

Слід визначити, які це є передбачені законом випадки. По-перше, це можливість потерпілого підтримувати обвинувачення, у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення, що передбачено ч.2 ст. 340 КПК України. Другим випадком є участь потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, яке закріплене главою 36 КПК України. На жаль, відсутність чіткого врегулювання порядку здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та його особливостей у вказаній главі викликає багато питань у теоретичній та правозастосовній площині.

Також, варто звернутися до ч.3 ст. 338 КПК України, яка стосується зміни обвинувачення в суді, де закріплено право потерпілого підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі, у разі якщо в обвинувальному акті зі

зміненим обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення. В даному випадку, варто говорити про те, що потерпілий визнається суб'єктом кримінального переслідування.

Досить по-різному визначають місце потерпілого в обвинувальній діяльності кодекси зарубіжних країн.

Зокрема, згідно Кримінально-процесуального кодексу Республіки Польща, потерпілий може виступити в якості субсидіарного обвинувача у справах публічного обвинувачення, порушених по ініціативі державного органу чи по власній заяві, прокурор бере участь у справі наряду з ним. В даному випадку, доречно говорити про допоміжне обвинувачення або співобвинувачення [4, с. 85].

У Кримінально-процесуальному кодексі Федеративної республіки Німеччини потерпілому присвячена книга п'ята, яка має назву «Участь потерпілого у провадженні». Зокрема, потерпілий має право пред'являти приватне обвинувачення по категоріям справ, що вказані у ч.1 параграфу 374 розділу I без попереднього клопотання в прокуратуру, а згідно ч. 1 параграфу 395 розділу II потерпілий має вступити в провадження у якості особи, яка підтримує публічне обвинувачення або клопотання у провадженні по відношенню до неосудних та процесуально недієздатних осіб у чітко визначених випадках [5]. Отже, у передбачених законодавством Німеччини випадках потерпілий має право підтримувати обвинувачення разом із прокурором у суді.

КПК Грузії не відносить потерпілого до сторони обвинувачення. У п.22 ст. 3 КПК Грузії вказано, що потерпілим є держава, фізична та юридична особа, яким безпосередньо злочином завдано моральної, фізичної чи майнової шкоди. Якщо проаналізувати ст. 57 КПК Грузії, яка присвячена правам потерпілого, то можна дійти висновку, що реалізувати їх він може переважно на стадії судового розгляду.

Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь (далі – КПК РБ) містить два терміна, а саме : потерпілий та приватний обвинувач, які відповідно до п.40 ч.1 ст.6 КПК РБ віднесені до сторони обвинувачення. Ч.1 ст. 51 КПК РБ зазначає, що приватним обвинувачем є в тому числі і потерпілий, цивільний позивач чи їх представники по справам публічного та приватно-публічного обвинувачення, які самостійно підтримують обвинувачення в судовому засіданні, у випадку відмови державного обвинувача від обвинувачення. Аналогічні положення містяться й у Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Казахстан.

П.31 ч.1 ст. 6 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Молдова відносить потерпілого до сторони обвинувачення. Аналогічною є ситуація й у Кримінально-процесуальному кодексі Російської Федерації.

Тоді виникає питання, яка ж функція покладена на потерпілого на стадії досудового розслідування? Вбачається, що на даній стадії кримінального процесу потерпілий має сприяти здійсненню функції кримінального переслідування, шляхом надання доказів на підтвердження своєї заяви, а також беручи участь у слідчих(розшукових) та інших процесуальних діях.

Отже, можна зробити висновок, що потерпілий є суб'єктом кримінального переслідування та відноситься до сторони кримінального провадження з боку обвинувачення лише у випадках, які визначені у ч.2 ст. 340 КПК України, ч.3 ст. 338 КПК України та у главі 36 КПК України, яка вимагає конструктивних доопрацювань.

Література:

1. Гринюк В.О. Поняття суб'єктів обвинувачення за новим КПК України.: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац.акад.прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України», Харків, 20-21 листоп.2013 р. - Х.: Право, 2013.

2. Шибіко В.П. Проблема забезпечення прав потерпілого за новим КПК України 2012 року // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. -2013. - №1.

3. Пожар В.Г. Процесуальний статус потерпілого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. - №2

4. Цит. за: Петрова Н.Е. Частное и субсидиарное обвинение. Самара:Изд-во «Самарский університет», 2004.

5. Головненков Павел В. http://catalog.unatlib.org.ru/cgi-bin/2/cgiirbis_64.exe?LNG=&Z21ID=&I21DBN= PRAVO&P21DBN=PRAVO&S21STN=1&S21REF=5&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=10&S21P01=0&S21P02=0 &S21P03=M=&S21STR=Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия - Stafprozessordnung (StPO) [Электронный ресурс] : научно-практический комментарий и перевод текста закона / Павел Головненков, Наталья Спица ; со вступ. ст. Уве Хелльманна. - Potsdam : Universitätsverlag Potsdam, 2012. - 404 с. // Режим доступа: http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/pdf/sdrs02.pdf

СУБ'ЄКТИ ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧОМУ СУДДІ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА

Макаров М.А., *здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ*

Учасники кримінального провадження, яким належить право оскаржувати слідчому судді рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора, визначені у ч.1 ст.303 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК).

У пункті 1 ч.1 ст.303 КПК зазначено, що на досудовому провадженні може бути оскаржена бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про це правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст.169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна.

На наш погляд, зміст п.1 ч.1 ст.303 КПК слід вдосконалити, оскільки законодавець не конкретизує, яку саме бездіяльність має право оскаржити той чи інший учасник кримінального провадження. Необхідно змінити редакцію цього пункту, вказавши щодо кожної бездіяльності слідчого та прокурора, хто вправі її оскаржити.

Одним із суб'єктів, який має право оскаржити бездіяльність слідчого та прокурора, є заявник. У ст.60 КПК, яка встановлює його статус, про це право не йдеться. Нами поділяється пропозиція науковців про доповнення ч.2 цієї статті положенням про право заявника оскаржувати бездіяльність слідчого та прокурора, яка полягає в невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань[1, с.116].

Відповідно до п.2 ч.1 ст.303 КПК, що на досудовому провадженні може бути оскаржене рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Ними може бути оскаржене не лише рішення з передбачених у ч.1 ст.280 КПК підстав зупинення досудового розслідування, а й порядок його прийняття, коли, наприклад, «з позицій захисту сам порядок зупинення шкодить або може зашкодити правам, свободам та законним інтересам підозрюваного у майбутньому»[2, с.13].

Згідно з п.п.3, 4 ч.1 ст.303 КПК, на досудовому провадженні може бути оскаржене: рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником; рішення прокурора про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Вважаємо, що у п.4 ч.1 ст.303 КПК доцільно розширити перелік осіб, які мають право оскаржити слідчому судді постанову прокурора про закриття кримінального провадження щодо померлого підозрюваного, винесену відповідно до п.5 ч.1 ст.284 цього Кодексу. Нами поділяється пропозиція, висловлена у юридичній літературі під час дії КПК 1960 р., що дане право слід надати близьким родичам померлого у випадках, коли це необхідно для його реабілітації [3, с.184].

Не можна погодитися з тим, що у переліку учасників кримінального процесу, які мають право оскаржити слідчому судді рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, немає цивільного позивача, його представника чи законного представника. Прийняття цього рішення може обмежувати їх права та законні інтереси, а тому їм слід надати це право. Крім того, право оскаржувати рішення прокурора про закриття кримінального провадження потрібно надати цивільному відповідачу та його представнику.

У п.5 ч.1 ст.303 КПК зазначено, що рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим вправі оскаржити особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою.

Таке рішення приймається слідчим, прокурором за наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано кримінальним правопорушенням моральної, фізичної або майнової шкоди (ч.5 ст.55 КПК). Вказана особа може оскаржити дане рішення, якщо є підстави вважати протилежне, - що їй заподіяна така шкода.

У п.6 ч.1 ст.303 КПК встановлено, що рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки мають право оскаржити особи, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом. Це право належить особам, вказаним у ст.2 Закону України від 23 грудня 1993р. «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»[4].

Відповідно до п.7 ч.1 ст.303 КПК, рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій вправі оскаржити особа, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представник, законний представник чи захисник.

Не можна погодитися з тим, що законодавець не надав цих учасникам кримінального провадження право оскаржувати рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення процесуальних дій, які не є слідчими (розшуковими) діями. Даний недолік п.7 ч.1 ст.303 КПК необхідно усунути.

Згідно з п.8 ч.1 ст.303 КПК, на досудовому провадженні може бути оскаржене рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу, - підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником.

Ці учасники кримінального провадження можуть оскаржити рішення про зміну порядку досудового розслідування за наявності підстав вважати, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння у стані осудності, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, не є психічно хворою.

Деякі науковці вважають, що виділення «із числа осіб, які мають право на оскарження, обмеженого кола тих із них, які можуть оскаржити дії й рішення прокурора або слідчого, не є обґрунтованим. При такому підході без судового захисту залишаються особи, не наділені правами учасників кримінального провадження, для яких недоступно оскарження й у судових стадіях кримінального процесу. Доцільнішим є шлях встановлення в законі критеріїв, що допускають можливість судового розгляду скарги на дії й рішення слідчого або прокурора в ході досудового провадження, пов'язаних зі змістом скарги, а не з процесуальним статусом особи, яка її подає»[5, с.775].

Наведена теза є спірною. Як відмічається у юридичній літературі, чітко визначений у КПК перелік учасників кримінального процесу, які мають право оскаржити відповідні рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, служить яскравим показником регламентації у цьому Кодексі «процесуального порядку цього оскарження, що унеможливлює появу у кримінальному провадженні необґрунтованих спроб затягування руху останнього…»[6, с.113].

На наш погляд, недоліком глави 26 КПК є те, що у ній відсутня стаття, яка б визначала перелік прав та обов'язків учасників кримінального провадження під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи

бездіяльність слідчого та прокурора. Слід погодитися з тими науковцями, які пропонують доповнити цю главу такою статтею [1, с.140].

Література:

1. Удалова Л.Д. Функція судового контролю у кримінальному процесі:[моногр.] / Л.Д.Удалова, Д.О.Савицький, В.В.Рожнова, Т.Г.Ільєва. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 176с.
2. Попелюшко В.О. Оскарження захисником рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування та прокурора / В.О.Попелюшко // Адвокат. – 2012. - №10. – С.12-15.
3. Гловюк І.В. Судова діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика:[моногр.] /І.В.Гловюк. – Одеса: Фенікс, 2010. – 232с.
4. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - №11. – Ст.51.
5. Туманянц А.Р. Суб'єкти оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування (за КПК України 2012р.) /А.Р.Туманянц // Форум права. – 2012. - №3. – С.769-776.
6. Корчева Т.В. Проблемні питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України / Т.В.Корчева // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Випуск 5. Том 2. – С.112-115.

КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЯК ЕЛЕМЕНТ FAVOR DEFENSIONIS

Малахова О.В., *аспірант кафедри кримінального процесу*
Національного університету «Одеська юридична академія»

Чинний КПК України, на відміну від свого попередника, в ст. 22 розширив сферу діє засади змагальності не лише в судових стадіях кримінального процесу, а й на досудовому розслідуванні. Однак, аналіз положень кримінального процесуального законодавства, що визначають порядок формування доказової бази стороною захисту, дає можливість констатувати про дещо декларативний характер основ змагальності в досудовому розслідуванні, оскільки реального механізму збирання доказів стороною захисту не передбачено.

Оскільки процесуальні засоби збирання доказів стороною захисту є обмеженими, вона все ж таки є залежною від сторони обвинувачення при одержанні певних доказів. На практиці можуть виникнути випадки, коли для отримання виправдувального доказу, в умовах бездіяльності або не сприяння сторони обвинувачення стороні захисту, остання вимушена діяти в умовах крайньої необхідності.

Слушно з цього приводу вказує В. Іщенко, що виправдувальні докази, отримані хоча й з порушенням процесуальної форми, якщо вони спричинили настання менш істотної шкоди, ніж могло б заподіяти невикористання цих доказів у процесі доказування, визнаються допустимими, тобто крайня необхідність, як вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам з метою усунення небезпеки, якщо вона в даній обстановці не могла бути усунена іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж шкода відвернена, виступає як умова диференціації обсягу та міри юридичної відповідальності. Так, якщо підозрювана особа внаслідок прослуховування за власною ініціативою та власними засобами телефонних розмов надасть плівку, що міститиме дані, які підтверджують її невинуватість, то отримана інформація після відповідної перевірки повинна визнаватися виправдувальним доказом, а дії підозрюваного не становитимуть склад злочину, передбаченого ст. 163 КК України. При цьому обов'язковою умовою допустимості отриманих відомостей в такому випадку є наступний юридичний склад: відсутність реальної можливості звернення з клопотанням до слідчого про контроль і запис переговорів або попередня заява підозрюваним клопотання слідчому про проведення слідчої дії – зняття інформації з каналів зв'язку та відмова слідчого в задоволенні при реальній можливості проведення такої слідчої дії (Іщенко В. Принцип допустимості і достатності засобів кримінально-процесуального доказування / В. Іщенко // Право України. – 2003. – № 7. – С. 93). Варто погодитися із М. М. Стояновим у тому, необхідним вбачається запровадження в кримінально-процесуальному праві інституту крайньої необхідності (Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. М. Стоянов. – О., 2010. – С. 111.).

Розглядаючи перспективи запровадження в кримінально-процесуальному праві інститут крайньої необхідності зазначимо, що він має певні особливості, що обумовлені специфікою кримінального провадження.

По-перше, крайня необхідність є підставою звільнення учасників кримінального провадження від кримінально-процесуальної відповідальності при формуванні доказової бази. Дана відповідальність полягає в визнанні доказу недопустимим, і як наслідок виключення його з доказової бази.

По-друге, крайня необхідність як підстава звільнення від кримінально-процесуальної відповідальності поширюється тільки на сторону захисту, оскільки існує певна різниця обсягу прав між стороною обвинувачення та стороною захисту при формуванні доказової бази, і можливості сторони захисту є істотно обмеженими.

По-третє, оскільки сторона захисту, в умовах крайньої необхідності, вимушена діяти в супереч норм кримінального процесуального законодавства України, на неї покладається обов'язок довести відсутність реальної можливості отримання виправдувального доказу з додержанням вимог КПК України.

По-четверте, крайня необхідність поширюється лише на докази, які отриманні з належного джерела, оскільки одержані докази з неналежного джерела, в усіх випадках є не допустимими.

Отже, інститут крайньої необхідності, як підстава звільнення від кримінально-процесуальної відповідальності, можна визначити як сукупність правових норм, що регулюють порядок звільнення сторони захисту від наслідків виключення доказів із процесу доказування внаслідок порушення процесуального закону, що мали місце при формуванні доказів.

Крайня необхідність як підстава звільнення сторони захисту від кримінально-процесуальної відповідальності є складовою частиною інституту сприяння захисту – favor defensionis, що спрямований на нейтралізацію різниці обсягу прав між стороною обвинувачення і стороною захисту щодо формування доказової бази в кримінальному провадженні та створює реальні умови функціонування принципу змагальності у кримінальному провадженні України, забезпечуючи баланс можливостей між сторонами кримінального процесу відстоювати власні інтереси перед судом.

Проблема використання доказів, отриманих з порушенням норм процесуального законодавства в умовах крайньої необхідності, як підстава звільнення сторони захисту від кримінально-процесуальної відповідальності, потребують подальшого наукового дослідження, адже вирішення даних проблем підвищують ефективність кримінального провадження, забезпечуючи виконання покладених на нього завдань та забезпечують реалізацію прав учасників кримінального провадження.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Махновська І.В., *викладач циклу ЗПД Одеського училища професійної підготовки працівників міліції ГУ МВС України в Одеській області*

Необхідність вдосконалення кримінального процесу України зумовлена економічними, політичними та соціальними змінами в нашій державі. Загальновідомо, що однією з ознак процвітання держави є стабільність життя і спокій її громадян, які забезпечуються злагодженою і цілеспрямованою діяльність органів досудового розслідування з розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, а також їх розгляд у судовому провадженні. Упродовж усього часу розвитку України як незалежної держави постає одне запитання: яким повинно бути кримінальне процесуальне законодавство України, щоб водночас відповідати європейським стандартам і разом з тим слугувати надійним засобом захисту прав, свобод та законних інтересів конкретної особи нашої країни.

Існує і чимало проблем застосування Кримінального процесуального кодексу України. Передусім слід назвати відсутню на сьогодні однозначність у застосуванні його положень. Хоча з моменту прийняття Кодексу вже минуло досить багато часу, ухвалено систему законів, підзаконних, відомчих нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення реалізації його положень, на жаль, не всі суб'єкти правозастосування тлумачать і реалізують ці положення відповідно до їхнього дійсного змісту.

Відтак, у різних регіонах нашої держави відбувається дещо відмінна практика застосування кримінального процесуального законодавства. Важливим кроком у забезпеченні однозначності трактування положень кримінального процесуального законодавства України повинні стати роз'яснення вищих судових інстанцій та відповідних міністерств і відомств (на сьогодні з окремих питань кримінального провадження такі роз'яснення вже надано, однак цього недостатньо).

Значну роль у цьому сенсі відіграють також методичні рекомендації за окремими напрямами кримінально-процесуальної діяльності, що готуються спільно теоретиками-науковцями та практиками, науково-практичні коментарі кримінального процесуального законодавства, а також проведення круглих столів, занять у системі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників суду, прокуратури, органів досудового розслідування, адвокатури.

Варто звернути увагу на ще кілька проблемних питань, які виникають у правозастосуванні КПК України. Зокрема, щодо закриття кримінального провадження стосовно померлого. Пункт 5 ч. 1 ст. 284 КПК України закріплює підставу закриття кримінального провадження у разі смерті підозрюваного, обвинуваченого, крім випадків, коли провадження є необхідним для реабілітації померлого. Водночас у законі нічого не вказано про особу, яка дійсно вчинила кримінальне правопорушення, але їй не повідомили про підозру, оскільки вона померла. Неможливість вручення у таких випадках особі письмового повідомлення про підозру з об'єктивних причин унеможливлює набуття нею статусу підозрюваного і прийняття відповідних процесуальних рішень.

На мій погляд, набуття особою статусу підозрюваного має відбуватися з моменту складання слідчим за погодженням з прокурором письмового повідомлення про підозру. Саме в цьому процесуальному документі названі посадові особи викладають зміст підозри і зазначають кваліфікацію діяння, що інкримінується особі. Відповідні зміни необхідно внести до ст. 42 КПК України. І ще одним проблемним питанням є проведення огляду місця події в житлі чи іншому володінні за письмовою згодою особи, яка ним володіє. Огляд місця події переважно належить до невідкладних слідчих (розшукових) дій, які мають бути проведені негайно після повідомлення про вчинене чи таке, що готується, кримінальне правопорушення. У невідкладних випадках проведення огляду місця події допускається до внесення відомостей до ЄРДР.

Відповідно до ч. 2 ст. 237 КПК України огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом для проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. Таким чином, навіть у випадках, коли особа заявила про вчинене відносно неї кримінальне правопорушення і не заперечує щодо проведення в її житлі чи іншому володінні, яке є місцем події, огляду, слідчий мусить витрачати час і засоби на оформлення необхідних документів і одержання дозволу слідчого судді. Це призводить до затягування дорогоцінного часу, а відповідно і втрати можливості ефективної фіксації слідів події, з'ясування її обставин «за гарячими слідами».

Вочевидь, у питанні нормативного врегулювання проведення огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, що здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення, слід повернутись до конструкції, сформульованої у ч. 6 ст. 190 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, зокрема – можливості проведення цієї слідчої (розшукової) дії за письмовою згодою такої особи.

Варто наголосити і на тому, що законодавець припускається певної непослідовності у цих питаннях. Так, для проведення огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи навіть у невідкладних випадках за наявності її добровільної згоди вимагається одержання ухвали слідчого судді, а проведення слідчого експерименту, що, як правило, не має характеру невідкладності, у житлі чи іншому володінні особи допускається за її добровільною згодою (ч. 5 ст. 240 КПК України).

Актуальною також є необхідність нормативного врегулювання підстав і порядку проведення особистого обшуку. Одним із видів обшуку є особистий обшук, нормативне врегулювання якого у чинному КПК України, на жаль, є неповним і має несистемний характер. Внаслідок цього зробити висновки щодо підстав і порядку проведення особистого обшуку досить складно, але це призводить до труднощів правозастосування. Зокрема, залишається відкритим питання щодо можливості проведення особистого обшуку особи, якщо вона не затримувалась (ч. 3. ст. 208 КПК України) або не перебуває в житлі чи іншому володінні особи, в якому проводиться обшук (ч. 5 ст. 236 КПК України).

Особистий обшук, на відміну від інших видів обшуку, має власну специфіку підстав і порядку проведення, що потрібно закріпити в окремій статті КПК України.

Не менш актуальним питанням є надання окремим державним органам і службовим особам правового статусу органів дізнання. Незважаючи на те, що у чинному КПК України не передбачено участі такого суб'єкта кримінального провадження, як орган дізнання, уникнути необхідності залучення до здійснення досудового розслідування інших службових осіб, окрім слідчого та прокурора, так і не вдалось. І це об'єктивно, оскільки слідчі та прокурори фізично не в змозі охопити та виконати увесь обсяг роботи, що має бути проведена у всіх кримінальних провадженнях. Норми КПК України містять положення, що передбачають виконання окремих процесуальних та інших актів оперативними підрозділами та іншими уповноваженими службовими особами.

Виникають, як мінімум, два питання:

- чому з усіх служб і підрозділів органів внутрішніх справ певними повноваженнями у кримінальному провадженні наділені лише оперативні підрозділи і чому інші правоохоронні органи не можуть здійснювати окремі процесуальні акти, зокрема, за дорученнями слідчого та прокурора;
- хто є тими уповноваженими службовими особами, про яких йдеться в КПК України, оскільки сам Кодекс цього поняття не розкриває.

Вочевидь, ліквідація такого суб'єкта кримінального процесу, як орган дізнання, була передчасною. На мій погляд, замість «уповноважених службових осіб» у КПК України необхідно передбачити участь органів дізнання з відповідним правовим статусом. Водночас хочется зазначити: хоч яким досконалим є закон, його ефективність може бути оцінена тільки через правозастосовну практику, тобто практику конкретних суб'єктів, а тому висока фахова підготовка, належний рівень знань, правової культури та свідомості кожного суб'єкта кримінального провадження відіграє у цьому процесі основоположну роль.

Найефективнішим шляхом вирішення сучасних проблем кримінального процесу є систематична практична реалізація КПК – шлях консолідації зусиль науковців, адвокатів, профільних асоціацій, громадських організацій, державних органів по визначенню причин гальмування впровадження нової моделі КПК й визначенню шляхів подальшого унормування кримінального процесу.

Практична реалізація норм Кримінального процесуального кодексу України виявила суттєві прогалини в його чинних нормах, які спричиняють фактичне позбавлення особи права на захист від порушення кримінального провадження до оголошення особі повідомлення про підозру. Відсутність вичерпного переліку випадків, які б зобов'язували орган досудового розслідування повідомляти особі про підозру й відсутність визначених строків здійснення такого повідомлення, спричиняє незаконне кримінальне переслідування цих осіб.

На стадії досудового розслідування до оголошення особі про підозру можливості адвоката для збирання доказів звужені, а процесуальні права подавати докази стороні обвинувачення взагалі відсутні (як докази в кримінальному провадженні).

Розгляд скарг адвокатів про порушення їхніх прав на здійснення захисту в загальному порядку не відповідає принципу змагальності сторін, бо відсутність механізму забезпечення пріоритетного реагування органами прокуратури на такі звернення суттєво послаблює сторону захисту при оперативному здійсненні своїх функцій і порушує права підзахисних.

Через відсутність у чинному законодавстві механізмів реалізації прав, передбачених Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», необхідно виправити ситуацію, отримавши роз'яснення й розробивши методики порядку реалізації адвокатами своїх прав. Також необхідні визначення і впровадження дієвих механізмів притягнення до відповідальності посадових осіб за перешкоджання адвокату в здійсненні функцій захисту клієнта.

Позитивні зрушення в практиці застосування положень КПК про кримінальне провадження на підставі угод не повністю відповідають своїм основним завданням, у тому числі завданню відновлювального правосуддя, через відсутність унормованих механізмів застосування медіаційних процедур на стадіях укладання угод про примирення й про визнання винуватості. Повноцінна реалізація новації Кримінального процесуального кодексу стосовно кримінального провадження на підставі угод буде дієвішою за умови застосування міжнародного досвіду, заснованого на медіативних процедурах між сторонами кримінального провадження.

Для вдосконалення кримінального процесу, на мій погляд, було б доцільно запровадити наступні зміни:

- запровадження суду присяжних;
- об'єднання слідчих і оперативних підрозділів;
- запровадження інституту кримінальних проступків;
- наповнення змістом функції процесуального керівництва прокурора;
- залучення захисника у провадженнях на підставі угод і у спрощених провадженнях;
- відмова від непроцесуальних витребувань документів;
- вдосконалення питання тримання під вартою і допустимості доказів у підготовчому провадженні;
- обмеження строку тримання під вартою протягом суду;
- можливість апеляційного оскарження вилучення будь-яких документів;
- участь народних засідателів в апеляційному перегляді запобіжних заходів.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР в тлумаченні від 15.05.2014, підстава v005p710-14 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI в редакції Кодексу від 08.03.2015, підстава 218-19 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

3. Кримінальний процес : підруч. / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х. : Право, 2013. – С. 23.

4. Письменний Д.П. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України: стан і перспективи / Д.П. Письменний // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ . - 2013. - № 2. - С. 38-47.

5. Кримінальний процес: основні тенденції 2014 року і ТОП-10 очікуваних змін у 2015-му // Центр політико-правових реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://pravo.org.ua

6. Корчева Т.В. Окремі питання щодо вдосконалення процесуального порядку відкриття матеріалів іншій стороні у кримінальному провадженні / Т.В. Корчева // Право і суспільство . - 2014. - № 6.1(2). - С. 332-337.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. / За загальною редакцією професорів В.Г.Гончаренка, В.Т.Нора, М.Є.Шумила. – К.:Юстініан, 2013. – 1224 с.

8. Кримінальний процес України: Навч. посіб. / За ред. Ю.М.Грошевого та О.В.Капліної. – Х.: Право, 2013. – 608 с.

9. Молдован А. В. Кримінальний процес України [текст]: Навч. посіб./ - К.: Центр учбової літератури, 2013. - 368 с.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБІВ СКОЄННЯ КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Поляков Є.В., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри діяльності ОВС на транспорті*

За кількістю залізниць Україна займає одне з перших місць серед країн колишнього СРСР. У світовому ж порівнянні – четверте місце після США, Росії і Канади.

Статистичні дані стосовно роботи транспортної міліції України з розкриття злочинів, здійснених по лінії карного розшуку, свідчать про те, що кожний шостий-сьомий злочин – це розкрадання вантажів.

Аналіз діяльності транспортної міліції України свідчить про те, що криміногенна ситуація на залізниці не змінилася.

До причин низької ефективності розслідування розкрадань вантажів на залізничному транспорті відносяться, по-перше, специфіка роботи залізничного транспорту і пов’язані з цим особливості здійснення та приховування злочинів; довжина території залізниці, цілодобовий режим роботи транспорту, швидке пересування вантажів, що ускладнює встановлення точного місця викрадення вантажу, пошук свідків та очевидців й інших обставин. По-друге, недоліки в роботі дізнання та слідства, які виникають внаслідок некваліфіковано проведених слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, неповного використання при їх проведенні можливостей науково-технічного прогресу тощо. По-третє, відсутність на сьогодні науково обґрунтованої методики використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних справ за фактами розкрадання вантажів.

Успішне виявлення та розкриття крадіжок вантажів на залізничному транспорті в багатьох випадках залежить від того, наскільки слідчий або особа, що проводить дізнання, має у своєму розпорядженні відомості про криміналістично значущі ознаки категорій злочинів, що розслідуються. Ці відомості найбільш повно висвітлює криміналістична характеристика крадіжок вантажів на залізничному транспорті.

Базовою ланкою для систематизації ознак крадіжок вантажів є структура злочину як одного з видів діяльності. Виходячи з цього, ми можемо виділити елементи криміналістичної характеристики. На нашу думку, криміналістична характеристика крадіжок вантажів включає в себе предмет злочинного посягання, способи скоєння, слідову картину та особу злочинця скоєння крадіжок вантажів на залізничному транспорті.

Предметом злочинного посягання у справах про крадіжки вантажів з рухомого складу залізничного складу виступають різноманітні товарно-матеріальні цінності, що перевозяться залізничним транспортом. Вони можуть відрізнятися один від одного за своїми структурними, функціональними, якісними характеристиками. Разом з тим, у кожному випадку розслідування крадіжки, предметом злочинного посягання завжди є річ (речі), які володіють численними властивостями, ознаками, що сприяють виявленню, розкриттю та розслідуванню злочинів даної категорії.

По загальній цільовій установці крадіжки вантажу з рухомого складу можна поділити на скоєння:

1) для особистого використання викраденого;

2) з метою його подальшого збуту;

3) як для особистого використання, так і для подальшого збуту (крадіжка з двоякою цільовою установкою).

Однією з категорій криміналістичної методики є спосіб скоєння злочинів. У його основі покладена об'єктивна закономірність, відома з якнайдавніших часів, - повторюваність образу дій при скоєнні злочинів. Важливою якістю повторюваності є те, що вона властива в тій чи іншій мірі способам дій одних і тих же осіб, що систематично скоюють однорідні злочини, а також різних, не пов'язаних між собою осіб, якщо виникає збіг детермінуючих чинників або злочинець використовує чужий досвід.

На залізничному транспорті значна кількість крадіжок з вантажного рухомого складу вчиняється при технічному і комерційному оглядах, виправленні браків, а також при завантаженні та розвантаженні матеріальних цінностей.

Можливість вільного доступу до рухомого складу і вантажу дозволяє злочинцям з осіб залізничників здійснювати крадіжки в будь-який час доби. Особи, які не працюють на залізничному транспорті, як правило, скоюють крадіжки вантажів у нічний час.

Кримінальна статистика свідчить, що серед крадіїв вантажів на залізничному транспорті переважну більшість займають чоловіки та неповнолітні. Розподіл чоловіків, неповнолітніх, жінок, робітників транспортних підприємств, засуджених за розкрадання, характеризується такими показниками: чоловіків – 66 %, неповнолітніх – 28 %, жінок – 6 %.

Способи здійснення крадіжок вантажів з участю працівників залізничного транспорту більш кваліфіковані та направлені на маскування слідів злочину. Наприклад, знаючи конструкцію вагонів, злочинці відкривали верхній неопломбований люк, через який проникали всередину. Після скоєння крадіжки за допомогою зварювального апарату заварювали верхній люк.

У той же час злочинці при вчиненні злочинів дедалі більше використовують техніку та сучасні засоби зв'язку.

Встановлення способу здійснення крадіжок вантажів на залізничному транспорті є основною для висунення оперативно-розшукових та слідчих версій і розробки окремих тактичних прийомів, які застосовують підрозділи по боротьбі з даними видами злочинів. Це дозволяє сконцентрувати необхідні сили і засоби в місцях ймовірного скоєння крадіжок вантажів, забезпечити ефективне оперативне обслуговування найбільш криміногенних транспортних об'єктів, у тому числі і рухомого складу.

Знання способів скоєння злочинів дозволяє слідчому вибірково підходити до вироблення напрямів розслідування. У свою чергу, злочинці при скоєнні крадіжок вантажів з рухомого складу залізничного транспорту прагнуть використовувати способи, які істотно утруднили б проведення розслідування. З цією метою винаходяться нові, видозмінюються вже відомі способи злочину. Одним з головних критеріїв вивчення способів скоєння злочинів служить слідча практика.

Крадіжки вантажів на залізничному транспорті мають свої особливості, обумовлені специфікою провадження: пересуванням вантажів на віддалену від відправника відстань, слабкою охороною від проникнення до них сторонніх осіб, неможливістю повної охорони вантажів у місцях стоянок та під час руху, зосередженістю на об'єктах залізничного транспорту значних матеріальних цінностей і таке інше.

Не маючи уявлення про специфіку роботи транспорту, часто неможливо відповісти на питання про те, ким вчинено крадіжки: робітником транспорту, неповнолітнім чи взагалі «випадковим злочинцем». І навпаки, знання правил перевезення вантажів дозволяє досить ефективно вирішувати питання, пов'язані зі встановленням та викриттям винних осіб.

Встановлення способу скоєння крадіжки дозволяє швидко звузити коло підозрюваних, визначити час і місце здійснення злочину, приблизну кількість злочинців, їхню професію (принаймні, належність до залізничного транспорту), підготовленість, знання місцевих умов та інші обставини.

Вивчення практики скоєння крадіжок вантажів на залізничному транспорті та матеріалів удосконалення практики їх розслідування дозволяє виділити:

Крадіжки вантажів шляхом відтиснення дверей.

При цьому способі декілька співучасників крадіжки (не менше двох) за допомогою ломів з вигнутими кінцями підсовують їх між нижньою рейкою і дверним кутком, піднімають двері вгору і виводять її кут за межі кронштейну. Потім таким же чином звільняють другий кут дверей, після чого відтягують її із стінки вагона. Через виниклу щілину до вагону пролазить один з учасників крадіжки. Поки він знаходиться у вагоні, інші роблять вигляд, що вони ставлять двері на місце, при цьому пломби і закрутки залишаються непорушеними. Як показали слідчі експерименти, вся «операція» займає не більше ніж 8-10 хвилин.

Крадіжки вантажів шляхом пошкодження пломб та замикаючих пристроїв на дверях вагону (контейнера).

Здійснюючи крадіжки таким способом, злочинці часто обривають і викидають пломбу, а закрутку розкручують за допомогою металевої палки, цвяха, костиля і т. ін., а інколи просто руками.

Крадіжки вантажів шляхом пошкодження вагону, контейнера, тари.

Об'єднання усіх цих сховищ в одну групу доцільне у зв'язку з тим, що вагон, контейнер та інша тара або ящик для вантажу можуть мати однакові способи руйнування матеріалу стінок, що огороджують вантаж.

Для пролому стінок вагонів та контейнерів використовуються ломи, сокири, стамески, газові горілки, «болгарки», важкі металеві предмети та ін. Для пролому більш тонкої перешкоди (твердої чи напівтвердої тари) застосовуються такі ж знаряддя злому, а інколи вони руйнуються шляхом нанесення ударів палкою, ногою або кулаком.

Крадіжки вантажів шляхом проникнення в люки вагонів.

Через верхні люки критих вагонів часто викрадаються овочі та фрукти, особливо в період масових їх перевезень. Це пояснюється легкістю доступу до вантажу, оскільки люки закриті лише дерев'яною решіткою, яка легко розбивається від удару легким предметом і навіть кулаком. Такими крадіжками, як правило, займаються особи з числа залізничників і місцевих мешканців, як дорослі так і неповнолітні. Частіше вони скоюють дрібні крадіжки цих продуктів. В окремих випадках можуть мати місце і крадіжки у значних розмірах.

Крадіжки вантажів за умов вільного доступу до них.

До числа таких вантажів можуть належати: будівельні матеріали, верстати, обладнання, автотранспортна та сільськогосподарська техніка, промислові машини, станки та інші предмети, які з тих чи інших міркувань робітників залізничної станції неможливо (чи недоцільно) тримати в закритих сховищах, і тому вони розміщуються на відкритих завантажувальних майданчиках, а під час перевезення – на відкритих залізничних платформах. Вони можуть охоронятися стрілками воєнізованої охорони, спеціально уповноваженими представниками відправника (одержувача), або знаходитися під наглядом прийомоздавачів, поїзної бригади, працівників міліції.

Крадіжки вантажів шляхом просвердлювання вагона.

Встановивши, що у вагоні знаходиться сипучий вантаж, злочинець просвердлює дно вагона, з якого через дірку висипається сипучий вантаж. Після вчинення крадіжки просвердлені в підлозі вагона отвори затикаються ганчіркою або дерев'яною пробкою. Таким же чином викрадаються рідкі продукти: спирт, вино, олія і таке інше. Даний спосіб може мати серйозні шкідливі наслідки, оскільки під час руху вагона пробка вилітає і велика кількість продуктів губиться шляхом слідування.

Крадіжки з контейнерів без порушення цілості пломб та обшивки.

Такі крадіжки частіше здійснюються шляхом проникнення до вантажу через двері контейнерів. Цьому сприяє те, що від багаторазово використання контейнерів двері та їхні кріплення розхитуються, втрачають міцність та щільність

закриття. Найбільш простий спосіб проникнення в контейнер складається в утворенні щілини між верхніми стулками дверей і стінкою шляхом відтиснення дверей без порушення пломби.

Крадіжки з використанням вагового господарства.

З метою крадіжок злочинці інколи використовують ваги підприємств та залізниць. Вчинення крадіжок таким способом здійснюється при прийомі вантажу, як правило, вантажниками, які використовують помилки, що припускають вагарі при зважуванні вантажу, чи навмисно створюють недовагу вантажу. Це може здійснюватися різними способами, наприклад: замаскованої підвіски до гир різноманітних тягарів, скидання важелів тяги, завищення ваги тари чи перевізних возиків і таке інше.

Крадіжки вантажів за участю машиністів тепловозів.

Один із різновидів даного способу полягає в наступному: під вагон похило ставиться шпала, яка одним кінцем упирається в полотно колії, а другим – у край підлоги вагона. Потім цей вагон штовхається тепловозом, наслідок чого шпала піднімає дошки підлоги, утворюючи щілину, через яку викрадається вантаж. Після крадіжки вагон повертають у попередній стан.

Крадіжки вантажів шляхом вивезення вагонів зі станції.

Користуючись тим, що на великих станціях накопичуються тисячі вагонів, які простоюють по декілька днів, машиністи маневрових тепловозів, щоб полегшити здійснення крадіжки, можуть вільно переміщувати той чи інший вагон в будь-яке місце на станції, за її межі і навіть на сусідню станцію.

Останнім часом цей спосіб став дуже поширеним і використовується при крадіжках в особливо великих розмірах, як правило, організованими злочинними угрупуваннями. Вчиненню таких злочинів передує ретельна підготовка, яка передбачає перш за все вибір вантажу, його місцезнаходження, коло осіб, які тим чи іншим чином будуть брати участь у крадіжці, транспорт, місце, куди спочатку вивозиться вантаж. Як правило, це складські приміщення підприємств, що мають під'їзду колію.

Крадіжки з використанням підроблених документів.

Крадіжки вантажів можуть здійснюватися за допомогою підроблених комерційних актів або актів про пошкодження транспортного засобу, вагона чи контейнера, крадіжку частини вантажу на станціях відправлення - призначення, під час слідування та проміжних станціях, у пунктах перевалки вантажу (на інший вид транспорту), при зберіганні на складах. Крім того, в перевізні документи можуть вноситися фіктивні помітки про нестачу вантажів внаслідок природних збитків або допустимого правилами розходження в показниках пункту відправлення та призначення. Учасниками цих крадіжок найчастіше бувають прийомоздавачі, а співучасниками – представники вантажовідправника або одержувача, вантажники, начальник станції або завідуючий вантажним двором, контейнерним майданчиком.

Крадіжки вантажів шляхом створення лишків вантажу.

Залишки вантажу можуть виникати внаслідок помилки вантажовідправника, який відпускає більшу кількість вантажу, що вказується в перевізних документах, внаслідок природного або удаваного збільшення маси деяких видів вантажу (цукру, зерна,паливно-мастильних матеріалів і таке інше), шляхом заниження ваги вантажу при зважуванні його на несправних вагах або внаслідок порушення правил зважування. Такі крадіжки здійснюються прийомоздавачами за змовою з представниками вантажовідправника-одержувача чи з вантажниками і посадовими особами, присутніми при перевантаженні або переліку вантажу.

Крадіжки вантажів шляхом перескладання документів.

До такого способу крадіжок вантажів вдаються робітники залізниці, які займаються формуванням поїздів, сортуванням вантажів та підбором перевізних документів. Це можуть бути завідуючі товарними, технічними конторами, диспетчери, конторники, чергові по станції. З метою здійснення крадіжки вантажу такі робітники перескладають перевізні документи і переадресовують вантаж іншим вантажоодержувачам, представники яких є співучасниками крадіжки.

Крадіжки наливних вантажів.

Як показує практичний досвід, крадіжки наливних вантажів здійснюються із цистерн, що стоять на знеструмлених ділянках колії. Так, при знаходженні цистерн у парках формування, відправлення, а також при доставці від пункту наливу до станції відправлення та від станції призначення до пункту зливу, крадіжки можуть вчинятися як із порушенням пломб (зривом), та і без зриву пломб. Мають місце факти, коли вага нафтопродукту відправником в перевізних документах явно підвищується і навпаки: вантажоодержувач намагається її зменшити. Це видно, якщо густість нафтопродукту визначити за допомогою даних, які містяться в паспорті на бензин (густість при 20°С) і таблиці середніх температурних поправок густості нафтопродуктів.

Крадіжки вантажів шляхом роз'єднання вантажу та перевізних документів.

Таким способом крадіжки здійснюються на сортувальних станціях при формуванні поїздів робітниками, які проводять операції з формування поїздів, сортування вантажів та підбору перевізних документів (завідуючі товарними, технічними конторами, диспетчери, конторники, чергові по станції).

Розглянуті способи здійснення крадіжок вантажів з рухомого складу залізничного транспорту, зрозуміло, не є вичерпними. Вони можуть змінюватися під впливом реальної економічної та оперативної обстановки.

Таким чином, у поняття способів скоєння крадіжок вантажів з рухомого складу залізничного транспорту включаються підготовка, безпосереднє проникнення всередину об'єктів рухомого складу і до вантажу, а також дії із приховування злочину. Знання чинників, що впливають на їх вибір, має велике значення для розробки методики розслідування даного виду злочинів.

Література:

1. Іщенко А. В., Ієрусалімов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : Навч. посібник. / А. В. Іщенко, І. О. Ієрусалімов, Ж. В. Удовенко – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.

2. Кудлай П.О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування крадіжок вантажів, скоєних неповнолітніми з рухомого складу залізничного транспорту / П.О. Кудлай : Автореф.... канд. юрид. наук. – К., 2010.

3. Лисенко Б. В. К вопросу о способе сокрытия преступлений / Б. В. Лисенко // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы. Межвузовский научный сборник. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1976, – Вып. 1. – С. 48–53.

4. Маркидонова Н. И. Криминалистический анализ способов совершения краж из подвижного состава железнодорожного транспорта / Н. И. Маркидонова // Актуальные вопросы государства и права в современный период. – Томск, 1994. – С. 221–226.

5. Петрунев В. П. Расследование краж грузов, совершенных на подвижном составе железнодорожного транспорта / В.П. Петрунев. – М., 1973. – 64 с.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ЗА КПК УКРАЇНИ

Свиріпа І.В., *курсант ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*
Михальченко О.Ф., *курсант ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*

Згідно з Конституцією України – основним законом держави, людина її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. А забезпечення її прав і свобод – головний обов'язок держави [1, ст.141].

Проте трапляються випадки, коли права і свободи окремих громадян можуть обмежуватись, що відбувається у встановленому законом порядку. Так, на основі Конституції та міжнародних договорів, ратифікованих Україною, Кримінальним процесуальним кодексом закріплено систему правових норм, які встановлюють чіткий порядок проведення слідчих дій, в ході яких відбувається обмеження прав людини.

На даний час, ми спостерігаємо прогресивний процес демократизації та гуманізації суспільства, усі нормативно-правові акти базуються на принципах гуманності, людяності, демократичності. В даному випадку кримінальне і кримінально-процесуальне право не є виключенням. Проте з втіленням визначних гуманістичних ідей в нашій країні не спостерігається тенденція зменшення кількості небезпечних елементів (злочинців). Відповідно, вищесказане надає даній темі не аби якої актуальності на сьогоднішній день.

КПК України вперше в історії вітчизняної юриспруденції надає процесуальний статус спеціальним негласним заходам, спрямованим на пошук і фіксацію даних про підготовку й вчинення злочинів та осіб, які їх вчинили, визначаючи останні як негласні слідчі розшукові дії.

Відповідними нормами Глави 21 Кримінального процесуального кодексу України передбачено підстави, умови та порядок проведення і використання результатів негласних слідчих розшукових дій.

Усі негласні слідчі розшукові дії відбуваються із застосуванням засобів та методів, які традиційно використовувала оперативно-розшукова діяльність, проте під час проведення більшості з них відбувається обмеження гарантованих Конституцією прав і свобод людини. КПК України встановив досить високий рівень гарантій, що забезпечують порядок проведення негласних слідчих дій, коли втручання у сферу приватного життя особи стає винятковим актом з боку органів досудового розслідування [2, ст. 201].

Слід зазначити, що ряд статей (ст. 246-260 та ін..) КПК України присвячено проведенню негласних слідчих дій. Так, в тексті КПК України визначаються обставини, з якими законодавець пов'язує можливість втручатися в приватне спілкування:

1. втручання у приватне спілкування може здійснюватися виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ч.2 ст.246 КПК України);

2. наявні відомості про те, що приватне спілкування певної особи може містити інформацію про обставини, які мають істотне значення для досудового розслідування (ст.. 260, ч.2 ст.. 261, ч.1 ст.. 263, ч.1ст.. 264 КПК України), тобто внаслідок утручання у приватне спілкування існує імовірність отримати докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами матимуть суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин (пункт 9 частини другої статті 248 КПК України);

3. отримати відомості про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб не уявляється можливим (ч.2 ст. 246 КПК України);

4. постановлено ухвалу слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування (ч.1 ст. 258 КПК України) на підставі розгляду відповідного клопотання [3, ст.88].

Не зважаючи на те, що в Кримінальному процессуальному кодексі України містяться норми, які все ж таки дозволяють втручання в приватне спілкування осіб. В окремих випадках. Проте слід зазначити, що все ж таки норми нашого кримінального процесу є надзвичайно гуманними і не порушують принципи побудови та існування в цілому демократичної держави. Це пояснюється тим, що данні норми містять заборону на втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим.

Також, слід зауважити, що в ході розробки та прийняття Кримінального процесуального кодексу України було враховано практику Європейського суду з прав людини, зокрема в частині встановлення максимальних строків тривалості здійснення негласних слідчих розшукових дій, що обмежують задекларовані Конвенцією права, а також обов'язкового повідомлення осіб, розмови та дії яких зафіксовано у ході їх проведення (Справа Волохи проти України) [4].

Отже, обсяг поняття приватності спілкування, визначеного ст. 258 КПК України, тлумачиться досить широко, що в результаті створює певні труднощі в практичній діяльності органів досудового розслідування щодо проведення негласних слідчих розшукових дій. Окрім цього. Спостерігаються деякі прогалини в законодавстві, для вирішення яких може послужити створення та закріплення окремого правороз'яснювального акту офіційного тлумачення категорій «право на приватність» та «приватне спілкування».

Література:

1. Конституція України// Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст.141.
2. Білічак О.А. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. - №9-1.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України КПК України//Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. - №9-10, №11-12, №13. – Ст.88.
4. Європейський суд з прав людини. Справа «Волохи проти України». – Рішення (Страсбург; 2 листопада 2006 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khpq.org.index.php?id=1179487257

АНАЛІЗ ЗАКРІПЛЕННЯ ЕТНІЧНИХ МОТИВІВ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Севрук В.Г., *кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ*

У цьому випадку можна виділити групу етнічних мотивів, що закріплюються в диспозиціях кримінально-правових норм зарубіжних кримінальних законів:

– мотив етнічної ідентичності (за ознакою етнічної приналежності або приналежності до етнічної групи) (КК Вірменії, Білорусі, Іспанії, Сербії, Польщі, Норвегії, Бельгії, Данії, Ізраїлю, Франції, Швейцарії, Швеції);

– мотив етнічної ворожнечі (Туркменістан);

– мотив етнічної ненависті (Ізраїль, Франція, Швейцарія);

– мотив етнічної нетерпимості (Грузія) [1, с. 238].

Злочини з етнічними мотивами, насамперед, знаходять відображення у міжнародних нормах гуманітарного права, тоді як злочини екстремістського характеру найчастіше порушують норми внутрішнього законодавства.

Вивчене кримінальне законодавство зарубіжних країн принципово розділяє мотиви етнічні від інших видів мотивів: націоналістичних, расових, релігійних, політичних, ідеологічних, культурологічних і т.д. Виняток становить англосаксонська система права, де в законодавстві Великобританії під мотивом расовими розуміється і мотив етнічний, а відповідно до кримінального права Ізраїлю під «расизмом» розуміється національно-етнічний мотив.

Розглянуті аспекти закріплення етнічних мотивів злочинів у кримінальному законодавстві зарубіжних країн, в умовах міжнародної глобалізації та інтеграції вимагають вирішення питань уніфікації (від лат. uus - один і лат. facio - роблю) - приведення чогось до єдиної системи, форми, однаковості) кримінального законодавства [1, с. 238].

Таким чином, у сучасному кримінальному праві, і особливо у міжнародному кримінальному праві, необхідний процес вироблення однакових національно правових норм, що регулюють етносоціальні відносини, що виникають у сфері протидії етнічній злочинності.

Література:

1. Зюков А.М. Этническая преступность (социальный феномен и меры противодействия / А.М. Зюков, Владимир: ИП Журавлева, 2010. – С. 351.

ЗАВЕРШЕННЯ І ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Сисоєнко Г.І., *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України*

В теорії кримінального процесу момент закінчення досудового розслідування завжди був пов'язаний з виконанням вимог закону по встановленню обставин, які підлягають доказуванню (предмета доказування) у кримінальному провадженні. Перевіривши всі можливі версії, всебічно, повно й неупереджено дослідивши всі обставини кримінального правопорушення, керуючись законом, оцінюючи кожний доказ з точки зору належності, допустимості і достовірності, у їх сукупності, і визнавши їх достатніми та взаємопов'язаними слідчий може прийти до висновку про можливість прийняття одного з передбачених законом кінцевого рішення за результатами досудового розслідування у кримінальному провадженні.

КПК 1960 року і новий кримінальний процесуальний кодес передбачають майже аналогічні форми закінчення досудового розслідування. Наявна відмінність у окремих назвах, випадках і повноваженнях учасників кримінального провадження які мають право прийняти такі рішення.

Якщо брати часовий період на який припадало рішення про завершення досудового слідства, то здебільшого це був час закінчення двох місяців, які були були відведені законом на досудове слідство у кримінальних справах (7, максимум 14 днів до закінчення двох місяців), були і винятки. Після оголошення учасникам кримінального процесу про закінчення досудового слідства вони мали право на ознайомлення з усіма матеріалами справи як особисто, та і з допомогою їх представника і захисника. Положення ч.1 ст.120 КПК 1960 р. згідно якого час ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи при обчисленні строку досудового слідства не враховувався проіснувало тривалий час, а потім було виключено і залишилось положення ст.218 КПК, відповідно до якого у разі зволікання при ознайомленні з матеріалами справи обвинуваченим чи його захисником, слідчий був вправі своєю мотивованою постановою визначити певний строк для ознайомлення з матеріалами справи. Така постанова підлягала затвердженню прокурором. Після закінчення цього строку обвинувачений і його захисник вважалися ознайомленими з матеріалами справи. Майже аналогічні положення отримало відображення в ч.10 ст.290 КПК.

Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року розділив момент прийняття кінцевого рішення у кримінальному провадженні за результатами проведеного досудового розслідування на два взаємопов'язані етапи, це завершення і закінчення досудового розслідування. Одночасно встановивши обов'язок прокурора у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій:

1) закрити кримінальне провадження;
2) звернутись до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
3) звернутись до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

В законі відсутні роз'яснення термінів «завершення» і «закінчення». Виходячи з положення ч.1 ст. 290 КПК можливо зробити висновок, що завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні – стадія кримінального провадження, коли слідчий або прокурор приходить до висновку за результатами проведеного досудового розслідування, що зібрані під час досудового розслідування докази є достатніми для складання обвинувального висновку, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру після чого зобов'язані повідомити про це підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру та надати доступ до матеріалів досудового розслідування. В той же час цьому суперечить одне із загальних положень закінчення досудового розслідування, оскільки відповідно до ч.2 ст.283 КПК прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру прийняти рішення про закінчення досудового розслідування у відповідній формі. Не на підставі аналізу зібраних доказів і переконання, що вони є достатніми для прийняття відповідного рішення, а після повідомлення особі про підозру. Цим фактично обмежується право особи на захист, оскільки особа, якій повідомлено про підозру не завжди може адекватно реагувати на це і вжити дієві заходи захисту.

За КПК 2012 р. досудове розслідування повинно бути закінчено протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. До моменту повідомлення про підозру і початку досудового розслідування з моменту внесення заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР органи досудового розслідування мають необмежений ніякими строками час (це може бути місяць, півроку, рік і більше) для отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів. Дійшовши висновку про наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення прокурор або слідчий за погодженням з прокурором складає письмове повідомлення про підозру. За КПК 1960 р., на тих же підставах – досить доказів (ст.131) приймалось рішення про притягнення особи як обвинуваченого, але все відбувалось в рамках строку – два місяці. Письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення вручається в день його складання слідчим або прокурором. З цього моменту і починається відлік двох місяців – строку досудового розслідування. Говорити про те, що підстави визнання наявності достатніх доказів для повідомлення особі про підозру і прийняття рішення про закінчення досудового розслідування є аналогічними не має ніяких підстав, оскільки це суперечить загальним положенням доказового права. В той же час, ч.2 ст.283 КПК зобов'язує прокурора у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру прийняти рішення про закінчення досудового розслідування.

Що таке "найкоротший строк"? Це один із так званих строків-термінів, коли законодавець вказує на те, що виконання певних дій або прийняття процесуальних рішень обмежується часом здійснення, одночасно вказуючи на необхідність звернення особливої уваги на їх дотримання і виконання слідчим чи прокурором. Одночасно є всі підстави говорити, що найкоротший строк – це п'ять днів, оскільки згідно положення ч.2 ст.297 КПК, коли у разі відмови у продовженні строку досудового розслідування, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування, зобов'язаний (майже аналогічно які і після повідомлення особі про підозру) протягом п'яти днів здійснити одну з дій, передбачених ч.2 ст.283 КПК, тобто прийняти рішення про закінчення досудового розслідування.

Що таке "закінчення досудового розслідування"? Це стадія кримінального провадження, коли після надання доступу до матеріалів досудового розслідування, ознайомлення з ними, відкриття додаткових матеріалів сторонами наступає момент, коли прокурор зобов'язаний здійснити одну із дій, що є свідченням закінчення досудового розслідування, тобто скласти обвинувальний акт або клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, винести постанову про закриття кримінального провадження або звернутись до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Тут також є питання. Воно пов'язане з моментом складання відповідного кінцевого рішення за результатами розслідування (обвинувального акта, постанови або клопотання). Якщо за КПК 1960 р. двохмісячний строк досудового слідства включав час з моменту порушення кримінальної справи до направлення її прокурору з обвинувальним висновком чи постановою про передачу справи до суду для розгляду питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або закриття чи зупинення провадження у справі, то на сьогодні маємо ситуацію, коли момент закінчення досудового розслідування у формі звернення до суду з обвинувальним актом залишається за межами строку досудового розслідування. Згідно з ч. 8 ст.223 КПК забороняється проводити слідчі (розшукові) дії після закінчення строків досудового розслідування. Складання кінцевого рішення за результатами досудового розслідування залишилось поза рамками цієї заборони, а зобов'язання прокурора у найкоротший строк здійснити таку дію, своєю невизначеністю ніяким чином не спонукає прокурора до цього.

Таким чином необхідно внести відповідні зміни у ч. 2 ст. 283 КПК де визначити обов'язок прокурора прийняти рішення про закінчення досудового розслідування тільки на підставі зібраних доказів, які є достатніми для цього, а не після повідомлення особі про підозру.

У пункті 2 ч.1 ст. 219 КПК визначити, що прийняття кінцевого рішення за результатами проведеного досудового розслідування у кримінальному провадженні включається до двохмісячного строку досудового розслідування, тобто цей строк починається з дня повідомлення особі про підозру до направлення кримінального провадження прокурору з обвинувальним актом чи клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, закриття кримінального провадження чи звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЇ ПЕРЕВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРАВОПОРУШНИКА ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Сівак О.В., *ад'юнкт кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Тимошенко Ю.П.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри*

У юридичній літературі часто зазначається, що основною метою застосування до неповнолітнього правопорушника запобіжного заходу є його виправлення та перевиховання. Звичайно, перевиховання та виправлення неповнолітніх у місцях позбавлення волі (СІЗО, ІТТ) має певну специфіку порівняно з такою самою метою покарання дорослих злочинців. Неповнолітнім, які вчинили злочин, у місцях позбавлення волі необхідно створювати усі умови для підвищення їх рівня освіти, яке також слід вміло поєднувати з науково обґрунтованою системою інших виховних заходів. Ні для коло не секрет, що процес виховання сам по собі є складним завданням, а тим більше, якщо це стосується виховання та перевиховання неповнолітніх злочинців в місцях позбавлення волі.

Виникає необхідність для створення нового підходу при застосуванні запобіжних заходів до неповнолітніх правопорушників, яка б передбачала в першу і основну чергу – це перевиховання неповнолітніх злочинців та їх виправлення, тобто виховний процес. Виховний процес – це органічне поєднання виховної, соціальної і психологічної роботи, яка впливає на духовний і фізичний розвиток неповнолітнього підозрюваного, корегує їхню поведінку з метою досягнення позитивних змін особистості, зниження психотравмуючого впливу умов ізоляції, допомагає у вирішенні соціальних проблем, сприяє поновленню і розвитку соціально корисних зв'язків, підготовці до життя після звільнення та відбування основного покарання.

Суттєвим кроком на шляху становлення демократичних засад кримінального судочинства в Україні стало закріплення на законодавчому рівні нового, наближеного до міжнародних стандартів, порядку обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та продовження його строків. Враховуючи, що він суттєво обмежує конституційне право кожного на свободу та особисту недоторканність, актуальною є проблема обмеження його застосування виключно випадками, коли іншими запобіжними заходами досягнути завдань кримінального судочинства взагалі неможливо. Вбачається, що вона може бути вирішена як шляхом удосконалення чинного правового механізму застосування даного запобіжного заходу, так і коригуванням з цією метою сучасної правозастосовної практики.

Слід погодитися із думкою А.М. Попова [1, с. 13], що будучи одним із запобіжних заходів, тримання під вартою несе на собі функціональне навантаження двоякого характеру. З одного боку воно виконує превентивну роль, тобто перешкоджає здійсненню обвинуваченим незаконної діяльності в ході розслідування, розгляду справи в суді, а також для забезпечення виконання вироку, з іншого боку носить забезпечувальний характер, тобто, покликано гарантувати нормальну, відповідну завданням кримінального судочинства, кримінально - процесуальну діяльність.

Згідно із ч. 2 ст. 492 КПК України – тримання під вартою може застосовуватися до неповнолітнього *лише* у раз, якщо він підозрюється чи обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України [2, с. 258]. У такому разі доцільним буде зауважити, що враховуючи комплекс особистісних та психологічних особливостей неповнолітніх, вони є не досить обізнаними, вони, так би мовити, тільки розпочали свій злочинний шлях, а тому, не кожному із неповнолітніх під силу вчинити тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Так як вчинюючи злочини даної категорії, дорослі злочинці, у більшості випадків, ведуть довготривалу та масштабну підготовку, складають плани, підшукують засоби, вербують осіб, встановлюють необхідну інформацію тощо. Тобто, для цього потрібно володіти певними навичками, мати дорослих підбурювачів, або ж осіб хто надає консультації та поради по даній категорії кримінальних проваджень. Тож самостійно неповнолітній звичайно здатний вчинити кримінальне правопорушення, але здебільшого вони невеликої або середньої тяжкості. Проте, здається, що великої суспільної шкоди, вчиняючи злочин середньої чи невеликої тяжкості, вони не завдають і тому в такому разі можна застосувати альтернативний та більш м'який запобіжний захід, наприклад особисте зобов'язання, але є така категорія неповнолітніх, які також вчиняють злочин середньої чи невеликої тяжкості, але не один раз, а декілька поспіль і це їх не зупиняє. Для того, щоб запобігти таким випадкам, подальшого вчинення неповнолітніми злочинних правопорушень, коли застосування інших, альтернативних триманню під вартою запобіжних заході, не дає позитивного результату, потрібно норму статті 492 КПК України (Застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу) доповнити «винятковими випадками», при наявності яких, до неповнолітніх правопорушників доцільно буде застосувати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, при вчиненні ними ряду кримінальних правопорушень середньої чи невеликої тяжкості. А тому, ми пропонуємо доповнити норму статті про застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого тримання під вартою, переліком виняткових випадків, а саме:

- повторність вчинення умисного злочину;
- наявність конкретних та неспростовних даних, що свідчать про можливість протиправної поведінки, спрямованої на перешкоджання встановленню істини у кримінальному провадженню (їх обґрунтування потрібно, щоб надав Верховний суд України у своїй окремій постанові);
- наявність конкретних даних, що неповнолітній підозрюваний порушує умови, передбачені обраним щодо нього запобіжним заходом, не пов'язаним із позбавленням волі;
- продовження ним (або у складі групи) злочинної діяльності, незалежно від тяжкості вчиненого злочину.

Не потрібно забувати про те, що головним завданням кримінального судочинства щодо неповнолітніх, є їх перевиховання, і в даному випадку не потрібно розглядати застосування запобіжного заходу як примусу, а як спосіб попередження майбутніх кримінальних правопорушень та спосіб виховного впливу на свідомість та поведінку неповнолітнього правопорушника.

Ще в минулому столітті А.М. Ларін [3, с. 24] зауважив, що метою застосування запобіжних заходів до неповнолітніх є забезпечення нормального ходу кримінального судочинства, попередження та усунення реальних та можливих перешкод з боку підозрюваного (обвинуваченого) щодо здійснення цього судочинства, забезпечення участі підозрюваного (обвинуваченого) в процесуальних діях, в яких така участь необхідна, і якнайшвидшого прибуття його до місця їх проведення, недопущення вчинення підозрюваним (обвинуваченим) нових злочинів, необхідність

нейтралізувати намагання підозрюваного (обвинуваченого) створити перешкоди з виконання прийнятих процесуальних рішень, а також виховний вплив на неповнолітнього.

Ми хочемо зауважити на тому, що кожен із запобіжних заходів, які передбачені кримінальним процесуальним законом певним чином корегують поведінку неповнолітнього підозрюваного. Саме правильне їх застосування впливає на волю, свідомість і емоції неповнолітнього, допомагає йому критично оцінювати свої дії, у зв'язку з якими відносно нього було обрано той чи інший запобіжний захід, викликає у нього неприємні відчуття та переживання і тим самим стимулює необхідність в зміні своєї неправомірної поведінки. Ми не схиляємося до думки, що до більшої частини неповнолітніх правопорушників потрібно застосовувати тримання під вартою. Проте, не можна обмежуватися лише поняттями вчинення ними тяжких та особливо тяжких злочинів, адже існує безліч випадків, при наявності яких, даний запобіжний захід, буде найкраще виконувати покладені на нього обов'язки.

Література:

1. Попов А.М., Громов Н.А., Черкасов А.Д. Совершенствование и правовая природа ареста как мера уголовно-процессуального принуждения // Российский следователь. - 2001. - № 5. - С.15.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 верес. 2013 р. : (офіц.. текст). – К. : Паливода А. В., 2013. – 328 с. – (Кодекси України).
3. Ларин А.М. Работа следователя с доказательствами / А.М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1966. – 156 с.

ВИКОРИСТАННЯ ПРОТОКОЛІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Старенький О.С., *стажист управління процесуального контролю Головного слідчого управління МВС України*

Науковий керівний: ***Погорецький М.А.,*** *доктор юридичних наук, професор*

Статтею 252 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) передбачені правила фіксація ходу та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно до вказаної статті, за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Варто зазначити, що положення ст. 252, як і інші положення КПК України, не визначають особу, яка уповноважена складати протокол проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Разом із тим, згідно з п. 4.1. Інструкції "Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні" (далі – Інструкція), протокол про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу, і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження.

Зауважимо, що хоча й чинне кримінальне процесуальне законодавство України надає можливість слідчому самостійно застосовувати такі засоби доказування, як негласні слідчі (розшукові) дії, водночас, за результатами вивчення архівних матеріалів кримінальних проваджень, а також опитувань слідчих та співробітників оперативних підрозділів, можемо зробити висновок, що у 98% негласні слідчі (розшукові) дії проводять відповідні співробітники оперативних та оперативно-технічних підрозділів. Це пояснюється тим, що в більшості випадків слідчі не володіють необхідними спеціальними знаннями та засобами для провадження відповідних негласних слідчих (розшукових) дій.

У разі виникнення необхідності щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий, прокурор, в порядку передбаченого ст. 41 КПК України, доручає їх проведення, відповідним співробітникам оперативних підрозділів. Відповідно до п. 3.8. Інструкції співробітники уповноважених оперативних підрозділів для виконання доручення слідчого, прокурора з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій залучають на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи. В зазначеному випадку негласні слідчі (розшукові) дії проводить співробітник оперативного чи оперативно-технічного підрозділу, а сам протокол її проведення складає співробітник оперативного підрозділу, який виконував доручення слідчого. Відповідно до п. 2.8.3. Наказу МВС України "Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень" співробітник оперативного підрозділу повинен негайно інформувати слідчого про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб, для їх подальшої фіксації шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Виникає відразу ж питання щодо допустимості використання зазначених протоколів у процесі доказування, адже відповідні протоколи не будуть відповідати загальним правилам фіксування кримінального провадження, так як в протоколі проведення процесуальної дії, відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК України, обов'язково повинні зазначатися дані про особу, яка безпосередньо проводила процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада).

На нашу думку, з метою усунення зазначених недоліків, положення ст. 252 КПК України та Інструкції, потрібно доповнити наступним змістом: "Протокол про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – співробітником оперативного чи оперативно-технічного підрозділу, який проводив негласну слідчу (розшукову) дію".

За результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій співробітником оперативного підрозділу можуть бути отримані докази, які не мають значення для відповідного кримінального провадження та вказують на вчинення особою іншого кримінального правопорушення, тобто такі докази є неналежними в зазначеному кримінальному провадженні. Відповідно до ч. 1 ст. 257 КПК України та п. 4.3.1. Інструкції, якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні, слідчим або уповноваженим оперативним підрозділом невідкладно складається протокол, що не пізніше 24 годин з моменту виявлення ознак зазначеного кримінального правопорушення надається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Прокурор

досліджує отриману інформацію і в разі підтвердження даних про виявлення ознак кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні, узгодивши це питання з керівником прокуратури, складає відповідне клопотання і вносить його на розгляд слідчому судді (п. 4.3.2. Інструкції).

Негативно позначається на практиці застосування положень ч. 3 ст. 252 КПК України та п.п 4.3., 4.3.1. Інструкції, в яких зазначено, що кожний протокол про результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії з додатками, не пізніше 24 годин після його складання, передається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Зауважимо, що законодавець, встановлюючи прив'язку "не пізніше 24 годин", не врахував те, що: 1) негласні слідчі (розшукові) дії проводяться спеціальними оперативними чи оперативно-технічними підрозділами, які після їх проведення направляють матеріали до ініціатора (що також займає час); 2) слідчому або оперативному працівнику, необхідно опрацювати отриману в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій інформацію, щоб в подальшому використовувати її в якості відповідного доказу. Виходячи з вищенаведеного, пропонуємо наступне: 1) ч. 3 ст. 252 КПК України та п. 4.3. Інструкції викласти в такій редакції: "Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через 72 години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору"; 2) ч. 1 ст. 257 КПК України доповнити положенням та відповідно внести зміни до п. 4.3.1. Інструкції: "Якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному провадженні, слідчим або уповноваженим оперативним підрозділом невідкладно складається протокол, що не пізніше 72 години з моменту виявлення ознак зазначеного кримінального правопорушення надається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва".

СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА

Стрелюк Я.В., *здобувач кафедри ОРД ННІКМ Харківського НУВС*
Науковий керівник: ***Кислий А.М.,*** *доктор юридичних наук, старший науковий співробітник*

Сучасна соціально-політична ситуація в Україні характеризується фінансовою нестабільністю, прагненням населення до різкого збагачення. Враховуючи вказане, окремі громадянини шляхом зловживання довіри «збагачуються», тобто в їх діяв міститься ознаки складу злочину - шахрайства. На протязі тривалого часу у структурі злочинів проти власності шахрайство займає третє місце після крадіжок і грабежів, а загалом в структурі сучасної злочинності в Україні входить в десятку найбільш поширених злочинів [1, с.35].

В кримінологічній науці містяться різні підходи до розуміння детермінації взагалі і зокрема вчинення шахрайства. Наприклад, А.В. Лукаш, використовуючи обов'язкову та іноді вирішальну роль випадковості, а також оперуючи поряд із цим діалектичними категоріями, вважає за доцільне використовувати поняття «кримінологічна детермінація злочинності» як процес породження останньої в суспільстві (соціальна детермінація). Це поняття охоплює як пов'язані, так і не пов'язані між собою детермінанти. Однак, причинні зв'язки стосовно злочинності та окремих груп злочинів мають свої особливості. У першому випадку вони пояснюються масовістю, притаманними специфічними властивостями (наприклад, кількісна стійкість, яких в індивідуальної події немає). Вплив випадковостей, мікроскопічних змін є меншим, ніж вплив у другому випадку та на рівні окремого злочину. Як видається, саме ці мікроскопічні випадковості, а також індивідуальність, неповторність кожної особистості не дозволяють перетворити систему детермінант на чітку структуру, подібну до математичної формули [2, с.70].

Загалом же у наукових правових джерелах зустрічаються декілька підходів до висвітлення детермінант певної групи злочинів. З метою розгляду причин вчинення шахрайства та умов, які сприяють його вчиненню ми обрали поділ системи детермінант на три рівні, залежно від ступеня впливу на злочинну мотивацію осіб, які вчиняють шахрайство тому, що такий спосіб їх вивчення дає змогу проаналізувати чинники вчинення шахрайства як у масштабі всього суспільства, так і у менших за обсягом сферах.

Чинники на макрорівні, існуючи у вигляді причин вчинення шахрайства, породжують морально-соціальну дезорганізацію суспільства, підвищують жадність і прагнення до збагачення. Серед них можна визначити фонові явища, економічні, соціальні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські, політичні, міграційні, урбанізаційні, культурно-виховні й тендерні чинники. До морально-соціального чинників відноситься: занепад моралі у суспільстві, ставлення до порушення прав особи як до норми, терпимість до отримання коштів не шляхом праці, а шляхом вчинення злочинної діяльності.

Чинниками на мікрорівні є відносини у родині злочинця, колі його спілкування, трудовому колективі, місці навчання, тощо. У вказаних мікрогрупах нерідко панує неповага до результатів людської праці, нехтування моральними цінностями, що напряму впливає на вчинення корисливого злочину взагалі і шахрайства зокрема.

На індивідуальному рівні існує різноманіття соціальних та біологічних чинників. Так, серед соціальних слід зазначити матеріальні, духовні, культурні та інші. До речі, згідно з проведеним аналізом архівних кримінальних проваджень, кримінальних справ понад 68 % шахраїв не розуміли чому їх дії є злочином та вказували, що таким чином вони лише заробляли на життя.

Соціальні за своїм змістом негативні обставини впливають на мотиви вчинення шахрайства, серед яких економічний (прагнення збагачення) є хоча й не єдиним, але завжди основним, незалежно від того, чи повністю він усвідомлений, чи замаскований іншими мотивами - соціальними нашаруваннями (бажання само затвердитися перед іншими особами тощо).

Щодо сфери біологічних чинників, то серед кримінологів існує позиція, згідно з якою однією з причин вчинення злочинів проти власності, а саме при виникненні умислу на вчинення шахрайства може бути наявність порушення з дитинства розподілу на «чесне» та «нечесне» заробляння на життя.

Умовами, що сприяють вчиненню цих злочинів, головним чином, є недоліки в моральному вихованні молоді, негативний вплив корумпованості влади, відсутність у суспільстві середнього класу.

Недоліки морального виховання в сім'ї, школі та в інших соціальних групах сприяють тому, що деякі особи піддаються спокусі «швидких», «легких» грошей. Як наслідок, вчинення злочину з метою власного збагачення стає нормою та способом життя.

Водночас аналіз результатів опитування працівників карного розшуку свідчить про те, що основними причинами шахрайства є такі:

– соціально-політична нестабільність;

- економічна криза та збільшення рівня інфляції;

- проведення антитерористичної операції на території двох областей України;

– високий рівень безробіття населення;

– наявність прогалин в організації процесу взаємодії між підрозділами карного розшуку та іншими суб'єктами протидії злочинам;

- високий рівень міграції населення (наявність біженців);

– незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення правоохоронної діяльності;

– постійне підвищення рівня професіоналізму злочинців та залучення інноваційних технологій;

– негативні соціально-побутові взаємовідносини в родині та колективах.

Отже, враховуючи вказане, на підставі аналізу та синтезу наукових та емпіричних даних, можна резюмувати, що причинами вчинення шахрайства є:

– політичні (політична нестабільність, наявність радикально, сепаратистко налаштованих осіб, проведення антитерористичної операції тощо);

– соціально-економічні (зниження життєвого рівня населення, високий рівень безробіття, низька середня заробітна плата, високий рівень інфляції, та ін.);

– демографічні (міждержавна та міжрегіональна міграція, переселення у зв'язку із військовими діями та ін.);

– соціально-психологічні (прагнення осіб до різкого збагачення, отримання «легких» грошей, не бажання здійснення фізичної чи розумової праці та ін.).

Література:

1. Даньшин І.М., Голіна В.В., Кальман О.Г., Лисоєд О.В. Кримінологія: Загальна та особлива частини. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. проф. І.М. Даньшина.–Х.: Право, 2003.- 352с.

2. Лукаш А. С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження : монографія / А. С. Лукаш; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2008. – 256 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВ

Сумський С.А., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративної діяльності ОВС та економічної безпеки ФПФПМГБ Одеського державного університету внутрішніх справ*

Високі темпи розвитку інформаційних технологій, повсюдне впровадження інформаційно-телекомунікаційних систем і технічних засобів у всі сфери життєдіяльності сучасного суспільства, зростаюча довіра до інформаційних систем з боку населення, а також сучасний стан систем захисту інформації створюють об'єктивні передумови виникнення нового різновиду злочинів – злочинів у сфері високих технологій, поширення яких неминуче ставить співробітників правоохоронних органів перед необхідністю детального вивчення програмно-технічних можливостей сучасних комп'ютерних систем, їх використання в боротьбі зі злочинами у сфері високих технологій.

Серед відомих на сьогоднішній день злочинів, вчинених у мережі Інтернет, особливу небезпеку представляє інтернет-шахрайство. В силу своєї високої латентності, а також труднощів виявлення і розслідування, даний злочин потребує всебічного наукового дослідження.

Зростання числа інтернет-магазинів, створення систем надання банківських послуг за допомогою глобальної мережі, розвиток платіжних систем сприяє тому, що все більше і більше людей довіряють безготівковими розрахункам, забуваючи про те, що навіть у віртуальних економіках діють кримінальні схеми.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених розслідуванню злочинів, пов'язаних з використанням комп'ютерної техніки, що з'явилися останнім часом, питання виявлення та розслідування саме інтернет-шахрайства практично не розглядалися. Більшість опублікованих на сьогоднішній день робіт за тематикою злочинів у сфері високих комп'ютерних технологій, якщо і згадують про шахрайства, то характеризують такі злочини, як неправомірний доступ до комп'ютерної інформації.

Слід зазначити, методичні рекомендації з виявлення, розкриття та розслідування корисливих злочинів, вчинених у мережі Інтернет, що існують в даний час, далеко не завжди відображають всю специфіку діяльності правоохоронних органів. У той же час існує об'єктивна необхідність розробки методичних рекомендацій, які носять комплексний характер, що дозволяють підвищити ефективність роботи учасників розслідування при виявленні та розслідуванні інтернет-шахрайства.

На сьогодні існують такі найпоширеніші способи інтернет-шахрайства:

– фальшиві рахунки на оплату з інтернет-магазинів – підроблені рахунки, що розсилаються по e-mail, містять посилання на шкідливі програми. Одержувач, який відкрив рахунок, негайно стає жертвою зловмисних дій;

– шахрайський інтернет-магазин. Ця схема схожа на схему, за якою діють фірми-однодніки. Шахрай відкриває такий магазин, за вигідними цінами пропонує товар. Приймається передоплата, і все – шахрай ховається, привласнивши гроші;

– фітинг – вид шахрайства, метою якого є виманювання у довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних клієнтів онлайнових аукціонів, сервісів з переказування або обміну валюти, інтернет-магазинів.

Шахраї використовують усілякі виверти, які найчастіше змушують користувачів самостійно розкрити конфіденційні дані – наприклад, посилаючи електронні листи із пропозиціями підтвердити реєстрацію облікового запису, що містять посилання на веб-сайт в Інтернет, зовнішній вигляд якого повністю копіює дизайн відомих ресурсів;

– кіберсквотинг – протизаконна діяльність, що полягає у реєстрації, використанні та пропонуванні до продажу доменного імені із несумлінним наміром отримати прибуток від паразитування на гудвілі (нематеріальному активі) або торговельній марці, яка належить іншій особі. Після несумлінної реєстрації, реєстрант (кіберсквотер) зазвичай пропонує продати доменне ім'я законному власнику знака за значно вищою ціною;

– крадіжка послуг – правопорушення з отримання несанкціонованого доступу до будь-якої системи, щоб безкоштовно скористатись її послугами. Прикладом даного виду шахрайства є фоунфрейкинг, тобто використання комп'ютера для проникнення в комунікаційну телефонну систему та незаконне використання послуг з надання міжнародного телефонного зв'язку. Інший приклад даного виду злочинів – «stuffraud», або створення нелегальних копій двійників мобільних телефонів;

– підроблені сайти благодійних фондів. «Подайте Червоному Хресту! Допоможіть жертвам урагану Катріна»! Кіберзлочинці – неперевершені майстри викликати жалість і грати на людських трагедіях. Особливо актуальними такі методи відбирання грошових коштів стають у святковий сезон, коли відвідувачі мережі більш охоче розлучаються з грошима;

– Інтернет-кардинг – використання даних з чужої банківської картки для здійснення всіляких операцій у мережі з метою отримання грошей.

Аналіз зазначених способів учинення інтернет-шахрайств дозволяє виділити такі їх особливості:

– відносна комфортність, тобто готування та вчинення злочину здійснюється практично не відходячи від «робочого місця»;

– доступність будь-кому – у зв'язку з тенденцією постійного зниження цін на комп'ютерну техніку та наявність інструкцій щодо поводження із технікою у самій мережі;

– широка географія учинення злочинів, але враховуючи те, що основна кількість комп'ютерів розташована у великих населених пунктах, то саме на них і припадає «левова частка» злочинності;

– віддаленість об'єкта злочинних посягань – він може перебувати за тисячі кілометрів від місця вчинення злочину;

– складність виявлення, фіксації і вилучення криміналістично-значущої інформації (слідової картини злочину) при проведенні оперативно-розшукових та слідчих дій щодо використання її в якості речового доказу і т. ін.;

– широке використання злочинцями засобів шифрування інформації.

– швидкість та легкість дій щодо приховання факту учинення інтернет-шахрайства, наприклад: знищення (видалення) даних, що свідчать про злочинні дії (видалення даних про історію відвідування сайтів мережі «Інтернет», видалення даних про історію спілкування через програми служб миттєвого обміну повідомленнями (ICQ, QIP, та ін.), видалення листів з програм для роботи із електронною поштою (Microsoft Outlook), безпосереднє видалення самих листів з електронної пошти та таке інше); повне знищення (видалення) даних з носіїв комп’ютерної системи (повне форматування накопичувачів, видалення певних їх розділів, змінення (перестановка) операційної системи тощо); заміна компонентів комп’ютерної системи (заміна плат мережевого інтерфейсу, заміна накопичувачів, повна заміна усіх компонентів системного блоку тощо) та ін.

Література:

1. Атаманов Р.С. Некоторые вопросы расследования мошенничества в сети Интернет // Актуальные проблемы российского права. – 2010. – № 4 (17).

2. Бутузов В.М. Боротьба зі злочинами у сфері комп’ютерної інформації: проблеми та шляхи їх вирішення / В.М. Бутузов // Матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції 14 грудня 2007 року:– Донецьк: ДЮІ ЛУНВС, 2007.

3. Самойлов С. В. Інтернет-аукціони як спосіб шахрайств в мережі Інтернет / С. В. Самойлов // Співпраця поліції / міліції зі службами безпеки Інтрент-сайтів (аукціонів, соціальних мереж тощо) у боротьбі з інтрент-злочиннічтю на підставі національного законодавства, яке дії у Європейському Союзі : матеріали конф. (м. Хмельницький, 16–17 листопада 2010 р.). – Хмельницький : ГУМВС України в Хмельницькій області, 2010. – С. 75–77.

ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Тагієв С.Р., *кандидат юридичних наук, голова Апеляційного суду Чернігівської області*

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що після 2012 р. в Україні – проблемами негласних слідчих (розшукових) дій займалися і продовжують займатися як вітчизняні й зарубіжні вчені, з’явилися перші кандидатські і докторські дисертації завдання яких, поглибити науковий пошук вивчення теоретичних основ негласних слідчих (розшукових) дій з подальшою реалізацією їх застосування на практиці.

Ми вважаємо, що історія оперативно-розшукової діяльності у взаємодії з кримінально-процесуальною може бути поділена на п’ять основних періодів розвитку та становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій, а саме: перший період розвитку та становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій ми поєднуємо його із зародження розшукової роботи за часів Київської Русі (XI–XVIII ст.). Починаючи з X ст., існувало князівське законодавство. Найбільш значущим етапом його становлення стала поява Руської Правди. На початку становлення державності в Київській Русі апарату поліції не існувало. Відповідні функції на території свого князівства виконували князь та його представники (вірники, мечники, тіуни, десятські).

У разі потреби розшук і виявлення злочинців без участі представників князя здійснювалися за давнім правилом «куди приведе слід, там і знаходиться злочинець», установлений першою редакцією Руської Правди («свод», «гонение следа») [1, с. 635]. Це, у свою чергу, надавало можливість активно залучати до розшуку велику кількість людей, об’єднаних общиною.

Законодавче закріплення таких новел мало місце в Судебнику 1497 р. – першому кодексі загальноруського права. Відповідно до його норм, розшук найбільш небезпечних для суспільства злочинців здійснювався представниками княжої адміністрації [2, с. 447]. Слід зазначити, що протягом цього періоду зароджувався розшук як прототип ОРД. У XV – на початку XVI ст. розшук злочинців почали покладати на представників центральної влади – «особых обыщиков». Це були перші оперативники на Русі.

У середині XVII ст. виразно проявляються елементи розшукової діяльності. У Соборному Уложенні 1649 р. особливу увагу приділено розшуковому процесу щодо державних злочинів, у 1655 р. створено Приказ таємних справ, який займався особливо важливими державними злочинами, зокрема, у справах, які вимагали особливої уваги царя. Це було, по суті, зародження таємної поліції, оскільки у своїй діяльності Приказ застосовував як гласні, так і негласні (таємні) методи [3, с. 15]. Таємні методи, заходи були потім перенесені і на боротьбу із загальнокримінальною злочинністю.

Другий період пов'язаний із становлення і розвиток розшукової роботи Російської імперії (XVIII – поч. XX ст.). Із середини XVIII ст. у Російській імперії системного характеру набуває захід із контролю поштових відправлень, що часто називається перлюстрацією. Було продовжено і лінію боротьби із загальнокримінальною злочинністю. 1782 року був виданий і затверджений Статут благочиння (так званий «поліцейський статут») і ряд інших нормативних актів, які регулювали розшукову діяльність поліції [4, с. 12]. Правда, це регулювання було виражено поки не достатньо. 1802 року було створено Міністерство внутрішніх справ, 1810 року – Міністерство поліції, в якому створена структура політичного сиску, але органу карного розшуку виділено не було [5, с. 51].

Разом із тим, у першій половині XIX ст. способи отримання інформації про неблагонадійних підданих та протиурядові організації не відрізнялися оригінальністю і новизною. Донос і зовнішнє спостереження були широко відомі і раніше, у XVIII ст., коли вони широко використовувалися і заохочувалися владою. Внутрішня секретна агентура, навпаки, стала новим і улюбленим дітищем всесильних керівників політичного сиску, який отримав широке поширення на рубежі XIX–XX ст.

Третій із становлення і розвиток оперативно-розшукової діяльності та її взаємодія з кримінальним процесом у радянський період (1917–1991 рр.). У радянський період законодавчої регламентації і регулювання оперативно-розшукових заходів не було. Нормативні документи, які регулювали порядок проведення таких заходів, містили державну таємницю. Втім, це аніскільки не перешкоджало масштабності проведення подібних заходів.

Зараз можна з упевненістю говорити, що відсутність належних правових гарантій проведення оперативно-розшукових заходів різко негативно позначилося на дотриманні прав людини, законності. Наприклад, за спогадами П. А. Судоплатова, за розпорядженням І. В. Сталіна з 1944 р. у квартирі маршала Жукова були встановлені підслуховуючі пристрої. Прослуховування квартири Жукова було припинено в 1953 р. після смерті Сталіна, але відновлено Хрущовим у 1957 р., а Брежнєв продовжував прослуховування до смерті Жукова в 1974 р. [6, с. 501–502].

Четвертий із оперативно-розшуковою діяльністю у взаємодії з кримінально-процесуальною за часів незалежної України (1991–2012 рр.). Тільки з 1993 р. оперативно-розшукова діяльність отримала легітимність після прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Прийнятий закон став підвалиною для розроблення і прийняття низкою правоохоронних органів, підрозділи яких здійснюють ОРД, відомчих і міжвідомчих нормативно-правових актів, що мають відповідні грифи обмеження допуску.

Як справедливо наголошують міжнародні спостерігачі й експерти, «процес демократизації країн, які перебувають на перехідному етапі свого розвитку, зокрема колишніх республік СРСР, та наближення їх до європейських стандартів передбачає глибокі системні зміни судочинства. Зокрема, це стосується і кримінального правосуддя, яке містить щонайбільше механізмів для зловживань різного рівня» [7].

І на кінець п’ятий пов'язаний з процесуалізацією оперативно-розшукової діяльності через запровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій (з 2012 р.). Нині у ст. 246 КПК України говориться про негласні слідчі (розшукові) дії. Під ними розуміють різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факти та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Вони проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб.

Як справедливо зазначають вітчизняні вчені, «історична ретроспектива розвитку українського суспільства свідчить про постійний пошук компромісу між необхідністю ефективної боротьби зі злочинністю та дотриманням принципу справедливості, забезпеченням реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, економії сил, засобів, коштів тощо» [8]. У такому ключі відбувалися становлення та розвиток у вітчизняному законодавстві таких інститутів, як оперативно-розшукова діяльність, слідчі дії, функціональне об’єднання яких і вилилося у закріплення в новому КПК України інституту негласних слідчих (розшукових) дій.

Література:

1. Алексеев Н. Н. Русский народ и государство : учебник / Н. Н. Алексеев. – М. : Аграф, 1998 – 640 с.

2. Исаев И. А. История государства и права России : учебник. – [3-е изд., перераб. и доп]. / И. А. Исаев. – М.: Юристъ, 1996. – 544 с.

3. Жандармы России / Сост. В.С. Измолик. – СПб. : Нева; М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2002.

4. История полиции России. Краткий исторический очерк и основные документы : учеб. пособие / В. В. Альхименко, В. П. Коряков, В. М. Курицын, Р. С. Мулукаев, и др.; под ред. В. М. Курицына. – М. : Щит-М, 1998. – 200 с.

5. Министерство внутренних дел: страницы истории (1802–2002 г.г.). – Санкт-Петербургский университет МВД России, академия права, экономики и безопасности / под общ. ред. В. П. Сальникова. – СПб. : Фонд «Университет», 2001.

6. Судоплатов П. А. Спецоперации. Лубянка и Кремль 1930–1950 годы. – М. : ОЛМА–ПРЕСС – Образование, 2003.

7. Закон і реальність. Грузинський екс-прокурор Ерік Сванідзе про новий український КПК та досвід Грузії в реформуванні кримінального судочинства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tyzhden.ua/Politics/75791.

8. Черков В. О. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України / В. О. Черков, О. М. Чистолінов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.corp-lguvd.lg.ua/d120106.html.

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Тацієнко В.В., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри економіко-правових дисциплін НАВС*

Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів залишаються в Україні одним із найбільш поширених злочинів у сфері господарської діяльності. На даний час є підстави стверджувати, що ухилення від платежів до бюджету стало нормою поведінки багатьох керівників суб'єктів оподаткування. Держава постійно стикається з проблемою наповнення бюджету грошовими коштами для виконання економічних і соціальних програм. За оцінками спеціалістів, близько 40 % коштів, які повинні були б надійти до державного бюджету як податкові платежі, поповнюють ресурси тіньової економіки.

Але справа не тільки в тому, що держава недоодержує належних їй коштів. Суспільна небезпека ухилення від сплати податків полягає ще й у тому, що цим створюється економічний базис організованої злочинності. Несплата податків досягає таких масштабів, що із економіко-соціальної проблеми поступово перетворюється в проблему економічної безпеки держави.

Зміст злочинної діяльності у сфері оподаткування постійно змінюється та удосконалюється. Найшвидше адаптуються способи вчинення злочинів даного виду до змін чинного законодавства. Така ситуація потребує постійного аналізу способів злочинної діяльності в криміналістичних дослідженнях, що дозволить своєчасно виявляти нові тенденції в ухиленні від сплати податків. Криміналістичний аналіз злочинної діяльності у сфері оподаткування створює передумови для формування криміналістичних методик розслідування, які б відповідали потребам практики.

Для класифікації способів ухилення від сплати податків може бути використаний безпосередній механізм заниження (приховування) об'єктів оподаткування, який визначає певні технології злочинної діяльності. У зв'язку із зазначеним, можна навести класифікацію ухилень від сплати, використовуючи як критерій зазначені нижче ознаки:

1. Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів шляхом приховування (заниження) сум грошових коштів, отриманих від реалізації продукції:

а) відображення у офіційних документах (первинних документах, документах бухгалтерського обліку) інформації про реалізацію продукції за цінами нижчими фактичних цін;

б) не відображення за бухгалтерським обліком інформації про реалізацію частини продукції (заниження кількості реалізованої продукції); заниження обсягів реалізованих товарів (продукції);

в) приховування або заниження сум грошових коштів шляхом знищення первинних документів (накладних тощо), згідно яких проводилася реалізація товару (продукції).

2. Ухилення від сплати податків шляхом перерахування доходу від реалізації продукції з використанням розрахункових рахунків:

а) наявність декількох розрахункових рахунків (про наявність деяких невідомо органам державної податкової служби);

б) перерахування грошових коштів, отриманих від реалізації товарів на адресу інших суб'єктів підприємництва, зокрема осіб, фінансово-господарська діяльність яких оподатковується за спрощеною системою (єдиний податок);

в) перерахування грошових коштів, отриманих від реалізації товарів на адресу фіктивних суб'єктів підприємництва;

г) перерахування грошових коштів, отриманих від реалізації товарів на адресу фізичних осіб.

3. Ухилення від сплати податків шляхом завищення витрат, які відносяться до собівартості продукції:

а) сплата за оренду приміщень, які фактично не використовувалися у виробничому процесі;

б) завищення витрат виробництва за рахунок оформлення первинних документів на придбання товарів від фіктивних суб'єктів підприємництва (завищення ціни придбання) [6];

в) використання у виробничому процесі (виготовлення продукції, будівництві тощо) посередників (фіктивних підприємств), за рахунок яких збільшуються витрати (переведення безготівкових коштів у готівкові, завищення вартості продукції, будівельних робіт, перевезення товару тощо);

г) включення до витрат виробництва матеріалів замовника;

д) включення до наряду виконання робіт підставних осіб, які фактично не виконували роботи, або завищення витрат на фонд заробітної плати шляхом завищення чисельності працівників підприємства;

е) застосування трансфертних цін (використання декількох суб'єктів підприємництва з метою зменшення прибутковості окремих підприємств за рахунок суб'єктів підприємництва, які знаходяться у зонах сприятливого оподаткування або користуються спрощеною системою оподаткування);

є) оформлення виконання прибуткових операцій з використанням суб'єктів підприємництва, які сплачують податки за спрощеною системою оподаткування;

ж) включення до собівартості фактично не виконаних робіт (сум грошових коштів, які не мають документального підтвердження).

4. Ухилення від сплати податків шляхом повного приховування об'єктів оподаткування:

а) здійснення фінансово-господарської діяльності без відповідної державної реєстрації;

б) ведення фінансово-господарської діяльності без постановки на облік в територіальних податкових органах;

в) ненадання до податкових органів податкової звітності та розрахунків податків;

г) надання до податкових органів інформації про відсутність об'єктів оподаткування при фактичному здійсненні фінансово-господарської діяльності [6].

5. Ухилення від сплати податків шляхом вчинення нікчемного (ст. 215 ЦК України), фіктивного (ст. 234 ЦК України) чи удаваного (ст. 235 ЦК України) правочину:

а) виконання псевдоекспорту;

б) приховування факту виконання угоди купівлі-продажу шляхом оформлення договору про спільну підприємницьку діяльність.

6. Ухилення від сплати податків шляхом безпідставного користування пільгами з оподаткування:

а) завищення частини об'єкту оподаткування щодо якого застосовується пільговий режим оподаткування;

б) завищення кількості працюючих на виробництві інвалідів;

в) використання благодійних, громадських організацій для зменшення об'єкта оподаткування;

г) використання пільгового режиму оподаткування видів діяльності, які не підпадають під такий режим;

д) перерахування коштів під виглядом фінансової допомоги (за надання послуг, виконання робіт, поставлену продукцію).

7. Припинення діяльності суб'єкта підприємницької діяльності з метою ухилення від сплати податків:

а) псевдо банкрутство [5];

б) зміна форми діяльності суб'єкта господарювання;

в) реорганізація суб'єкта підприємництва на декілька дрібних підприємств;

г) об'єднання окремих підприємств;

д) тимчасове припинення виробництва.

8. Приховування об'єктів оподаткування при страхуванні:

а) завищення витрат виробництва (страхової діяльності) за рахунок фіктивних страхових випадків (оформлення страхового полісу після настання певного факту) [6];

б) страхування працівників за рахунок коштів підприємства, дострокове припинення дії договорів страхування та перерахування коштів на особисті рахунки фізичних осіб.

Перелік способів ухилень від оподаткування, не є вичерпним, і може доповнюватися залежно від специфіки діяльності окремого суб'єкта господарювання, від форми його власності тощо.

Слід зазначити, що вищенаведена класифікація способів ухилення від оподаткування має право на існування, зазначену класифікацію можна безмежно розширювати, систематизувати в розрізі різних об'єктів бухгалтерського обліку.

Література:

1. Андрушко П. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (коментар до статті 1482 Кримінального кодексу України) / П. Андрушко // Юридичний вісник України: ІПБ. – 2001. – № 11. – С. 16-32.

2. Антипов В. І. Тіньова економіка та економічна злочинність: світові тенденції, українські реалії та правові засоби контролю (теоретико-методичне узагальнення) / В. І. Антипов. – Вінниця : ДП ДКФ, 2006. – 1040 с.

3. Баширова Н. В. Использование бухгалтерских познаний в расследовании налоговых преступлений: дис. … на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. В. Баширова. – Краснодар, 2000. – 217 с.

4. Гуторова И. О. Кримінально-правова охорона податкових правовідносин: напрями удосконалення законодавства / И. О. Гуторова // Держава і право. – Вип. 9. – К., 2001. – С. 392-399.

5. Лисенко В. В. Ухилення від сплати податків : виявлення та розслідування [Текст] : монографія / В. В. Лисенко, О. С. Задорожний, О. П. Дзісяк. – К. : Істина, 2008. – С. 44 – 45.

6. Никифорчук Д. Й. Злочини, що вчиняються у сфері оподаткування – засоби запобігання та викриття (ст. 212 КК України) [Текст] : наук.-практ. посіб. / Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, Є. В. Баранюк. – К. : КНТ, 208. – С. 50.

БІФУРКАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

Тетерятник Г.К.*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу ОДУВС*

Кримінальний процес як наука перебуває у постійному розвитку. Стрімка зміна політичних, соціальних явищ і процесів призводить до необхідності переосмислення інститутів кримінального судочинства із використанням нових підходів. До них слід віднести синергетику – міждисциплінарний напрямок наукових досліджень, завданням якого є вивчення явищ і процесів, що мають різну природу, на основі принципів самоорганізації систем (що мають підсистеми).

Кримінальний процес є складною системою, яка має свою структуру – стадії, визначені правовідносини між суб'єктами, процесуальну форму тощо. Справедливо професор В.С. Зеленецький зазначав: «Кримінальний процес – складна динамічна система…системний характер кримінального процесу визначений системними властивостями кримінально-процесуального права, його статичною і функціональною цілісністю, взаємозв'язком і взаємообумовленістю усіх його елементів, єдність, специфіка і закономірність зв'язку яких створюють структуру кримінального процесу…» [1, с.98, 101]. Ця система спрямована на виконання певних завдань, визначених у ст.2 КПК України. У той же час кримінальний процес відносно системи права виступає як підсистема, складова. Система ж права виступає в державі регулятором суспільних відносин.

Складно було б говорити про ці явища як системи, якби вони не характеризувалися стійкістю (рос. – устойчивость), під якою в теорії систем розуміється властивість систем зберігатися за ознаками після змін, викликаних певними факторами [2, с.96]. Це означає, що попри певні зовнішні фактори – політичні, суспільні зміни, внутрішні фактори система повинна бути спроможною реалізовувати покладені на неї завдання.

Стійкість системи обумовлює її різноманітність, основним механізмом у цьому процесі виступає адаптація до змінених зовнішніх умов шляхом перебудови внутрішніх елементів. Кримінальний процес як система повинна бути спроможна реагувати на зміни, що відбуваються. І стабільність її, з одного боку, забезпечується уніфікованим за допомогою процесуальної форми порядком провадження як стійкої властивості системи у поєднані усіх її елементів. З

іншого боку, можливістю змінити цю внутрішню систему у кризові моменти, тт. тоді, коли вона за існуючою структурою не спроможна вирішувати завдання, які на неї покладаються.

У синергетиці для вивчення поведінки систем у кризовому стані використовується поняття «біфуркація» – критичний стан системи, точка переходу від хаоса до порядку, момент оформлення, виникнення нового порядку, період, що завершує розвиток системи у режимі із загостренням [3]. На нашу думку, біфуркація є передумовою виникнення диференційованих форм провадження. Коли існуюча система кримінального процесу не може забезпечити врегулювання правовідносин, вона повинна пройти через кризу, в результаті якої система або розпадеться, або еволюціонує.

Момент виникнення кризи називають точкою біфуркації, яка характеризує критичний стан системи, при якому вона стає нестійкою та виникає невизначеність: або стан системи стає хаотичним, або вона переходить на новий, більш високий рівень самоорганізації.

У вказаному контексті слушною є думка про те, що систему кримінального процесу слід розглядати не тільки як сукупність стадій, а і як сукупність окремих проваджень, які розрізняються за своєю спрямованістю [4, с.246]. Таким чином, диференціація може розглядатися як властивість кримінального процесу як системи, що забезпечує його стабільність шляхом наявності спеціальних норм та процедур у кримінально-процесуальних правовідносинах, що об'єктивно внаслідок своєї специфіки потребують відходу від уніфікованої процесуальної форми та створення інших процесуальних гарантій, з метою вирішення завдань кримінального провадження.

Яскравим прикладом, що демонструє біфуркацію кримінального процесу, є події в Криму та на Донбасі. За цих обставин кримінальне провадження у звичайній формі фактично не могло здійснюватися, реалізовуючи свої завдання. Система виявила свою хаотичність. Подоланням цієї кризи стала саме диференціація процесуальної форми шляхом внесення до КПК України глави 24 – 1 «Особливості спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень» [5] та розділу IX – 1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення Антитерористичної операції» [6].

Ідея диференціації процесуальної форми набула широкого втілення у чинному КПК України. Диференціація дозволяє забезпечити стійкість системи, її ефективність щодо виконання завдань, адаптивність до нових умов, які сплановано або непередбачувано виникають у суспільстві та держави. Синергетика, теорія систем розширюють створюють нові концепції розвитку кримінального процесу як науки, реформування чинного кримінального процесуального законодавства, дають можливість прогнозувати певні зміни з метою підвищення ефективності функціонування системи кримінального судочинства.

Література:

1. Зеленецький В.С. Державне обвинувачення в системі кримінально-процесуальних стадій / В.С. Зеленецький // Вісник Академії правових наук України. – 1995. – №4. – С. 98 – 106.

2. Артюхов В.В. Общая теория систем: Самоорганизация, устойчивость, разнообразие, кризисы / В.В. Артюхов. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009. – 224 с.

3. Музыка О.А. Бифуркации в природе и обществе: естественнонаучный и социосинергетический аспект / О.А. Музыка // Современные наукоёмкие технологии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rae.ru/snt/?arti-cle_id=6720&op=show_article&section=content.

4. Трофименко В. Диференціація процесуальної форми як пріоритетний напрямок реформування кримінального судочинства України / В. Трофименко // Вісник Академії правових наук України – 2012. – №3 (70). – С. 242–250.

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від від 07.10.2014 № 1689-VII.

6. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 № 1631-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1631-18.

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Тищенко С.В., *аспірант Національної академії прокуратури України*

Науковий керівник: ***Баулін О.В.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри нагляду за додержанням законів при проведенні досудового розслідування Національної академії прокуратури України*

Незважаючи на прийняття 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі – КПК України), дослідження в галузі кримінального процесуального права повинні продовжуватися. Причинами цього слугує те, що в європейському просторі існує ще чимало правових інститутів, імплементація яких у вітчизняний кримінальний процес є не просто бажаною, а обов'язковою вже в умовах сьогодення. Одним із таких прикладів як раз і являється «правова визначеність», що в КПК України жодним чином не передбачається, але активно використовується в рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

На початку слід вказати, що термін «правова визначеність» зустрічається щонайменше в шести рішеннях ЄСПЛ, які постановлені в справах проти України. Зокрема такими рішеннями є: «Буряга (Buryaga) проти України» [2], «Ічін та інші (Ichin and Others) проти України» [3], «Нечипорук (Nechiporuk) і Йонкало (Yonkalo) проти України» [4], «Пєтухов (Petukhov) проти України» [5], «Харченко (Kharchenko) проти України» [6], «Солдатєнко (Soldatenko) проти України» [7].

Визначаючи зміст даних рішень щодо терміну «правова визначеність», то перше, що привертає увагу, це пряме позначення його як «принцип» правосуддя, а саме, якщо бути більш точним, : 1) у справі «Буряга (Buryaga) проти України»: «… позбавлення волі на невизначений строк, суперечить принципу правової визначеності …» [2]; 2) у справі «Ічін та інші (Ichin and Others) проти України»: «п. 33 … Суд повторює, що коли мова йдеться про позбавлення волі, особливо важливо, щоб дотримувався загальний принцип правової визначеності …» [3]; 3) у справі «Нечипорук

(Nechiporuk) і Йонкало (Yonkalo) проти України»: «п. 178 … Суд визнав таку поведінку влади несумісною з принципом правової визначеності … . п. 204 … позбавлення свободи на невизначений строк без судової санкції – несумісне з принципом правової визначеності …» [4]; 4) у справі «Пєтухов (Petukhov) проти України»: «п. 126 … не продовжувати строк тримання під вартою, суперечило принципу правової визначеності …» [5]; 5) у справі «Солдатєнко (Soldatenko) проти України»: «п. 111 … при позбавленні свободи, важливо, щоб дотримувався принцип правової визначеності …» [7]; 6) у справі Харченко (Kharchenko) проти України»: «п. 71 … позбавлення свободи на невизначений строк без судової санкції – несумісне з принципом правової визначеності … п. 74 … затримання на невизначений чи непередбачений термін, само по собі суперечило принципу правової визначеності …» [6].

В подальшому слід додатково вказати, що ЄСПЛ відносить даний принцип саме до сфери кримінального правосуддя. Так, якщо змістовно поглянути на ті рішення, в яких ЄСПЛ відзначав про «правову визначеність», то можна побачити, що всі вони стосуються процедури кримінального провадження. Безпосередніми прикладами слугують наведені нами рішення проти України.

Визначаючи з урахуванням цього, вже існування даного принципу в кримінальному процесі нашої держави, додамо, що це потребує спочатку деякого роз'яснення. Йдеться про те, що в ст. 7 КПК України прямо визначено перелік засад кримінального провадження, а практика ЄСПЛ є складовою реалізації принципу «законність» (ч. 5 ст. 9 цього Кодексу). В зв'язку з цим виникає питання в частині того, а чи можна за допомогою рішень ЄСПЛ констатувати факт існування ще одного принципу в кримінальному процесі України. Адже український правник не надає жодної відповіді з приводу того, яку властивість несуть рішення цього Суду для вітчизняної правової системи.

Даючи пояснення з цього приводу, відмітимо, що відповідь знаходиться в площині норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8] (далі – Конвенція), а також в тому, як Україна ратифікувала дану Конвенцію.

Зокрема, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, наша держава взяла на себе обов'язок в повному обсязі забезпечити реалізацію положень даного міжнародного документу як на законодавчому рівні, так і в практичному житті. Водночас, ст.ст. 19, 32 цієї Конвенції додатково визначено, що положення цього документу можуть тлумачитися ЄСПЛ.

Тобто, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод без застережень щодо даних статей, Україна автоматично зобов'язалася здійснювати кримінальну процесуальну діяльність не лише у відповідності до вимог самої Конвенцією, а й також, як це вбачає в своїх рішеннях ЄСПЛ, оскільки вони, якщо так можна виразитися, є безпосереднім продовженням змісту норм самої Конвенції.

Для прикладу, ч. 1 ст. 6 Конвенції називається «Право на справедливий суд», але як відмічено в рішенні ЄСПЛ у справі «Імброщіа (Imbrioscia) проти Швейцарії» [9] та п. 52, 53 – «Шабельник проти України» [10], дана норма розповсюджується також і на стадію досудового розслідування.

На підставі викладеного приходимо до висновку, що рішення ЄСПЛ носять властивості міжнародного документу, а саме Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тому, враховуючи, що в рішеннях даного Суду відображається такий принцип кримінального правосуддя як «правова визначеність», його існування слід вважати вже вимогами самої Конвенції. В зв'язку з цим, ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод автоматично призвела до того, що «правова визначеність» стала засадою кримінального провадження України.

Що ж до безпосереднього відображення принципу «правова визначеність» у КПК України, то лише коротко відмітимо, що це дійсно потрібно задля збереження логічності в побудові норм цього Кодексу. Адже, як відзначалося попередньо, засади кримінального провадження прямо визначені ст. 7 КПК України. В той же час, враховуючи, що вітчизняний правник у ст. 8-29 цього Кодексу надає ще й роз'яснення їх сутності, вважаємо, що «правова визначеність» має бути опрацьована на теоретичному рівні додатково, при цьому, в різних контекстах. Лише в такий спосіб, можливо запропонувати той формат визначення цього принципу, який буде найоптимальнішим по відношенню до кримінального провадження в цілому, а не його окремих правових інститутів.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до докум. : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Буряга (Buryaga) проти України : рішення Європейського суду з прав людини за скаргою № 27672/03 від 15 липня 2010 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Європейського суду з прав людини. – Режим доступу до ріш. : http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99846

3. Ічін та інші (Ichin and Others) проти України : рішення Європейського суду з прав людини за скаргою № 28189/04 та № 28192/04 від 21 грудня 2010 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Європейського суду з прав людини. – Режим доступу до ріш. : http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-102362

4. Нечипорук (Nechiporuk) і Йонкало (Yonkalo) проти України : рішення Європейського суду з прав людини за скаргою № 42310/04 від 21 квітня 2011 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Європейського суду з прав людини. – Режим доступу до ріш. : http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104613

5. Пєтухов (Petukhov) проти України : рішення Європейського суду з прав людини за скаргою № 43374/02 від 21 жовтня 2010 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Європейського суду з прав людини. – Режим доступу до ріш. : http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101173

6. Харченко (Kharchenko) проти України : рішення Європейського суду з прав людини за скаргою № 40107/02 від 10 лютого 2011 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Європейського суду з прав людини. – Режим доступу до ріш. : http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103260

7. Солдатєнко (Soldatenko) проти України : рішення Європейського суду з прав людини за скаргою № 2440/07 від 23 жовтня 2008 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Європейського суду з прав людини. – Режим доступу до ріш. : http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-89161

8. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : [Електронний ресурс] Режим доступу до докум. : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80

9. Имброщиа (Imbrioscia) против Швейцарии : решение Европейского суда по правам человека по жалобе № 13972/88 от 24 ноября 1993 года [Электронный ресурс] // Официальный веб-сайт Европейского суда по правам человека. – Режим доступа к реш. : http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57852

10. Шабельник (Shabelnik) проти України : рішення Європейського суду з прав людини (за заявою № 16404/03) від 19 лютого 2009 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Європейського суду з прав людини. – Режим доступу до ріш. : http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91401

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ткач О.В., *здобувач кафедри правосуддя юридичного факультету*
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник: ***Яновська О.Г.,*** *доктор юридичних наук, професор*

Предмет доказування в кримінальному провадженні являє собою фундаментальну категорією теорії доказуванння. Правильне визначення його поняття зумовлює виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України). Недивлячись на важливе значення цієї правової категорії для теорії та практики кримінального процесу, поняття предмет доказування не знаходить свого закріплення на законодавчому рівні, проте його використовують усі правники, які у тій чи іншій мірі займаються проблемами доказування в кримінальному процесі.

На думку А.М. Ларіна предметом доказування є система фактів (обставин), необхідних і достатніх як підстава для застосування норм матеріального (кримінального і цивільного) і кримінально-процесуального права під час вирішення кримінальної справи [1, с. 259]. М.М. Михеєнко, під предметом доказування у кримінальному процесі пропонує розуміти таку сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, встановлення яких необхідне для вирішення заяв і повідомлень про злочин, кримінальної справи в цілому або судової справи у стадії виконання вироку, а також для вживання процесуальних профілактичних заходів у справі [2, с. 89]. В.О. Попелюшко визначає предмет доказування як систему (сукупність) фактів і обставин об'єктивної дійсності, які мають матеріально-правове (кримінально- і цивільно-правове) та процесуальне (кримінально- і цивільно-процесуальне) значення і які є необхідною і достатньою фактичною підставою для вирішення кримінальних справ остаточно і по суті [3, с. 48].

П.А. Лупинська визначає предмет доказування в кримінальному судочинстві як коло всіх юридично значущих фактичних обставин, які передбачені в кримінальному і кримінально-процесуальному законі і підлягають доказуванню для прийняття рішення у справі в цілому або з окремих процесуально-правових питань [4, с. 133].

Варто зазначити, що загальне розуміння необхідності визначення остаточного поняття предмету доказування лишається незмінним. Поширеним серед науковців є твердження, що предметом доказування – це коло обставин, що підлягають дослідженню і встановленню у кримінальній справі для її правильного вирішення [5, с. 20; 6**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 59; 7, с. 115; 8, с. 12; 9, с. 129]. Такий підхід щодо розуміння предмету доказування в кримінальному провадженні, на нашу думку, є цілком обґрунтованим та заслуговує на підтримку.

Перелік обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні визначений в ч. 1 ст. 91 КПК України. Такими обставинами є: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Зазначений перелік є загальним для всіх кримінильних проваджень. В залежності від вчиненого кримінального правопорушення він підлягає уточненню та конкретизації.

Література:

1. Строгович М.С. Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности / М.С. Строгович, Л.Б. Алексеева, А.М. Ларин. – М.: Наука, 1979. – 320 с.

2. Михеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: Вибрані твори. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 240 с.

3. Попелюшко В. Предмет доказування в кримінальному процесі (процесуально-правові та кримінально-правові аспекти) / В. Попелюшко. – Острог, 2001. – 196 с.

4. Уголовный процесс: учебник для вузов / Под общ. ред. проф. П.А. Лупинской. – М.: Юристъ, 1995. – 544 с.

5. Белкин А.Р. Теория доказывания: Научно-методическое пособие / А.Р. Белкин. – М.: НОРМА, 1999. – 492 с.

6. Бочаров Д. Про місце доказового права у системі права / Д. Бочаров // Право України. – 2003. – № 2. – С. 30-34.
7. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: навчальний посібник / Є.Г. Коваленко. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 576 с.
8. Тертышник В.М. Доказательства и доказывание в советском уголовном процессе: фондовая лекция / В.М. Тертышник. – Харьков: ХИВД, 1992. – 80 с.
9. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс / М.А. Чельцов. – М.: Госюриздат, 1962. – 520 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО НОРМИ ПРО БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО У ФОРМІ НЕВИКОНАННЯ ВКАЗІВОК ПРОКУРОРА

Ткачук І.В., *слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Одеського державного університету внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Собко Г.М.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ*

При дослідженні питань, що стосуються злочинної бездіяльності неодноразово доводилося зустрічатися з недосконалістю нашого законодавства. Яскравим прикладом такого явища в українському законодавстві є норма про відповідальність слідчого за невиконання вказівок прокурора. Це питання досить актуальне у зв'язку з тим, що воно стосується невирішених питань з приводу взаємодії слідчого, оперативних підрозділів з прокурором в рамках кримінального провадження.

З прийняттям Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році до Кримінального кодексу України Законом України від 13 квітня 2012 року № 4652-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» були внесені зміни та доповнення, доповнено статтю 381-1 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за невиконання слідчим вказівок прокурора.

У зв'язку з цим доцільно проаналізувати норми чинного законодавства, які регулюють питання притягнення слідчого до кримінальної відповідальності за невиконання вказівок прокурора з метою усунення протиріч, які можуть виникнути при застосуванні цієї статті.

Прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні від початку до завершення (ч. 2 ст. 37 КПК України). За кожним кримінальним провадженням закріплюється конкретний прокурор (група прокурорів), який має повноваження давати вказівки слідчому[4]. У цьому випадку доречно казати, що слідчий повинен виконувати вказівки прокурора, який безпосередньо здійснює нагляд у формі процесуального керівництва у конкретному кримінальному провадженні. У частині 4 ст. 40 КПК України зазначено, що слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі[1].

Невиконання слідчим вказівок прокурора як кримінально каране діяння повинно поставити під загрозу інтереси самого правосуддя, хід та порядок проведення досудового розслідування, сприяти тому, щоб кримінальне правопорушення не було розслідувано, а особа, яка його вчинила, не була піддана заходам кримінально-правового реагування. Злочин, відповідальність за який передбачена ст. 381-1 КК України, є злочином з формальним складом, для того, щоб вважати злочин закінченим, достатньо вчинення одного лише діяння незалежно від наслідків, які спричинили невиконання слідчим вказівок прокурора. Тобто наслідків взагалі може не бути або вони можуть бути різними, але на кваліфікацію це впливати не буде, а буде враховуватися при призначенні покарання[2].

Тепер перейдемо до суперечливих питань, що стосуються норми, що встановлює відповідальність за таку бездіяльність слідчого. В чинному законодавстві уже є окрім кримінальної, ще два види відповідальності за невиконання вимог прокурора – дисциплінарна та адміністративна. Це притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності та проведення службової перевірки відносно слідчого керівником органу досудового розслідування та притягнення слідчого до адміністративної відповідальності за ст. 185-8 КУпАП (Ухилення від виконання законних вимог прокурора). Якщо було достатньо підстав вважати, що слідчий шляхом невиконання вказівок прокурора вчинив інший злочин, – то прокурор міг порушити кримінальну справу за відповідними статтями Кримінального кодексу України (наприклад, ст. 367). Наявність цих норм, на нашу думку, уже була достатньою для покарання слідчого за бездіяльність. А доповнення ще одною статтею КК України – лише дань моді законодавця – внести якомога більше нових норм пов'язаних з новим кримінально-процесуальним законодавством, навіть не проаналізувавши їх доцільність. При тому КПК України визначає обов'язковість виконання вказівок і доручень прокурора не тільки слідчим, а й оперативними підрозділами. Тоді чому норми про кримінальну відповідальність оперативних працівників за бездіяльність у формі невиконання вказівок прокурора не існує на даний час?

По цей час актуальним є питання колізії норм законодавства про прокуратуру і кримінально-процесуального, хоч і 14 жовтня 2014 року було прийнято новий закон, що регулює діяльність прокурора. Так як і в попередньому, в новому Законі України «Про прокуратуру» серед чотирьох функцій прокуратури не вказана функція визначення напрямку розслідування чи самого розслідування кримінальних правопорушень[3]. В той же час в кримінально-процесуальному законодавстві цей напрямок діяльності, а саме процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, чітко визначений в нормах, що закріплюють статус прокурора[1]. Так само законодавство про прокуратуру не закріплює норми про те, вказівки якого саме прокурора мають виконуватися слідчим. . Адже не можуть бути законними, а отже і обов'язковими для виконання, вказівки, які прокурор надавати не має права Тому для чіткого визначення підстави для відповідальності слідчого за бездіяльність у формі невиконання вказівок прокурора потрібно усунути суперечності між законом і Кодексом, а саме в Закон «Про прокуратуру» внести зміни, що стосуватимуться обов'язковості виконання слідчим вказівок саме того прокурора, який здійснює процесуальне керівництво в даному кримінальному провадженні.

Судячи з вимог об'єктивної сторони, слідчим має бути не здійснено виконання вказівок прокурора систематично. У статті 381-1 КК України зазначено, що кримінальна відповідальність слідчого за невиконання вказівок прокурора настає лише у разі, якщо наявне систематичне невиконання слідчим вказівок прокурора, але що потрібно розуміти під

«систематичністю», у статті не визначено. У кримінальному праві систематичність традиційно розглядалася як різновид повторності, але щодо її ознак були різні думки. Так, В.П. Малков і М.І. Бажанов вважали,що систематичність означає вчинення діяння більше двох разів. Більш конкретизованим було визначення, запропоноване І.Б. Агаєвим. У пункті Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року № під систематичністю розуміють вчинення конкретного діяння три і більше разів [5]. Також звідси випливає питання: чи можна вважати систематичним невиконання вказівок різних прокурорів, у різних провадженнях чи необхідною умовою для визнання такої бездіяльності злочинною є лише трьохразове, або більше, невиконання вказівок процесуального керівника по одному й тому ж кримінальному провадженні. Але все ж таки, систематичність не є різновидом повторності. Адже, згідно з ч. 1 ст. 32 ККУ, повторністю визначається вчинення двох і більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу. Отже, ознакою повторності є вчинення виключно злочинів, а не будь-яких дій, які притаманні систематичності. Також суспільна небезпечність систематичних дій зростає поступово, що не притаманне повторності. Більш того головною ознакою злочину є суспільна небезпечність вчиненого діяння, а систематичність не містить необхідної небезпеки. Тому ознаки систематичності у складі злочину за ст. 381-1 ККУ є не доцільними. Адже, на невиконання вказівок прокурора бувають як об'єктивні, так і суб'єктивні обстави. По-перше, не встановлено строки, протягом яких повинно бути вчинено діяння; по-друге, вказівки прокурора можуть містити необґрунтовану настанову; по-третє, вказівки прокурора мають бути по одній кримінальній справ і чи декільком. Отже, наведене дає можливість стверджувати, що систематичність у діях слідчого за ст. 381-1 ККУ, що є підставою для кримінальної відповідальності, фактично є необґрунтованою ознакою. Адже, це не є злочин, а лише проступок, за який накладається дисциплінарне стягнення. Як, бачимо доповнення цієї статті до ККУ є некоректним, а сама стаття підлягає декриміналізації.

Також питання про доцільність криміналізації даного діяння виникає з її невикористання. У законодавстві України часто зустрічаються норми так званого «мертвого права» - права, яке не використовується, тоді коли існує необхідність введення лише тих норм, без яких дійсно не можна обійтися на даному етапі розвитку суспільства. Так, якщо проаналізувати статистичні дані щодо притягнення слідчого до кримінальної відповідальності за невиконання вказівок прокурора, то можна дійти висновку, що ця норма не діє у повному обсязі. У аналітично-статистичних матеріалах про стан законності та протидії злочинності за перший рік після введення даної норми Управління статистики, організації та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральної прокуратури України та у Єдиному державному реєстрі судових рішень немає жодного факту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або винесення судового рішення за ст. 381-1 КК України. Тому можна сказати, що вона не використовується. То для чого було введено дану норму? Задля перестороги, щоб слідчий не посмів вчинити подібне діяння чи можливості для прокурора повернути хід розслідування в тому напрямку, який він вважає за потрібний?

Таким чином, питання про кримінальну відповідальність за бездіяльність у формі невиконання слідчим вказівок прокурора потребує обов'язкового вирішення задля уникнення колізій у законодавстві і чіткого та одноманітного його застосування на практиці або ж і повної ліквідації положень статті 381-1 Кримінального кодексу України.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
3. Про прокуратуру: закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18
4. Бандурка О.М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
5. Про практику призначення судами кримінального покарання: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua /clients/ vs.nsf/0/2B7E0AAF30853651C3256DF7002E9A19?Open.

КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА

Топорецька З.М., *кандидат юридичних наук, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Прокурорський нагляд як окрема функція прокуратури закріплена в п. 3 ст. 121 Конституції України. Вона полягає у забезпеченні додержання законів оперативними та слідчими підрозділами в процесі виконання завдань, покладених на них державою. Проте з прийняттям КПК України 2012 року концепція прокурорського нагляду на стадії досудового розслідування дещо змінилася. Так, частина 2 ст. 36 КПК України передбачає, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

У зв'язку з цим виникають глибокі наукові дискусії щодо співвідношення та місця процесуального керівництва і прокурорського нагляду. На нашу думку, процесуальне керівництво і власне прокурорський нагляд є окремими формами конституційної функції прокуратури – нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство. При цьому, ні в КПК ні в юридичній літературі чітко не розмежовуються повноваження прокурора щодо кожної з цих форм. Тому необхідним є виокремлення ознак кожного з цих явищ, що дозволить в подальшому розмежувати повноваження прокурора в кримінальному процесі відповідно до цих форм прокурорського нагляду. Водночас, оскільки вони є формами одного явища, окремі їх ознаки можуть збігатися.

Відповідно до етимологічного значення «наглядати» – означає стежити, спостерігати, пильнувати, слідкувати за ким або чим-небудь з метою контролю чи забезпечення порядку.

Отже ми можемо виділити такі ознаки нагляду:

1. Суб'єкти нагляду – органи, які проводять дізнання та досудове слідство.

2. Межі нагляду – особа, яка здійснює нагляд, не має права втручатися в діяльність суб'єкта, який підлягає нагляду (завдання нагляду – лише сприяти, скеровувати суб'єкта). Інші межі визначаються нормативно-правовими актами, які визначають повноваження прокурора у певній сфері.

3. Нагляду підлягає результат діяльності, а не сама діяльність (процес). Перевіряється і оцінюється результат діяльності, прокурор не може на нього вплинути, а лише може оцінити дії суб'єктів щодо їх законності і прийняти рішення за результатами такої оцінки (провести перевірку діяльності і застосувати заходи впливу у разі виявлення порушень).

4. Об'єкт нагляду – законність усього провадження.

5. Предметом нагляду є додержання законів суб'єктами, які підлягають нагляду.

6. Метою нагляду є виявлення та усунення порушень законів та відновлення порушених прав.

Таким чином, прокурорський нагляд на стадії досудового розслідування визначається як конституційна основоположна функція прокурора із забезпечення додержання законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність й досудове розслідування (дізнання й досудове слідство) в шляхом виконання завдань, покладених на нього державою.

В етимологічному значенні слово «керувати» означає спрямовувати процес, впливати на розвиток чого-небудь, бути на чолі когось, чогось, давати вказівки, розпоряджатися. Керівництво є настановчою дією. Процесуальне керівництво прокурора в Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008 визначається як організація процесу досудового розслідування, визначення напрямів розслідування, координація процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпечення дотримання у процесі розслідування вимог законів України.

Ознаки процесуального керівництва:

1. Суб'єкти, які підлягають керівництву, – органи, які проводять дізнання та досудове слідство.

2. Межі процесуального керівництва – особа, яка здійснює керівництво, має право втручатися в діяльність суб'єкта, яким керує.

3. Керівництво реалізується шляхом надання доручень, вказівок, розпоряджень, які є обов'язковими для підпорядкованого суб'єкта.

4. Процесуальному керівництву підлягає сама діяльність – процес досудового розслідування. В ході керівництва такою діяльністю, прокурор може організовувати її, упорядковувати, скеровувати в потрібному руслі для досягнення кращого результату.

5. Об'єкт процесуального керівництва – законність під час конкретного кримінального провадження.

6. Предметом процесуального керівництва є додержання законів підпорядкованими суб'єктами.

7. Метою процесуального керівництва є попередження порушень – створення умов для недопущення порушень закону з боку підпорядкованих суб'єктів.

Виділені ознаки прокурорського нагляду та процесуального керівництва свідчать про те, що вказані явища є окремими різними формами конституційної функції прокуратури – нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство. Вважаємо, що вказані ознаки допоможуть в подальшому реформувати кримінальний процес та чітко розподілити повноваження прокурора по процесуальному керівництву розслідуванням та по здійсненню нагляду за розслідуванням.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

***Трач С.С.**, здобувач наукової лабораторії з проблем досудового розслідування*
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: **Чернєй В.В.**, доктор юридичних наук, доцент,*
ректор Національної академії внутрішніх

Банк, як особливий економічний інститут, відіграє важливу роль у фінансово-кредитній та розрахунковій сфері держави. Специфічність цієї діяльності, прогалини та інші недоліки різного порядку часто використовуються для вчинення різного роду зловживань. У зв'язку з цим виникла потреба спеціального дослідження правопорушень, що вчинюються в кредитно-банківській сфері, зокрема злочинів у сфері кредитних операцій банків. В науковому та практичному розумінні йдеться насамперед про формування криміналістичної методики розслідування групи кредитно-банківських злочинів [1, с. 137].

Наукова класифікація являє собою особливий випадок застосування логічної операції поділу обсягу поняття відповідно до ознак, властивих об'єктам пізнання певного роду, що відрізняють їх від об'єктів (предметів, явищ) іншого роду. Ознаки, за якими здійснюється класифікація, мають бути істотними, стійкими і зрозумілими. Це допомагає проникати в сутність об'єктів, чітко їх розмежовувати, в той же час, виявляти їх властивості, зв'язки і залежності, що є між ними, а також між елементами структури об'єктів. Як логічний засіб пізнання, класифікація властива різним галузям наукового знання. Широке застосування вона дістала і в криміналістиці [2].

Одним із об'єктів криміналістичної класифікації є злочин. Класифікувати злочини означає розподіл їх на окремі групи за специфічними ознаками, істотними з криміналістичної точки зору, які відрізняють окремі групи від інших. У свою чергу кожна група може бути поділена на підгрупи, які характеризуються меншим обсягом, але більшою однорідністю змісту. Мета подібної класифікації визначається завданнями криміналістичної науки, головне з яких полягає у розробці засобів, прийомів і методів розслідування злочинів [3, с. 85].

Оптимальна класифікація злочинів передбачає правильне вирішення питання про підстави класифікації, тобто класифікаційні ознаки. В криміналістичній науці дискусія стосовно класифікації злочинів торкається здебільшого проблеми співвідношення кримінально-правової та, власне, криміналістичної класифікації. Сутність цієї проблеми, на думку деяких криміналістів, полягає в тому, що у кримінально-правових нормах хоча й відображені істотні для

класифікації ознаки і властивості злочину, проте кожна з них, будучи складним явищем, значно ширша їх кримінально-правової сутності [2, с.18-27].

Банківські злочини, як криміналістично однорідна група, є різновидом економічних злочинів та посягають на охоронювану державою систему суспільних відносин у сфері банківської діяльності. Оскільки ця сфера обмежена рамками банківських операцій та інших видів діяльності, передбачених банківським законодавством, поняття банківських злочинів має значно вужчий характер, ніж поняття "злочини у банківській сфері". Останнє, крім того, включає й інші "загальнокримінальні" діяння (крадіжки, грабежі, вимагательства, злочини проти життя та здоров'я, виготовлення та збут підроблених грошей, контрабанда із використанням банківських розрахунків та ін.), особливості розслідування яких потребують окремого дослідження [4].

Банківські злочини сьогодні складають різні за родовим об'єктом кримінально-карані діяння: "традиційні" (розкрадання грошових коштів та службові зловживання); діяння, криміналізовані в пострадянський період та включені у вигляді окремих норм в КК України (шахрайство із фінансовими ресурсами, фіктивне підприємництво, приховання банкрутства та ін.) Поряд з цим, стає очевидним процес формування нових видів діянь, що вчинюються в умовах корінних економічних перетворень та частково закріплюються у кримінальному законодавстві України (легалізація грошових коштів, здобутих незаконним шляхом, злісне ухилення від погашення кредиторської заборгованості, комерційний підкуп тощо).

За кримінально-правовою ознакою, до зловживань у банківській сфері відносять такі кримінально-карані діяння, як розкрадання шляхом привласнення або розтрати; шахрайство; незаконне одержання кредиту; фіктивне підприємництво; неповернення із-за кордону коштів в іноземній валюті; злісне ухилення від погашення кредиторської заборгованості; кримінальне банкрутство тощо [5, с. 23-24].

Потребує окремого вивчення проблема побудови класифікації злочинів у сфері кредитних операцій банків, яка стала б визначальною для розробки на її основі видових криміналістичних методик розслідування цих злочинів. При цьому ми знову стикаємось з дуалізмом поглядів на кримінально-правові та криміналістичні критерії цієї класифікації. Взагалі ж побудова системи різновидів злочинів у сфері кредитних операцій банків пов'язана з їх визначенням як елементу банківських злочинів – ширшого класифікаційного поняття, в свою чергу, елементу загальнішого рівня, що охоплює економічні злочини в цілому. Таким чином, маємо певну ієрархію понять (своєрідну тріаду), починаючи від економічних злочинів, далі – банківських та, власне, злочинів у сфері кредитних операцій банків.

Тезу про недостатність лише кримінально-правової класифікації злочині у сфері кредитних операцій банків підтверджує такий факт (йдеться про фактичні матеріали слідчої та судової практики), що значна їх частина являє собою множину діянь, які кваліфікуються у відповідних випадках за сукупністю економічних та інших, суміжних з ними, злочинів. Типовим для цих злочинів стає існування складніших за своєю внутрішньою структурою та кримінально-правовими ознаками схем злочинної діяльності. Характерним прикладом у цьому випадку виступає створення фіктивного підприємства як першого етапу злочинної діяльності щодо забезпечення сприятливих умов для здійснення загального злочинного задуму. Етап його реалізації включає безпосереднє заволодіння кредитними ресурсами банку шляхом розкрадання або шахрайства з фінансовими ресурсами, наслідком чого є заподіяння кредитору матеріальної шкоди. Приховання злочину включає комплекс дій (операцій), що можуть відбуватися на всіх попередніх етапах злочинної діяльності (приховання слідів підготовки та вчинення злочину), а також після реалізації злочинного наміру шляхом утаювання, фальсифікації, маскування відповідної інформації про сліди злочину та злочинця, її джерел (носіїв), протидії розслідуванню. Специфічним способом приховування виступає використання в злочинних цілях процедури банкрутства шляхом навмисного доведення підприємства–позичальника до фінансової неспроможності. Кожний з етапів супроводжується вчиненням деяких "загальнокримінальних" злочинів, які сприяють досягненню основного злочинного результату, або вчиненням злочинів у сфері службової діяльності.

Таким чином, виділяючи злочини у сфері кредитних операцій банків як окрему класифікаційну підгрупу банківських злочинів, маємо підстави стверджувати про потребу формування об'єднуючої (позавидової) методики, в основу якої покладаємо особливості, що виходять за межі специфіки конкретного виду злочину. Вказані особливості дозволятимуть виявити та використати у розслідуванні додаткові фактори, що визначаються не видом злочину, а криміналістичними ознаками, характерними для групи різних злочинів. Врахування цих ознак в їх сукупності сприятиме підвищенню ефективності розслідування злочинів названої категорії, та інших класифікаційних груп.

Виходячи з примату кримінально-правової класифікації, на основі аналізу кримінальної практики посягань на фінансові ресурси банків, можна запропонувати таку класифікацію злочинів у сфері кредитних операцій банків. При цьому для порівняння вважаємо доцільним привести відповідну кримінально-правову характеристику окремих видів злочинів за "старим" та "новим" кримінальним законодавством, а також у порівнянні із відповідним законодавством РФ. Такий вибірковий підхід зумовлений тим, що кримінальна активність у сфері кредитних операцій банків найчастіше пов'язана із різновидами шахрайських дій. Вони посідають домінуюче місце серед різного роду злочинних зазіхань у цій сфері. Отже, стратегічну увагу варто сконцентрувати на проблеми розслідування вказаних кримінально-правових складів.

Безперечно, названий перелік підстав для класифікації злочинів у кредитно-банківській сфері не є вичерпним, що підтверджується й іншими криміналістичними розробками з цієї проблеми. Розглянута нами класифікація злочинів у кредитно-банківській сфері відбиває криміналістичний підхід до проблеми, пов'язана з потребою враховувати механізм злочину та окремі елементи криміналістичної характеристики цих злочинів. На цю схему певним чином "накладається" система видів злочинів з погляду їх кримінально-правової кваліфікації. Інакше кажучи, кримінально-правова класифікація застосовується до всієї наведеної ієрархії, починаючи економічними злочинами і закінчуючи окремими різновидами банківських злочинів, виділеними за криміналістичними ознаками.

Література:

1. Матусовский Г.А., Бущан О.П. Проблемы формирования методики расследования преступлений, совершенных посредством расчетно-кредитных банковских операций // Проблемы законности. Республиканский межведомственный научный сборник. – Харьков, 1995. – Вып. 29. – С. 137-142.
2. Белкин А.Р. Криминалистические классификации. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 93 с.
3. Танасевич В.Г., Образцов В.О. Криміналістична класифікація злочинів та її значення для окремих методик розслідування // Радянське право. – 1977. – № 9. – С. 85-89.
4. Чернявський С.С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2001. – 309с.
5. Ларичев В.Д. Злоупотребления в сфере банковского кредитования. Методика их предупреждения. – М.: ЮРИнфор., 1997. – 224 с.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ ДО УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Федосов О.С., *ад'юнкт ад'юнктури та докторантури*
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Шендрик В.В.,*** *доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник кафедри*
ОРД ННІКМ Харківського національного університету внутрішніх справ

В сучасних умовах діюче законодавство України передбачає використання засобів та заходів оперативно-розшукової діяльності для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні. Оперативні підрозділи зобов'язані відслідковувати ситуацію, що складається навколо розслідування, вивчати реагування підозрюваних і обвинувачених на слідчі дії, інші процесуальні дії органів дізнання, прокурора, суду стосовно них. Аналізуючи оперативну інформацію не залишати без уваги, а негайно реагувати на відомості про можливу загрозу працівникам суду, правоохоронних органів, особам, які приймають участь у кримінальному судочинстві [1, с.236–237].

На оперативні підрозділи, згідно з п. 6 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», покладається обов'язок «забезпечити із залученням інших підрозділів безпеку працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу, сприяють оперативно-розшуковій діяльності, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів цих осіб» [2].

З прийняттям законів України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [3], «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [4], Кримінального процесуального кодексу України [5] застосування заходів безпеки до учасників кримінального провадження отримало законодавче закріплення.

Ці питання знайшли відображення і у відомчими нормативно-правових актах. Так, наказом МВС України від 14. 08. 2012 року № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх прав України у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» ставиться вимога щодо нейтралізації активної протидії передбаченому законом порядку судового розгляду справ; встановлення та усунення фактів тиску на свідків, потерпілих, спеціалістів та інших учасників процесу [6]. А згідно до «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» у разі здійснення заходів безпеки щодо співробітників оперативних підрозділів, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або залучались до їх проведення, відомості про цих осіб у протоколі зазначаються із забезпеченням конфіденційності в порядку, визначеному законодавством [7].

Діючим законодавством визначено перелік осіб, які мають право на забезпечення безпеки, до яких відносяться:

– особи, які заявили до правоохоронного органу про злочини або в іншій формі брали участь чи сприяли у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів;

– свідки, потерпілі та їх представники у кримінальному провадженні;

– підозрювані, обвинувачені, захисники та їх законні представники;

– цивільні позивачі, цивільні відповідачі та їх представники у справах про відшкодування шкоди, завданої злочином;

– експерти, спеціалісти, перекладачі і поняті;

– члени сімей та близькі родичі осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства [4].

Взяті під захист особи мають право: подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; знати про застосування щодо них заходів безпеки; вимагати від органу дізнання, слідчого, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; подавати скарги на незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня або прокурору.

Рішення про застосування заходів безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, приймається органом дізнання, слідчим, прокурором, судом, у провадженні яких знаходяться кримінальні провадження у розслідуванні чи судовому розгляді яких брали, або беруть участь такі особи, а також органом (підрозділом), що здійснює оперативно-розшукову діяльність, щодо осіб, які брали участь або сприяли у виявленні, попередженні, припиненні і розкритті злочинів [8, с. 207].

Безумовною заслугою законодавця стало закріплення у ст. 13 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» механізму соціального і правового захисту осіб, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Уперше відкрито держава заявила, що під її захистом перебувають особи, які співробітничають з органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність [1]. Правовий захист осіб, залучених для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності здійснюється з урахуванням характеру виконуваних ними завдань, пов'язаних в

ряді випадків з ризиком для життя і здоров'я, особливим режимом діяльності та конфіденційності такої роботи. У відповідності з п. 3.9.1. «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», використання конфіденційної інформації здійснюється за умови гарантування безпеки особі, яка надає таку інформацію [7].

Кабінетом Міністрів України встановлені спеціальні заходи по забезпеченню безпеки осіб, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, і членів їх сімей. Серед заходів безпеки, які здійснюються відповідними органами, можуть бути: особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту і прослуховування телефонних та інших переговорів; візуальне спостереження; зміна документів та зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд.

У залежності від характеру і ступеню небезпеки для життя, здоров'я, життя та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки; такі як: маскування джерел інформації, легендування поведінки, встановлення протипожежної та охоронної сигналізації при охороні житла і майна осіб, взятих під захист, заміна номерів їх квартирних телефонів і державних номерних знаків транспортних засобів, що їм належать. В разі наявності небезпеки для життя і здоров'я осіб, взятих під захист, їм можуть видаватися з додержанням вимог чинного законодавства спеціальні засоби індивідуального захисту та сповіщення про небезпеку. Такі ж заходи правомірно проводити також із метою забезпечення безпеки осіб, що співробітничають з оперативно-розшуковими підрозділами на безоплатній основі, без укладання відповідної угоди про виконання спеціальних завдань оперативно-розшукової діяльності. У місцях із спеціальним режимом або місцях позбавлення волі, забезпечення безпеки осіб відбувається у відповідності до ст. 19 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» з урахуванням вимог, передбачених режимом їх перебування у таких установах [4].

Заходи безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, здійснюються конфіденційно. Розголошення відомостей про заходи безпеки особами, які їх здійснюють, або особами, які прийняли рішення про ці заходи, тягне за собою дисциплінарну відповідальність, а у випадках, коли розголошення таких відомостей спричинило тяжкі наслідки, – кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством. Законом передбачена відповідальність і особи, взятої під захист, якщо вона розголосила відомості про заходи безпеки або втратила майно, видане для забезпечення безпеки. Рішення органів, що забезпечують безпеку, прийняті у межах їх компетенції, є обов'язковими для виконання відповідними органами, підприємствами, установами та їх посадовими особами.

Крім того, Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [3] встановлена система особливих заходів державного захисту працівників суду і правоохоронних органів від перешкод виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих працівників. Відповідно до цього Закону (ст. 2) захисту підлягають працівники суду і правоохоронних органів, якими являються органи внутрішніх справ, органи прокуратури, служби безпеки, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції, а також працівники Антимонопольного Комітету України [3].

Проведений аналіз чинного законодавства та відомчих нормативно-правових актів показав, що за часи незалежності України було зроблено значний внесок у розробку питань застосування заходів безпеки до учасників кримінального провадження. У зв’язку з загостренням кримінальної ситуації в країні, посиленням організованих форм злочинної діяльності, реалізація самого механізму забезпечення безпеки учасників кримінального провадження в практичній діяльності потребує вдосконалення і подальшої комплексної розробки.

Література:

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина І : Підручник. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту. внутр. справ, 2002. – 336с.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. №2135–XII // Відомості Верховна Рада України. – 1992. – №22. – Ст.303.
3. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. №3781-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №11. – Ст.50 (зі змінами та доповненнями від 15 травня 2003 р.).
4. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. №3782-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №11. – Ст.51 (зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 6 лютого 2003 р. №523-IV).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» № 4652-VI від 13.04.2012 р. – Х.: Право, 2012. – 392 с.
6. Наказ МВС України від 14.08.2012 року № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх прав України у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень».
7. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11. 2012 р. N 114/1042/516/1199/936/1687/5
8. Сухарський Ю.А. Шляхи вдосконалення вимог щодо здійснення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів по забезпеченню державного захисту та безпеки учасників кримінального судочинства. // Вісник ЛДУВС, 2007. № 1. С. 207–210.

РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ

Холостенко А.В., *кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу ФПФПС Одеського державного університету внутрішніх справ*

У Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року (далі – КПК України) [3] засади кримінального провадження та їх правовий зміст закріплені в окремій главі (гл. 2 КПК України). Такий підхід законодавця має виключно важливе значення, оскільки загальні засади (принципи) відображають сутність, зміст, структуру та форму кримінального провадження, характеризують його історичний тип, національні традиції, є керівними положеннями для закріплення його завдань, побудови стадій, окремих проваджень та інститутів, визначають предмет і метод процесуального врегулювання, рівень розвитку наукової думки й національної культури, панівну ідеологію та інші об'єктивні фактори.

Загальні засади кримінального провадження визначаються статусом України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, яка визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним своїм обов'язком (ст. 3 Конституції України [2]). У них знайшли своє вираження найбільш прогресивні положення, які позиціонуються міжнародною спільнотою як міжнародно-правові стандарти кримінальної процесуальної діяльності, що містяться в Основному Законі України та міжнародних документах[4, с. 62].

Усі засади кримінального провадження тісно пов'язані між собою, обумовлюють одна одну, утворюють певну систему (ст. 7 КПК України). Однією із новел чинного КПК України є засада розумності строків (ст. 28), яка випливає із завдання швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, закріпленого в ст. 2 КПК України.

На думку В.Я. Тація, поняття «розумний строк» є оцінним та не має чіткого визначення, оскільки залежить від багатьох чинників. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово у своїх рішеннях зазначав, що значення гарантії розумного строку полягає в тому, що обвинувачений, який не скоював карного діяння, повинен мати можливість виправдати себе без зволікань, тоді як обвинувачений, вина якого доведена, не повинен піддаватися додатковому покаранню у формі надмірних зволікань із розглядом його справи, що може мати негативні наслідки для інших його прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Ураховуючи практику ЄСПЛ та положення ч.ч. 1, 4 ст. 28 КПК України, можна визначити, що під розумним строком доцільно розуміти найкоротший строк розгляду і вирішення кримінального провадження, проведення процесуальної дії або винесення процесуального рішення, який достатній для надання своєчасного (без невиправданих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів, досягнення мети процесуальної дії та взагалі завдань кримінального провадження [4, с. 95].

До речі, у сучасний період розвитку кримінального процесу України перед його суб'єктами постає питання забезпечення розумності строків під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема при розслідуванні злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою.

Положення ч. 4 ст. 249 КПК України визначають, що загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування, передбачені ст. 219 КПК України. Однак, необхідно підкреслити, що у ст. 219 КПК України поняття «максимальний строк» взагалі відсутнє, а у п. 3 ч. 2 визначено, що загальний строк досудового розслідування не може перевищувати дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Отже, на підставі аналізу ст.ст. 219, 249 КПК України, можна дійти висновку, що загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні можливе проведення певної негласної (розшукової) дії (з дозволу слідчого судді) не може перевищувати дванадцяти місяців.

Так, при розслідуванні злочину, пов'язаного із неправомірною вигодою, може виникнути наступна ситуація.

Після проведення відносно особи, щодо якої розпочате кримінальне провадження, протягом дванадцяти місяців однієї негласної слідчої (розшукової) дії (наприклад, аудіо-, відеоконтролю особи – ст. 260), в тому ж самому кримінальному провадженні буде проводитися наступна негласна слідча (розшукова) дія (наприклад, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – ст. 263) також протягом дванадцяти місяців. Потім – третя, четверта і так далі, доки не будуть вичерпані всі негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК України. Адже негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися в рамках кримінального провадження і до повідомлення особі про підозру, а строки досудового розслідування починають свій відлік лише з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 219 КПК України).

Наведений приклад є безсумнівним порушенням засади розумності строків.

Для уникнення означеної проблеми пропонуємо внести наступні зміни та доповнення до Кримінального процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 9–13, ст. 88):

у частині четвертій статті 249 слова «негласної слідчої (розшукової) дії» замінити словами «негласних слідчих (розшукових) дій».

Наприкінці необхідно відзначити, що представникам суду і сторони обвинувачення доцільно зосередити значні зусилля щодо дотримання засади розумності строків зокрема, а також виконання завдань кримінального провадження і забезпечення прав і свобод людини взагалі.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] : міжнародна конвенція від 04. 11. 1950 р. із змін., внес. згідно із Протоколами : за станом на 01. 06. 2010 р. № 994_527. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004 . – Назва з екрана.

2. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 15. 05. 2014 р. № v005p710-14. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 . – Назва з екрана.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 13. 04. 2012 р. із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 10. 04. 2015 р. № 193-19. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17. – Назва з екрана.

4. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за ред. : В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Харків : Право, 2014. – 824 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ЗАКОНОДАВЧИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНУ ПРАВОВУ КАТЕГОРІЮ

Цікул К.І., *слухач магістратури ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*
Бабенко А.М., *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ*

Правове забезпечення охорони конституційних прав та свобод людини і громадянина є одним із пріоритетних завдань будь-якої сучасної держави. Глобалізаційні процеси, що здійснюються на міжнародній арені, сприяють закріпленню загальновизнаних принципів міжнародного права у сфері охорони прав та свобод людини і громадянина на законодавчому рівні більшості держави, передбачають виникнення тісних зв'язків та співробітництво між всіма країнами світу з даного приводу. Враховуючи вплив міжнародних стандартів у галузі забезпечення прав і свобод людини та громадянина на сучасну політику нашої держави, варто дослідити трансформацію розвитку фундаментальної правової категорії – поняття злочину.

Доцільність дослідження даного питання обумовлена тим, що поняття злочину характеризується своєю складність та проблематичністю у теорії кримінального права, а також і у практичній його реалізації. Злочин – це одна із фундаментальних категорій кримінального права, ключове для цієї галузі права поняття, яке покладено в основу всіх інших кримінально-правових понять та інститутів[1, 84]. Питання поняття злочину піднімалися у багатьох наукових роботах відомих вчених, а саме: М.І. Бажанов, Ю.В. Бауліна, М.Д. Дурманова, О.О. Дудоров, О.Ф. Кістяківський, М.Й. Коржанський, Н.Ф. Кузнєцова, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, та інші.

Розглядаючи сутність злочину, на початку XX століття відомий російський вчений М.С. Таганцев писав: «Жизнь всех народов свидетельствует нам, что всегда и везде совершались и совершаются деяния, по разным основаниям не только признаваемые недозволенными, но и вызывающие известные меры общества или государства, направленные против лиц, их учинивших, деяния, признаваемые преступными; что всегда и везде существовали лица, более или менее упорно не подчиняющиеся требованиям правового порядка, велениям власти, его охраняющей» [2, 32].

Тобто на всіх етапах розвитку нашого суспільства вчинялися злочини, але дана категорія є історично мінливою, на яку впливають різні економічні, соціальні, політичні зміни. Поняття злочинного змінювалося із кримінальною політикою, яка здійснюється державою, зі зміною суспільно-економічних факторів, але соціальна сутність даної категорії, яка визначається соціальною небезпекою для діючих суспільних відносин, які охороняються кримінальним законодавством, залишаються незмінною.

Наука кримінального права поняття злочину розглядала багатосторонньо, а саме в залежності від того чому більше приділяла уваги – його соціальній, чи правовій характеристиці. З огляду на це, розрізняли три визначення цього поняття:

1) формальне – відображає юридичну природу, юридичні ознаки злочину: злочином визнається таке діяння, що передбачається законом як кримінальне каране (злочинне те, що карається, або злочинним є те, що передбачено кримінальним законом);

2) матеріальне – виділяє лише соціальну сутність злочину, суперечність його певним соціальним цінностям (злочин – суспільно небезпечне діяння);

3) формально-матеріальне – поєднує соціальну та юридичну характеристику злочину (злочин – суспільне небезпечне і передбачене кримінальним законом діяння) [3, 593].

Наукова категорія «злочин» завжди знаходиться в процесі розвитку і за час своєї трансформації пройшла шлях від філософської категорії до загальнотеоретичної, теоретично-правової, а вже потім до кримінально-правової категорії. Цей процес можна розділити на окремі періоди, а саме можна виділити три основні етапи, як теоретичної (наукової), так і законодавчої трансформації правової категорії поняття злочину.

І етап – характеризується виникненням та зародженням понять, що мали ознаки властиві злочину, як суспільно-небезпечному явищу. Як приклад, звернемо увагу на часи Київської Русі, де чіткого визначення злочину не існувало, воно мало два значення «обіду» – нанесення матеріальної, фізичної чи моральної шкоди та за церковним законодавством, та «гріх» – моральний злочин, порушення Божественного закону [4, 27-29]. На даному етапі варто визначити основні положення (під періоди), а саме:

1) усвідомлення діяння як порушує норми моралі, моральності, звичаїв;
2) поява поняття злочину, без визначення його ознак в нормативних актах, що носять казуїстичний характер;
3) зародження національних наукових уявлень про злочин і вплив німецьких доктрин на їх формування;
4) закріплення формального поняття злочину (Кримінальне укладення 1903 року) в рамках законодавства і превалювання ідеї формального поняття злочину в науці.

Даний період характеризується тим, що науковці та законодавець здебільшого приділяли тоді увагу саме поняттю злочину, а покарання залишилося поза їх увагою.

ІІ етап (приблизно з 1917 р. до 2001 р.) – характеризується появою матеріального визначення поняття злочину, та закріплення його в законодавстві. Поняття злочину було матеріальним, побудованим на матеріальній ознаці –

суспільна небезпека. Незважаючи на те, що осмислення поняття злочину в науці відбувалося в різних напрямках, в наукових доктринах цього періоду превалювали ідеї про матеріальне поняття злочину, розвивалися вчення про ознаки злочину в рамках національної доктрини. Основними законодавчими актами можна визначити: Кримінальний кодекс УСРР прийнятий 23 серпня 1922 року; Кримінальний кодекс УРСР прийнятий 8 червня 1927 року; Кримінальний кодекс УРСР прийнятий 28 грудня 1960 року. Згідно зі ст. 7 КК УРСР (1960 р.) злочином визнається передбачене кримінальним законом діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну і економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок. Не є злочином дія або бездіяльність, що хоч формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого кримінальним законом, але через малозначність не являє суспільної небезпеки [5].

III етап (з 2001 року по даний час) - характеризується значним впливом міжнародних стандартів у сфері охорони прав та свобод людини та громадянина, науковим пошуком оптимальної конструкції поняття злочину, відповідність норма КК України нормам Конституції України у сфері захисту соціальних, релігійних і особистих прав людини. Згідно зі ст. 11 КК України (2001 року) поняття злочину визначено в ч.1 статті, а саме: «Злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину», ч. 2 передбачає: «Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» [5].

Отже, дослідивши трансформацію фундаментальної правової категорії «поняття злочину» можна зазначити, що процес зміни даного поняття ніколи не зупинявся, він весь час перебуває процесі розвитку та вдосконалення. За період свого розвитку дана категорія пройшла шлях від філософського поняття до нормативного закріплення в нормативно-правових актах нашої держави.

Література:

1) Дудоров О.О. Поняття злочину. Класифікація злочинів // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – с. 84-102.

2) Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. Том I. – С.-Петербург. – 1902. – 2097 с.

3) Галушко Б.С. Поняття злочину у кримінальному праві України // Актуальні проблеми держави і права. – С. 591-597.

4) Хрестоматія з історії держави і права України. – Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. : навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: у 2 т. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький ; за ред. В.Д. Гончаренка. – К. : Ін Юре. – 1997. – 464 с.

5) Кримінальний кодекс України. Закон Української РСР від 28 грудня 1960 р. (2000-05)// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. - № 2. – ст. 14. Із змінами та доповненнями. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

6) Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради.- 2001.- № 25 – 26. - ст.131. Із змінами та доповненнями станом на 08 березня 2015 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua.

СОЦІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЖІНОК В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Цікул К.І., *слухач магістратури ФПФПКМ Одеського державного університету внутрішніх справ*

Савченко В.А., *кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри філософії та соціально-економічних дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ*

Протягом останніх років можна спостерігати тенденцію збільшення кількості жінок-працівників в органах внутрішніх справ України. Тому, актуальними є дослідження питань влаштування на службу та проходження служби жінкою в органах внутрішніх справ України. На державному та міжнародному рівні гостро постало питання щодо впровадження гендерної рівності та ліквідації дискримінації жінок та забезпечення на практиці конституційних принципів рівності прав та можливостей жінок та чоловіків [1, 408]. Питання щодо гендерної рівності жінок та чоловіків вивчали багато науковців в області соціології, психології, політології, педагогіці, історії та правових науках.

Сучасна соціологічна практика доводить, що особливості статі мають все менше значення у визначенні професії, і раніше «закриті» професії для жінок стають доступними. Жінка, так само як і чоловік, доводить те, що вона може витримувати високі інтелектуальні, психологічні та фізичні навантаження[2, 145].

При прийомі на роботу, жінка стикається з проявами дискримінації. Чоловіки-керівники часто мають упереджене ставлення до жінок, оскільки вважають, що робота в ОВС це не жіноча робота і при прийняття на роботу виникає ряд проблем, це: 1) проблеми, які виникають через необхідність поєднання служби із домашніми обов’язками; 2) репродуктивна функція жінок; 3) вплив психофізіологічних особливостей жінки на стиль роботи (висока емоційність, схильність до стресів, менша фізична сила, тощо); 4) прояви проблеми сексуальних домагань на робочому місці; 5) адаптації в чоловічому колективі [3, 34]. Саме тому жінці важче потрапити до колективу працівників ОВС, та відповідно закріпитися в ньому.

В нашому суспільстві існують певні гендерні стереотипи, які і створюють уявлення про існування «чоловічих» та «жіночих» професій. Але варто звернути увагу на те, що і структура підрозділів ОВС також умовно поділяється в залежності від гендерної комплектації на:

- «чоловічі», робота в яких пов’язана з ризиком для життя, ненормованим робочим часом, можливим застосуванням зброї та фізичної сили (ДІМ, ПСМ, ДАІ, КР, БНОН, тощо);

- «жіночі», робота пов'язана з аналітичною діяльністю, у порівнянні з країнами Європи даний обсяг роботи виконують працівники не атестовані (відділи обліково – реєстраційної роботи, підрозділи кадрового забезпечення, канцелярія)

- «змішані», які пов'язані з меншим ризиком для життя, більш-менш нормованим робочим днем, роботою з документацією (слідство, чергова частина, експертно-криміналістичні відділи) [4, 323].

Служба в ОВС висуває до усіх працівників однакові вимоги, тобто характерні для чоловічої поведінки та прийнятні для чоловіків. Зауважимо, що це спостерігається тільки на декларативному рівні, насправді ж ті хто перебував чи перебуває на службі, або стикався з працівниками ОВС, можуть відслідкувати тенденцію не виконання жінками-працівниками всіх вимог.

Зокрема, це проявляється не у відсутності бажання чи можливості виконання певних завдань, а в тому що керівник-чоловік не завжди покладає на жінку виконання цих завдання. Це спостерігається як і під час навчання дівчат-курсантів (менша кількість нарядів, несення служби тільки в денний період часу, тощо), так і під час роботи в безпосередньому підрозділі міліції (менша кількість нічних чергувань). Відповідно, ті завдання які не поставленні перед виконанням жінки – працівника, автоматично перекладаються на виконання працівниками чоловічої статі, що призводить до більшого нагромадження та безплановості в їхній роботі.

Жінка – працівник висуває менші вимоги до кар'єрного зросту в ОВС, вона має бажання працювати у воєнізованому підрозділі, але повністю перебирати на себе чоловічі риси характеру не має бажання, оскільки це буде негативно впливати на її особисте та сімейне життя. Тому керівникам, які прислухаються до бажання жінки-співробітника ОВС працювати у «чоловічих» підрозділах, необхідно враховувати факт того, що дане бажання в жінки існує до моменту покладення на неї домашніх та сімейних обов'язків. Практика підтверджує те, що жінка-працівник ОВС краще справляється з роботою в підрозділах «жіночих» та «змішаних», а чоловіки рідно проявляють бажання працювати в «жіночих» підрозділах ОВС.

В ОВС України існують деякі прояви гендерної нерівності, але вони пов'язані з специфікою даних підрозділів та відповідно з психологічною та фізичною підготовкою жінок – працівників. Будучи кваліфікованим та досвідченим працівником будь-яка жінка зможе займати керівні посади та виконувати найважливіші завдання в ОВС України. Тому, кожна жінка-працівник органів внутрішніх справ повинна доцільно та відповідально ставитися до покладених на неї обов'язків, чітко виконувати їх.

Література:

1.Максименко Н. В. Нормативно-правове регулювання ґендерного паритету в органахвнутрішніх справ / Н.В. Максименко // Форум права. – 2009. – № 3. – 456 с.

2.Левченко К. Б. Ґендерна політика в Україні: визначення, формування, управління / К. Б. Левченко. – Х.: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ. – 2003. – 344 с.

3.Проблеми ґендерного паритету в органах внутрішніх справ України. Соціальний аналіз проблеми / [А. Блага, Д. Кобзін, К. Левченко та ін.]; за заг. ред. К. Левченко, С. Павліш. – К. ПРООН в Україні. – 2009. – 56 с.

4.Ляшенко Н.О., Гузьман О.А.Соціологічні аспекти дослідження гендерного паритету в органах внутрішніх справ Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 48. – 413 с.

СУТЬ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ПОБУДОВИ ТА ПЕРЕВІРКИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ

Цільмак О.М., *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ*

На сучасному етапі розвитку органів досудового розслідування виникає низка проблем суб'єктивного та об'єктивного характеру, які призводять до зниження якості та результативності правоохоронної діяльності. Під час досудового розслідування злочинів дуже важливе значення відіграє процес побудови та перевірки криміналістичних версій. Побудова та перевірка криміналістичних версій є складним пізнавально-вольовим процесом, якість та результативність якого залежить від того які методи використовуються для його реалізації.

Важливе значення під час побудови та перевірки криміналістичних версій мають такі ***евристичні методи*** як: мозкового штурму, синектика; колективний пошук оригінальних ідей, евристичні питання, багатомірні матриці, інверсія, організовані стратегії.

Під **евристичними методами побудови та перевірки криміналістичних версій** слід розуміти – логічні прийоми та методичні правила криміналістичного дослідження та винахідницької креативної діяльності суб'єктів досудового розслідування, в умовах невизначеності фактичних даних, неповноти вихідної інформації щодо об'єктів досудового розслідування, відсутності чіткого алгоритму дій тощо.

Одним із різновидів евристичних методів є ***метод «мозкового штурму»*** (від анг. *brainstorming* – варіанти перекладу: мозковий штурм, мозкова атака, конференція ідей). Його виникнення припадає на кінець 30-х років XX ст. Винахідником цього методу вважається Алекс Ф. Осборн (США).

Мозковий штурм – це груповий креативний метод, який полягає у вільній генерації суб'єктами правозастосовної діяльності будь-яких ідей, припущень або умовиводів стосовно подій, процесів та явищ конкретного злочину, з їхньою подальшою експертизою для відбору 2-3 найбільш імовірних, основних та найбільш достовірних.

Необхідно підкреслити, що ведучу роль під час застосування методу «мозкового штурму» відводиться слідчому. Саме він повинен організувати роботу суб'єктів досудового розслідування так, щоб жодна ідея, припущення або умовивід не були втрачені, щоб усі вони були обговорені, змістовно оцінені та продумані кроки щодо їх реалізації.

Різновидом методу «мозкового штурму є метод ***«синектики»*** (з англі. "synectics" - поєднання різнорідних елементів). Його запропонував В. Дж. Гордон (США), який сформулював його у вигляді методу вирішення проблем. Відмінністю методу «синектики» від «мозкового штурму» є те, що під час його застосування конструктивна критика є

конструктивним інструментом, що поліпшує результат знаходження найбільш ймовірних та достовірних фактичних даних щодо конкретного злочину.

Цей метод призначений для генерування альтернатив шляхом асоціативного мислення, для пошуку аналогій поставленому завданню. Його головним завданням є – виявлення в процесі обговорення корисних і конструктивних ідей, припущень або умовиводів, щодо подій, процесів та явищ конкретного злочину.

Головним правилом застосування – є відстоювання та обґрунтування суб'єктом досудового розслідування власних ідей, припущень та умовиводів; вислуховування конструктивної критики та знаходження аргументів щодо їх імовірності та достовірності.

Алгоритм методу «синектики» чимось нагадує алгоритм методу «мозкового штурму», однак, його позитивними сторонами є саме конструктивна критика з боку інших суб'єктів досудового розслідування, шляхом генерування альтернатив для пошуку аналогій у висунутій ідеї припущенні або умовиводі.

Метод «евристичних питань» доцільно застосовувати для збору додаткової інформації в умовах проблемної ситуації чи упорядкування вже наявної інформації у процесі вирішення поставленого завдання. Цей метод відомий також як метод «ключових питань». Він походить від давньоримського теоретика ораторського мистецтва Марка Фабія Квінтіліана (лат. *Marcus Fabius Quintilianus*), який рекомендував своїм учням ставити перед собою сім ключових запитань [2]: хто? (суб'єкт), що? (об'єкт), навіщо? (мета), де? (місце), чим? (засоби), як? (метод), коли? (час). Він підкреслював, що якщо ці питання в певній послідовності поєднати між собою (наприклад, 1 з 2, 1 з 3…, …1 з 7; потім 2 з 3, 2 з 4..., …2-7 й тому подібне), то вони породжують масу нових, часом зовсім несподіваних запитань та надають можливість відшукати істину.

Недоліками та обмеженнями цього методу є те, що він не дає особливо оригінальних ідей і рішень та як й інші евристичні методи, не гарантує абсолютного успіху у вирішенні складних, евристичних завдань досудового розслідування.

Метод «багатовимірних матриць» був розроблений у 1942 році швейцарським фізиком Ф. Цвікі. Він відомий також як метод «морфологічного ящика» або метод «морфологічного аналізу».

Суть цього методу полягає у цілеспрямованому й системному комбінуванні відомих елементів (ознак, інформації, подій тощо) з невідомими або комбінацію відомого з невідомим. Він базується на принципі системного аналізу нових зв'язків і стосунків, що виявляються у процесі матричного аналізу досліджуваної проблеми, явища, процесу. Цей метод дозволяє під час побудови та перевірки криміналістичних версій винайти оригінальні, креативні ідеї, однак його недоліком є велика кількість варіантів гіпотез або рішень.

Слід підкреслити, що при побудові матриці, слід використовувати сім елементів, тобто двомірна матриця повинна бути не більше 7 на 7 (7 – оптимальне число параметрів об'єкта дослідження; більше якого дуже важко утримати в оперативній пам'яті). Отже, спочатку будується матриця за 7 параметрами об'єкта дослідження (важливими вузловими точками), а потім - формулюються додаткові осі, другорядні або виявлені в ході аналізу вузлові моменти які становлять інтерес. Пошук рішення при матричному аналізі відбувається шляхом генерування ідей (припущень, умовиводів), їх апробацій та їх верифікації; щодо реалізації рішення, то воно спочатку конкретизується, потім перевіряється, а потім популяризується (розповсюджується).

Перевагою методу «багатовимірних матриць» є те, що він дозволяє вирішити складні творчі завдання та знайти багато нових, несподіваних, оригінальних ідей, (припущень, умовиводів). Недоліками й обмеженнями цього методу може бути те, що навіть при вирішенні завдань досудового розслідування середньої тяжкості в матриці можуть виявитися сотні варіантів рішень, вибір найбільш оптимального з яких виявляється дуже складним та непосильним. Він не враховує всі параметри досліджуваної системи ознак або параметрів конкретного злочину.

Метод організованих стратегій полягає у пошуку нових рішень через подолання інерції мислення. Цей метод є ефективним при нездатності суб'єктів досудового розслідування відмовитися від найбільш очевидного способу побудови та перевірки криміналістичних версій та знайти новий підхід, новий напрямок у пошуках істини. Він базується на принципах: самоорганізації суб'єкта щодо вибору нових стратегій рішення професійного завдання; та відсторонення, тобто розгляду об'єкта, предмета, процесу щоразу з несподівано нової точки зору.

До евристичних методів належить й група ***методів конструювання*** (конструктивна спадкоємність, модифікація, інверсія). Щодо ***методу «конструктивна спадкоємність»*** – він полягає у поступовому удосконаленні ідей, припущень або умовиводів конкретної криміналістичної версії, шляхом залучення нових або додаткових деталей, вузлів, ознак, параметрів, які стають відомими під час перевірки версії. При цьому необхідно виконувати перевірку усіх нових ідей, припущень або умовиводів для з'ясування їх на єдності з іншими вже перевірними ідеями, припущеннями або умовиводами. Тобто його основною метою є знаходження «слабких місць» в конструкції криміналістичної версії та вдосконалення її.

Метод «модифікації» (пізньолат. modificatio - встановлення міри, від лат. modus - міра, вид, образ, мінлива властивість і лат. facio - робити), використовується для перетворення, удосконалення, видозміни ідей, припущень або умовиводів, з метою їх пристосування до нових з'ясованих обставин, придбанням криміналістичною версією нових властивостей, що надають можливості розкрити конкретний злочин.

Метод «інверсії» використовується при рішенні певного завдання, орієнтований на пошук ідей у нових, несподіваних напрямах, найчастіше протилежних традиційним поглядам і переконанням, які диктуються формальної логіки і здорового глузду. Він базується на принципі дуалізму, тобто діалектичної єдності і оптимальному використанні протилежних (прямих і зворотних) процедур творчого мислення: аналіз і синтез, логічне й інтуїтивне, статичне та динамічне, зовнішні та внутрішні сторони об'єкта.

Цей метод має перевагу у тому що він дозволяє відшукувати вихід із, начебто, безвихідного становища, знаходити оригінальні, інколи дуже несподівані рішення стосовно різного рівня труднощів й проблем. Його хибою і обмеженням і те, що він потребує досить високого рівня творчих здібностей, базисних знань, умінь і професійного досвіду.

Отже, запропонована у статті класифікація евристичних методів побудови та перевірки криміналістичних версій сприятиме більш глибокому розумінню сутності цього процесу, а глибокі знання про евристичні методи побудови та перевірки криміналістичних версій нададуть можливості удосконалювати практичні уміння та навички досудового розслідування; досягати ефективних результатів у процесі розслідування та розкриття злочину; робити процес досудового розслідування більш ефективнішим та досконалішим; не допускати помилок у правозастосовній практиці.

Література:

1. Цільмак О.М. Методи побудови та перевірки криміналістичних версій. [Електронний ресурс] / О.М. Цільмак // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки . – 2015. – № 2. – С.
2. Квинтилиан М. Ф. Двенадцать книг риторических наставлений. / Пер. с лат. [неполный] А. Никольского. – СПб, 1834. – Ч. 1. – 486 с.

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВИМАГАННЯ

Шамота М.В., *здобувач кафедри криміналістики*
Національного університету «Одеська юридична академія»

Одним із основних елементів характеристики злочинів, зокрема і вимагань, є дані про предмет злочинного посягання і про особистість типової жертви, про що неодноразово наголошували В. В.Бугай, С. В.Ледащев, О. О.Подобний, Д. В. Ривман, М. В. Салтевский, А. П. Светлова, В. В. Тіщенко, В. А. Туляков та ін. [1-4].

Вид та властивості предмету злочинного посягання корелюють з іншими елементами криміналістичної характеристики. Доки не буде встановлено, який предмет зазнав злочинного посягання під час учинення злочину, доти неможна встановити об'єкт посягання та правильно кваліфікувати це діяння [1, С. 285].

Оскільки визначення предмету злочинного посягання при розслідуванні конкретного злочину сприяє встановленню ряду інших важливих обставин справи, зокрема даних про особу злочинця, про ступень його обізнаності щодо доходів потерпілого, встановлення предмету злочинного посягання у справах про вимагання завжди сприяє більш швидкому та правильному встановленню інших обставин цього злочину.

Водночас, з криміналістичних позицій предмет злочинного посягання у справах про вимагання є важливим у першу чергу тому, що одночасно він може виступати не тільки як слідосприймаючий, але і як слідоутворюючий об'єкт, тобто він сам може залишати сліди на людях, речах, предметах, які долучені до події злочину [2, С. 17].

Ціль вчинення всіх корисливо-насильницьких злочинів, зокрема і вимагання, спрямована на заволодіння майном, що має для злочинців певну цінність і призначене для задоволення тих чи інших потреб [докладно див.: 3, С. 43-44]. Як неодноразово підкреслювалося вченими [зокрема див.: 4, С. 30-31], головною метою ОЗУ є отримання протизаконних прибутків та надприбутків, а характерними предметами їх посягань є різного роду матеріальні цінності та цінні папери.

На відміну від інших злочинів корисливо-насильницької групи, де достатньо велику групу предмету посягання утворює різне майно (ювелірні вироби, телерадіоапаратура, комп'ютерна техніка, автомобілі, цінні вироби, предмети мистецтва [докладно див.: 3, С. 113]), у переважній більшості досліджуваних ними випадків вимагань саме гроші були предметом посягання (91 % випадків) і, як правило, в іноземній валюті. Така ситуація пов'язана з тим, що гроші – це універсальний засіб для задоволення найрізноманітніших людських потреб. При цьому злочинці прагнуть у першу чергу заволодіти валютою (доларами США або Євро). Вибір грошей як предмета посягання пояснюється і тим, що злочинцям не потрібно організовувати реалізацію викраденого, до того ж вони добре усвідомлюють можливість використання викраденого майна слідчими органами для їхнього розшуку і викриття.

Гроші злочинці прагнуть отримати готівкою або грошовими переказами по рахунках кредитно-фінансових установ з подальшим зняттям з рахунку готівки. Рухоме та нерухоме майно у вчиненні вимагання стає предметом кримінального інтересу і посягання злочинців дедалі менше. В основному, відзначаються випадки його реалізації особами, до яких звернуті протиправні вимоги злочинців з метою збору та передачі злочинцям готівки. Однак, і по теперішній час викриваються факти організованої злочинної діяльності, яка спеціалізується на заволодінні житловою власністю осіб похилого віку або осіб, що зловживають горілчаними напоями чи допускають не медикаментозне вживання наркотичних засобів. Потерпілих позбавляють волі чи викрадають та під загрозою насильства примушують оформлювати договори дарування (купівлі-продажу) [докладно див.: 4].

Непоодинокими є випадки висунення учасниками ОЗУ до потерпілих певних вимог з метою їх спонукання до виконання або невиконання дійсно існуючих цивільно-правових зобов'язань майнового характеру, в тому числі в інтересах третіх як фізичних, так і юридичних осіб. В останньому випадку злочинне угруповання може одержувати винагороду від фізичної особи, яка замовила вчинення цього злочину чи лідера угруповання. Юридичні особи, в інтересах яких вчинюється злочин, можуть бути підконтрольні учасникам ОЗУ (складати його економічну базу). У даному випадку має місце злочин, передбачений ст. 355 КК України − примушування до виконання чи до невиконання цивільно-правових зобов'язань. Ми повинні констатувати повну ідентичність зазначеного злочину за об'єктивною стороною з вимаганням. Тому методика їх розслідування повинна також бути ідентичною.

В окремих випадках під час вимагання, коли потерпілі не можуть дістати грошей одразу, іноді злочинці обмежуються отриманням від потерпілих боргових розписок.

До проблеми вимагання дотичною є проблема вчинення злочинцями різних протиправних дій, переслідуючи мету відмови потерпілим від ведення прибуткового бізнесу, усунення конкурента, перерозподілу статутного капіталу в різних комерційних підприємствах. Водночас, з нашої точки зору, враховуючи особливий об'єкт указаних протиправних дій (злочини у сфері господарської діяльності: ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності» та ст. 206-2. «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації») проблема протидії «рейдерству» повинна розроблюватися в рамках окремої криміналістичної методики.

Особливу групу предметів посягання складає майно, вилучене з цивільного обігу: зброя, боєприпаси, вибухові пристрої і вибухові речовини, радіоактивні матеріали, наркотичні засоби тощо. Оскільки вчинення цих діянь утворюють самостійні склади злочинів (ст. 262 − вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів; ст. 308 − вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів), а такого роду майно вимагається з метою або особистого споживання (наркотики), або як засіб чи знаряддя у вчиненні інших корисливо-насильницьких злочинів, − відповідно до критерію базової злочинної діяльності їх необхідно визнати допоміжними – ст. 262 (спрямовані на підготовку і забезпечення тих чи інших умов корисливо-насильницької злочинної діяльності, окремих її епізодів [див.: 3, С. 45]) чи побічними – ст. 308 (злочини, що виходять за рамки цілей названої діяльності і відбуваються ніби попутно, з урахуванням кримінальної ситуації [див.: *3,* С. 46]), а відтак такими, що виходять за рамки предмету нашого дослідження. Із аналогічних міркувань поза предметом нашого дослідження ми залишаємо злочин, передбачений ст. 289 «Незаконне заволодіння транспортним засобом».

Література:

1. Бугай В. В. Расследование вымогательства [Текст] / В. В. Бугай // Криминалистика: Расследование преступлений в сфере экономики [под ред. проф. В.Д. Грабовского, доц. А.Ф. Лубина]. – Н. Новгород. – 1995. – С. 285-297.
2. *Ледащев С. В.* Расследование вымогательства [Текст] : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Ледащев Сергей Валентинович. – Нижний Новгород, 2003. – 183 с.
3. *Тіщенко В. В.* Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів [Текст] : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Тіщенко Валерій Володимирович. – Х., 2003. – 445 с.
4. *Подобний О. О.* Протидія організованій злочинній діяльності, пов'язаній з викраденням людини: криміналістичний та оперативно-розшуковий аспекти : монографія [Текст] / О. О. Подобний. – Одеса: ОДУВС, 2009. – 174 с.

РОЛЬ ПРОКУРОРА В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Шаповал О.В., *аспірантка кафедри правосуддя юридичного факультету Київського університету імені Тараса Шевченка*

Економічні злочини завжди становлять значну суспільну небезпеку не лише для приватних інтересів, але й для інтересів держави, оскільки посягають на державне майно, бюджетний, податковий правопорядок. Кількість їх вчинення, як правило, збільшується на тлі суттєвого зниження рівня економіки України. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, лише за першу половину 2014 р. індекс реального ВВП держави впав до 98,9%, інфляція склала 110,6%, девальвація гривні становила близько 50%. Крім того, з початку 2014 року спостерігається занепад у всіх галузях економіки, населення країни втрачає робочі місця. Все це, разом із заморожуванням заробітних плат, пенсій та соціальних виплат призводить до зубожіння населення та економічної кризи в державі в цілому. Саме в такі моменти збільшується кількість економічних злочинів, внаслідок чого обсяги тіньової економіки збільшуються до 40%.

За останні 20 років лише підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю МВС України викрито понад 845 тис. злочинів, з яких майже 400 тис. тяжких. Окрім цього, виявлено 300 тис. злочинів проти власності, 224,3 тис. посадових злочинів, 85,4 тис. злочинів у сфері господарської діяльності, 191,2 тис. інших злочинів економічної спрямованості. У 2012 році, порівняно з 1992 роком, кількість викритих тяжких злочинів економічної спрямованості збільшилась удвічі. Установлена сума матеріальних збитків, завданих розслідуваними злочинами, збільшилась у 26 разів. Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення за 2013 рік в Україні зареєстровано 11 104 злочинів у сфері господарської діяльності, з яких 1 449 особливо тяжких злочинів, 3 271 тяжких, 1 048 середньої тяжкості та 5 336 невеликої тяжкості. За 9 місяців 2014 року в Україні всього зареєстровано 7 453 злочинів у сфері господарської діяльності, з яких 1 069 особливо тяжких злочинів, 2 083 тяжких, 653 середньої тяжкості та 3 648 невеликої тяжкості. Водночас, в Україні відсутня загальна статистика щодо усіх видів економічних злочинів, які включають у себе, окрім господарських, низку інших кримінальних правопорушень, а тому їх загальна кількість є значно більшою.

Економічна злочинність в Україні характеризується поширенням і вдосконаленням тіньових схем зловживань бюджетними коштами, проявів кримінальної корупції з боку службових осіб органів державної влади та управління під час здійснення ними своїх повноважень, високим рівнем латентності та протидії розслідуванню тощо. Майже половина розкритих економічних злочинів є багатоепізодними, значна їх частина вчиняється організованими злочинними угрупуваннями, що характеризуються професійністю, корумпованими зв'язками в органах влади, у тому числі й правоохоронних та судових органах.

Ці та інші чинники суттєво підвищують актуальність науково обґрунтованих рекомендацій щодо розкриття та розслідування економічних злочинів, у тому числі, й прокурорського нагляду за їх розслідуванням, оскільки прокурор за чинним КПК України наділений широкими наглядовими повноваженнями щодо досудового розслідування. Він здійснює нагляд за дотриманням законності в ході проведення розслідування, виявляє та усуває помилки слідчого, організовує чи допомагає в організації розслідування, здійснює інші заходи. Прокурорський нагляд дозволяє ефективно розслідувати злочин і, водночас, забезпечити дотримання законності та прав учасників кримінального провадження.

Так, лише за 2013 р. в ході досудового розслідування прокурорами виявлено 16 663 факти порушення законодавства, з яких розглянуто 6 537 подань із вжиттям заходів до усунення порушень законів у діяльності органів досудового розслідування, у 10 065 випадках працівників органів досудового розслідування притягнуто до дисциплінарної відповідальності, повідомлено про підозру та направлено до суду 31 кримінальне провадження щодо працівників органів досудового розслідування.

В науковій літературі предметом дослідження ставали окремі аспекти прокурорського нагляду в кримінальному процесі, а також проблемні аспекти криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів з розкриття та розслідування економічних злочинів. Проте комплексно проблемні кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти прокурорського нагляду за розслідуванням економічних злочинів з урахуванням змін в правовому регулюванні кримінального процесу, що викликані прийняттям КПК України 2012 року, потребують наукових пошуків, оскільки існує нагальна необхідність впровадження відповідних наукових результатів у практичну діяльність органів досудового розслідування та прокуратури України.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Шелехов А.О., *кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри адміністративної діяльності ОВС та економічної безпеки ФПФПМГБ Одеського державного університету внутрішніх справ*

Стоянов О.О., *студент Одеського державного університету внутрішніх справ*

Екстрадиція це сукупність заходів щодо видачі особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку [6, с.15].

Чимало науковців розглядає екстрадицію як комплекс процесуальних дій. Так, на думку О. Б. Демидюк екстрадиція – це комплекс кримінально-процесуальних дій, спрямованих на розшук, затримання, взяття під варту і передачу особи іноземній державі на підставі і в порядку, встановлених міжнародними договорами, імплементованими Україною, і національним законодавством з метою здійснення кримінального переслідування, відправлення правосуддя чи виконання вироку суду, що набрав законної сили [1].

Ю. М. Чорноус вважає, що видача особи (екстрадиція) на досудовому слідстві у справах про злочини міжнародного характеру передбачає не лише сам факт видачі, але й комплекс процесуальних дій, спрямованих на попередження спроб підозрюваного або обвинуваченого ухилитися від органів розслідування, продовжити займатися злочинною діяльністю, спрямована на забезпечення збереження джерел доказової інформації, перевірку обставин, які можуть перешкоджати видачі, дотримання прав і свобод особи, що підлягає видачі тощо [7, с.387-388].

Л. В. Максимів справедливо зазначає, що екстрадиція включає в себе проведення ряду процесуальних дій, передбачених чинним законодавством, а саме: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави. Також до процедури екстрадиції входять наступні процесуальні дії: затримання особи, яка вчинила злочини за межами України; тимчасовий арешт; екстрадиційний арешт; екстрадиційна перевірка [5, с.271-280].

Екстрадиція включає в себе чотири види процесуальної діяльності, зокрема: екстрадиція особи до України з іншої держави; екстрадиція особи за межі України в іншу державу, тимчасову видачу особи в Україну з іншої держави і транзитне перевезення через територію інших держав та тимчасову видачу особи із України іншій державі і транзитне перевезення цієї особи територією України.

Ще одним суттєвим моментом, на якому слід акцентувати увагу, це відсутність законодавчого регулювання процесуального статусу осіб, які підлягають екстрадиції. При формуванні поняття «екстрадиція», законодавець взагалі уникає питання визначення правового статусу особи, інтерпретуючи екстрадицію у якості видачі особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку [4].

Відповідно до норм статті 2 Європейської конвенції про передачу засуджених осіб 1983 року особу, засуджену на території однієї держави, може бути передано на територію іншої держави для відбування призначеного їй покарання. Виходячи зі вказаної норми, можемо дійти висновку про те, що передається особа, засуджена за вчинення злочину, відносно вказаної особи ухвалено вирок і рішення за даним вироком є остаточним, тобто в такому разі особа засуджена за вчинення злочину, відносно даної особи ухвалено вирок в державі винесення вироку і ця особа передається для відбуття покарання в державу виконання вироку [3].

Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року теж не дає чіткого визначення про процесуальний статус особи, яка підлягає екстрадиції. Стаття 1 даної конвенції вказує на те, що договірні держави зобов'язуються видавати одна одній всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої держави за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про взяття під варту (в деяких перекладах конвенції вказується не постанова про взяття під варту, а рішення про затримання) [2].

Виходячи зі змісту статті 574 КПК України, видачі підлягають наступні категорії осіб:

- підозрювані, обвинувачені на стадії досудового розслідування;
- підсудні, засуджені на стадії судового розгляду або виконання вироку [4].

Зі змісту вказаної статті випливає, що обвинувачений є стороною кримінального провадження на стадії досудового розслідування. А це суперечить положенню статті 42 КПК, де чітко вказано, що обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду [4]. Зі змісту вказаної статті випливає, що особа набуває статусу обвинуваченого тільки під час судового провадження, на стадії досудового розслідування зазначений учасник відсутній.

Тому, очевидно, законодавчо слід правильно закріпити постадійність щодо видачі осіб. Зокрема, з метою усунення колізій вказаних норм, на нашу думку, частину 2 статті 574 КПК України доцільно викласти в такій редакції: «Генеральна прокуратура України є центральним органом України щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування». Відповідно частину 3 статті 574 КПК пропонуємо викласти в такій редакції: «Міністерство юстиції України є центральним органом України щодо видачі

(екстрадиції) обвинувачених, підсудних, засуджених у кримінальних провадженнях під час судового провадження або виконання вироку».

Література:

1. Демидюк О. Б. Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права [Електронний ресурс] / О. Б. Демидюк. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VAAU/2011_2/.../11dobkpp.pdf
2. Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, Додатковий протокол 1975 року та другий додатковий протокол 1978 року до Конвенції [Текст]// Відом. Верх. Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 129.
3. Європейська конвенція про передачу засуджених осіб від 21.03.1983 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_025
4. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg (вступив в дію з 20 листопада 2012 року). – Ст. 541.
5. Максимів Л. В. Правові основи підготовки офіційного звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати [Текст] / Л. В. Максимів // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. ст. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. – Вип. 32. – С. 271–280.
6. Удалова Л. Д. Прокурорський нагляд за екстрадицією особи: навч. посіб [Текст]/ Л. Д. Удалова, В. І. Мотиль, О. М. Гумін– К.:Видавничий дім «Скіф», 2012. – 144 с.
7. Чорноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: монографія[Текст] / Юлія Миколаївна Чорноус. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2012. – 448 с.

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Янковий М.О., *кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ*

Постійний розвиток суспільства та української держави, де людина, її здоров'я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю [1], спричиняє появу нових суспільних відносин, що в обов'язковому порядку повинні бути врегульовані за допомогою права. Саме це зумовлює виникнення нових актуальних теоретичних і практичних питань, які в силу своєї важливості та складності стають предметом дискусії як серед вчених, так і серед політиків і практиків. Одним із таких є питання щодо удосконалення процесуального та організаційного забезпечення кримінального провадження. Будь-яке дослідження в цьому напрямку повинно визнаватись актуальним і своєчасним. Особливої актуальності дане питання набуває в умовах надзвичайних правових режимів, які зумовлюють зміну життя суспільства країни, функціонування всіх інститутів держави, обмеження прав та свобод фізичної особи, а також законних інтересів юридичних осіб, надають додаткові повноваження певним органам публічної адміністрації щодо застосування відповідних заходів з метою нормалізації обстановки та ліквідації негативних наслідків надзвичайної ситуації.

Останні події в Україні засвідчили, що визначені правовими актами принципи та основні засади процесуального та організаційного забезпечення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів не відповідають вимогам сьогодення й не забезпечують захисту особи, інтересів суспільства та держави. Саме така ситуація спричинила появу низки питань теоретичної та практичної спрямованості, що у свою чергу зумовило потребу у проведені наукових досліджень у цій сфері.

Дослідження розвитку сучасних наукових поглядів щодо процесуального та організаційного забезпечення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів показало, що переважна частина існуючих праць мають загальнотеоретичну спрямованість. Такий факт обумовлений майже відсутністю в Україні практики запровадження надзвичайних правових режимів (зокрема режиму воєнного стану, або надзвичайного стану, введення якого обумовлено виникненням надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру, запровадження режиму антитерористичної операції, надзвичайних ситуацій соціально-політичного характеру загальнодержавного рівня), безпосередньо практики діяльності органів публічної адміністрації, а також проведення кримінального провадження за таких умов.

Однак, на превеликій жаль, на протязі 2013-2015 років на території України виникла значна кількість надзвичайних ситуацій, зокрема: масові заворушення у Києві у листопаді 2013 - лютому 2014 році, що були спровоковані політикою уряду щодо припинення Євроінтеграції; масові заворушення у Донецькій, Харківській, Дніпропетровській областях; підпал будівлі профспілок у м. Одеса; військова анексія Автономної Республіки Крим; внутрішній збройний конфлікт на території Донецької та Луганської областей тощо. Саме такі ситуації і обумовили виникнення значної кількості суспільних відносин, які потребують наукового осмислення та вирішення.

Крім цього слід відмітити, що дослідження основних положень наукових праць щодо процесуального та організаційного забезпечення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів дозволяє говорити про те, що нині в зазначених наукових працях не приділена достатня увага вчених окремим аспектам даної проблематики, а саме: по-перше, комплексно не проаналізовано правові основи процесуального та організаційного забезпечення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів; по-друге, не досліджено питання щодо визначення змісту матеріальних та процесуальних наслідків виникнення надзвичайних правових режимів; по-третє, мають місце питання щодо визначення особливостей провадження слідчих (розшукових) дій під час досудового провадження в умовах надзвичайних правових режимів; по-четверте, потребують визначення особливості правових, організаційних та процесуальних засад проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайних правових режимів; по-п'яте, не проведено аналізу зарубіжного досвіду кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів тощо.

Спроби законодавця поліпшити нормативне забезпечення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів без належного завчасного комплексного наукового дослідження та обґрунтування можуть привести до негативних наслідків. Йдеться про прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального

процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [2], у якому увага приділяється лише дотриманню процесуальних строків, у тому числі строків попереднього затримання [3]. Відсутність наукових рекомендацій значно погіршує ефективність кримінального процесуального механізму держави. Зазначені питання потребують теоретико-прикладного осмислення та вирішення.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28. 06. 1996р. № 2952-VI із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 21. 02. 2014р. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua. – Назва з екрану.
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : закон України від 12.08.2014р. № 1631-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 39. – Ст. 2008.
3. Гарбуз Ю.Г. Пояснювальна записка до проекту закону «Про внесення змін до статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану та у районі проведення антитерористичної операції)». - Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1KH00A.html. – Назва з екрану.

Секція 4

ОБВИНУВАЛЬНИЙ ВИСНОВОК: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Балтаджи П.М., *кандидат юридичних наук, доцент,*
декан юридичного факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

З точки зору мовно-технічної характеристики процесуальних актів правоохоронних органів, найбільшу увагу заслуговує обвинувальний висновок. Цей акт є найбільшим за обсягом, а також складним за кількістю використовуваних мовно-технічних засобів і прийомів. Крім того, він є завершальним етапом досудового розслідування, над текстом працює тільки одна особа, що є показовим з погляду мовно-правової культури. Цей акт часто опротестовується прокуратурою, а також аналізується в суді.

Лексичною основою обвинувального висновку, як і будь-якого іншого юридичного тексту, є літературна, загальновживана мова. Разом із тим, має місце широке використання професійної (не лише юридичної) термінології, вибір якої визначається нормативним актом, що застосовується, та загальними правилами української мови [1].

Правильне вживання термінів забезпечується професійною підготовкою автора. У процесі розслідування справ, пов'язаних з різними сферами життя (торгівлею, промисловістю, наукою тощо), слідчий за потреби знайомиться з професійною (неюридичною) термінологією, яка використовується в цій сфері. Це дає можливість більш точно передати суть справи, хоча в цьому випадку можливе неправильне розуміння, тлумачення та використання спеціальної неюридичної термінології.

Уживання неюридичної професійної термінології потребує відповідності змісту терміна цьому мовному середовищу.

Використання, вивчення спеціальної неюридичної термінології – це щоденна робота слідчого. Розслідуючи економічний злочин, розкрадання, фальсифікацію, а також злочин проти порядку управління або проти військової служби, слідчий за потреби знайомиться зі значеннями нових термінів, опановує необхідні спеціальні поняття. При включенні таких термінів до тексту обвинувального висновку може виникнути потреба надати пояснення окремих понять, явищ, процесів. Це дасть можливість зробити текст документа зрозумілим неспеціалісту. Але це не означає, що процесуальний акт має перетворитись на збірник тлумачень. Не слід захоплюватися вживанням нових незнайомих слів. Це ж стосується й іншомовної лексики [2].

Подекуди використання терміна може уявлятися неправильним, хоча насправді він відповідає певній професійній сфері. Але зустрічаються й випадки неправильного або неточного вживання професійної термінології.

Так прикладом може бути вживання в юридичному тексті економічного терміну „реалізувати" та слова загального вжитку „продати". З цих двох дієслів – перше, як правило, використовується у сфері торгівлі. Звичайно, по справі, яка пов'язана зі сферою торгівлі, слідчий може використовувати більш спеціальний термін „реалізувати", а не загальновживане „продати". Проте він повинний пам'ятати, що ці дієслова по-різному „поводяться" в тексті. „Продати" управляє доповненням за допомогою приводу (продати що, кому, за стільки-то), а реалізувати – без приводу (реалізувати товари), не можна „реалізувати" що, „кому" і тим більше за певну суму.

Характерним для текстів процесуальних актів є активне використання слів і словосполучень, що мають в юриспруденції певне змістовне навантаження – *свідчення, показати, епізод, привід, затримання, запобіжний тощо.* Уживання цієї термінології зумовлюється текстами законів, юридичною практикою, що склалася, прагненням до органічності текстів. Заміна цих термінів синонімічними або близькими за змістом словами загального вживання не завжди виправдане, оскільки може позбавити текст точності і, крім того, порушити його стилістичну однорідність.

Уживання фраз типу „*під час розпитування*", „*розмовляючи зі слідчим, обвинувачений розповів*", „*обвинувачений часто носив зі складу різні цінності*" свідчить про низький рівень професійності та мовної культури.

Основна спеціальна вимога, що висувається до вибору лексики при написанні тексту обвинувального висновку, – це точне і правильне вживання спеціальних юридичних термінів відповідно до їх змісту.

Певні проблеми у працівників органів слідства виникають при вживанні слів *„свідчення", „показати".* Ці слова часто вживаються в тексті обвинувального висновку: *„винність... підтверджено свідченнями", „обвинувачений показав", „свідки дали свідчення", „на допиті він показав", „з його свідчень виходить"* тощо.

При вживанні таких зворотів, слів слідчий стикається з такою проблемою: з одного боку, він зобов'язаний використовувати спеціальну, прийняту в Кримінально-процесуальному кодексі термінологію, з іншого – уживання одних і тих же термінів робить текст обвинувального висновку стилістично одноманітним.

У тих випадках, коли часте повторення одного і того ж терміна викликає небажаний стилістичний ефект, і коли контекст дозволяє вжити замість цього терміна інший, йому синонімічний, необхідно уникати стилістичної одноманітності.

Слова „свідчення", „показати" може бути в тому або іншому конкретному тексті замінено синонімами, але замінювати треба дуже обережно, оскільки синоніми не мають ту специфіку, яка властива дієслову „показати" і іменнику „свідчення". Для заміщення можна використовувати слова „повідомити", „заявити", „розповісти", „пояснити", „додати" тощо. Але при цьому необхідно знати точне значення таких слів, жодне з яких не є повним синонімом зазначеним словам.

У синонімічному ряді „показати – розповісти – повідомити – заявити – стверджувати" слово „показати", тобто дати відповідь на допиті, є найбільш відповідним стилю обвинувального висновку. Інші слова лише в певних випадах можуть замінювати собою слово „показати".

Слід звернути увагу, що фрази типу „*допитаний по цьому епізоду С. А. Єгоров повідомив, що...* " не повинні мати місця в текстах обвинувальних висновків, оскільки обвинувачений і свідок на допитах відповідають на поставлені питання, а не сповіщають, повідомляють.

При цьому, не рекомендується об'єднувати в одному реченні слова зі спільним коренем: *показав і вказав або указав; підтвердив і стверджував; роз'яснив і пояснив тощо.*

Визначаючи особливість термінології обвинувального висновку, слід зазначити, що в разі необхідності вибору з пари синонімів дієслівно-іменне поєднання – дієслово, як правило, перевага надається поєднанню, оскільки воно, по-перше, термінологічно точно називає дію або процес і, по-друге, за своїм емоційним забарвленням відповідає стилю офіційно-ділового мовлення. Дієслова можуть мати розмовний відтінок: „*учинив крадіжку*" – „*вкрав*"; „*учинив напад*" – „*напав*"; „*провести арешт*", „*провести обшук*" – „*заарештувати*", „*обшукати*".

Отже, вибір терміна в тексті обвинувального висновку повинний відповідати таким вимогам: юридичні терміни і їх синоніми слід використовувати в чіткій відповідності до змістовних та стилістичних характеристик; неприпустиме вживання слів, які ускладнюють змістовну однозначність і порушують стилістичну однорідність тексту.

Представлені приклади носять рекомендаційний характер. Наявність мовно-технічних помилок у процесуальних актах правоохоронних органів доводить необхідність підготовки довідника термінів, конструкцій та кліше для працівників правоохоронних органів, зокрема слідчих органів.

Література

1. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування : посібник / А. В. Красницька. – [2-е вид., допов. і переробл.]. – К. : Парламентське вид-во, 2006. – 528 с.

2. Михайленко О. Р. Складання процесуальних актів у кримінальних справах : навч. посібник / О. Р. Михайленко. – [2-е вид., доп.]. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 256 с.

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ОКРЕМИХ ПОНЯТЬ ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гейко К.Г., *здобувач кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ*
Науковий керівник: ***Смоков С.М.,*** *кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу ФПФПС Одеського державного університету внутрішніх справ*

З оновленням кримінального процесуального законодавства України, зокрема, з появою інституту негласних слідчих (розшукових) дій виникла потреба в узгодженні фахової термінології оперативно-розшукової діяльності (ОРД) з термінами суміжних наук криміналістики й кримінального процесу. Є цілком очевидним, що окремим оперативно-розшуковим заходам КПК України 2012 р. було надано статусу слідчих дій через певну процедуру прийняття рішення про їх проведення і з використанням терміну «негласні». При збереженні своєї сутності негласних оперативно-розшукових способів отримання інформації про ті чи інші обставини вчинення злочинів негласні слідчі дії покликані стати ефективним засобом у збиранні доказів. Уявляється, що в умовах рівноправності сторін обвинувачення і захисту у збиранні доказів при здійсненні кримінального провадження правоохоронні органи повинні мати спеціальний інструмент у формуванні доказової бази щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Особливо у тих випадках, коли такі злочини вчиняються організованими групами з високим матеріальним, технічним та інтелектуальним потенціалом. Разом із тим виникає питання про відмінність методів, покладених в основу «традиційних» слідчих дій та їх «негласного» різновиду. Очевидно, що така відмінність існує.

Взагалі, поняття методів оперативно-розшукової діяльності є одним із малодосліджених, зокрема, в контексті співвідношення з поняттям оперативно-розшукових заходів. У спеціальній літературі поняття оперативно-розшукових заходів розглядається як ключове в теорії ОРД. Це обумовлено тим що воно фактично є елементом самого терміну оперативно-розшукової діяльності, зміст якого визначається як система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів (ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Тобто оперативно-розшукові заходи є певними елементами зазначеної діяльності, тобто діями уповноважених органів, спрямованими на пошук і фіксацію інформації про злочинну діяльність окремих осіб та груп з метою її припинення та в інтересах кримінального судочинства. В той же час іноді оперативно-розшукові заходи ототожнюються з методами ОРД. Наприклад, методами ОРД з посиланням на загальноприйняту термінологію називається опитування (розвідувальне опитування), наведення довідок, збирання зразків для порівняльного дослідження, дослідження предметів і документів, ототожнення особистості, контрольована поставка, оперативний експеримент та інші дії [1, с. 39]. У той же час названі елементи

ОРД розглядаються і як оперативно-розшукові заходи [1, с. 118]. Це може розглядатися як прояв термінологічної некоректності, яка, звичайно, підлягає усуненню.

Оперативно-розшукова діяльність за своєю сутністю є пізнавальною і підпорядковується загальним закономірностям пізнавального процесу. Відповідно, і методи, які використовуються при цьому, ґрунтуються на загальних гносеологічних засадах. Метод [грец. *methodos* – шлях дослідження] – це спосіб пізнання явищ природи і суспільного життя, який розглядається як окремий прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності [2, с. 177]. У філософії розрізняють методи емпіричного і теоретичного рівня. Основою емпіричних методів є чуттєве пізнання (відчуття, сприйняття, уявлення). До числа цих методів відносять: спостереження, вимірювання, експеримент, порівняння. Власне теоретичні методи спираються на раціональне пізнання (поняття, судження, умовивід) і логічні процедури виводу. До числа цих методів відносять: аналіз, синтез, аналогія, абстрагування тощо [3, с. 598-625]. В оперативно-розшуковій діяльності названі методи використовуються в поєднанні з урахуванням специфіки об'єкта пізнання, яким виступає злочинна діяльність. Злочинна діяльність з цих позицій характеризується прихованістю та організованістю, що вимагає відповідної корекції пізнавальних методів, зокрема емпіричного рівня. На наш погляд, така корекція пов'язана з такими галузевими принципами оперативно-розшукової діяльності як поєднання гласних і негласних заходів, конфіденційність, конспірація.

Відтак такими скорегованими методами ОРД можуть розглядатися оперативне спостереження (фізичне і технічне), оперативне порівняння, оперативний експеримент, оперативне опитування тощо. Названі методи покладаються в основу певних способів дій, спрямованих на отримання інформації про злочини та осіб, які їх вчинили або планують вчинити. Такі способи дій в теорії ОРД одержали назву оперативно-розшукових заходів, тобто поняття методів ОРД та оперативно-розшукових заходів є близькими але не тотожними поняттями. Оперативно-розшуковий захід – це елемент практичної діяльності, в якій використовуються певні методи отримання інформації. Один оперативно-розшуковий захід може поєднувати в собі кілька методів ОРД. Уявляється перспективним в плані удосконалення фахової оперативно-розшукової термінології поряд з поняттям оперативно-розшукового заходу, як елементу системи оперативно-розшукової діяльності використовувати поняття оперативно-розшукової комбінації (контрольна закупівля), комплексу оперативно-розшукових заходів (оперативна установка), оперативно-розшукової операції [4, с. 89-92].

Література:

1. Основы оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: учеб. /под ред. Ю. А. Агафонова, Ю.Ф. Кваши. – Краснодар: Краснодар. Ун-т МВД России, 2007. – 305 с.

2. Новий тлумачний словник української мови. Том 2. – Київ: Вид-во «Аконіт», 2006. - 926 с.

3. Философия. Учебник для вузов / Под общ. ред. В. В. Миронова. – М.: Изд-во НОРМА, 2005. — 928 с.

4. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія /О. М. Бандурка. - Харків: Золота миля, 2012. - 620 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «МЕТОД ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Гончарова Н.І., *кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціально-економічних дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ*

З урахуванням сучасного стану наукової дискусії з приводу класифікації та типізації окремих методів оперативно-розшукової роботи, та щодо визначення сутності і змістовного навантаження таких категорій як «метод ОРД», «оперативний засіб», «оперативний захід» тощо, слід констатувати, що на сьогодні це питання не отримало остаточного вирішення. Серед науковців відсутній єдиний підхід до розуміння проблем, пов'язаних із формуванням теоретико-категоріального апарату методології ОРД. Одна з причин такої ситуації – нерозвиненість загальної філософсько-правової теорії, внаслідок чого при визначенні конкретних понять та термінів фахівці вимушені спиратися не на змістовний фундамент загальнонаукових категорій, а на їх лексичне значення, що, зрозуміло, не є тим самим.

Не вдаючись до аналізу особливостей позицій окремих вчених, ми зосередили увагу на проблемі визначення змісту категорії «метод» з метою її подальшої конкретизації в контексті теорії ОРД як «методу ОРД».

Слово «метод» веде походження від грецького μέθοδος – «шлях дослідження або пізнання, теорія, вчення». Сучасний великий тлумачний словник української мови подає кілька значень цього слова, зокрема: МЕТОД, -у, *ч.* 1. Спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя. // Підхід митця, письменника (школи, течії і т. ін.) до вивчення життя і відображення його у своїх творах. 2. Прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо). // Спосіб дії, боротьби і т. ін. [1]

Питання, яке природно виникає в цій ситуації: чим власне «спосіб пізнання» відрізняється від «прийому або системи прийомів», які застосовуються, наприклад, в науці? Чи не одне й те саме? Можливо, автори словника помиляються, подаючи ці значення як два варіанти?

Проте звертаючись до філософського визначення цієї категорії, знаходимо також два підходи до одного й того ж поняття: Метод – спосіб побудування і обґрунтування системи /філософського/ знання (1); сукупність прийомів і операцій практичного й теоретичного освоєння дійсності (2).

Отже, поняття «метод» приховує в собі два схожі, але не тотожні значення. Ця принципова *подвійність* категорії обумовлюється специфікою людської діяльності, що також має подвійний характер, розщеплюючись на теоретичну та практичну складові.

Шлях формування категорії «метод» є водночас шляхом становлення і розвитку методології як вчення про метод. І звернення людства в особі науковців чи практиків до цієї проблеми продиктовано аж ніяк не зайвою цікавістю. Справа в тому, що будь-яка людська діяльність тісно пов'язана з необхідністю відпрацювання, накопичення і передачі *соціального досвіду по здійсненню цієї діяльності*. (Мова йде про узагальнення і формалізацію конкретних прийомів і операцій, що містяться в самій діяльності, переведення їх до рангу загальних вимог і принципів).

В процесі вирішення цієї задачі послідовність процедур, що містилась в самій діяльності, поступово відокремлювалась від останньої і ставала рецептурним правилом. Послідовність операцій та прийомів, яка становила рецептурне правило, передавалось разом із знаряддями праці, охоплюючи: а) вже матеріалізовані «попередні підготовчі дії» (тобто, самі знарядді праці); б) дії по використанню цих знарядь праці (навики і прийоми роботи з ними); в) дії, необхідні для одержання корисного ефекту. (Приміром: а) лук як мисливське знаряддя; б) навики стрільби з лука; в) способи полювання за допомогою лука).

Стосовно пізнавальної діяльності ситуація складалась аналогічно. Прийом спостереження як «знаряддя пізнання», навики спостереження і дії по спостереженню певного явища складали таке саме рецептурне правило, як і інші.

Формування і вдосконалення рецептурних правил надали можливість їх самих перевести до рангу особливого «надприйому», тобто, шляху, способу діяльності. А накопичення знань і розширення сфери діяльності людини призвели до необхідності порівняння, узгодження та осмислення різноманітних способів діяльності, визначення їх ефективності та результативності, тобто до формування вчення про методи – методології.

Разом із тим, методологія – це не сукупність процедурних правил, а певна теоретична система, в межах якої визначаються окремі способи діяльності. Сутність методології полягає у виокремленні і обґрунтуванні теоретичних засад, на яких здійснюється спроба теоретичного чи практичного освоєння світу. В рамках методології можлива і необхідна класифікація методів, що використовуються у певній галузі людської діяльності, їх обґрунтування та ієрархізація (тобто, визначення в якості основних чи допоміжних) тощо.

Таким чином, суперечливі (на перший погляд) позиції щодо змісту поняття «метод» в дійсності унаочнюють статус метода на двох різних етапах розвитку.

На першому етапі метод формується саме як сукупність (послідовність, зрештою – система) певних прийомів, що виокремлюються в процесі емпіричного пізнання та практичної діяльності. На цьому рівні не лише здійснюється спостереження об'єктів та встановлення зв'язків між ними, але й визначаються *найбільш ефективні варіанти дій* щодо цих об'єктів з метою їх пізнання та перетворення відповідно до цілі, визначеної заздалегідь.

На другому етапі, в рамках теоретичного пізнання, створюються загальні системи знань, формулюються закони і теорії, що задають *способи і принципи організації подальшого пізнання і практичної діяльності*. Тобто, визначаються теоретичні засади, які в подальшому відіграють методологічну роль по відношенню до означеної сфери діяльності.

Ця схема справедлива як для людської діяльності (теоретичної чи практичної) загалом, так і для її конкретних напрямків. Разом із тим, визначені етапи розвитку методу не відокремлені один від одного абсолютно, досить часто вони співіснують як два підходи, іноді в формі суперечності, іноді – як взаємодоповнюючі варіанти дій.

Тобто, як у філософському, так і у тлумачному словнику, абсолютно справедливо подається два варіанти поняття «метод»:

1) метод – як спосіб побудування і обґрунтування системи знань (не лише філософських). Якщо взяти ширше - як **спосіб організації** діяльності (наукової і практичної);

2) метод – як **система прийомів і операцій**, або, в іншому варіанті, **засобів і заходів** пізнання та перетворення дійсності.

Якщо звернутися до оперативно-розшукової діяльності як діяльності практичної і теорії ОРД як теоретичного узагальнення емпіричних і, частково, методологічних знань, то визначимо наступне. **Теорія ОРД** – наука відносно молода, і виокремлення специфічних методів діяльності як теоретичної складової практичної діяльності проходить лише перші кроки. Разом із тим, за час існування **ОРД як практичної діяльності** відпрацьовано багато специфічних прийомів, які дозволяють вирішувати завдання ОРД, а останнім часом все швидше розвивається технічна (в прямому смислі слова) складова – технічні засоби, які дозволяють знімати інформацію з каналів зв'язку, вести спостереження в громадських місцях та ін. Така ситуація загалом відповідає першому етапу становлення знань, коли від окремих емпіричних фактів і рецептурних правил намічено перехід до побудови загальної теоретичної системи, яка вимагає класифікації та структуризації напрацьованих знань, визначення основних та допоміжних методів роботи. Тобто, формування загальної методології ОРД як системи принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності на сьогодення лише починається.

З урахуванням вищезазначеного, категорію «метод ОРД» можна визначити наступним чином: **система специфічних прийомів і операцій (оперативно-розшукових засобів і заходів), спрямованих на отримання та реалізацію оперативно значущої інформації.**

Таке визначення, на нашу думку, створює змістовний фундамент для коректної класифікації окремих методів оперативно-розшукової діяльності, а також для ієрархізації таких категорій як «оперативно-розшуковий захід» та «оперативно-розшуковий засіб».

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] : 250 000 / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К. ; Ірпінь : Перун, 2007. - 1736 с.: іл.

ВИСНОВКИ ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТРОЛЬОВАНОГО ПОСТАЧАННЯ, ОПЕРАТИВНОЇ І КОНТРОЛЬОВАНОЇ ЗАКУПКИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМА ДУМКА ВІДНОСНО СТАТУСУ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ЗАКУПКИ

Кондратюк О.В., *кандидат юридичних наук, доцент, виконуючий обов'язки начальника кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Львівського державного університету внутрішніх справ*

Із набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України [1] змінилися організаційно-правові засади застосування та використання контрольованого постачання, оперативної та контрольної закупки, що, подекуди,

призводить до виникнення конфліктних ситуацій із суб'єктами господарювання, фізичними особами, адвокатами та прокуратурою з приводу правомірності діяльності правоохоронних органів. До набрання чинності нового Кримінального процесуального кодексу України контрольоване постачання і оперативна закупка вважалися лише оперативно-розшуковими заходами, що і було закріплено у відомчих нормативно-правових актах. Контрольована (контрольна) закупка, по суті, була запозичена у контролюючих органів (податкова інспекція, захист прав споживача, інспекція по контролю за цінами) і використовувалася співробітниками не лише оперативних підрозділів, як ДСБЕЗ, БНОН, КР, але й інших, зокрема підрозділами громадської безпеки (наприклад, таким чином дільничні інспектори міліції виявляли та документували факти незаконної торгівельної діяльності чи обману покупців) як перевірочний захід по раніше отриманій інформації, або як адміністративно-профілактичний захід з метою недопущення, профілактики або виявлення фактів протиправної діяльності у різних сферах суспільного життя (господарській, споживчій, обіг металів тощо). Після набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України національне законодавство поступово оновлюється відповідно до його вимог.

Проаналізувавши основні нормативно-правові документи, які визначають правовий статус контрольованого постачання, оперативної та контрольної закупки, можна зробити наступні *висновки*:

Контрольоване постачання, оперативна та контрольна закупки являються оперативно-розшуковими заходами і проводяться в межах заведеної оперативно-розшукової справи виключно за рішенням прокурора.

Контрольоване постачання, оперативна та контрольна закупки є формами проведення контролю за вчиненням злочину і застосовуються в межах відкритого кримінального провадження виключно за рішенням прокурора.

Таким чином, на нашу думку, оперативно-розшукова діяльність втратила вагому частину оперативних можливостей з виконання своїх завдань, а саме – з пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. Зазначені оперативні можливості були делеговані органам досудового розслідування у формі негласних слідчих (розшукових) дій. Як показує практика застосування нового кримінального процесуального законодавства зараз немає проблем із відкриттям кримінальних проваджень в порівнянні із минулими роками до 2012 року, коли в силу об'єктивних і суб'єктивних обставин виникали труднощі із порушенням кримінальних справ на підставі протоколів про проведення контрольованого постачання, оперативної чи контрольної закупки. По суті донедавна оперативні підрозділи частково виступали відфільтровуючим елементом, а зазначені заходи або підтверджували, або спростовували протиправну діяльність фігурантів оперативної розробки. З іншої сторони, оперативні підрозділи не припиняли оперативну розробку у разі не підтвердження фактів протиправної діяльності у ході застосування таких оперативно-розшукових заходів як контрольоване постачання чи оперативна закупка, оскільки закриття оперативно-розшукової справи за пунктом 5 ст. 9-2 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] завжди вважалося неприйнятним для облікової системи ОВС і було полем діяльності для прокуратури в порядку нагляду за дотриманням законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності.

На наше переконання в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] необхідно законодавчо закріпити визначення і чіткий перелік усіх оперативно-розшукових заходів без розкриття їх змісту і завдань, які вирішуватимуться в ході їх застосування. Крім того, контрольній закупці необхідно надати статусу оперативного (ініціативного) заходу, застосування якого не потребує проведення оперативної розробки, що позитивно сприятиме безпосередньому виконанню оперативними підрозділами завдань оперативно-розшукової діяльності, визначених законом.

Література:

6. Кримінальний процесуальний кодекс: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. – Електронний ресурс:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show – станом на 25.02.2015.

7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135–XII. – Електронний ресурс: http: // kodeksy.com.ua/pro_operativno-rozshukovu_diyal.../download.htm. – станом на 25.02.2015.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ОВС ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Назаренко Д.В., *ад'юнкт кафедри криміналістики,судової медицини та психіатрії*
Одеського державного університету внутрішніх справ

Візуальне спостереження є одним з дієвих заходів оперативно-розшукової діяльності оперативний працівників органів внутрішніх справ, спрямований на отримання своєчасної, об'єктивної інформації стосовно об'єкта, який привернув увагу ОВС, з метою недопущення, припинення та розкриття злочинів.

При вирішенні завдань у сфері оперативно-розшукової діяльності потрібно керуватися вихідними положеннями, що закріплені нормативно-правовими актами. На їх основі розробляються загальні стратегічні напрями діяльності і тактичні особливості здійснення окремих заходів. Теорія оперативно-розшукової діяльності висвітлює як стратегічні питання, так і тактику їх вирішення.

Для підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів, яка ґрунтується на принципах законності, необхідно постійно переглядати та вносити доповнення до чинних законів та підзаконних нормативно-правових актів, що пов'язано с постійними змінами та реформами в законодавстві на шляху розбудови демократичної держави та дотримання прав, свобод людини і громадянина.

З метою забезпечення законності під час застосування візуального спостереження необхідно чітко визначити, що є підставами для його проведення, що надасть змогу виключити можливість безпідставного втручання та обмеження в конституційні права людини.

Крім того, принципами візуального спостереження є: дотримання прав і свобод громадян; конспіративність; негласність; об'єктивність; плановість; наступальність; науковість.

Візуальне спостереження – це самостійний захід оперативно-розшукової діяльності, який базується на законах, підзаконних нормативно-правових актах та полягає у негласному, конспіративному зовнішньому спостереженні спеціальними суб'єктами за особами і об'єктами, що становлять оперативний інтерес, із застосуванням оперативно-

технічних засобів з метою отримання і фіксації інформації, що сприяє попередженню і розкриттю злочинів, розшуку осіб, які ухиляються від слідства та суду, виконання покарання, безвісти відсутніх, а також вирішенню інших завдань оперативно-розшукової діяльності.

Візуальне спостереження є складним, комплексним методом оперативно-розшукової діяльності, що вирішує загальні, спеціальні та специфічні завдання оперативно-розшукової діяльності. Сутність його полягає в суспільно корисному діянні гласного чи негласного працівника по стеженню за об'єктом, який становить оперативний інтерес візуально або з застосуванням технічних засобів, де суб'єкт спостереження свідомо, за власною волею направляє свої дії на виконання завдань спостереження.

Характерні ознаки візуального спостереження:

- суб'єкт спостереження – спеціальний;
- прихованість дій суб'єкта та їх належність до правоохоронних органів;
- час проведення візуального спостереження чітко обумовлений відомчими наказами;
- місце ведення спостереження заздалегідь не відомо суб'єкту;
- факт спостереження для фігуранта та оточуючих повинний бути таємним;
- фіксація дій та явищ за допомогою оперативно-технічних засобів здійснюється зашифровано.

Для якісного формування особового складу відділів візуального спостереження враховувати вимоги, які ставились до працівників, що обумовлювало виконання завдань в складних історичних умовах, а саме: благонадійність, чесність, тверезість, спритність, сміливість, кмітливість, терплячість, наполегливість, обережність, дисциплінованість, міцне здоров'я, хороший зір, слух, пам'ять, непомітна зовнішність. Піклуючись про якісний склад працівників відділів візуального спостереження, одночасно вирішувати питання кращого їх забезпечення, підвищення статусу для закріплення на службі.

При удосконаленні національного законодавства, враховувати досвід демократичних країн, де законодавством передбачений перелік суб'єктів, об'єктів та загальний порядок проведення оперативно-розшукових заходів та форми легітимізації оперативної інформації в інтересах кримінального судочинства.

Література:

1. Водько Н.П. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности» в системе Российского законодательства: проблемы и решения. Монография, М., 2007. – С. 129.
2. Перепилиця М. М. Провадження оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні : монографія / М. М. Перепилиця, О. В. Манжай. – Харків : Вид-во КП Друкарня № 13, 2008. – 248 с.
3. Погорецький М.В. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія / М.В. Погорецький. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – С. 85-87.
4. Проценко О.О. Проблемні питання взаємодії суб'єктів кримінального провадження при проведенні спостереження за особою, річчю або місцем// Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 2. Том 4. – С. 145-149.

ЛЮСТРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СВІТІ ТА УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Павленко С.О., *кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ*

Одним із шляхів якісного оновлення влади, що сьогодні продукується суспільством є організація і проведення люстрації як своєрідного політико-правового механізму усунення від посад осіб щодо яких є факти втрати довіри з підстав передбачених законом [1, с. 188].

Проблема очищення влади є актуальною не лише в нашій державі, а й в усьому світі і має давню історію. Термін "люстрація" – lustratio, piacula, piamenla, caerimoniae – у своєму первинному значенні в греко-римській міфології означав ритуали очищення від моральної скверни. Ще давньогрецький філософ Платон вважав, що очищення держави є важливою складовою реформ [2, с. 69].

Відповідно до вірувань греків та римлян, окрім загальної ідеї щодо гріховності самої людської природи, нечистота або скверна, які вимагали проведення ритуалу очищення, могли виникати у багатьох випадках: скоєння злочину (вбивства), торкання небіжчика, явлення божественного знаку тощо.

Застосування терміну люстрація у сучасному розумінні, тобто подолання важких негативних наслідків попередніх політичних режимів авторитарного спрямування починається з афінської демократії у V ст. до нашої ери наприклад, скульптура на Арці Костянтина «Сцена люстрації», яка датується 175-196 роками [3, с. 99].

Люстрація здобула свої плоди у багатьох зарубіжних країнах ще задовго до актуалізації цієї проблеми в Україні. В таких країнах як Угорщина, Німеччина, Польща, Чехословаччина люстрація була проведена на початку 90-х років. В більшості випадків підґрунтям її проведення був страх шантажу чи переслідування російськими спецслужбами або ж їх проникнення в нові демократичні режими.

В Німеччині процес люстрації тривав із 1991 року і передбачав перевірку державних службовців на співпрацю із Міністерством Державної Безпеки (скорочено – Штазі) – розвідувальним і контррозвідувальним органом, що був створений на основі такого ж міністерства в СРСР і за його участі.

Люстрація у Польщі мала на меті не допущення до влади тих посадових осіб, які були причетні до утиску прав і свобод в комуністичній Польщі.

Історія люстрації в Угорщині розпочалася із прийняттям закону Зетені-Такача, який встановив кримінальну відповідальність за «зраду Батьківщині» [4].

В Україні процес люстрації розпочався з прийняття Закон України «Про очищення влади» № 1682-VII, який набрав чинності 16 жовтня 2014 року [5]. Окрім Закону були вжиті заходи, спрямовані на створення нормативної бази щодо очищення влади (люстрації): Положення про утворення Громадської ради з питань люстрації при Міністерстві юстиції України : затв. наказом Мін'юст України від 04 листоп. 2014 р. № 1844/5, Порядок проведення перевірки достовірності відомостей щодо застосування заборон, передбачених частинами третьою і четвертою статті 1 Закону

України «Про очищення влади» : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовт. 2014 р. № 563, План проведення перевірок відповідно до Закону України «Про очищення влади» : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 жов. 2014 р. № 1025.

Згідно ст.1 ЗУ «Про очищення влади» від 16.09.2014 очищення влади (люстрація) – це встановлена цим Законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування [5].

Закон також дає перелік посад, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрації), зокрема стаття 2. Даний нормативно-правовий акт (ст.1.3) визначає коло осіб, які підпадають під очищення влади та встановлює для них терміни, протягом яких вони не можуть обіймати посади, щодо яких здійснюється очищення влади. Органом, уповноваженим на забезпечення проведення очищення влади та встановлення порядку проведення люстрації є згідно ст.5 Закону Міністерство Юстиції України [5].

Таким чином, метою люстрації з одного боку є захист демократії, досягнення правди та засудження винних у політично-вмотивованих злочинах. З іншого ж боку – забезпечення ретроспективної або перспективної справедливості. Ці два види «очищення влади» є принципово протилежними. Ретроспективна люстрація націлена на покарання осіб, які визнаються винними у минулих злочинах при колишніх режимах. Люстрація, що спрямована на досягнення перспективної справедливості передбачає заборону доступу до управління тим особам, які становлять загрозу належному функціонуванню демократичного режиму. Саме на такому принципі і ґрунтується Закон України «Про очищення влади» [5].

Отже, питання очищення влади є нагальною вимогою суспільства та необхідною умовою для переходу на якісно інший рівень державного управління. Очевидно, що метою Закону мають стати заходи з очищення влади від осіб, які перебуваючи на державних посадах своїми діями або бездіяльністю компрометували себе, як корупціонери.

Однак, проводити тотальну заміну в силу політичних переконань всього кадрового складу державних установ на наш погляд є невиправдано.

Література:

1. Костюк В.Л. Правове регулювання люстрації та ринок праці: проблеми і перспективи [Текст] / В.Л. Костюк // Актуальні проблеми юридичної науки на шляху сучасної розбудови держави і суспільства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 5-7 червня 2014 р. / Ред.кол.: В.С. Венедіктов, А.М. Куліш, М.М. Бурбика; За ред.: В.С. Венедіктова, А.М. Куліша. - Суми : СумДУ, 2014. - С. 188-192.

2. Платон. Собрание сочинений в 4 т. Т.1.- М.: Мысль, 1990.-860с. (Философское наследие, том 112).

3. Якименко І.О. Люстрація в Україні як механізм подолання деструктивного впливу влади на суспільство / І.О. Якименко // Політологія / Проблеми взаємодії влади і громадськості (вітчизняний і зарубіжний досвід) – Харків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2014/Politologia/10_180526.doc.htm.

4. Сахно О. Що таке люстрація? З досвіду країн колишнього соцтабору / О. Сахно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://podrobnosti.ua/ opinion/2005/01/24/175185.html.

5. Про очищення влади : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 44, ст.2041.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ НЕГЛАСНОСТІ ТА КОНСПІРАЦІЇ ЯК КАТЕГОРІЙ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Сухачов О.О., *кандидат юридичних наук, здобувач Луганського державного університету імені Е.О. Дідоренка, заступник начальника Головного управління контррозвідувального захисту економіки держави СБ України*

Аналіз практики реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України (КПК) 2012 року дозволяє дійти висновку щодо необхідності внесення змін та доповнень до чинного законодавства, зокрема в частині проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Важливо, щоб ці зміни були добре продуманими та теоретично обґрунтованими, що є неможливим без розуміння фундаментальних категорій з якими пов'язане існування інституту НСРД. Одною з таких категорій є негласність, якій бракувало уваги в теорії оперативно-розшукової діяльності, і яка лишається мало дослідженою у кримінальній процесуальній науці.

Виходячи з положень ст. 246 КПК України законодавець розуміє негласність як властивість, що полягає у нормативному обмеженні кола осіб, які мають доступ до інформації про факт та методи певної категорії слідчих дій. Аналіз гл. 21 КПК України дає підстави для висновку, що кола цих осіб входять: слідчій (як ініціатор НСРД), прокурор (як процесуальний керівним досудовим розслідуванням); слідчий суддя (як суб'єкт надання дозволу на проведення НСРД); начальник органу під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення правопорушення (як особа, що визначає оперативний підрозділ, що буде виконувати доручення слідчого); керівник оперативного підрозділу, що був визначений виконавцем доручення слідчого; оперативні працівники даного підрозділу (як безпосередні виконавці доручення слідчого), керівник органу досудового розслідування (як суб'єкт надання дозволу на продовження строку НСРД, що проводиться за постановою слідчого, прокурора). При цьому аналіз практики показує, що слідчий суддя, прокурор та навіть слідчий, володіючи інформацією про факт проведення НСРД не завжди обізнані з методами їх проведення. Це зумовлено новизною інституту НСРД для кримінального процесу України та низкою цілком суб'єктивних факторів.

Проведений нами аналіз засвідчує, що відомості про факт проведення певної НСРД охоплюють інформацію про відповідне рішення слідчого, прокурора, дозвіл слідчого судді, час, місце та об'єктів її здійснення, а також суб'єктів (виконавців) та зміст їх дій. Крім того, до відомостей про методи проведення НСРД потрібно відносити інформацію щодо конкретних способів (засобів) їх проведення та організаційно-тактичних особливостей.

Такий підхід до розуміння негласності є додатковим аргументом щодо збігу сутнісних ознак НСРД з відповідними оперативно-розшуковими заходами [1]. Феномен негласності у кримінальному процесі варто досліджувати через розуміння даного поняття в теорії оперативно-розшукової діяльності. Проте у вітчизняній науці термін «негласність»

використовують, здебільшого без пояснень. Навпаки: для означення негласності як особливості, покладеної в основу ОРД послуговуються поняттям «конспірація», яке зараховують до категорії принципів.

Аналіз наукового доробку теоретиків ОРД доводить, що одним із вихідних положень (правил), на яких базується ОРД, є її таємне, приховане, невідоме нікому (крім власних суб'єктів) здійснення. Тому, ґрунтуючись на тлумаченні слів «негласність» (Абстр. ім. до негласний – невідомий для інших; прихований, таємний [2, с. 753]) і «принцип» (основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії; основний закон якої-небудь точної науки; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін. [2, с. 1125]), можна дійти висновку, що в ОРД має існувати саме принцип негласності, а конспірацію варто розглядати як діяльність, метою якої є забезпечення негласності. Проте правило негласності не може бути поширено на всю ОРД – систему гласних і негласних заходів, тобто його неможна вважати принципом. Такий принцип суперечив би іншому загальновизнаному у науці принципу ОРД – поєднанню гласних і негласних заходів. Водночас правило забезпечення негласності таємної частини ОРД за рахунок обмеження доступу до інформації, яка приховується, і дезінформації об'єктів впливу може розглядатися як принцип. Тому існування принципу конспірації ОРД виправдано. Його потрібно визначати як правило здійснення системи заходів з обмеження доступу до інформації, яка приховується, та дезінформації об'єктів впливу з метою забезпечення негласності в ОРД [3].

Негласність можна визнати принципом не всієї ОРД, а лише її таємної частини. Те саме можна сказати і про кримінальний процес. Так, у п. 20 ст. 7 як одну з засад кримінального провадження визначено гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами. Детально зміст цієї засади визначено у ст. 27 КПК України. Глава 20 цього кодексу регламентує традиційні для вітчизняного кримінального процесу слідчі дії, що отримали додаткову назву (розшукові) та завжди проводились та проводяться гласно, відкрито. Водночас слідчі дії, регламентовані гл. 21 стають абсолютно неефективними якщо втратять негласність.

Для забезпечення їх негласності застосовано низку правових норм. Так відповідно до вимог Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», затвердженої Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року №144/1042/516/1199/936/1687/51, постанова слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії та додатки до нього, протокол про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які містять відомості про факт та методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню (п. 5.1).

Проте для того, щоб відомості про факт проведення негласних слідчих (розшукових) дій не були розголошені недостатньо просто обмежити доступ до відповідної інформації. Адже якщо такі дії будуть проводитися без використання відповідних засобів, то це може відразу стати очевидним (зокрема це стосується НСРД, що передбачені ст. ст. 267, 269, 270, 271, 272, 274 КПК України).

Наслідками обмеження розуміння забезпечення негласності лише обмеженням доступу до відповідної інформації є загроза життю та здоров'ю суб'єктів НСРД, неможливість виконання завдань кримінального провадження. Негласність має забезпечуватися цілою системою заходів, яку в теорії оперативно-розшукової діяльності означають як конспірацію. Це підтверджують і результати наукових досліджень М. Л. Грібова щодо конспірації в діяльності підрозділів оперативної служби МВС України [3]. Аналіз напрацювань вченого дозволяє дійти висновків, що конспірація, як система дій із забезпечення негласності зараховує охорону таємниці та дезінформування об'єктів оперативно-розшукових заходів та НСРД, їх зв'язків та інших осіб.

Водночас у науці існує думка, що негласність та конспірація співвідносяться як ціле та частка. При цьому до складових негласності окрім конспірації зараховують також конфіденційність й таємність [4]. Ми дотримуємося іншої позиції: негласність потрібно розглядати як результат, засобом досягнення якого є конспірація.

Негласність у кримінальному процесі – це принцип здійснення різновиду слідчих (розшукових) дій, що передбачені главою 21 КПК України, який полягає в обмежені кола осіб поінформованих про факт та методи їх проведення тими хто відповідно до вимог закону ініціює, дозволяє, погоджує такі дії, продовжує їх термін, виконує доручення на їх проведення, забезпечує документообіг відповідних матеріалів, сприяє у досягненні їх мети правоохоронним органам.

Негласність слідчих (розшукових) дій, що передбачені главою 21 КПК України забезпечується системою заходів, що відповідно до вітчизняних традицій правотворення доцільно означити як конспірацію.

Конспірація зараховує охорону таємної інформації від витоку й розповсюдження, а також дезінформацію об'єктів впливу (об'єктів НСРД, їх оточення та інших громадян які можуть здогадатися або випадково дізнатися про факт проведення цих дій). Охорона таємної інформації забезпечується практичною реалізацією норм Закону України «Про державну таємницю» та положень підзаконних нормативних актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері. Дезінформація здійснюється через маскування та легендоване спілкування.

Література:

1. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2(33). – С. 137–141.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.

3. Грібов М. Л. Сутність конспірації в оперативно-розшуковій діяльності / М. Л. Грібов // Проблеми створення та використання легендованих підприємств в оперативно-розшуковій діяльності : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару. – Одеса : Одес. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 16–20.

4. Зубач И. Н. Негласность как правовой феномен в уголовоном процессе Украины / И. Н. Зубач // Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд» – 2014. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sciary.com/journal-ukrainian-scientific-scirew-article-558217

«ИНФРАСТРУКТУРА ПРЕСТУПНОСТИ» КАК МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ НАУЧНАЯ КАТЕГОРИЯ

Цехан Д.Н., *кандидат юридических наук, доцент кафедры криминологии и уголовно-исполнительного права НУ «Одесская юридическая академия»*

Перманентное развитие общества приводит к трансформациям отдельных общественных явлений, в том числе и преступности. В современных условиях разработка эффективных моделей и стратегий противодействия преступности невозможна без учета ее взаимосвязей с другими общественными явлениями и процессами, поскольку, как отмечают криминологи, в основе преступности лежат не уголовно-правовые дефиниции, а человеческая деятельность, или социальная практика, реализующаяся в рамках конкретных социальных систем [1, с. 123]. Более того, как показывает практика работы оперативных подразделений, эффективное предупреждение преступлений достигается в значительном количестве случаев путем разрушения и нейтрализации негативного воздействия явлений и институтов, которые способствуют развитию и воспроизводству криминальной активности. Аналитический обзор научных источников позволяет выделить отдельные терминологические конструкции, используемые исследователями, в частности: «фоновые для преступности явления», «инфраструктура преступности», «криминогенные фоновые явления».

Прежде всего, следует обратить внимание, что исследования инфраструктуры преступности сегодня носят междисциплинарный характер и проводятся преимущественно в рамках криминологии и теории оперативно-розыскной деятельности. В теории оперативно-розыскной деятельности на монографическом уровне первым к этой проблеме обратился А.Ф. Долженков, рассмотрев методологические вопросы формирование политики противодействие инфраструктуре организованной преступности средствами и методами оперативно-розыскной деятельности [2]. В данном исследовании автор определил инфраструктуру организованной преступности как своеобразную среду и базис, которые внешне не проявляют криминальных признаков, поскольку носят латентный характер, в тоже время способствует консолидации криминальных элементов, созданию ими организованных группировок и обслуживает материальные, финансовые, защитные, субкультурные, кадровые и иные потребности преступной системы[2, с. 393].

В дальнейшем, базируясь на теоретических наработках ученых, к проблеме инфраструктуры организованной корыстно-насильственной преступности обратился А.А. Подобный [3, с. 362], определив, что инфраструктура корыстно-насильственной организованной преступности - это комплекс взаимосвязанных обслуживающих структур или объектов, которые обеспечивают базис для функционирования организованных преступных группировок, составляющими которой являются: 1) среда, обслуживающая их; 2) среда, из которой пополняются резервы организованной преступности; 3) места концентрации криминальных элементов, а также лица, работающие там; 4) места сбыта похищенного имущества, а также лица занимающиеся таким сбытом; 5) средства массовой информации и Интернет коммуникации, контролируемые преступными группировками; 6) экономическая основа преступных группировок, а также лица, работающие на таких объектах; 7) субкультура.

Разрабатывая проблематику оперативно-розыскного противодействия преступности в сфере хозяйственной деятельности, В.А. Некрасов определил инфраструктуру преступности в сфере хозяйственной деятельности как систему легальных предприятий, учреждений, организаций и искусственно созданных образований, объединенных в единую цепь, обеспечивающих противозаконное движение товаров, капиталов, ценных бумаг, услуг, в том числе незаконного происхождения, а также человеческих ресурсов для обновления участников криминальной среды с целью обеспечения долговременного функционирования технологий, схем и способов совершения хозяйственных преступлений [4].

Нужно акцентировать внимание на том, что, несмотря на важность проблематики, ученые в сфере оперативно-розыскной деятельности не уделяют ей достаточного внимания при исследовании проблем борьбы с отдельными видами преступности. Так, анализ авторефератов диссертационных исследований свидетельствует о том, что предмет анализа сужается до следующих позиций:

- анализа информационных моделей отдельных форм преступности (формирование оперативно-розыскных характеристик). При этом следует обратить внимание, что инфраструктурные элементы учеными, как правило, не рассматриваются, а проводится анализ традиционных элементов (личность преступника, способы совершения преступлений, технологии преступной деятельности, обстановка совершения преступления и т.д.). Более того, в значительном количестве исследований основу оперативно-розыскной характеристики занимает анализ уголовно-правовых составляющих преступного деяния, что не всегда имеет приоритетное значение для организации и тактики борьбы с конкретными формами преступной деятельности.
- изучение отдельных составляющих инфраструктуры преступности и преступной деятельности, которые представляют реальную угрозу для различных видов безопасности государства (например, экономической).
- анализа отдельных фоновых к преступности явлений, которые в значительной мере влияют на оперативную обстановку на территории обслуживания либо по линии роботы оперативных подразделений;
- систематизации факторов, влияющих на масштабы преступности организованных преступных группировок.

Отдельно необходимо обратить внимание на изучение этой проблематики криминологами в рамках институционального подхода. Институциональные исследования преступности обращают серьезное внимание на анализ элементов, которые, по мнению ученых, составляют базис инфраструктуры современной преступности. В

частности В.Н. Дрёмин, обосновывая концепцию преступности как социальной практики и институциональную теорию криминализации общества, обстоятельно проанализировал вопросы взаимодействия преступности и средств массовой коммуникации, роль интернета в механизме институционализации преступности, связь теневой экономики и преступности [1].

В.Я. Цытряк, анализируя такое сложное явление как коррупция, уделил значительное внимание анализу инфраструктуры подкупа в сфере публичной служебной деятельности. Исследовав проблему на базе значительного количества эмпирического данных, автор пришел к выводу, что инфраструктура подкупа в сфере публичной служебной деятельности - это система кадровых, организационно-вспомагательных и идеологических ресурсов, которые опосредствуют незаконную куплю/продажу услуг должностных лиц публичной сферы, обеспечивают функциональность и способствуют институционализации подкупа [5, с. 15].

Анализ данного определения позволяет выделить два принципиальных аспекта, которые носят важное теоретическое и прикладное значение: *во-первых,* определение инфраструктуры преступности через категорию «система», что подчеркивает масштабность, структурированность и наличие устойчивых корреляционных зависимостей между ее элементами; *во-вторых,* акцент автора на том, что инфраструктура преступности не только обеспечивает преступную деятельность, а приводит к ее институционализации, что требует от государства активных мер по ее разрушению или минимизации негативного воздействия.

Исследуя инфраструктуру преступности на современном этапе, полагаем, что существует необходимость более широкой трактовки данной категории, в частности, включение в ее структуру и активное исследование категории *«субъекты инфраструктуры преступности».* В доктрине уголовного права сегодня активно изучается институт прикосновенности к преступлению, что обусловлено необходимостью максимально точной фиксации границ между преступлением и непреступным поведением [6, с. 109]. В свою очередь криминологи активно разрабатывают самостоятельное направление – атумологию, посвященное изучению деятельности специфических субъектов, получивших название «криминальные агенты». По мнению Д.В. Жмурова, под криминальными агентами следует понимать лиц, намеренно стимулировавших

преступное поведение без нарушения соответствующего уголовно-правового запрета [7]. В последующих исследованиях автор обосновывает, что само понятие стимулирования включает в себя несколько аспектов. Во-первых, различные формы открытого воздействия на потенциального преступника с целью побудить его к совершению криминального акта. При этом такое воздействие в силу его неоднозначности не может трактоваться как соучастие. Во-вторых, манипулирование, т.е. совершение действий, поступков с целью провокации криминального акта в скрытой, завуалированной форме. В-третьих, бездействие, демонстрация безразличного отношения, молчаливое одобрение возможных действий потенциального преступника [8, с. 45]. Развивая свою концепцию, Д.В. Жмуров предлагает классификацию криминальных агентов.

Представленные наработки криминологической науки имеют ценность для теории оперативно-розыскной деятельности в контексте организации противодействия как преступности в целом, так и ее инфраструктуре в частности. В связи с этим считаем, что в рамках теории оперативно-розыскной деятельности роль криминальных агентов в преступной деятельности должна изучаться путем их включение в состав инфраструктуры преступности в качестве ее субъектов. При этом изучение криминальных агентов в рамках теории оперативно-розыскной деятельности позволит оптимизировать и практическую деятельность оперативных подразделений по таким направлениям:

- оптимизация индивидуальной профилактики преступного поведения путем опосредованного влияние на преступника через его окружение или криминальных агентов первого круга;
- привлечение криминальных агентов к негласному сотрудничеству, что позволит повысить качественный состав агентурных сетей;
- использование криминальных агентов для установления оперативного контакта с представителями криминальной среды;
- использование этих лиц для выбора оптимальных оперативных подходов к отдельным представителям криминальной среды.

Учитывая вышеизложенные положения, ***инфраструктуру преступности*** *можно определить как систему субъектов и средств, не обладающих четкими криминогенными признаками, которые обеспечивают преступную деятельность, а также выступают инструментом взаимодействия между преступностью и социально-экономическими институтами.*

Литература:

1. Дрьомін В.М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства: Монографія. – О.: Юридична література, 2009. – 616 с.

2. Долженков О.Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ : дис… докт. юрид. наук.: спец. 21.07.04. – Одеса, 2002. – 433 с.

3. Подобний О.О. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-насильницькою організованою злочинністю: дис… докт. юрид. наук.: спец.: 12.00.09 / О.О. Подобний. – Одеса, 2014. – 486 с.

4. Некрасов В.А. Инфраструктура организованной преступности в сфере хозяйственной деятельности // Весник Нижнегородской академии МВД России, 2014. №1. – С.129-133

5. Цитряк В.Я. Підкуп у сфері публічної службової діяльності: кримінологічне дослідження : автореф. дис… канд. юрид. наук.: 12.00.08 / В.Я. Цитряк. – Одеса, 2014. – 20 с.

6. Абакина-Пилявська Л.М. Причетність до злочину як кримінально-правовий інститут / Л.М. Абакіна-Пілявська // Митна справа. - 2014. - № 2(2.1). - С. 108-114.

7. Жмуров Д.В. Атумология. Что это такое? / Д.В. Жмуров // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. – 2014. – № 1. – С. 59–63.

8. Жмуров Д.В. Криминальные агенты: эмпирическое исследование / Д.В. Жмуров // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. – 2014. – № 2. – С. 41–45.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПОВЕДІНКИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Шаповалов Б.Б., *кандидат психологічних наук, доцент,*
академік Української технологічної академії
Рогоза І.В., *в/ч 3027 НГУ*

Незважаючи на те, що методологія розвивалась протягом значного періоду часу, на сьогодні наука розуміє її досить неоднозначно. У Вікіпедії наводяться такі визначення:

1) методологія - сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці; вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

2) методологія - вчення про метод діяльності як такий, включає принципи, методи діяльності і знання, що відображає їх. Складається з методології пізнання, методології практичної цільності та методології оцінки (аксіометодології).

Серед багатьох варіантів структурного розуміння методології у сучасній науці для фахівців, які працюють у галузі формування готовності оперативних працівників до поведінки в екстремальних ситуаціях практичний інтерес представляє системно-діяльнісний підхід. Відповідно до цього підходу, методологія досліджує взаємообумовленість, взаємозв'язок і залежність систем знань та систем діяльності. Аналіз спеціальної літератури дозволяє зробити висновок, що процеси становлення окремих методологій на теперішній час є недостатньо розвинутими, але розвиваються достатньо швидко. Наведене вище відноситься, зокрема, до методологій пізнання, прогнозування, комунікацій, діагностики, оцінювання, моделювання, проектування, контролю, управління тощо.

Об’єктивна потреба розвитку таких методологій пов’язана з необхідністю застосування нових підходів в різних сферах діяльності, зокрема до формування готовності особи до поведінки в екстремальних ситуаціях. Не потребує додаткових доказів та підтверджень тезис про те, що підходи, які були ефективними ще зовсім недавно, сьогодні вже не забезпечують безпеки людини та виконання працівниками небезпечних професій своїх обов’язків. Все це не в останню чергу відноситься до оперативних працівників, яким часто доводиться працювати у ворожому середовищі, протидіяти правопорушникам, що створюють небезпеку для життя та здоров’я, застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю в умовах недостатньої правової регламентації, правового нігілізму та показового ігнорування норм Закону.

Необхідно враховувати, що оперативний працівник може бути вимушений діяти в екстремальних ситуаціях не лише, пов’язаних з його професійною діяльністю. Такими ситуаціями є екстремальні ситуації природного характеру (землетруси, повені, зливи, снігопади тощо), техногенні катастрофи (аварії на транспорті, в промисловості тощо), екстремальні ситуації, пов’язані з хобі (екстремальний спорт).

Очевидно, що виникає потреба у розробці методології діяльності оперативних працівників в екстремальних ситуаціях. Ця методологія є складовою методології діяльності працівників правоохоронних органів в екстремальних ситуаціях, яка в свою чергу входить до методології діяльності правоохоронних органів.

В свою чергу, методології діяльності оперативних працівників в екстремальних ситуаціях є загальною методологією для прикладних методологій пізнання, діагностики, оцінювання, прогнозування, комунікацій, моделювання, проектування, контролю, управління.

Методологія пізнання включає в себе методи і засоби збору та аналізу інформації про ситуацію, яка склалась на даний момент, розпізнання конкретних ознак екстремальності в ситуації. Розробки методології пізнання спрямовані на вдосконалення психологічної підготовки оперативних працівників до екстремальних ситуацій.

Методологія діагностики – сукупність методів і засобів визначення стану готовності оперативних працівників до екстремальних ситуацій. Складність проблемі полягає в необхідності враховувати велику кількість факторів, які не є рівнозначними. Правильна діагностика дозволяє обирати ефективну тактику поведінки в тій чи іншій конкретній ситуації та визначити стратегічні напрямки подальшої підготовки.

Методологія оцінювання – сукупність методів і засобів оцінювання сил і засобів сил правопорядку і правопорушників (тактика), а також оцінювання здібностей працівників (психологія).

Методологія прогнозування дозволяє оперативному працівнику прогнозувати наслідки своїх дій та зменшити ймовірність помилок у плануванні та реалізації планів. Розвиток методології прогнозування зробить стратегічну підготовку оперативних працівників до поведінки в екстремальних умовах більш ефективною.

Методологія комунікацій має озброїти оперативних працівників методами і засобами роботи з оперативною та відкритою інформацією, методами спілкування з оточуючими, впливу на поведінку правопорушників тощо.

Методологія моделювання – галузь розробки моделей ефективної поведінки в екстремальних ситуаціях, типових для оперативно-розшукової діяльності.

Методологія контролю є напевно найбільш актуальною для оперативних працівників. Ця методологія має охоплювати питання контролю за своєчасністю, достовірністю, якістю, аналізу, ефективного використання оперативної та іншої інформації, контролю небезпечної (екстремальної) ситуації, контролю за поведінкою правопорушника, особи, яка перевіряється, оточуючими тощо. Важливим є також контроль рівня фізичної сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї.

Невеликий обсяг публікації не дозволяє докладно зупинитися на всіх аспектах проблеми, але навіть окреслення напрямків подальших досліджень є важливим етапом створення новітніх технологій формування особи (в даному випадку оперативного працівника) до поведінки в екстремальних ситуаціях.

ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ СЛІДЧИМИ ТА СПІВРОБІТНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Сергєєва Д.Б., *кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

КПК України 2012 року запроваджений інститут негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), що на погляд законодавця, мав сприяти удосконаленню правового регулювання провадження негласних заходів досудового розслідування в бік зміцнення прав людини, та спростити залучення результатів застосування негласних засобів розслідування до сфери кримінального судочинства і використання їх у доказуванні.

За зразком моделі функціонування підрозділів, що здійснюють таємну розшукову діяльність поліції західноєвропейських країн та США, слідчий у вітчизняному кримінальному процесі вперше наділений як слідчими, так і по суті, не властивими йому до набрання чинності КПК України 2012 р. оперативно-розшуковими функціями.

Так, у ч. 6 ст. 246 КПК України законодавець закріплює положення про те, що проводити НСРД має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи ОВС, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення НСРД можуть залучатися також інші особи (зі змінами, внесеними згідно із Законами № 406-VII від 04.07.2013 р., № 1698- VII від 14.10.2014 р.).

Разом з тим, результати аналізу більш ніж дворічної правозастосовної практики переконливо доводять, що слідчий не користується наданим йому правом проводити НСРД самостійно, а в переважній більшості випадків – надає доручення на їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам та використовує отримані результати у вигляді оформлених протоколів НСРД та відповідних додатків з метою доказування та у інших напрямах у кримінальному процесі. Зауважимо при цьому, що набуває поширення практика проведення окремих НСРД, наприклад, контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки (ст. 271 КПК України), слідчим спільно з уповноваженими оперативними підрозділами. Така можливість передбачена п. 3.1. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.12р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

Відповідні положення чинного кримінального процесуального законодавства, зокрема, згадувана ч. 6 ст. 246 КПК, а також п. 3 ч. 2 ст. 40, ст. 41 КПК України та інші, дають підстави окремим науковцям та практикам говорити про взаємодію слідчих та оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування, у тому числі й при провадженні НСРД.

Разом з тим, виходячи з етимологічного значення слів “взаємодія”, “взаємодіяти”, вважаємо, що цим терміном може позначатися спільна, погоджена єдиною метою дія (діяльність) двох або більше незалежних суб’єктів, які не перебувають у підпорядкованості один одному.

Виходячи з результатів системного аналізу положень чинного КПК України, слідчий уповноважений доручати проведення НСРД відповідним оперативним підрозділам, а відповідні оперативні підрозділи уповноважені їх здійснювати. Більш того, відповідно до положень ч. 1 та 2 ст. 41 КПК України, співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора, а доручення слідчого щодо проведення НСРД є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Таким чином, на наш погляд, робити висновок про наявність взаємодії між слідчим та працівником оперативного підрозділу немає відповідних підстав. Вони знаходяться у відносинах встановленого законодавцем підпорядкування, коли право одного суб’єкта (слідчого) кореспондується іншому суб’єкту в якості його обов’язку (працівник оперативного підрозділу).

При цьому необхідно зазначити, що за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень та матеріалів проведення НСРД, а також за результатами опитувань слідчих, прокурорів, оперативних працівників та суддів, встановлено низку проблемних питань, що виникають в ході надання та виконання доручення слідчого на проведення НСРД, а також використання результатів проведених оперативним підрозділом НСРД у кримінальному судочинстві. Зокрема, 1) слідчі, що здійснюють досудове розслідування, так само, як і прокурори – процесуальні керівники досудовим розслідуванням, не володіють в повній мірі знаннями щодо можливостей використання негласних заходів розслідування, щодо особливостей їх провадження та використання їх результатів, а оперативні працівники, в свою чергу, не обізнані з матеріалами кримінального провадження та не мають процесуального права ініціювати проведення необхідних НСРД; 2) процедура надання доручення слідчим уповноваженому оперативному підрозділу, який, в свою чергу, з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НСРД залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи, є громіздкою й затягує реальні терміни початку провадження НСРД; 3) у випадках, коли НСРД проводиться відповідними оперативними або оперативно-технічними підрозділами, протокол про хід та результати проведеної НСРД складає уповноважений працівник оперативного підрозділу, тобто особа, яка реальної участі у проведенні НСРД не брала.

Ще одним проблемним аспектом проведення негласних заходів отримання інформації про злочин є не внесення відповідних змін та доповнень до ст. 9-2 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, які б мали

передбачати одним із випадків закриття оперативно-розшукової справи та припинення проведення негласних заходів в межах ОРД внесення відомостей про виявлені ознаки злочину до ЄРДР та початок відповідного досудового розслідування. Чинна редакція вказаної статті припускає можливість в межах одного досудового розслідування одночасного проведення НСРД за дорученням слідчого, та ОРЗ у межах не закритої ОРС.

Ці та інші проблемні питання діяльності слідчих та працівників оперативних підрозділів потребують негайного вирішення шляхом внесення відповідних змін та доповнень до чинного КПК України, Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність", Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012 р., а також низки відомчих нормативних актів, що сприятиме підвищенню ефективності провадження НСРД і використанню їх результатів у кримінальному процесуальному доказуванні та забезпеченню вирішення завдань кримінального судочинства.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ

Ліснiченко Д.В., *викладач кафедри кримінального процесу ФПФПС*
Одеського державного університету внутрішніх справ

На теперішній час кримінальне процесуальне законодавство України активно розвивається та реформується. Під час цих динамічних змін майже всі інститути кримінального процесу зазнали якщо не кардинальних, то суттєвих змін. Це стосується і затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, що передбачено ст.ст. 207, 208 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [1].

Переоцінити важливість інституту затримання особи в кримінальному процесі неможливо. До речі норми кримінального процесуального законодавства, які передбачають порядок по затриманню особи регламентують лише загальну процедуру. При цьому сам порядок затримання залишається не врегульованим.

КПК встановлює, що ніхто не може бути затриманий без ухвали слідчого судді, суду (ст. 207 КПК), але законодавцем передбачені випадки, які дають право затримати особу без такої ухвали. Такі випадки мають вичерпний перелік та містяться в наступних нормах КПК:

- законне затримання – стаття 207 КПК;
- затримання уповноваженою службовою особою – стаття 208 КПК.

Законне затримання особи може здійснюватись будь-якою особою в таких випадках:

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні.

Затримання особи за підозрою у вчиненні злочину уповноваженою службовою особою здійснюється:

1) якщо цю особу застали під час учинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин.

Вказані підстави є вичерпними для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Проаналізувавши вказані норми, можна стверджувати, що момент вчинення правопорушення та момент затримання, якщо не збігаються в часі то мають досить не велику розбіжність. Як відомо ідеальних злочинів не існує. Який би злочин не вчинила особа, вона певний час є носієм доказової інформації, що свідчить про причетність особи до вчиненого злочину. Таким чином оскільки момент вчинення злочину та момент затримання мають невеликий проміжок часу, можна стверджувати, що під час затримання у переважній більшості випадків, затримувана особа має при собі сліди вчинення нею злочину (знаряддя вчинення злочину, сліди вчинення злочину, предмет злочину та інші об'єкти). Як свідчить практика всі ці об'єкти складають, суттєву частину доказової бази у кримінальному провадженні.

Відтак на перший план під час затримання особи, яку підозрюють у скоєнні злочину, виходить порядок вилучення у неї предметів та речей, які знаходяться при неї. Законодавець, на нашу думку, приділив цій процедурі не належну увагу.

Перш за все необхідно наголосити на аспекти, що стосуються фактичного затримання. Слідчі звичайно мають повноваження на здійснення певних розшукових заходів та затримання особи на підставах, передбачених ст. 208 КПК, але, через специфіку своєї роботи, а саме як органу досудового розслідування, в переважній більшості випадків не здійснюють фактичне затримання осіб, а здійснюють лише їх процесуальне затримання.

Слідчий, прокурор здійснює процесуальне затримання, вже після доставлення затриманої особи. Якщо ця діяльність певним чином врегульована, то щодо фактичного затримання – не все так однозначно.

Як свідчить практика, левову частину фактичних затримань з підстав передбачених ст. 208 КПК здійснюють оперативні підрозділи та підрозділи правоохоронних органів що здійснюють охорону громадського порядку, що є цілком логічним.

Хоча законодавець не уточнює, хто саме відноситься до категорії уповноважена службова особа, більшість провідних науковців, з чим ми беззаперечно погоджуємось, відносять до уповноважених службових осіб посадових осіб правоохоронних органів України.

В ч. 1 ст. 210 КПК законодавець зазначив, що уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструється дата, точний час доставлення затриманого та інші відомості. Постає питання, як бути під час фактичного затримання з вилученням у особи речей та предметів, які знаходяться у неї та можуть вказувати на причетність вказаної особи до злочину.

Згідно зі ст. 210 КПК затриману особу доставляти до слідчого, прокурора, який в подальшому буде здійснювати обшук затриманого, існує вірогідність втрати можливих доказів, які матимуть значення для кримінального провадження. Затримана особа під час доставлення може позбутися доказів, які знаходяться при неї та вказують на її причетність до скоєного злочину, пошкодити чи зіпсувати їх. Не менш важливим є питання особистої безпеки

уповноваженої службової особи, оточуючих, та врешті решт і самого затриманого, оскільки у останнього можуть бути при собі зброя та інші предмети які можуть завдати шкоду здоров'ю та життю.

Отже, немає сумніву в тому, що затриману особу на місці безпосереднього затримання необхідно обшукати. В ч. 3 ст. 208 КПК законодавець вказує, що уповноважена службова особа, на ряду із слідчим та прокурором може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених статтями 223 та 236 КПК.

Це означає, що уповноважена службова особа під час проведення обшуку затриманої особи, зобов'язана запросити не менше двох понятих, тобто осіб, незаінтересованих у результатах кримінального провадження. При цьому обшук підозрюваного здійснюється з обов'язковою участю понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної процесуальної дії [2, с. 517].

В такому, випадку не є зрозумілим, який процесуальний документ повинна скласти уповноважена службова особа, яка здійснила затримання та провела обшук, і чи потрібно взагалі складати такий документ, за умови того, що протокол затримання складає слідчий, прокурор в рамках, якого і проводиться обшук затриманої особи.

Звернемо увагу на ч. 7 ст. 236 КПК, в якій встановлено, що вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Відтак будь які, речі та документи вилучені в ході обшуку особи, затриманої на підставі ст. 208 КПК, вважаються тимчасово вилученим майном, оскільки затримання та обшук особи в порядку вказаної статті проводиться без ухвали слідчого судді, суду.

Згідно з ч. 1 ст. 168 КПК, тимчасово вилучити майно може кожен, хто законно затримав особу в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК. Будь-яка особа, яка здійснила законне затримання, зобов'язана одночасно із доставленням затриманої особи до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої службової особи передати їй тимчасово вилучене майно. Факт передачі тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом.

Таким чином можна стверджувати, що обшук уповноваженою службовою особою безпосереднього затриманого на місці його затримання не суперечить законодавству.

З метою процесуального оформлення результатів обшуку затриманого уповноваженою службовою особою вважаємо необхідним складання протоколу обшуку за результатами такої дії. Вказана процесуальна дія та складання відповідного протоколу повинно здійснюватися з дотриманням всіх вимог, передбачених статтями 104, 223, 236 КПК. Складений протокол разом з тимчасово вилученим майном уповноважена службова особа разом з доставленням затриманої особи до органу досудового розслідування повинна передати слідчому, прокурору.

На нашу думку, проведення обшуку затриманої особи та складання вказаного документу на місці затримання не може суперечити законодавству, оскільки відповідно статті 209 КПК особа вважається затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою, а отже з моменту фактичного затримання особа набуває статусу затриманого, що в свою чергу дає право уповноваженій службовій особі здійснити обшук затриманої особи.

Такої ж думки, що до можливості складання протоколу обшуку, дотримується і Попелюшко В.О., який зазначає, що про обшук та його наслідки складається протокол як складова протоколу затримання або як окремий процесуальний документ, який підписується всіма особами, що брали участь у цій процесуальній дії [3, с. 456].

Наявність прогалин та колізій в кримінальному процесі може призвести до порушення законодавства службовими особами правоохоронних органів.

На нашу думку було б доцільним прийняття нормативних актів, які б детально регламентували порядок затримання осіб за підозрою у скоєнні злочину. Врегулювання вказаних проблем матиме велику практичну значимість, та дозволить більш професійно виконувати свої службові обов'язки працівникам правоохоронних органів з одного боку, а з іншого боку – неухильно дотримуватись засад кримінального провадження.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. із змінами та доповненнями станом на 12.03.2015р.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Текст]: науково-практичний коментар: у 2т. – Т.1 / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.]; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Харків: Право, 2012. – 767 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Текст]: науково-практичний коментар: / [В.І. Боров, Т.В. Варфоломеєв Т.В., С.В. Гончаренко та ін.]; за заг. ред. В.Г. Гончаренко, В.Т. Нор, М.Є. Шумило – Київ: Юстініан, 2012. – 1223 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ У СУДІ

Томачинська Г. А., *ад'юнкт ОДУВС*

Консолідація організованої злочинності, створення широкої мережі корумпованих зв'язків, у тому числі і в правоохоронних органах дозволяють кримінальним структурам організовувати протидію розслідування та розгляду кримінальних справ у суді на якісно новому рівні.

Такий стан справ вимагає перегляду окремих положень роботи правоохоронних органів, зокрема існує необхідність подолання відомчої «конкуренції», процедурних непорозумінь та неузгодженостей, які призводять до зволікання під час прийняття важливих управлінських і тактичних рішень. Означене особливо гостро актуалізує

проблематику взаємодії між суб'єктами кримінального судочинства, які беруть участь у судовому розгляді кримінальних справ та оперативними підрозділами.

На жаль, межі даної роботи змушують обмежитись лише розглядом особливостей взаємодії прокурора з органами, які здійснюють оперативно-розшукове забезпечення судового розгляду кримінальної справи.

Вважаємо, що основними напрямами взаємодії прокурора та органів, що здійснюють оперативно-розшукове забезпечення є: партнерське співробітництво всередині єдиної системи, правова взаємодія з судом для встановлення істини у справі; протидія захисту, у випадку наявності протиправних та деструктивних спроб перешкодити встановленню істини у справі, а також створення умов для уникнення підсудним кримінальної відповідальності. При цьому слушно зазначити, що у такому випадку мета взаємодії має дуалістичну природу, оскільки з одного боку спрямована на забезпечення обвинувачення, а з іншого на встановлення істини у кримінальній справі.

Сучасний етап розвитку кримінального судочинства і оперативно-розшукового законодавства в контексті вимог правозастосовчої практики актуалізує складне питання взаємодії і потребує звернення до цієї проблеми у широкому контексті з акцентом на стадію судового розгляду кримінальної справи. В якості попереднього зауваження зазначимо, що хоча слово «взаємодія» ні в кримінально-процесуальному, ні в оперативно-розшуковому законі не згадується, проте, зі змісту зазначених законів стає очевидним, що відповідні органи, мають спільний інтерес у вирішенні схожих за змістом завдань - виявленні осіб, які вчинили злочин, розшуку злочинців, встановлення обставин, що підлягають доказуванню, які здійснюються різними засобами (процесуальними і не процесуальними), що зумовлено різним їх призначенням в системі боротьби зі злочинністю.

Повертаючись до безпосереднього розгляду взаємодії між прокурором та оперативними підрозділами, наголосимо, що хоча органи прокуратури та органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, за всіма властивим їм ознаками, є самостійними системами, вони утворюють разом з іншими органами (слідчим, дізнавачем) єдину систему органів кримінального переслідування. Крім того, вважаємо слушним зробити уточнення щодо осіб, які беруть участь у взаємодії з боку суб'єктів ОРД.

Суб'єктів оперативно-розшукового забезпечення судового розгляду, на наш погляд, слід класифікувати на дві групи:

1) суб'єкти, які безпосередньо беруть участь в процесі оперативно-розшукового забезпечення: працівники оперативних підрозділів;

2) суб'єкти, які опосередковано беруть участь в процесі оперативно-розшукового забезпечення і впливають на нього своїми управлінськими рішеннями, а саме: слідчий прокуратури - керівник слідчо-оперативної групи, прокурор і керівники органів і апаратів МВС, ГУМВС, УМВС, їх служб, уповноважені на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Деякі з перерахованих суб'єктів входять в окремі підсистеми структури системи кримінальної юстиції: оперативно-розшукову, досудового слідства.

Аналітичний огляд наукової літератури та вивчення матеріалів кримінальних справ, свідчить, що оперативно-розшукове забезпечення діяльності прокурора (обвинувачення) передбачає перш за все інформаційну підтримку обвинувачення та зміцнення його ресурсів. Наведене дозволить прокурору, який підтримує обвинувачення, приймати правильні та обґрунтовані рішення щодо висунення звинувачення, зміни обвинувачення, у тому числі відмови від обвинувачення в частині або повністю - щодо того чи іншого обвинуваченого. Оскільки прокурор свого роду «господар» кримінального переслідування, організатор і керівник діяльності по розкриттю злочину та викриття особи, яка вчинила злочин, то відносини взаємодії між ним та іншими органами кримінального переслідування (в тому числі навіть зі слідчим і керівником слідчого органу) будуються по імперативній моделі : керівник - підлеглий. У процесуальному плані органи, що здійснюють ОРД підпорядковані органам слідства та прокуратури, які наділені процесуальними повноваженнями на ведення кримінального переслідування. Вони зобов'язанні виконувати доручення процесуальних органів кримінального переслідування. У судових стадіях державний обвинувач є єдиним органом, уповноваженим на здійснення процесуального кримінального переслідування. Він - одноосібний розпорядник права на державне обвинувачення. Для створення оптимальних умов щодо реалізації даної функції він має право давати доручення органам ОРД, керувати їх діяльністю.

Продовжуючи аналіз зміст взаємодії всередині системи кримінального переслідування між, з одного боку, органами, що здійснюють ОРД, а з іншого боку - прокуратурою та органами попереднього розслідування необхідно визначити цілі взаємодії. Більшість науковців одностайні в тому, що взаємодія направлена на розкриття і розслідування злочинів. І це не дивно, тому, що розкриття і розслідування дві взаємозалежні категорії єдиного явища, що знаходять своє відображення в законодавстві і на практиці його застосування.

На підставі наведеного, вважаємо можливим, запропонувати своє визначення взаємодії зазначених суб'єктів: взаємодія органів, що здійснюють кримінальне переслідування у формі ОРД і у формі кримінально-процесуальної діяльності, - це заснована на законах і підзаконних актах взаємна, узгоджена чи спільна діяльність з використанням особливих повноважень, методів і форм, притаманних кожній із сторін, що зумовлено їх призначенням, здійснювана з метою: розкриття та розслідування злочинів, викриття осіб, винних у вчиненні злочинів і притягнення їх до кримінальної відповідальності.

При цьому, до найбільш важливих і необхідних ознак ефективної взаємодії органів, які здійснюють кримінальне переслідування, у тому числі в ході судового розгляду, можна віднести:

- єдність об'єкта впливу - предмету обвинувачення (обставини, що входять до предмету доказування);
- наявність спільного процесуального супротивника - обвинуваченого і його захисника;
- єдність мети і спільність завдань, що випливають з поняття і сутності кримінального переслідування, що протікає в умовах змагальності і протиборства сторін;
- правова регламентація взаємодії;
- розмежування компетенцій при взаємодії;
- взаємна зацікавленість у досягненні мети та вирішенні завдань кримінального переслідування;

- практична потреба у взаємодії з боку обвинувачення;
- узгодженість або сумісність дій учасників сторони обвинувачення;
- самостійність суб'єктів обвинувальної діяльності у виборі сил і засобів щодо встановлення істини у справі;
- надання взаємної допомоги і сприяння у взаємодії;
- взаємне інформування про хід та результати взаємодії;
- керівна роль прокурора у взаємодії та координації дій учасників з боку обвинувачення;
- прокурорський нагляд і взаємний контроль учасників взаємодії.

Підбиваючи підсумок відзначимо, що взаємодія між прокурором та працівниками оперативних підрозділів під час розгляду кримінальних справ у суді набуває вагомого значення. У контексті діяльністного підходу можна виділити значну кількість спільних ознак цієї взаємодії із формами співпраці які існують між працівниками оперативних підрозділів та слідчими. Водночас, взаємодія між працівниками оперативних підрозділів та прокурором наділена відповідною специфікою, що зумовлюється правовим статусом та повноваженнями останнього.

Користін О.Є.
НОВА ПАРАДИГМА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ДО ПИТАННЯ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ РОЗВІДКИ
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ 4

Албул С.В.
НОВЕЛІЗАЦІЯ МЕТОДОЛОГІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У
КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ 5

Берназ В.Д.
ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 7

Водько Н.П.
ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНЫ НУЖДАЕТСЯ В КОРРЕКТИРОВКЕ 9

Волобуєв А.Ф.
ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ 12

Карташов С.В.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СЛІДЧИМИ ОВС, ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ТА ПРОКУРОРАМИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ КЕРІВНИЦТВО,
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 14

Мусієнко І.І.
СПІВВІДНОШЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ:
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ 15

Орлов Ю.Ю.
ЩОДО МІСЦЯ І РОЛІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ 17

Саакян М.Б.
ЩОДО ПИТАННЯ УЧАСТІ СЛІДЧОГО У ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 21

Удалова Л.Д
ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ 22

Никифорчук Д.Й.
ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ НС(Р)
У РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ 23

Тіщенко В.В.
ДЕЯКІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ 25

Юрченко О.М.
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ 26

Погорецький М.А.
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ 27

Некрасов В.А.
РУЙНУВАННЯ ЗЛОЧИННИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК НАПРЯМ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ 29

Секція 1

Албул Т.М., Албул С.В.
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ОЗНАК ЗЛОЧИНІВ,
ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ 32

Березовенко І.В.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ
НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ 33

Біла Р.І., Албул С.В.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ПОСТАВКИ
В ПРАКТИЦІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ 35

Богатирьов І. Г., Щербина О.В.
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ
У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ 36

Венедіктов А.А.
СПІВВІДНОШЕННЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЯК ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАХОДУ
ТА НЕГЛАСНОЇ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ 37

Григоренко О.І., Албул С.В.
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИМИ ЗАХОДАМИ 39

Грібов М.Л.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТАКТИКА:
ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ЗМІСТУ 40

Голиш О.І., Стащак М.В.
ЗМІСТ ОПЕРАТИВНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ
ОВС УКРАЇНИ СФЕРИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ 42

Гуменюк Ю.І., Кондратюк О.В.
ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЯК ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЛЮДИНИ ВІДПОВІДНО ДО СТ. 208 КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ 43

Дейнега П.В., Рижков Е.В.
СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ РОЗРОБКИ 44

Жуковська О.І., Албул С.В.
ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ 46

Загнибіда В.В., Албул С.В.
НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ДО ПИТАННЯ ПРОЦЕСУАЛІЗАЦІЇ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ 47

Захаров В.П., Зачек О.І.
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ БІОМЕТРИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗПІЗНАВАННЯ
ЗА ГЕОМЕТРІЄЮ ОБЛИЧЧЯ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 49

Іщук Б.М., Крижановська О.В.
МОТИВИ ТА ФАКТОРИ УМИСНИХ УБИВСТВ, УЧИНЕНИХ НА ЗАМОВЛЕННЯ 50

Льовочкіна М.В., Аркуша Л.І.
ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ
У ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ 52

Мовчан А.В.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ
ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ
ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 53

Ноздрін Д.О.
ЩОДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС
ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО НАРКООБІГУ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 55

Оберемок О.Б.
ТОРГІВЛЯ ДІТЬМИ ЯК ВИД ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ 56

Пекарський С.П., Мосяженко В.Ю.
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО СУПРОВОДЖЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ 57

Подобний О.О.
ЩОДО СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 59

Примачук Я.В., Рудой К.М.
НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ЯК ОДИН ІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ 60

Продайко С.В.
МОРСЬКЕ ПІРАТСТВО І ТЕРОРИЗМ НА МОРІ: АКТУАЛІЗАЦІЯ НЕОБХІДНОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 62

Пчолкін В.Д.
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 63

Саприкін Є.І., Рижков Е.В.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ 64

Федчак І.А.
РОЗСТАНОВКА СИЛ ТА ЗАСОБІВ ПРИ ОПЕРАТИВНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ПІДРОЗДІЛАМИ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ 66

Шило О.Г., Фомін С.Б.
ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ» ПОТРЕБУЄ НАГАЛЬНИХ ЗМІН 67

Шендрик В.В.
ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ЧЕРЕЗ СПРИЯННЯ ОСІБ, ЯКІ КОНФІДЕНЦІЙНО СПІВРОБІТНИЧАЮТЬ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОВС 68

Секція 2

Архіпова Н.С.
ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ, УСТАНОВАМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯМИ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ ДИТЯЧІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 70

Безшляга Л.П., Левицький О.А.
ФІНАНСУВАННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС 72

Бондаренко Є.В., Чернєй В.В.
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ТА ДОКУМЕНТУВАННІ ШАХРАЙСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ 73

Веселов М.Ю.
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПРИГОДИ З ПОСТРАЖДАЛИМИ 73

Волуйко О.М., Дрозд О.Ю.
ЗАВДАННЯ МУНІЦИПАЛЬНОЇ МІЛІЦІЇ В УКРАЇНІ 75

Гогусь О.В., Шибіко В.П.
ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 76

Дараган В.В., Часова Т.О.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС ЩОДО ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ 77

Конюшенко Я.Ю., Коваль А.О.
ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 79

Косаревська О.В., Яковлева Д.В.
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СЛІДЧИМИ ТА ОПЕРАТИВНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ 80

Кузьменко О.П.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРОКУРОРА – ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИКА ТА ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ 82

Любчик В.Б.
ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З НЦБ ІНТЕРПОЛУ В УКРАЇНІ 82

Максименко А.В., Рудой К.М.
ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ЗЛОЧИННИМ УГРУПОВАННЯМ, ЩО СПЕЦІАЛІЗУЮТЬСЯ НА НЕЛЕГАЛЬНІЙ МІГРАЦІЇ 83

Мукоіда Р.В.
ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ 85

Нєдов Р.С., Дараган В.В.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СЛІДЧИМИ ОВС І ПРАЦІВНИКАМИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, УЧИНЕНИХ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ 87

Немно Ю.М., Аркуша Л.І.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІДЕРІВ І АКТИВНИХ УЧАСНИКІВ РЕЙДЕРСЬКИХ ЗАХОПЛЕНЬ ПІДПРИЄМСТВ 89

Несвітайло І.І., Аркуша Л.І.
МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ 90

Поліщук О.В.
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ, СЛІДЧИХ ТА ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ 91

Порохня В.В., Волошина О.В.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРОФІЛАКТИКУ ДИТЯЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ 92

Потапенко О.М., Савченко В. А.
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ СЛІДЧОГО ЯК ПЕРЕШКОДА ФОРМУВАННЮ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ 94

Рижков Е.В., Савченко О.О.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОВС ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 95

Стащак М.В.
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ З НАСЕЛЕННЯМ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ПЕРВИННОЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ 95

Фастовець В.А.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ІЗ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ 96

Федосова О.В.
ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 97

Щурат Т.Г.
ЩОДО МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ВИКОРИСТАННЯ НЕГЛАСНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ОПЕРАЦІЙ 99

Секція 3

Александренко О.В., Кузьмічова-Кисленко Є.В.
ДО ПИТАННЯ ПРО ІМУНІТЕТ СВІДКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ 100

Аносєнков А.А.
СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 101

Аркуша Л.І.
ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА В УКРАЇНІ 102

Артюх О.М., Аркуша Л.І.
ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ РЕЙДЕРСЬКОГО ЗАХОПЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ 104

Баганець О.В.
ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ НЕПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ 105

Баулін О.В.
СИСТЕМА ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ 106

Бигу Ж.М., Горбенко Д.А.
ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЕДЕННЯ ДОПИТУ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ 108

Бишевець О.В.
ЩОДО ФОРМ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ 109

Білецька Д.Ю., Дунаєвська Л.Г.
ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ 111

Боднар В.Є., Чернявський С.С.
ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ 112

Бондар Д.М., Сергєєва Д.Б.
ФУНКЦІЯ ЗАХИСТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 113

Ващук О.П.
ЩОДО ДЕЯКИХ ЗАГАЛЬНИХ ПИТАНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ХОДІ ДОПИТУ 114

Горбанёв И.Н., Анапольская А.И.
ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОМАГНИТНОГО ИЗЛУЧЕНИЯ ДЛЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 115

Гловюк І.В.
ТИПОВІ НЕДОЛІКИ КЛОПОТАНЬ ПРО ОБШУК 116

Глущенко І.В.
МЕТОД СПОСТЕРЕЖЕННЯ В ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ 118

Грицик В.В., Олійник А.Ю.
ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НЕ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ АБО ПОЯСНЕННЯ ЩОДО СЕБЕ, ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ЧИ БЛИЗЬКИХ РОДИЧІВ 119

Гринюк В.О.
ПРИПИНЕННЯ ФУНКЦІЇ ОБВИНУВАЧЕННЯ ЗАКРИТТЯМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 120

Губіна Є.Н.
ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ПОНЯТИХ 122

Давидова Д.В., Волобуєва О.О.
ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ДОКАЗУВАННІ 123

Дорошенко Є. А., Тетерятник Г.К.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ 124

Заєць О.М.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ 126

Захарова О.В.
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕДМЕТА ПОСЯГАННЯ В РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ 127

Карпов О.Н..
ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА П. 3 Ч. 1 СТ. 280 КПК УКРАЇНИ 129

Карпов Н.С.
ДЕЯКІ ГАРАНТІЇ ОХОРОНИ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 130

Климчук М.П.
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО 131

Ковальова О.М.
ТАКТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧИХ ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ 132

Корнієнко М.В.
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ 134

Левицький О.А.
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ САНКЦІОНУВАННЯ НСРД ТА ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ. ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 136

Лісовий М.А.
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 137

Маілунц Б.Е., Гловюк І.В.
ПОТЕРПІЛИЙ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ 138

Макаров М.А.
СУБ'ЄКТИ ОСКАРЖЕННЯ СЛІДЧОМУ СУДДІ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ТА ПРОКУРОРА 139

Малахова О.В.
КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЯК ЕЛЕМЕНТ FAVOR DEFENSIONIS 141

Махновська І.В.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ 142

Поляков Є.В.
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБІВ СКОЄННЯ КРАДІЖОК ВАНТАЖІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ 144

Свиріпа І.В., Михальченко О.Ф.
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ЗА КПК УКРАЇНИ 147

Севрук В.Г.
АНАЛІЗ ЗАКРІПЛЕННЯ ЕТНІЧНИХ МОТИВІВ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН 148

Сисоєнко Г.І.
ЗАВЕРШЕННЯ І ЗАКІНЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 148

Сівак О.В., Тимошенко Ю.П.
РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІЇ ПЕРЕВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРАВОПОРУШНИКА
ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ 149

Старенький О.С., Погорецький М.А.
ВИКОРИСТАННЯ ПРОТОКОЛІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ 151

Стрелюк Я.В., Кислий А.М.
СУЧАСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА 152

Сумський С.А.
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЧИНЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВ 153

Тагієв С.Р.
ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ 154

Тацієнко В.В.
СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ 156

Тетерятник Г.К.
БІФУРКАЦІЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ 157

Тищенко С.В., Баулін О.В.
ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ УКРАЇНИ 158

Ткач О.В., Яновська О.Г.
ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 160

Ткачук І.В., Собко Г.М.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО НОРМИ ПРО БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО
У ФОРМІ НЕВИКОНАННЯ ВКАЗІВОК ПРОКУРОРА 161

Топорецька З.М.
КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА 162

Трач С.С., Чернєй В.В.
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ 163

Федосов О.С., Шендрик В.В
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ БЕЗПЕКИ
ДО УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ 165

Холостенко А.В
РОЗУМНІСТЬ СТРОКІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕПРАВОМІРНОЮ ВИГОДОЮ 167

Цікул К.І., Бабенко А.М.
ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА ЗАКОНОДАВЧИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ
ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНУ ПРАВОВУ КАТЕГОРІЮ 168

Цікул К.І. Савченко В.А.
СОЦІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ЖІНОК
В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ 169

Цільмак О.М.
СУТЬ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ПОБУДОВИ ТА ПЕРЕВІРКИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ВЕРСІЙ 170

Шамота М.В.
ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВИМАГАННЯ 172

Шаповал О.В.
РОЛЬ ПРОКУРОРА В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ 173

Шелехов А.О., Стоянов О.О.
ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ
В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ 174

Янковий М.О.
НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ 175

Секція 4

Балтаджи П.М.
ОБВИНУВАЛЬНИЙ ВИСНОВОК: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ 176

Гейко К.Г.
ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ОКРЕМИХ ПОНЯТЬ ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 177

Гончарова Н.І.
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ
«МЕТОД ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОЯСТІ» 178

Кондратюк О.В.
ВИСНОВКИ ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ КОНТРОЛЬОВАНОГО ПОСТАЧАННЯ, ОПЕРАТИВНОЇ
І КОНТРОЛЬОВАНОЇ ЗАКУПКИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ТА ОКРЕМА ДУМКА ВІДНОСНО СТАТУСУ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ЗАКУПКИ 179

Назаренко Д.В.
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ОВС ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ 180

Павленко С.О.
ЛЮСТРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У СВІТІ ТА УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ 181

Сухачов О.О.А
СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ НЕГЛАСНОСТІ ТА КОНСПІРАЦІЇ ЯК КАТЕГОРІЙ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ 182

Цехан Д.Н.
«ИНФРАСТРУКТУРА ПРЕСТУПНОСТИ» КАК МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ НАУЧНАЯ КАТЕГОРИЯ 184

Шаповалов Б.Б., Рогоза І.В.
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО ПОВЕДІНКИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ 186

Сергєєва Д.Б.
ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ СЛІДЧИМИ ТА СПІВРОБІТНИКАМИ
ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ: ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ 187

Лісніченко Д.В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ 188

Томачинська Г. А.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО
РОЗГЛЯДУ В ПРОЦЕСІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
У СУДІ 189